

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Kristina Karasová

ČESKÉ NÁZVY HUB Z ETYMOLOGICKÉHO A SLOVOTVORNÉHO HLEDISKA
(THE CZECH NAMES OF MUSHROOMS – ETYMOLOGICAL AND FORMAL ANALYSIS)

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Rejzek, Ph.D.

2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 13. 8. 2007

Za vedení práce a trpělivost s jejím pomalým vznikáním děkuji PhDr. Jiřímu Rejzkovi, Ph.D., za nasměrování na základní potřebnou literaturu a přehlédnutí některých částí práce z odborného mykologického hlediska pak Dr. Janu Holcovi.

Dále děkuji Oddělení vývoje jazyka Ústavu pro jazyk český AV ČR a Oddělení středolatinšské lexikografie Ústavu pro klasická studia AV ČR za zpřístupnění lexikálního materiálu (včetně kartotéčních lístků) Staročeského slovníku, respektive Slovníku středověké latiny v českých zemích, a Ing. Vladimíru Šmilauerovi a PhDr. Dagmar Ratajové za ochotně poskytnutou další pomoc.

OBSAH

1 ÚVOD	5
2 HOUBY	6
3 ČLOVĚK A HOUBY	7
3.1 HOUBY U INDOEVROPANŮ	7
3.2 JMÉNA HUB U SLOVANŮ	10
3.3 JMÉNA HUB U ČECHŮ	12
3.3.1 Nejstarší jména	12
3.3.2 1400–1500	13
3.3.3 1500–1620	14
3.3.4 1620–1800	16
3.3.5 Začátky vědecké mykologie (1800–1919)	16
3.3.6 Od založení Časopisu československých houbařů (1919) po současnost	19
4 SLOVNÍKOVÝ MATERIÁL	22
4.1 STARÁ JMÉNA	22
4.1.1 Stavba hesla a zásady zpracování	22
4.1.2 Slovník	23
4.2 HLAVNÍ SOUBOR	45
4.2.1 Stavba hesla a zásady zpracování	46
4.2.2 Slovník	48
5 ANALÝZA	121
5.1 JAZYK, FORMA	121
5.1.1 Jména stará	122
5.1.2 Jména rodová	123
5.1.3 Jména druhová	124
5.1.4 Jména lidová	125
5.1.5 Shrnutí a porovnání s předchozími výzkumy	126
5.2 MOTIVACE, OBSAH	129
5.2.1 Jména stará	129
5.2.2 Jména rodová	130
5.2.3 Jména druhová	131
5.2.4 Jména lidová	131
5.2.5 Shrnutí a porovnání s předchozími výzkumy	132
6 ZÁVĚR	135
7 SEZNAM LITERATURY	137
7.1 PRAMENY	137
7.2 LITERATURA DRUHOTNÁ	140
7.3 INTERNETOVÉ ZDROJE	150
7.4 LITERATURA CITOVANÁ PODLE PRÁCE D. RATAJOVÉ (RATAJOVÁ 1974) ...	150
8 SEZNAM ZKRATEK JAZYKŮ	153
9 PŘÍLOHA	155
9.1 K MACHKOVU RUKOPISU	155

1 ÚVOD

Ve své diplomové práci se zabývám jmény hub v češtině z hlediska jejich stránky formální, významové i etymologické. Podobné téma jsem zpracovávala již ve své dřívější písemné práci (HÁNOVÁ 2002), kde jsem se však omezila na jména rodová, a to ještě jen na relativně malý počet; nyní jsem tento soubor podstatně rozšířila, doplnila analýzu i o jména druhová a lidová a nakonec ještě o soubor jmen starých, zaznamenaných v mnou použitých pramenech do roku 1800.

Primárním úkolem práce není – na rozdíl od jiných, dřívějších dvou prací na podobné téma¹ – být podkladem k jakémusi předpokládanému budoucímu sjednocení české mykologické nomenklatury (k tomu nejspíše nikdy nedojde), nýbrž právě jen o něco více prozkoumat jednu omezenou – jakkoli i tak značně rozsáhlou – oblast české slovní zásoby, dosud jazykovědci převážně opomíjenou.

Po krátkém úvodu mykologickém (oddíl 2) následuje část mapující vztah člověka k houbám v dějinách (oddíl 3), zejména to, jak se tento vztah promítal do označování, pojmenovávání hub – a to s postupným zužováním zřetele na Indoevropany, Slovany a Čechy.

Hlavní část práce představuje slovníkový materiál, rozčleněný do dvou souborů: slovníku starých jmen hub (oddíl 4.1, jde celkem o 89 jmen), a hlavního souboru, vycházejícího z použité obsáhlé houbařské knihy a doplněného o zjištěná jména lidová (oddíl 4.2; názvům rodovým, jichž je v souboru celkem 272, je v něm podřazeno 1500 jmen druhových a 1597 jmen lidových). U obou těchto souborů se snažím přinést pro dané jméno jak informaci o tom, kdy se poprvé objevilo (zejména pro starší období), tak i jeho etymologický výklad (u jmen druhových a lidových ovšem jen tento výklad, a to ve formě zjednodušené – pomocí roztřídění jmen do určitých kategorií podle motivací).

V další části potom následuje vyhodnocení a souhrnné analýzy zkoumaných jmen hub z formálního (oddíl 5.1) i sémantického (oddíl 5.2) hlediska a jejich srovnání s výsledky předchozích prací.

---

¹ Jde o práce D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) a E. Kratochvílové (KRATOCHVÍLOVÁ 2004), blíže viz v části 3.3.6.

2 HOUBY

Houby (Fungi) jsou stélkaté organismy bez chlorofylu, které žijí heterotrofně (protože nejsou schopny fotosyntézy, přijímají organické látky z těl jiných organismů, živých nebo odumřelých).

Stélka hub má podobu buď jediné buňky, nebo vlákna (hyfy). Větší počet rozvětvených hyf vytváří podhoubí (mycelium), na kterém vznikají tvarově většinou odlišné buňky produkující výtrusy (spory), kterými se houby rozmnožují. U značné části hub jsou výtrusorodé buňky součástí zvláštního útvaru – plodnice. Tvar, velikost a zbarvení plodnice jsou velice rozmanité, ale pro jednotlivé skupiny hub jsou stále a charakteristické, stejně jako výtrusy.

Říše hub je velice obsáhlá, sahá od drobnohledných organismů (kvasinky, plísně a další) až po druhy s plodnicemi rozlišenými na klobouk a třeň.

Použitý soubor jmen vychází z knihy HOUBY 1999, v níž je obsaženo velké množství rodů i druhů; nepřekvapí však, že těžiště mé práce tvoří právě druhy velké, jichž si lidé všímali od pradávna.

3 ČLOVĚK A HOUBY

Lidé se s houbami setkávají odnepaměti, jak o tom svědčí některé archeologické nálezy² či jeskynní kresby (ve skalách Tassilské plošiny – na jihu dnešního Alžírsko – byly nalezeny kresby běžících houbových šamanů staré asi 9000 let, na kterých jsou zpodobněné nejspíše dva druhy hub – jeden se více podobá zástupcům rodu lysohlávka (*Psilocybe*), druhým by mohla být muchomůrka červená (*Amanita muscaria*); jiné jeskynní kresby, jejichž vznik se klade k roku 4000 př. Kr., se nacházejí blízko řeky Pegtymel (Čukotka)). Houby mají významné místo v mytologii různých národů (mj. Májů, Aztéků, sibiřských kmenů, ale i jinde – o tom viz např. knihy „otce etnomykologie“ R. G. Wassona³). (Někteří autoři – např. MCKENNA 1999 – dokonce mají za to, že psychoaktivní látky z hub a dalších rostlin nastartovaly překotný vývoj člověka jako druhu.)

3.1 HOUBY U INDOEVROPANŮ

Ani dávní Indoevropané v tomto směru jistě nebyli výjimkou. Na chetitských pohřebištích v Alaça Huyuk byly nalezeny kamenné figurky (tzv. „oční modly“) z 2. tisíciletí př. Kr., z nichž jdou výčnělky velmi podobné houbám (MORGAN 2004, s. 151). Také staří Indové museli znát účinky některých hub (s tvrzením, že *sóma*, užívaná při posvátných rituálech, svým popisem v mnoha védských hymnech ukazuje na muchomůrku červenou, přišel první pravděpodobně R. G. Wasson a mnozí – ačkoli spíše zastánci „etnobotaniky“ než indologové – tuto interpretaci přijali; dnes převládá názor, že *sóma* byla původně spíše rostlina jiná⁴, ale že muchomůrka fungovala jako jeden z jejích pozdějších substitutů⁵). Ovidius v Proměnách (VII, 392) zmiňuje starou pověst, podle níž vznikla v Korintu v pradávnu lidská těla z hub, které vyrostly v dešti⁶... O houbách užívaných jako součást opojných nápojů se

---

² VÁŇA 2003, s. 11: „*Jak dokládají archeologické výzkumy, houby znali a konzumovali již naši prapředci před více než 30000 lety.*“ Houby samy jsou ovšem mnohem starší – již v 1800 milionů let starém ontarijském křemenu byla objevena vlákna mikroskopických hub, předchůdci dnešních vřeckovýtrusých a stopkovýtrusých se pak začali hojněji objevovat v karbonu (před 300 miliony let) a v roce 1939 byly v Idahu objeveny 12 milionů let staré fosilní zbytky choroše, který se už podobá těm dnešním (HOUBY 2003, s. 14).

³ Zájemce o rychlejší orientaci v problematice odkazují např. na http://etheogen.netfirms.com/articles/mushrooms_and_religion.html. Mytologii spojené s houbami se ale věnují i četní jiní, např. MCKENNA 1999, RÄTSCH 2001 či MORGAN 2004.

⁴ Často se uvádí jeden z druhů chvojníku (*Ephedra*) či – vzhledem k popisům avestské haomy – harmala mnohodičná (*Peganum harmala*).

⁵ Shrnutí Wassonovy argumentace viz WASSON 1971; k tomu však srov. BROUGH 1971, RUDGLEY 1996 a zvláště FALK 1989. Viz též VAVROUŠEK 2003, s. 119–120, kde jsou i odkazy na další literaturu. Shoda nepanuje dodnes, někteří badatelé mají např. za to, že ani chvojník nemohl být ničím víc, než substitutem (RÄTSCH 1991, s. 67–9); další navrhuji nové kandidáty (MCKENNA 1999: *Psilocybe cubensis*)...

⁶ Publius Ovidius Naso: Proměny (Metamorphoses). Přel. Ivan Bureš. Praha: Svoboda, 1974, s. 196.

uvažuje i v oblasti Kréty a Řecka (eleusinská mystéria – námel?; Dionýsie), také jméno Mykény odkazuje k houbám (řec. *μύκης*; podle jedné verze pověsti se jejich zakladatel Perseus nejdříve posílil tekutinou vyvěrající z houby – MORGAN 2004, s. 73) atd.

Kupodivu se nám však nedaří najít žádné staré a jisté jméno pro houbu, které by zdělala alespoň většina větví indoevropských jazyků⁷. Například encyklopedie J. P. Malloryho (MALLORY 1997) heslo houba vůbec neuvádí, a téměř nic se nedozvíme ani u Schradera či Eberta (SCHRADER 1923–1929, EBERT 1929). (Možný důvod těchto tajemností je snad tabu, ale jeho síla je přesto překvapující.)

Nejstarší nezatemněné písemné zmínky o houbách najdeme v řečtině a latině (viz HLADKÝ 1996 a zvláště MAGGIULLI 1977): Theofrastos, žák Aristotela, popsal ve svém díle *Peri fytikón historias* 4 druhy a najdeme u něj jména *ὄδνον*, *μύκης* a *πέζις*; u Gaia Plinia Secunda v *Naturalis historii* se již objevují jména *agaricum*, *boletus*, *fungus*, *suillus*, *pezica*, *spongea* a *tuber*. (Plinius také poprvé houby třídí (na jedlé a nejedlé), snaží se vysvětlit jejich vznik (ovšem nijak vědecky – má je za produkty hromů a blesků), zmiňuje se o využití dvou druhů v lékařství a dokonce zmiňuje i stručný návod na pěstování jednoho druhu.) Další starší název, spojený s houbami, je lat. *amanites* (pl.). To, jak si Řekové a zvláště Římané cenili hub, lze vyčíst i z mnoha dalších prací (často bývá například citován Martialis a jeho epigram, že je lehčí se vzdát stříbra, zlata, pláště i tógy, nežli hub⁸; houby v Římě patřily, jak píše i M. Smotlacha (SMOTLACHA 1989, s. 7), k nejvzácnějším pokrmům tehdejších hostin – jejich příprava se nikdy nesvěřovala otrokům (asi i vzhledem k nebezpečí otravy), ale hostitelé je připravovali sami a podávali na zlatém či stříbrném nádobí; dochovaly se i římské předpisy na houbové pokrmy z 1. a 3. stol. – Coetiova „kuchařka“ ze 3. stol. uvádí prý již 13 receptů na pokrmy z hub⁹).

⁷ Nelze přitom říci, že by chyběla snaha: byly např. pokusy (u nás zvláště V. Machek) odvodit slov. *houba*, germ. *swamp* (atp.), ba i lat. *fungus* a řec. *spóngos*, *sfóngos* (a odvoz. lat. *spongia*) z jediného kořene; o něco umírněnější snahy o totéž při vynechání tvarů baltoslovanských, tedy o spojení uvedených germ., řec. a lat. tvarů s arm. *sung*, *sunk* (<*spongo-) „houba, korek, korkovník“, zmiňuje GENAUST 1996; sémantická motivace by zde podle něj mohla – v souvislosti s ang. *spunk* „jiskra, troud, zápalná hubka“, stprus. *spanxti* „jiskra“ (<ie. *sp(h)eng- „svítit“, POKORNÝ 1959–1969 I, s. 989n.) – pramenit z užívání chorošovitých hub k přípravě ohně, čemuž by nasvědčoval i mýtus o Prométheovi. Ještě jiný návrh podává MACHEK 1960: spojení řec. *μύκης*, které (podle v tomto jeho článku recenzovaného díla Wassonových) znamenalo původně „smrž“ a které souvisí s *μύξα* a lat. *mucus* „hlen, sliz“, se slovanskými názvy *smrž* atd. – rus. *smorčok* znamená také i „nosní hlen“ – podle Machka pro uznání spřízněnosti stačí počítat s s-mobile a vkladným r, a lze rekonstruovat řec. *muk- vedle slov. *s-mŕk-/ *s-mŕg-. Tyto návrhy však přes svou lákavost nebyly většinou příliš přijaty.

⁸ *Argentum atque aurum facile est laenamque togamque mittere, boletos mittere difficile est.* XIII.48.

⁹ Informace o tomto autorovi a díle jsem hledala marně – možná měl M. Smotlacha na mysli spis *Caelii Apicii de re coquinaria*, který podle internetových edic (APICIUS) uvádí různých receptů (hlavně pro *tubera*, *fungi*

Ovšem většina starých názvů hub je omezena na několik málo indoevropských jazyků, přičemž skoro vždy chybí jazyky indoiránské¹⁰ (a tam je přitom pro houby tak příhodné podnebí!), a rekonstrukce jejich indoevropských kořenů bývají nejisté.

Část těchto nejstarších jmen tvoří slova, jež jsou více méně zřetelně odvozená (např. *agaricon* „verpáník lékařský, *Laricifomes officinalis*“ podle Genausta (GENAUST 1996) z řec. *αγαρικόν*, a to podle oblasti Agaroi u Azovského moře (tamní obyvatelstvo mělo jíst houby nebo se odtamtud podle jiné verze měly houby dovážet – tak píše Dioskorides a lze tak vyložit i Plinia); jiné vysvětlení najdeme u Presla (PRESL 1848, s. 1910: „*Jindá jej přivázeli od řeky Agaros zvané a protož slove Agaricus tj. fungus.*“) a ještě jiné uvádí P. Váňa (VÁŇA 2003, s. 99: „*V době antiky žil u černého moře v oblasti dnešní Ukrajiny věhlasný lékař Agaroi, který verpáníkem léčil...*“); *αμανται* (pl.) vysvětlují MARZELL 1937–1943 a po něm SAUERHOFF 2003 z pohoří Amanus (část Tauru); u výrazu *hydnon*, který označoval lanýž, odmítá Genaust (op. cit., s. 297) dříve navržené spojení s *hýei* „prší“ a vysvětluje ho jako složeninu z *hys* „prase“ a *édnon* „pokrm“ podle toho, že na lanýžích si divoká prasata ráda pochutnávají; vedlejší formu *oidnon* pak vztahuje k *oidân*, *oidanein* „nadýmat se“, podobně jako je podle něj lat. *tuber* t.v. z lat. *tumēre* „nadýmat se“; *boletus* vysvětluje tentýž autor z řec. *bôlos*, ne však ve významu „(zemní) hrouda“, ale „hlíza“, neboť tímto názvem nebyl označován žampion, ale muchomůrka císařka, jejíž odulý, vzdouvající se třen činí sémantickou motivaci dobře zjevnou; jiné výklady výrazu *boletus* viz též WALDE – HOFMANN 1982, I, s. 110–111, a ŠKUBLA 1989, s. 17 – ten se zase domnívá, že šlo pův. o smrž, který svým zvrásněným povrchem a hnědou barvou zemní hroudu vskutku připomíná, a až Římané že název přenesli na svůj nejoblíbenější druh, tedy muchomůrku císařku).

U ostatních starých jmen lze vidět několik hlavních sémantických motivací¹¹: 1) houba jako něco vlhkého, mokrého, slizkého, kluzkého, plesnivého (např. řec. *μυκης* či č. *hlíva*); 2) houba jako cosi porézního (řec. *σπογγία*, lat. *spongia* „mycí houba“, z řec. tvarů bývá odvozován i lat. *fungus* „houba“; dále sem patří germ. tvary včetně dnešního něm. *Schwamm*); 3) houba jako výrůstek, nádor, kupka, něco měkkého, co se ohýbá (psl. *g□ba* „houba“, lat. *tuber* „nádor; lanýž?“, dále se tato motivace uvádívá i u *bedly* či *hříbu* – viz např. MERKULOVA 1967, s. 190).

---

farnei a *boleti*) dokonce asi 15.

¹⁰ O indoiránských názvech hub psal Georg Morgenstierne (MORGENSTIERNE 1957), který však zamítá jak navrhované spojení kurd. *gūbelek* s rus. *guba*, tak i na základě několika výrazů rekonstruované íránské **hwambā*, které by souviselo s germánskými tvary, jako je něm. *Schwamm* atd. (viz výše pozn. 6).

¹¹ Starými jmény pro houby v indoevropských jazycích jsem se podrobněji zabývala v práci Příspěvky k českým názvům hub (HÁNOVÁ 2005) – kromě pokusu o utřídění motivací těchto pojmenování jsem v ní poskytla přehled dosavadních etymologických výkladů čtyř českých starých jmen, totiž *bedla*, *hlíva*, *houba* a *hřib*.

3.2 JMÉNA HUB U SLOVANŮ

Dá se předpokládat, že Slované houby znali již záhy, neboť v oblastech, kam se obvykle klade jejich pravlast (viz např. NIEDERLE 1911–1921 I. 1., s. 30), bylo zřejmě velmi deštivo a rostla tam bujná vegetace, stromy listnaté i jehličnaté – tedy prostředí pro houby příznivé. Přímých důkazů o tom, jak záhy se v oné oblasti začaly houby sbírat, asi mnoho není (monografii na toto téma jsem nenašla a v obecnějších pracích, např. TRUBAČEV 2002, heslo houba chybí). Dle K. Moszyńského a dalších svědčí však o tom, že severní¹² Slované odedávna znali a rozlišovali houby, rozšíření jmen pro mnoho druhů (např. pro smrž atd. – MOSZYŃSKI 1929, s. 21; viz též níže), a také to, že houby byly důležitou součástí obřadních pokrmů. O tom píše také M. Úlehlová-Tilschová, která uvádí i příklady takových pokrmů (ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ 1945, s. 52); soudí ale, že užívání hub je jistě ještě mnohem starší: „*Snad takovou pradávnu připomínkou na primitivní začátky, kdy člověk neznal ještě ohně, je dosud zachovaný obyčej požívati některé houby ve stavu syrovém.*“

L. Niederle se o houbách (alespoň podle rejstříku) zmiňuje jen jednou, a to už píše o pozdějším období: „*Že bylo v Polabí brzy požíváno i hub, smíme souditi z toho, že se tam už r. 1018 přihodila otrava houbami. Němci ostatně, jak se zdá, zprvu hub nemilovali.*“ NIEDERLE 1911–1921 II. 1., s. 190; v poznámce má odkaz na kroniku biskupa merseburského: *Dětmar IX.29 (VIII.14)*, a tam na uvedeném místě skutečně čteme, že toho roku zemřelo sedm poddaných na otravu jedovatými houbami.¹³ Z doby ještě pozdější, z roku 1355, pocházejí tři lékařské spisy lékaře Jana známé pod společným názvem *Nova vinea seu custodia sanitatis*, z nichž se dovídáme mj. o konzumování hub ve Slezsku – smrže se tam vařily nadvokrát, podruhé s hruškami a rýží (hrušky byly dlouhá léta považovány za protijed proti případnému houbovému jedu); podle P. Škubly (ŠKUBLA 1989, s. 25) jde o nejstarší dochovaný recept na úpravu hub ze střední Evropy.

Houby měly u Slovanů zřejmě užití dosti široké, nešlo zdaleka jen o zdroj potravy – B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 14n.) vyjmenovává 14 způsobů užití hub z Polska, shromážděných z literatury i od informátorů z terénu: 1) jed, trávicí účinky (hlavně proti hmyzu); 2) k výrobě omamných nápojů; 3) jako povzbuzujících prostředků; 4) v lékařství; 5) zápalná hubka při rozněcování ohně; 6) k podkuřování včel při vybírání medu;

¹² V jihoslovanských jazycích je totiž starých názvů dochováno podstatně méně a tamnější lid se donedávna většiny hub spíše bál.

¹³ Thietmarī Merseburgensis Episcopi Chronicon. (Ed. R. Holtzmann.) Berlin, Rütten & Loening, 1960, s. 470: „*In diebus illis in episcopatu meo septem mancipia fungos manducavere non rectos at acri ardore succensi celeriter mortui sunt.*”

7) k výrobě lehkých a teplých částí oděvů (pokrývky hlavy); 8) jako mazadla na osu; 9) proti molům; 10) jako přídatku do tabáku; 11) jako návnady pro lovnou zvěř; 12) při výrobě inkoustu; 13) v různých obřadech, kdy jim byla připisována magická moc anebo schopnost předpovídat počasí, úrodu apod.; 14) jako pokrm. Podobné způsoby využití hub jsou doloženy či je lze alespoň předpokládat i pro území obývané Čechy.

Jak bylo naznačeno výše, jedním z hlavních nepřímých důkazů užívání hub Slovany je množství jmen, rozšířených přes hranice jednotlivých jazyků a často i jejich hlavních větví; většinu těchto starobylých názvů lze považovat za praslovanské dědictví. Studium těchto lexikálních vztahů se věnovali zejména K. Moszyński (MOSZYŃSKI 1962), V. A. Merkulovová (MERKULOVA 1964 a 1967), W. Budziszewska¹⁴ a M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, 1977b aj.). Shodným způsobem počítání (za starobylé uznávány názvy, doložené dnes alespoň ze dvou větví slov. jazyků; zahrnuty i názvy nářeční) dospěli ovšem k rozdílným výsledkům, od 8 až po 21 jmen. Tento nejvyšší počet uvádí M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1977b), která za jména s praslovanskými kořeny v češtině považuje tyto: *byel* (je již u Klareta – viz dále oddíl 1.3.1); *březák*; *bedla*; *hlíva*; *holubinka*; *houba*; *hřib*; *chříč*, *kříč* (u Klareta *chriešč*); *kozák*; *liška*; *máslák*; *mlěč*; *muchomůrka*; *opěnka*; *pečárka*; *prachovka*, *prášivka*; *pestřec*, *pstřeň*; *ryzec*; *smrž*; *syrovinka*; *troud* (některé další, metaforické názvy typu *kuřátka* či *kozí brada*, ačkoli někdy splňují podmínku zásahu dvou jazykových skupin, lze podle Majtánové pokládat spíše za novější). Tento stav podle autorky svědčí o tom, že Slované znali a pojmenovávali některé druhy nebo skupiny hub ještě v době předpokládané praslovanské nebo dokonce baltoslovanské jednoty, ačkoli se během času obsahová náplň jednotlivých jmen pochopitelně poněkud posunovala; od Slovanů se potom učily houby (a to někdy včetně jejich jmen) poznávat sousední (podle Wassonova vymezení „mykofobní“) národy (zejména Němci, Maďaři a Rumuni), jejichž některé názvy ukazují na přjetí velmi brzké (např. maď. *gomba* a *pistricgomba* musely být dle Majtánové přejaty v době před zánikem psl. jerů a nosovek, tj. před 10. stol.). V tomto kontextu je zajímavým pramenem práce C. Clusia, první vědecká monografie o houbách z roku 1601 (CLUSIUS 1601), popisující celkem 105 druhů, rostoucích v oblasti Panonie – Clusius totiž do své práce zahrnul i některá lidová jména v maď. a něm., z nichž některá připomínají archaická jména slovanská – mimo jiné *gomba* (houba), *gilva* (hlíva), *szemerchyek* / *zömörchök* (smrž, slc. smrček), *galambica* (holubinka), *pesztritz* (pestřec), *chöpörke gomba* (pečárka), možná i *pöffetegh*

¹⁴ Budziszewska, W.: Słowiańskie słownictwo dotyczące przyrody żywej. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1965; cit. dle M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970 a 1977b).

(pýchavka, zde jde ale patrně spíš o onomatopoiu).

Na starobylost užívání hub u Slovanů ukazuje jistě také množství přísloví, rčení, pohádek i písní, v nichž houby u těchto národů figurují.¹⁵

3.3 JMÉNA HUB U ČECHŮ

3.3.1 Nejstarší jména

Také u Čechů jsou první zmínky o houbách časně. V latinsky psané legendě *Passio sancti Adalperti Martyris* (Utrpení sv. Vojtěcha Mučeníka) se píše, že když měli Vojtěch a jeho společníci hlad, odešel světec do lesa a „*prošed les tolik hub a sladkých bylin přinesl, že všichni přítomní s nadbytek rozličných pokrmů radostně se najedli*.“¹⁶

Zřejmě nejstarší zápis českého jména je z poloviny 13. století – v glosách u českého opisu tzv. *Mater verborum* (1258) je u výrazu *tuber* připsáno „orech zemski“¹⁷. U Dalimila¹⁸ se dočteme, jak se Vršovci těšili na nastolení Svatopluka jako slabého knížete: „*Budem o něm nic netbati, / budem s ním jako s dietětem hráti, / ot něho dědiny jako o pni hlívy bráti*.“ Z doby těsně před rokem 1364 nejspíš pochází žertovný jmenovací dekret (Narrenpatent), pravděpodobně dílo Jana ze Středy, v němž je jakýsi Jan ustaven pánem z Údolí bláznů, přidělují se mu do užívání vymyšlené pevnosti a osady a povoluje se mu žít se všemi druhy hřibů a hub; dokument odráží tehdejší obvyklé mínění vyšších vrstev o houbách, totiž že jde o potravu pro blázny (ŠKUBLA 1989, s. 26). Toto pojetí dotvrzuje například i dílo lékaře Karla IV, mistra Havla, který císaře před konzumací hub důrazně varuje („*Bude-li jakost (...) jedovatá, zabijí, jak patrně na hříbech. (...) ... kdo užívají hřibů a blínu a jiných jedovatin...*“)¹⁹. To, že prostý lid měl k houbám vztah opačný, dokládá dobře mimo jiné Mastičkář (datován cca 1340²⁰), v němž se mluví o houbách na dvou místech (jednak nabízí Abraham ve svém prvním výstupu „*tři hříby a pól sýra*“ jako úplatek (v. 278), jednak později sluha Pastrpalk uvádí jako jeden z důkazů svého dobrého původu, že jeho příbuzní prodávali mj. i hříby a hlívy: „*Má strícě oba, / Soba i také Koba, / prodáváta hříby, hlívy*“ (v. 404–6)).

¹⁵ J. Bezděk (BEZDĚK 1901, s. 24–5) cituje mj. chodskou pověst (a také novější báseň S. Boušky *Houby*).

¹⁶ PASSADAL, s. 232. Tato legenda byla původně pokládána za až nejstarší z legend o sv. Vojtěchu (a datována rokem 999), dnes se má za to, že je asi pozdější, nejspíše z 1. pol. 11. stol. (NECHUTOVÁ 2000, s. 57).

¹⁷ MATER VERB, s. 383. Přehled nejstarších českých jmen hub viz též dále v oddíle 4.1.

¹⁸ DALIMIL, kap. 56, v. 24–26.

¹⁹ *Vitae vivendae ratio in gratiam Caroli IV. a Magistro Gallo medico...*, cit. dle překladu v knize Č. Zíbrta (ZÍBRT 1927, s. 95–6).

²⁰ NECHUTOVÁ 2000, s. 243. Číslo veršů dle edice PORÁK 1979.

Nejdůležitějším pramenem z této doby – tedy z poloviny 14. století – jsou pro nás však práce kanovníka a lékaře Bartoloměje z Chlumce, zvaného Claretus, a jeho družiny (KLARET). Jejich hlavním cílem bylo vytvoření českého názvosloví v oborech, v nichž se do té doby učenici mohli vyjadřovat jen latinsky; podle Jany Nechutové (NECHUTOVÁ 2000, s. 152) se můžeme domnívat, „že Karel IV. činnosti Klareta a jeho družiny přál, že ji sledoval, inspiroval, a snad nad ní i držel ochrannou ruku.“ Pro názvy hub jsou podstatné dvě práce: Bohemář (V. Flajšhansem datovaný 1360–1364 a velmi ceněný²¹) přináší českých jmen pro houby devět, zatímco Glossář (podle Flajšhanse sepsaný kolem roku 1365, podle Nechutové 1359–1364) uvádí v kapitole *De fragis et boletis* celých 40 českých názvů hub; většina těchto názvů se užívá dodnes (mj. *hadovka*, *holúbka*, *koloděj*, *křemenáč*, *lanýž*, *lišky*, *muchomórka*, *oříš*, *pečárka*, *pestřec*, *podmáslník*, *pýchavka*, *ryzci*, *smrž* či *špičky*).²² Jak připomíná Václav Machek (MACHEK 1944 a 1946), jde o množství ojedinělé, a to nejen ve své době²³ – i v polovině 20. stol. znal obyčejný houbař-amatér jmen průměrně deset až dvacet.

3.3.2 1400–1500

Na Klaretovy práce navazuje na počátku 15. století tzv. kodex Vodňanský (RKP VODŇ), obsahující několik menších slovníčků; ve věcném slovníku (nomenclatoru) je na foliu nadepsaném Boleti (f. 50b) celkem 38 českých názvů hub (a nadto tři podruhé). Autor evidentně z Klareta opisoval, a to ne vždy přesně – kromě chyb se ovšem místy od svého vzoru odchýlil i úmyslně, když zachycoval tu podobu jména, kterou patrně znal ze svého okolí (navíc nebyl na rozdíl od Klareta vázán rýmem) – např. se u něj poprvé objevuje forma *kozák* či *opěnka*. Dva jím uvedené názvy u Klareta úplně chybí.

²¹ „Je to první větší soubor slovní látky našeho jazyka, pečlivě celkem roztríděný a zároveň s mírou rozmnožovaný. Jeho verše ovšem nebývají zrovna vzorné, ale cizí práce podobné nebývají lepší. Látka je snesena velmi úplně (...) a skladatel nám zachoval velmi mnoho slov, jež tou dobou vycházela již z oběhu.“ (KLARET, s. 39)

²² Kap. 22, V. 8, v. 903–917. Názvů je opravdu nejspíš 40 a ne 39, jak tvrdí V. Machek (MACHEK 1944) a jak po něm pak všichni opakují (např. MAJTÁNOVÁ 1970, RATAJOVÁ 1974, ŠKUBLA 1989 i HLADKÝ 1996) – ve v. 917, už mezi rostlinami jinými, je najednou *tendula ssmlaye* – což je v dalších pramenech (např. Lactifer, viz dále) mezi houbami, takže je velmi pravděpodobné, že se jedná také o název houby (nejasné ovšem zůstává, o jakou houbu jde). Houby se navíc mohou – zde i v jiných pramenech – ukrývat i pod dalšími neobjasněnými jmény, stejně jako i pod jmény zdánlivě jasnými, označujícími jiné rostliny – pokud totiž např. dvě česká jména zněla hodně podobně a u jednoho z nich byl již vžitý latinský ekvivalent, často byl tento přiřazen i jménu druhému; takovou praxi lze pozorovat již u Klareta u výrazu *chřieš aspargus*, jež pak někteří vykladači považovali za mezi houby zblodilou zeleninu *chřest* (např. GEBAUER 1903–1916), a nelze vyloučit, že podobně ukryty zůstávají houby i třeba pod jmény *babka*, *důbravník*, *kozí brada*, *mléč*, *modrák* aj.

²³ Německé názvy z té doby jsou podle M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 134n.) dochovány sotva čtyři, a o moc lépe na tom nejsou ani sousední národy slovanské – např. Poláci mají podle ní do 15. stol. zaznamenáno jmen jen několik, v lužickosrbském prostředí se staré názvy nezachovaly vůbec.

Z počátku 15. stol. jsou i práce lékaře Křišťana z Prachatic, Herbář a Lékařské knížky; obsahují několik jmen hub, používaných v lékařství – *agaricus* je překládán jako *húba lesnie*, poprvé se objevuje houba *vokatrice* (spálená na popel měla pomáhat na žaludek).²⁴ Také v dalších lékařských pracích se můžeme setkat s cennými zmínkami o používání hub v medicíně, přibývají i další zaznamenaná jména – např. *dúbravník*, *chřapáč* či *jelenie hubka* (Lékařství ranné z 2. pol. 15. stol. – LÉKCHIR – mluví např. o léčení horkosti z rány olejem, do něhož se naloží smrži, chřapáči anebo hříby).

V radách mistra Pavla Židka z Prahy králi Jiříku z Poděbrad z roku 1417 se dočteme, že o některých věcech, co se v zahradách a v lesích nacházejí – jako hůby – nebude mistr nic psát, neb to královi kuchaři lépe vědí a umí – zdá se tedy, že v 15. stol. už některé druhy hub přestávají být pouze pokrmem chudých (ZÍBRT 1927, s. 112). (Později se sběr hub stal zdrojem přivýdělku poddaných či dokonce jejich povinností – houby figurují na některých seznamech dávek odváděných jimi vrchnosti: „*Poddaní byli povinni sbírat houby pro vrchnost, byla to i povinnost hajných. Někde byl předepisován sběr pouze určitých druhů, zejména byly ceněny smrže, špičky a pravé hříby. V některých oblastech museli poddaní houby pro vrchnost sušit...*“ (SMOTLACHA 1989, s. 9).)

Dalším pramenem, byť už méně vypovídajícím o užívání hub, jsou také různé slovníčky, např. tzv. mamotreky či slovníčky botanické – Strahovský rostlinář z 1. pol. 15. stol. (ROSTLSTRAH) uvádí mj. jména *prachovka* a *pýchavec*.

3.3.3 1500–1620

Ve slovníku Jana bosáka Vodňanského z roku 1511 (LACTIFER) najdeme českých jmen hub celkem dvacet (18 v knize 7 a 2 v knize 1)²⁵, zajímavé je rozlišování výrazů *houba* (u lat. *tubis*) a *húba* (lat. *tuber*).

Z počátku 16. stol. pochází též nejstarší tištěná česká kniha kuchařská, vydaná Severinem mladším – v oddíle Krmě sobotní jsou obsaženy např. recepty *Šišky z hřibův, aneb z smržův, neb z špiček* (sekané do těsta na smažené knedlíky), *Smrže takto máš přistrojiti* (smažené na másle s vejci a petrželí), *Houby v cibuli* (vařené, ochucené octem, smaženou cibulí a kořením), *Smrže kterak máš připraviti* (uvařené, nasekané, vložené do hustého

²⁴ Bohužel Křišťanova díla (LÉKKŘIŠŤ) činí svým uspořádáním hledání názvů hub dost obtížným; odkazy na konkrétní místa, uváděná ve stč. slovníku, se mi ani v materiálu v patřičném oddělení ÚJČ (LEXMATSTČ) nepodařilo dohledat – odkazy na neexistující folia...

²⁵ Nikoli 15, jak tvrdí V. Machek (MACHEK 1944), ale ani 16, jak ho opravuje J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 100) – unikla jim jména vyskytnuvší se dříve, před začátkem oddílku o houbách (*zemsky orzech Agaric a Boletus*

mandlového mléka), *Hříby neb jiné hůby* (povaří se, nasekají, pak osolí, okmínují, opepří, přidá se smažená cibulka a smaží se v rendlíku v másle neb oleji)²⁶.

Do této doby se datuje i nejstarší plastika hub u nás: na kamenném erbu pánů Hříbských z Hřibů z roku 1536 jsou vyobrazeny tři plodnice hříbovitých hub (ŠKUBLA 1989, s. 32).

Se jmény hub se můžeme setkat také v některých starých herbářích. V roce 1517 vyšel v Norimberku herbář J. Černého, který se však o houbách vyjadřuje dosti rezervovaně („*O nich psaním šířiti, jako o škodlivé věci, nechci, ale radu dávám: Kto stálé zdraví miluje, všech naprosto varovati se. Zlé hrubovlhkosti i jedovaté plodie.*“ ČERNÝ, s. 152) a zvláště zmiňuje pouze *akarik* a *lanýž*.²⁷

Významnější Herbář aneb Bylinář P. A. Mattioliho byl v 16. stol. do češtiny přeložen celkem dvakrát: nejprve Tomášem Hájkem z Hájku (1562), poté (na základě překladu německého) A. Huberem z Ryznbachu a Danielem Adamem z Veleslavína (1596). První překlad (MATHHÁJ) obsahuje 15 českých jmen hub (poprvé *posádky* a *podborovníky*, obsažen i výklad jména muchomůrka: „*nebo i mouchy, jakž jich okusí, zemrou, odkavadž i jméno mají*“)²⁸; je vidět, že Hájek při komponování kapitoly vycházel z vlastních zkušeností. Druhý překlad (MATHVEL) popisuje hub celkem 23 druhů, z nichž má česká jména pro 15 (další 3 česká jména se objevují v obsaženém výčtu hub z Hájkova překladu)²⁹; kromě jmen podává i mnohé informace, např. jak se připravují k jídlu nebo jak se užívají v lékařství či k přípravě troudu, ale místy z textů zaznívá jakási nejistota (s. 931: „*Tyto snad nazývají Čechové podborovníky.*“)³⁰ – zdá se, že tito překladatelé s houbami tolik zkušeností neměli.

V latinsky psaném díle *Methodi herbariae libri tres* Adama Zalužanského ze Zalužan (ZALUŽMETHODI) jsou české názvy jen připsány jako glosy (celkem 9³⁰), zato však autor podává u některých latinských (*fungus*, *spongiola*) i českých (*holúbky*, *ryzec*, *liška*) jmen i etymologické výklady.

---

cervi Lanýž).

²⁶ ZÍBRT 1927, s. 155–6.

²⁷ A to navzdory tvrzení D. Ratajové, že má českých jmen hub 10 – tento údaj vznikl zřejmě nepochopením místa z Mathioliho herbáře v překladu z roku 1596, kde se píše: „*Herbář český vypočítává tyto houby, které nejsou škodlivé a mohou se jísti: hříby, smrže, posádky, špičky, holoubky, podborovníky, kozáky, hořké a ryzce.*“ (s. 931); autoři ovšem pojmem Herbář český evidentně nemysleli dílo Černého, nýbrž Mathioliho v prvním českém překladu T. Hájka z Hájku (viz další odstavec).

²⁸ MATHHÁJ, kniha čtvrtá, kapitola LXVII. Jmen je opět více, než uvádějí některé předchozí práce (mj. MAJTÁNOVÁ 1970, s. 134).

²⁹ Tedy nikoli popis jen 15 druhů a jména 12 z nich, jak uvádí M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 134).

³⁰ V. Machek (MACHEK 1944) a po něm i J. Hladký (HLADKÝ 1996) uvádějí 8, ačkoli Hladký na s. 101 názvy uvádí a je jich tam všech 9.

3.3.4 1620–1800

Čtyři názvy hub zahrnul i J. A. Komenský do svého díla *Janua linguarum* (1633), jde však o jména notoricky známá (v. 141: „*Hříby, Smrže, Kozáci a Ryzci mezi houbami nejznamenitější jsou.*“). Nová jména se objevují až o mnoho let později v díle J. C. Rohna *Nomenclator* (ROHN 1764), kde je v 4. kapitole prvního dílu popisováno 33 „druhů“ hub, z velké části však opisem; někdy jde spíše o dělení na určité skupiny podle různých kritérií („*houby k troudu použitečné*“, „*houby nízké, a malé*“, „*houby žluté které pod borovicí rostou a dobytku škodlivé jsou*“). Zřejmě poprvé jsou zde zachycena jména *zaječí ouško, klouzky, kuřata, tartofle, václavky* či *žampion*. Roku 1789 vyšla v Praze pěkně ilustrovaná knížka *Obyčejné jedovaté byliny, k naučení lidu venkovského, obzvláště školní mládeže* (JEDBYL), kde se od strany 17 píše i o jedovatých houbách. Úvod této části příručky zní vcelku moderně: houby jsou „sporá a zdravá strava“, tradované zkoušky k rozpoznání jedovatosti (zčernání cibule či stříbrné lžičky apod.) jsou však vysoce nespolehlivé, je proto nutno sbírat jen druhy osvědčené tradicí. Text dále jmenuje deset nejznámějších jedovatých druhů (často jde o jedovaté „dvojníky“ hub jedlých; někdy je však jedovatost spíš jen domnělá), poprvé se setkáváme se jménem *prašivka* (jméno *vysoká prašivka* podle obrázku označuje nejspíš bedlu³¹), *kravinky, prasenice*. Autor také píše, že by již jednou měla zkušenost odstrašit lid selský (zvláště v okolí Kouřimi a Čáslavi), který „*obyčej mívá, vochomurky na podzým vařiti, a proti zymnici s největším nebezpečenstvím užívati.*“

3.3.5 Začátky vědecké mykologie (1800–1919)

Pro první fázi budování české botanické (a tedy i mykologické) nomenklatury³² jsou klíčové zejména práce J. S. Presla, jenž se pod vlivem J. Jungmanna ujal úkolu toto jmenosloví vytvořit. Již roku 1820 vydal spolu s B. W. Brechtoldem významné dílo *O přirozenosti rostlin aneb Rostlinář* (BERCHTOLD – PRESL 1820), v němž upozorňují na důležitost jednotného názvosloví, popisují pravidla, podle kterých při jeho tvoření postupovali, a nabádají své pokračovatele, aby se jich také přidrželi, „*poněvadž v přirozenosti jazyka jsou osnovány*“ (s. 212).³³ Mají za to, že nemohou-li jména dokonale vystihovat

³¹ Vztah prašivka = bedla potvrzuje alespoň pro Prahu i práce J. V. Krombholze (KROMBHOLZ 1831-1846).

³² Problematice vývoje českého jmenosloví od roku 1820 se podrobněji věnoval J. Herink (HERINK 1979); viz též práci S. Šebka (ŠEBEK 1995).

³³ Rodová jména mají podle nich být pokud možno jednoslovná, jména obecně přijatá se mají zachovat; názvy nemají být příliš dlouhé, pokud možno ne složené, ale jednoduché, a hlavně mají být slovanské („*Neužívejte se žádná jména, nežli slovanská, zvláště an vyměnění jest možné.*“); dále se snažili hledat jména „osoblivá“, tj. ne společná s živočichem či kopaninou a ani s jinou rostlinou, a nemá jít o jméno čeledě nebo řádu (*houba*). Druhá jména mají být pokud možno nepříliš dlouhá adjektiva, zakládající se na znacích odlišujících danou

povahu a znak rostlinného druhu, je lépe, aby k rostlině neměla „žádné potažení“, protože tak „před smyslem neb obrazem převráceným a nepravým zachráňují“ (s. 215): „Protož také jména starobylá, jejichž původ je málo povědomý, za nejlepší pokládáme, anobrž lépe jsme měli jména podobná z nářečí slovanských v češtinu přijmouti, nežli s novostvořenými třeba ji ponesvářiti, a tak předházekám se vysaditi, kterými bez toho až dost stíhání budeme. Kdo víš lépe, bez prodlení oznamiž.“ Za teoretickým úvodem potom následují řády rostlin, v poznámce pod čarou (s. 215) autoři svůj postup ještě upřesňují: „Jména rostlin již v rostlinářích známá svatě jsme zachovali a žádné nepřisadili znaménko. Naproti tomu, aby jedenkaždý věděl, odkud jsme vybírali, poznamenali jsme z ruštiny vzaté s R., z polštiny P., z ilyrštiny Il., naším trudem vytvořená znamenáme s M., a cizí s C.“

Houby najdeme od s. 274 dále: řád 187 (Tvrdohouby – 7 jmen), 188 (Pejchavkovité, břichatky – 29 jmen, ale včetně rzí a snětí) a 189 (Houby – 23 jmen) – celkem tedy v přehledu nacházíme 59 jmen, z nichž bez značky – tj. starších – je 13, se značkou přejetí 2 (*bedla* z polštiny a *katmanka* z ilyrštiny) a zbytek je označen jako výtvar autorů (dodnes používaná jména: *kyjanka*, *sazovka*); jinde v textu se pak vyskytuje ještě několik málo jmen dalších.

Na tuto práci pak J. S. Presl navázal o čtvrtstoletí později (viz dále), mezitím se ale na našem území objevily i první práce věnované přímo houbám, z nichž jsou pro nás důležitá díla lékaře J. V. Krombholze, jež jsou sice psána latinsky a německy, ale popisují stav na českém území a přinášejí i mnohá česká (lidová) jména. V první práci (KROMBHOLZ 1821) autor přináší popisy celkem 33 druhů hub, prodáváných roku 1820 na pražských trzích, a 25 různých českých jmen; poprvé se setkáváme mj. s lid. názvy *špičník*, *vosičník*, *lipénka* a *ježek*, na s. 19 je zmínka o pěstování žampionů (že je provádějí zahradníci ve sklepích a na záhoncích). O mnoho rozsáhlejší dílo druhé (KROMBHOLZ 1831–1846) představuje pokus o soustavný popis hub nacházejících se na našem území. Počet českých jmen v díle obsažených se již blíží ke stu (nejde ovšem jen o jména rodová, v tomto počtu jsou zahrnuty i názvy jednotlivých druhů – např. u muchomůrek rozeznává *m. červenou*, *m. šedivou*, *císařku* a *březovku*), mnohá z nich jsou tu ovšem zaznamenána poprvé (mj. *kačenky*, *hnojník* či *masojed*) a v některých případech jde o názvy věru pozoruhodné (*vrahomlíčnick*, *modrý tabáčník* či *slonozubí houby*).

Ve stejném roce, kdy vyšel poslední z deseti sešitů tohoto díla, vydává J. S. Presl svůj rovněž rozsáhlý Všeobecný rostlinopis (PRESL 1846). O houbách píše ve 2. díle (s. 1882n.), uvádí místy i jména lidová jako synonyma; velmi často jsou jeho názvy kalky podle latiny a

---

rostlinu od ostatních, k barvě jako nejnestálějšímu rysu má být sáhnuto jen v krajním případě (s. 212–215).

němčiny, zásady ze své předchozí práce nijak zvlášť přísně nedodrжуje (např. často užívá lid. jméno jako jméno druhové, ač nejde o adjektivum). Velký počet jeho jmen (téměř 150 rodů, přes 370 druhů, u některých i vícero jmen lidových) je dán snahou postupovat podle systému hub a pojmenovat alespoň všechny v té době platné rody (proto např. všechny druhy v té době řazené do rodu *Agaricus*, což bylo velké množství lupenatých hub, řadí do rodu *bedla* a známá česká jména používá pak místo názvů druhových – např. *bedla václavka*, *bedla holubinka* či *bedla pečárka*). Mnoho jím zavedených jmen se ovšem ujalo, ač ne vždy pro ty druhy, pro něž je zaváděl – namátkou např. *kukmák*, *čirůvka*, *stroček*, *dřevomorka*, *choroš*, *lošák*, *kustřebka* či *rážovka*. Ještě před tímto dílem měly vyjít jeho Počátkové rostlinosloví (PRESL 1848a), jež byly souhrou nešťastných okolností³⁴ pozdrženy a vyšly nakonec až o dva roky později; dílo obecně pojednává o stavbě rostlinných buněk, rozmnožování apod. (o houbách na s. 212–238), ale jména konkrétních hub se v textu vyskytují jen výjimečně; užitečným pramenem zejména pro objasnění některých jím tvořených jmen je však připojený slovník rostlinného názvosloví. V obrazové příloze (PRESL 1848b) se mj. poprvé setkáváme se jmény *outkovka* a *rovetka*.

Dílo F. M. Opize Seznam rostlin květeny české (OPIZ 1852) má název vskutku výstižný – jde o abecední seznam názvů podle lat. jmen (houby jsou na s. 106–155); zdá se, že autor nechtěl nechat ani jedno vědecké jméno bez českého ekvivalentu (a to až do úrovně třídy), neboť se domníval, že „zaváděním škol v jazyku přirozeném budou i vědy přírodní více pěstovány“. Píše, že česká jména jsou „kolik možná bylo, z lidu neb z dosavadních spisovatelů vzata, často ale teprv zde utvořena“ (Předsloví, s. 2–3); nutno podotknout, že ta jím stvořená jsou opět z největší části kalky jmen latinských (mj. *kolenovlas*, *nitometel* či *straněnožka*). Z obřího množství jím uváděných jmen se ujala např. *náramkovitka*, *pevník*, *struhák*, *šupinovka* či *kalichovka*.

Na tyto možno říci zakladatelské práce navazují potom různé popularizační příručky (KREJČÍ – BILL 1860) a školní učebnice botaniky (STARÝ 1866, KLIKA 1868), významnější díla se však objeví až na přelomu století. Jde především o práce A. J. Bernarda (BERNARD 1894, 1898, 1901 a 1910) a J. Bezděka (BEZDĚK 1901, 1905 a 1917), který věnoval otázkám jmenosloví velkou pozornost, prostudoval předchozí díla, snaže se dodržovat zásadu priority, a v tvorbě vycházel i ze jmen lidových, která shromažďoval na svých četných seminářích věnovaných popularizaci mykologie. Podle J. Herinka (HERINK 1979, s. 47) utvořil Bernard celkem 42 rodových jmen (jmenujme z nich např. *houževnatec*, *klanolistku*, *pařezník* či

---

³⁴ Presl v předmluvě píše, že to bylo vinou tiskáren, jež musely teprve líti latinská písmenka pro jazyk český.

pavučinec), Bezděk pak 98 (např. *křehutka*, *lakovka*, *mechovka*, *slizák*, *sluka* či *strmělka*). Houbám se věnovali i další autoři, mj. A. A. May (MAY 1892), J. John (JOHN 1907), J. Macků (MACKŮ 1913 a 1918), J. K. Tábořský (TÁBORSKÝ 1913), K. Kavina (KAVINA 1919), V. Melzer (MELZER 1919); někteří z nich v menší míře tvořili i nová jména. Do tohoto období spadají i první práce F. Smotlachy (SMOTLACHA 1911, dále in BAYER 1916), který působil v české mykologii plných padesát let; za tuto dobu stihl podle J. Herinka vytvořit 117 rodových jmen hub (ovšem jeho přístup je poněkud sporný, šel spíš proti tendencím po ustálení českého jmenosloví – nezřídka používal pro jeden druh více jmen jako synonym, při tvorbě jmen se snažil napodobit tvoření jmen lidových např. užitím obecně české přípony -ák (*bělák*, *pružák*)³⁵ a pustil se i do „úprav“ starších jmen jiných autorů, např. krácením změnil *hnojník* na *hník*, *uhelku* na *helku* či *čechratku* na *čechru*). Z iniciativy F. Smotlachy vzešlo i založení Časopisu československých houbařů (později Mykologického sborníku), jež jsem si vyvolila jako předěl mezi tímto a dalším obdobím.

3.3.6 Od založení Časopisu československých houbařů (1919) po současnost

Časopis československých houbařů v prvním čísle svého prvního ročníku v oddíle *Názvosloví* (s. 25) uvádí, že na otázku českých jmen hub redakce zvláště dbá; za základní měřítko považuje i v češtině zákon priority, připouští však výjimky např. v případě nepřiléhavosti či nelibozvučnosti názvu. Jsou-li lidová jména rozšířena, dává se jim přednost před umělými; čtenáři jsou pobízeni, aby lid. jména sbírali a zasílali do redakce. Ke stejnému tématu se v témž ročníku vrací ještě jednou F. Smotlacha (SMOTLACHA 1919), některé jeho zásady ovšem nejsou příliš jednoznačné (tam, kde je pro jeden druh více č. jmen, je při možnostech zmatení lépe uvádět synonyma v závorce, ale ve správném pořadí; u lid. jmen na širokých okrscích či obvyklých v literatuře užívejme lid. pojmenování) a podle již citované práce J. Herinka Smotlacha spěje k nadměrnému a nepřehlednému hromadění synonym³⁶.

Roku 1920 začal vycházet výsledek téměř dvacetiletého úsilí³⁷ Josefa Velenovského (VELENOVSKÝ 1920–1922). O používání českých jmen píše v souvislosti s Janem Bezděkem na s. 5: „Zakladatelem české mykologie v době novější byl Jan Bezděk, učitel v Polici n. M., jenž jmenovitě veřejnými přednáškami budil všude pozornost a získával přátele mykologie. Znal mnoho a pěstoval vědu svou s nadšením a obětavostí nezištnou. Kdyby byl býval v jiných

³⁵ Na tyto případy upozorňuje ve svém příspěvku D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979, s. 105).

³⁶ Herink (op. cit., s. 49) uvádí příklad Smotlachova jména pro *Boletus luteus* v jeho Atlasu hub jedlých a jedovatých (1947): „klouzek „loupák“ obecný „žlutý“ čili žlutohnědý“.

³⁷ Nasazení autora bylo takové, že nechyběly ani několikeré otravy jej i celé jeho rodiny...

poměrech a kdyby trochu více pěstoval rozhled v ostatní vědě botanické, byl by mohl vykonat mnohem více, než jest jeho zlomkovité dílo o houbách, jehož jsem se přidržel hlavně, pokud se týče české terminologie. (...) Někdy ale měl jsem s českou nomenklaturou značné potíže, neboť latinské druhové označení bylo nepřiléhavé a tedy vlastně pochybené. Nechtěl jsem tedy chybu tu do češtiny převáděti a zvolil jsem raději jméno nové, případnější. (...) V tom ohledu musím tedy Bezděkovi odporovati, když myslí, že latinské druhové názvy musí se věrně do češtiny překládati.“ Právě názvům druhovým věnuje Velenovský ve svém díle velkou pozornost, přináší i mnoho nových druhů a několik rodů (většina z nich se však neudržela); motivaci pro svá pojmenování někdy vysvětluje (např. věnuje jeden druh „*památce otce vlasti, Karla IV.*“ – s. 401). Rodových jmen vyšších hub utvořil podle J. Herinka celkem 63 (mj. *černolupen, černorosol, destice, housenice, kališník* či *trávníčka*).

V následujících letech a desetiletích se již mykologické studium kvapem rozvíjí. Nová jména jsou zaváděna v časopiseckých studiích i v různých publikacích. K jejich podrobnému přehledu zde není místo³⁸, zmíním proto jen několik autorů: A. Pilát vytvořil podle J. Herinka rodových jmen hub celkem 136 (zejména pojmenoval mnohé choroše), K. Cejp 22, M. Svrček 21, F. Kotlaba 58 (částečně ve spolupráci se Z. Pouzarem, autorem 7 jmen).

Důležitější pro nás v tuto chvíli začínají být práce zaměřené přímo na jména hub. Jak bylo již uvedeno výše, Časopis československých houbařů podněcoval sběr jmen lidových a je pro ně tedy relativně bohatým pramenem – Svatopluk Šebek později ve svém slovníku (ŠEBEK 1968), vycházejícím zejména (ač ne pouze) z tohoto zdroje, uvádí přes 1 100 lidových jmen pro 155 druhů hub.

Kromě jednotlivých příspěvků čtenářů se v časopise začala postupně objevovat i obšírnější pojednání orientovaná jazykovědně. Hned v prvním ročníku to byl krátký příspěvek J. Zubatého o jménech od základu *pestrý* (ZUBATÝ 1919), později šlo hlavně o články V. Machka a M. Korandové-Majtánové (oba byli tímto tématem velmi zaujati a publikovali k němu i v periodikách zaměřených jazykovědně).

Václav Machek upozornil na neobvykle velký počet jmen hub u Klareta (MACHEK 1944 a 1954b) i na jména známá z dalších pramenů, pokoušel se o identifikaci hub pod těmito názvy skrytých a o etymologické výklady. V souvislosti s tím se začal zajímat i o jména lidová (MACHEK 1946a,b) a o kulturní zvyklosti s houbami spjaté (MACHEK 1950), a to i u dalších národů, slovanských (MACHEK 1958) i ostatních – mj. obšírně referoval o významné

---

³⁸ Podrobněji k tématu viz příspěvky J. Herinka (HERINK 1979a,b) a D. Ratajové (zvl. RATAJOVÁ 1974). Proces vzniku jednotného českého jmenosloví hub není navzdory všem pokusům ukončen dodnes a zdá se, že většina mykologů na tyto snahy již rezignovala (identifikace je nakonec vždy možná podle platného jména vědeckého).

knize manželů Wassonových *Mushrooms, Russia and history* (MACHEK 1960a,b). Výklady některých jmen hub zahrnul i do svého etymologického slovníku (MACHEK 1957 a 1971), souhrnně se však chystal tuto oblast pojednat v připravovaném díle, jež mělo být pandánem k jeho Českým a slovenským jménům rostlin (MACHEK 1954a). Toto dílo však bohužel zůstalo v rukopise, který se mi nepodařilo dohledat – bližší informace jsem se pokusila shrnout v příloze.

Marie Majtánová (za svobodna Korandová) se soustředila zejména na jména lidová, a to nejen v četných člancích (KORANDOVÁ 1959 a 1962, MAJTÁNOVÁ 1968 aj.), ale i ve své diplomové (1959) a dizertační (MAJTÁNOVÁ 1970) práci. Z rozšíření a podob jednotlivých názvů hub zejména v zapadoslovanských jazycích se snaží vyvodit jejich stáří a rekonstrukci dospět až k nejstarším stádiím těchto jmen (viz již výše v oddíle 3.2).

O jménech hub se ve svých odborných časopisech zmiňují i další jazykovědci, zvláště v příspěvcích věnovaných studiu pramenů – jde mj. o práce V. Flajšhanse (FLAJŠHANS 1924) a B. Ryby (RYBA 1942, 1943, 1951); v poněkud jiném kontextu osvětluje V. Šmilauer jméno *pýchavka* (ŠMILAUER 1940).

Dagmar Ratajová ve své dizertaci (RATAJOVÁ 1974) přináší seznam 998 rodových jmen vyšších hub, která excerpovala z odborné literatury; snaží se uvést u každého jména původce a rok první publikace a analyzuje je souhrnně z hlediska významu i formy (konkrétní jména se však v těchto výkladech vyskytují jen jako příklady obecnějších typů), hodnotí i podařenost některých novějších názvů. Její práce chtěla být podkladem pro ustavení jednotného českého mykologického jmenosloví, k tomu však, jak už bylo řečeno, nakonec ani po vydání sborníku věnovaného problematice české botanické nomenklatury (HOLUB 1979) nedošlo.

Nejnovější příspěvek k tematice, diplomová práce E. Kratochvílové (KRATOCHVÍLOVÁ 2004), má spíše přehledový charakter; v praktické části však autorka přináší soupis lidových jmen několika vybraných druhů vyšších hub (většinu z nich jsem zahrnula do svého slovníku, viz dále v části 4.2).³⁹

---

³⁹ Tato práce se bohužel vyznačuje značně nekritickým přístupem k pramenům (např. závěry starších prací o stavu českého názvosloví hub jsou prezentovány bez komentáře, jako by šlo o obecně platné pravdy); jejich častým citováním bez zaujímání vlastního stanoviska se autorka zejména v první části dostává i do situace, kdy si jí uváděné zásady a doporučení protiřečí.

4 SLOVNÍKOVÝ MATERIÁL

V této části přináším dva abecedně řazené slovníky názvů hub, u nichž jsem se snažila podat jak přehled o tom, v jakém prameni se dané jméno poprvé objevilo, tak i pokus o jeho etymologický výklad (případně i zmínku o některých výkladech mých předchůdců).

Hlavní soubor je obsažen v části 4.2; při studiu historických pramenů jsem však narazila na nemálo jmen hub, která v tomto souboru chybí, ač jsou často velmi stará, a zdálo se mi, že by byla škoda je úplně pominout. Proto jsem se rozhodla přidat ještě jeden soubor (4.1), do nějž jsem zahrnula jména vyskytnuvší se v mnou studovaných pramenech do roku 1800. Tento oddíl tak tvoří myslím zajímavou ilustraci k historickému úvodu (zejména k jeho částem 3.3.1–3.3.3).

4.1 STARÁ JMÉNA

Jak jsem již uvedla, tato část práce obsahuje slovník jmen hub, která se objevila v pramenném materiálu do roku 1800. (Vzhledem k okolnostem, jež jsem naznačila výše v poznámce pod čarou číslo 22 – jde zejména o nespolehlivost pramenů v zacházení s podobnými či přímo synonymními českými jmény pro více označovaných entit, konkrétně v mém případě různých rostlin, což se projevuje mj. i častým používáním latinských jmen známých pro jednu takovou rostlinu i pro rostliny ostatní – není pravděpodobně tento soupis zcela vyčerpávající; snažila jsem se však zařazovat jen jména jistě či téměř jistě označující houby.) Pod hlavičkami jednotlivých hesel uvádím nejprve jejich nejstarší doklad či doklady včetně významnějších variant, následuje pokus o stanovení druhu houby jménem označované a samotný etymologický výklad.

4.1.1 Stavba hesla a zásady zpracování

Do záhlaví jednotlivých hesel jsem se snažila vybírat nejstarší doloženou formu daného jména (u významnějších a používaných variant uvádím někde v záhlaví i vícero názvů), u jmen dvouslovných zachovávám i pořadí slov originálu (v případě, že se v dalších pramenech jméno objevuje i se slovosledem opačným, přidávám od takového tvaru odkaz na hlavní heslo). Názvy v záhlaví uvádím v transkribované podobě (někde jde ovšem jen o hypotézu, rekonstrukci, zejména u jmen doložených třeba jen v jedné památce) a tam, kde se převážná většina pramenů shoduje na jednom ekvivalentu latinském, uvádím toto jméno v závorce (ovšem je nutno mít stále na zřeteli, že ani tato latinská jména nebyla tehdy používána jako dnešní názvy vědecké, tedy pro určitou a univerzálně platnou identifikaci, ale byla naopak

autory v případě potřeby i nejrůznějšími způsoby tvořena – jejich spolehlivost proto není příliš vysoká.

Za slovy První doklady uvádím dané jméno v transliterované podobě, někdy i s částí kontextu (ten však již většinou opět transkribuji), a jeho významnější varianty, to vše s odkazem na zdroj (použité zkratky jsou vysvětleny v seznamu literatury) i s případnými dalšími údaji (např. že je dané jméno doloženo jen v jediném prameni).

V řádce Označovaný druh se snažím určit druh houby, kterou mohlo jméno nejspíš v použitých pramenech znamenat.

V části Etymologie podávám přehled dosavadních výkladů daného jména, případně nabízím vysvětlení vlastní. K použité literatuře v této části odkazuji vzhledem k jejímu převážně slovníkovému (abecedně řazenému) charakteru zkráceně, bez udání stránky (výjimkou jsou případy, kdy je potřebná pasáž zahrnuta do textu jiného hesla, a práce neslovníkové.)

4.1.2 Slovník

AGARIK, AKARIK (*agaricus*)

První doklady: LÉKSAL 220; **agaryk** ČERNÝ 35; **agarik** MATHHÁJ; ZALUŽŘÁD uvádí jako synonyma i *dřínová houba a houba lékařská*

Označovaný druh: Nejspíš verpáník lékařský (*Laricifomes officinalis*, viz část 4.2)⁴⁰.

Etymologie: Přejatý latinský název; zachyceny různé stupně počeštění (formy psané *agarik* i *akaryk*).

BABĚNKA (*spurta* pl.)

První doklady: **babienki** KLARETG 908; **babienka** RKPVODŇ

Označovaný druh: Jak navrhol již V. Machek (MACHEK 1944), mohlo by jít o suchohřib žlutomasý (*Xerocomus chrysenteron*), případně suchohřib plstnatý (*X. subtomentosus*) – tyto druhy jsou ještě dnes označovány lidově baba či babka (viz dále v oddíle 4.2).

Etymologie: Staré, podobné výrazy označují různé houby i v dalších slov. jazycích. Převážně bývá odvozováno od slov *bába*, *babka* „stará žena“, usuzuje se obvykle na přenesení významu na základě svraštělosti, vráscitosti, měkkosti ve stáří apod. (suchohřiby mívají často rozpraskanou pokožku, ve stáří naopak „houbovatí“, ztrácejí pevnost): tak MACHEK 1971⁴¹, REJZEK 2001 aj. Za méně pravděpodobné bývá označováno Vasmerovo (FASMER 1964, III, s. 97) spojení rus. formy *obabok* s rus. *baba* „peň“, srovnávané se vztahem *opěnky* k *pni*. Ještě jiný výklad navrhuje SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989: spolu s dalšími podobnými výrazy znamenajícími např. druh pečiva (srov. č. *bábovka*) neodvozuje jméno houby od *baba* „stará žena“, ale od ie. kořene **bh□bhā*, jímž podle něj slovanské jazyky označovaly věci cylindrického či okrouhlého tvaru.

BIELÁ HÚBA (*agaricus*)

První doklady: **bielá huba** RostlF 10^b; **bjlá hauba** aneb vyrostlina na stromoví ZALUŽMETHODI

Označovaný druh: Viz výše heslo AGARIK.

Etymologie: Podle bílé barvy plodnice.

⁴⁰ Tak i MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996; jiný – podle mě méně pravděpodobný – návrh v kartotéce SS: „snad pečárka (*agaricus campestris*), václavka, holubinka či ryzec“.

⁴¹ V. Machek podpírá tento výklad mj. i slovesem *babčeti* (o jablkách dlouho uložených a zhoubovatělých) „scvrkávati se, dostávati vráskovitý povrch“.

BĚL (*albo*)

První doklady: **byel** KLARETG 914

Označovaný druh: Houba bílé barvy, nejspíš bílé druhy ryzců (*Lactarius*, viz dále v části 4.2; tak již MACHEK 1944). (Jak upozorňuje již M. Majtánová, v č., pol., ukr. i slc. nářečích dnes podobná jména označují nejčastěji ryzec peprný, *Lact. piperatus*, a ryzec plstnatý, *Lact. vellereus*, místy pak i další druhy; někde však i hřib smrkový, *Boletus edulis*, ale to je méně rozšířené). Srov. též níže heslo HOŘKÝ BĚLÁK.

Etymologie: Podle bílé barvy; staré, psl. *běl- (kořen se odvozuje od ie. *bhell/bhol „zářit“, jak uvádí mj. REJZEK 2001; již MACHEK 1944 staví *běl-jb jako paralelu vedle *ryd-jb). Podle M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 94 aj.) jde pravděpodobně o prastarý slovanský pojmenovávací způsob: nejstarší jména jsou podle ní právě ta tvořená nejjednodušším způsobem (ryzec, běl, syrojed, pečeřbka), až potom vznikala jména pomocí metafor.

DÍVČÍ HŘIZEC

První doklady: *Giftiger Hirschling (ostré mléko, kterým se odlišuje od dobrého hřizce)* JEDBYL

Označovaný druh: Patrně některý druh ryzce (*Lactarius*, viz dále v oddíle 4.2 a níže u hesla RYZEC), podle obrázku dosti chlupatý, snad tedy r. kravský (*L. torminosus*) či r. plstnatý (*L. vellereus*).

Etymologie: Nějaký typ ryzce, označovaný přívlastkem *dívčí* kvůli odlišení od nejznámějších či nejbíranějších druhů – důvod použití právě tohoto adjektiva je nejasný.

DŘÍNOVÁ HOUBA (*agaricum*)

První doklady: MATHVEL I, 22, 65; **houba na modřínu** ROHN 1764

Označovaný druh: Viz výše heslo AGARIK.⁴²

Etymologie: Podle místa růstu, jímž je modřín (dříve též dřín).

DÚBRAVNÍK

První doklady: **dubrawnik** *melissa silvestris* RKPVODŇ 41^b; stejným jménem označovány často i jiné rostliny, např. meduňka, nezpochybnitelné houby však již v LÉKCHIR 288 b (...*takto vezmi houby jakoť slovú dubrawnyky nebo hříby*...)

Označovaný druh: Nejspíš hřib dubový (*Boletus reticulatus*), který je tímto jménem (a jmény podobnými) v některých českých nářečích označován i dnes (viz dále v oddíle 4.2).

Etymologie: Podle místa růstu v doubravách (tedy lesích); Etymologický slovník slovanských jazyků (TRUBAČEV 1974-?) rekonstruuje přímo i odvozené adjektivum *d▯bravъnъ(jb) a *d▯bravъnъ(jb) „lesní“, pod tím zmiňuje i název houby.

HADOVKA

První doklady: **hadowki** *serpula* KLARETG 907, **hadowka** Veleš; dále **hadovka** *Serpentina* a *Dracontea* (MAMUKA), ale tím mohly být označovány i jiné rostliny

Označovaný druh: Pravděpodobně dnešní rod HADOVKA (*Phallus*, zvláště h. smrdutá, *P. impudicus*; viz dále v části 4.2) – S. Šebek pro ni uvádí z nářečí jména jako *hadí vejce*, *hadí hlava* (jinde znamenají podobná jména ještě např. „nesbírané druhy hub“, „bedla vysoká“ či „muchomůrka červená“).

Etymologie: Odvozeno od *hada* (dříve se jí říkalo též *hadí smrž*), ale vysvětlení motivace se různí. V. Machek (MACHEK 1944) spojuje název s nízkou hodnotou houby, jako by ji lid přenechával hadům, tvořím odporným (i pův. význam kořene *had-* bývá rekonstruován jako „něco odporného“, jak uvádí mj. REJZEK 2001), protože je odporná⁴³; později (MACHEK 1971) dodává, že snad podle domnělé jedovatosti: „Název (...) má asi základ ve víře, doložené v Polsku (...), že smrže jsou jedovaté anebo že mohou být příčinou „hada“ v žaludku, kterýžto had člověka pomalu usmrcuje.“ Ještě další možností by mohl být tvar i celkový vzhled plodnice v mládí (jako by z vejce vylézal had), čemuž by napovídala i výše uváděná jména lidová – takové vysvětlení se mi zdá nejméně krkolomné a snad tedy i nejpravděpodobnější (s možným vlivem odpornosti, tedy i hodnoty houby).

HLÍVA

První doklady: DALIMIL 56, v. 26: *ot něho dědiny jako o pni hlívy brátí*; dále **hlywi** *pustea* KLARETG

⁴² J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 102) navrhuje klouzek slizký (*Suillus viscidus*), spojení s AGARIKEM se mi však zdá na základě uváděného lat. jména o mnoho pravděpodobnější.

⁴³ Srov. i Machkovo vysvětlení názvu KOZÁK (viz dále).

910; **hliwa** arona RKP VODŇ 50^c; **barona** MAMUKA 17^a; **athoma** ROSTL STRAH 80a; **tuber** ZALUŽMETHODI

Označovaný druh: Dřevní houba, nejspíš měkká, snadno odlomitelná a jedlá (tomu napovídají Dalimil, Mastičkář aj.) – snad dnešní rod HLÍVA (*Pleurotus*; viz dále oddíl 4.2). V. Machek (MACHEK 1944) podotýká, že určení prapůvodního významu je obtížné, neboť jméno v různých slov. jazycích označuje různé houby (choroš, lanýž, masojed atd.). M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970) se též kloní k názoru, že ve stč. asi označovalo zejm. hlívu ústřičnou (*Pleur. ostreatus*)⁴⁴, ale také houby lanýžovité (to by dosvědčoval doklad ZALUŽMETHODI); psl. význam dle ní byl asi právě „houby rostoucí na dřevu“ – v některých jazycích pak zúženo na hlívy, v jiných probíhalo naopak rozšiřování významu.

Etymologie: Všeslovanské. Psl. *gliva se vztahuje k lit. *glėivės*, pl. *glėivos* „sliz“, lot. *glīve* „sliz, zelený sliz na vodě“ atd., někdy bývá zmíněno také řec. γλοιός (<*gloi-w-o-s) a některé výrazy z germ. jazyků, např. sthněm. *kle*, něm. *Klee* „jetel“ (podle lepkavé šťávy v květu). Vše zřejmě z původního ie. kořene **gleiH-* „mazat, lepit, být lepkavý“ (stejný kořen se uvádí např. i u slov *hlen*, *hlína* či *hlíst*), v jeho formě rozšířené o *-*u-*. (MANN 1984–1987 rekonstruuje přímo ie. výraz *gleiuos*, ā, i „lepkavý předmět/substance“.) Původní význam byl tedy, jak vyvozuje již MACHEK 1944, asi „slizká, zeslizovatělá houba“, přeneseně též „houby na starých odumírajících dřevích“. (MACHEK 1971 pod vlivem zejména pol. *gliwiec* „kaziti se (o sýru)“ odvozuje hlívu přes *glivēti, jiní však označují toto polské sloveso za druhotně odvozené.) – Etymologický slovník slovanských jazyků (TRUBAČEV 1974–?) uvádí i výklad K. Moszyńského (JP XXXVI, 1956, 202–3), který srovnává psl. výrazy pro houby rostoucí na stromech, důležité při rozdělování ohně a zahánění hmyzu, a hlívu poté odvozuje z ie. **ghlei-* „tlít, zahřívát, svítit, řevět“ a přibližuje ji tak k něm. *glimmern* „třpytit se, kmitat se“. – Stuart E. Mann (MANN 1984–1987, s. 279) uvažuje ještě rekonstrukci **glīu-* „koule, chomáč“, kdy by hlíva mohlo být prvotně označení pýchavky (to se nezdá být příliš pravděpodobné), základní kořen by zde však zůstal stejný jako u prvního výkladu.

HOLUBKA

První doklady: **holubka** nilio KLARETG 904; **holoubky** MATHHÁJ

Označovaný druh: Zástupci dnešního rodu holubinka (*Russula*, viz dále v oddílu 4.2), podle V. Machka (MACHEK 1944) zejména druhy modrozelené barvy. Forma *holubinka* doložena od J. S. Presla, ale je též lidová.

Etymologie: Obecně přijímaný je výklad podle modrozelené barvy nejbíranějších druhů, připomínající barvu hrudi lesních holubů (tak již MACHEK 1944 aj.).

HOŘKÁ HOUBA, HOŘKÁ

První doklady: MAMUKA 29^r; **amarum fungum hořka houba** ZALUŽMETHODI; **hořká** něm.

Pfifferling/Pfefferling MATHVEL IV, 81, 930 aj.

Označovaný druh: Nejspíše palčivé druhy ryzců, zejm. ryzec peprný (*Lactarius piperatus*; viz dále v oddíle 4.2, kde jsou proň i některé podobné názvy z nářečí) – tomu nasvědčují jak něm. synonyma a postavení hned za ryzci v MATHHÁJ, tak i některá jména lidová, spojující tento druh s hořkostí (na tento druh usuzuje i MAJTÁNOVÁ 1970). J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 101) navrhuje spojení s hříbem žlučníkem (*Tylopilus felleus*; opět viz oddíl 4.2), pro nějž jsou jména podle hořkosti též doložena z českých, ale i pol. nářečí – ani tento návrh nelze vyloučit, je možné, že jménem různí autoři mínili různé hořké houby (tu ryzce, tu hříby).

Etymologie: Podle hořké chuti, jak dovozuje již ZALUŽMETHODI a MATHVEL (IV, 81, 930: „...mají své jméno odsud, že jsou chuti palčivé a podobné pepři. Pekou se na ohni jako ryzce.“).

HOŘKÝ BĚLÁK

První doklady: JEDBYL: „hořký bělák, také jménem kravinky od některých nazván bývá; *Pfefferschwamm*“

Označovaný druh: Podle obrázku i uváděného něm. jména ryzec peprný (*Lactarius piperatus*, viz dále v oddílu 4.1), což potvrzuje hypotézu spojení předešlého jména zejm. s ryzci (zároveň ovšem nevylučuje ani paralelní spojování podobných výrazů s dalšími houbami, např. s hříby – možná nejednoznačnost mohla být zde odstraněna přidáním výrazu bělák, používaného pro ryzce, viz výše heslo BĚL). Podobná jména jsou v nářečích pro tento druh živá dodnes.

Etymologie: Podle chuti a příslušnosti k „rodu“ *běláků*, tedy ryzců bílé barvy.

⁴⁴ J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 100) spojuje Klaretův doklad s rodem LOŠÁK (*Hydnum*), zřejmě kvůli tomu, že se mu tyto zdají definici měkkých dřevních hub vyhovovat lépe než dnešní hlívy; s tím však nelze souhlasit.

HOUBA viz HÚBA

HOUBA BEZOVÁ

První doklady: (též **houbička bezová**) *Auricula Judae* MATHVEL IV, 149, 932, 1086

Označovaný druh: Nejspíš (vzhledem k uváděnému latinskému jménu i místu růstu) boltcovitka ucho Jidášovo (*Auricularia auricula-judae*; viz dále v oddílu 4.2).

Etymologie: Podle místa růstu – tento druh roste převážně na černém bezu.

HOUBA BŘEKOVÁ

První doklady: *bruscum* (odkaz na Plinia, něm. *ein breiter Ahorn-schwamm*) ROHN 1764

Označovaný druh: Nejasné, zřejmě nějaký druh žijící v symbiotickém či parazitickém vztahu s jeřábem břekem (či – podle němčiny – javorem?) – snad nějaký větší (něm. popis) druh dřevní houby.

Etymologie: Podle místa růstu na stromě břeku (či u něj).

HOUBA DUBOVÁ

První doklady: MATHVEL I, 58, 146 (rozeznává dva druhy, druhý zve též hrozen; v MATHVEL IV, 81, 931 uvádí něm. jména *Eichschwamm* und *Hasenöhrl* a píše: „*Těmto říkáme snad kotrče.*“); *fungus quercinus* ROHN 1764; tam též *houba dubová, kteráž blízko při kořenu Dubu roste / zaječí ouško*

Označovaný druh: Oba prameny rozeznávají dva druhy: první by mohl být podle místa růstu i trsnatého vzhledu snad trsnatec lupenitý (*Grifola frondosa*; viz dále v oddílu 4.2), lidově zvaný *dubovka* či *dubovník*, případně choroš oříš (*Polyporus umbellatus*, viz dále 4.2), lidově *dubová kotrč*; druhý viz níže heslo ZAJEČÍ OUŠKO.

Etymologie: Podle místa růstu, jímž je dřevo dubů.

HOUBA LÉKAŘSKÁ (*agaricum*)

První doklady: MATHVEL I, 22, 65

Označovaný druh: Viz výše heslo AGARIK.

Etymologie: Podle hodnoty: tento druh se užíval v lékařství.

HOUBA NA MODŘINU viz DŘÍNOVÁ HOUBA

HOUBA RŮŽOVÁ (nepatří do říše *Fungi*)

První doklady: *houba růžová* LÉKSAL; **houby růžové** *houby na plané růži, vypadají jako vlasatý uzlík, okrouhlý a šedivě červený; někteří ji zovou po německu Schlafapfel, to jest jablko pro spaní* MATHVEL I, 51, 132

Označovaný druh: Háčky hmyzu žlabatky růžové (*Diplolepis rosae*), nejde tedy o houbu.

Etymologie: Podle místa výskytu – objevují se na šípkové růži.

HOUBA STROMOVÁ

První doklady: **houba stromová** *panus, fungus arboreus* ROHN 1764; dříve již **jiné houby stromové, které rostou na buku, ořechu a jiných štěpích (...)** *nejeden člověk hledá si obživu v takových houbách a troudech* MATHVEL IV, 81, 933

Označovaný druh: Zřejmě nějaký typ choroše, možná i obecnější označení pro stromní druhy hub.

Etymologie: Podle místa růstu (na stromech).

HOUBY BRUNÁTNÉ

První doklady: **houby brunátné, obsahují šťávu sladkou jako mléko... tyto nazývají Němci Brötlinge, a jedí je syrové** MATHVEL IV, 81, 929

Označovaný druh: Nejspíše ryzec syrovinka (*Lactarius volemus*, viz níže heslo SYROJĚDKA a dále v oddílu 4.2).

Etymologie: Podle vzhledu – nejde vlastně o pravý název, ale o popis.

HOUBY DLOUHÉ, jako prsty, aneb ručičky žluté barvy

První doklady: *digitelli* ROHN 1764

Označovaný druh: Mohlo by jít o nějaké druhy kuřátek (*Ramaria*, viz dále v oddíle 4.2 – lid.

prstičky, pazourky; Rohnova KUŘATA – viz níže – označují totiž podle popisu nežluté druhy) či kyjaneček (*Clavaria*, viz oddíl 4.2), případně o kyj Herkulův (*Clavariadelphus pistillaris*, viz oddíl

4.2 – lid. prstíčky; toto spojení navrhoval již HLADKÝ 1996).
Etymologie: Podle vzhledu – opět popis.

HOUBY k troudu použitečné

První doklady: *Fungi igniarii. Zunderschwämme* ROHN 1764; srov. též výše heslo HOUBA STROMOVÁ
Označovaný druh: Nejspíš troudnatec kopytovitý (*Fomes fomentarius*, viz dále v oddílu 4.2; tak i HLADKÝ 1996), srov. níže heslo TRÚD.
Etymologie: Podle hodnoty (použitelnost) – opět popis.

HOUBY, které při Bodláku rostou.

První doklady: *Cardeoli* ROHN 1764
Označovaný druh: Nejisté, snad by mohlo jít o hlívu máčkovou (*Pleurotus eryngii*, viz dále v oddílu 4.2), rostoucí u kořenů bodlákovité máčky rolní.
Etymologie: Podle místa růstu – opět popis.

HOUBY, které při kořenu stromův, obzvláště při vosyce se najdou

První doklady: *aegeritae (Tragus⁴⁵)* ROHN 1764
Označovaný druh: Snad křemenáč osikový (*Leccinum aurantiacum*, viz dále v oddílu 4.2 – lid. osík, osečník, osičňák aj.; tak již HLADKÝ 1996).
Etymologie: Podle místa růstu – opět popis.

HOUBY, které při Trních, a trnkách rostou

První doklady: *Spinuli, prunuli* ROHN 1764
Označovaný druh: Nejspíš závojenka podtrnka (*Entoloma clypeatum*, viz dále v oddíle 4.2; tak již HLADKÝ 1996).
Etymologie: Podle místa růstu – opět popis.

HOUBY NÍZKÉ, a malé

První doklady: *fungi sessiles* Niedrige kleine Schwämme. ROHN 1764
Označovaný druh: Nejasné, popis je nedostatečný – patrně nějaké drobné houbičky (mohlo by jít třeba o polničky, *Agrocybe*, křehutky, *Psathyrella* či *Lacrymaria* či bývalé trávničky, dnešní podrod závojenek – *Entoloma*).
Etymologie: Podle vzhledu – opět popis.

HOUBY ŘÍDKÉ, dřevé

První doklady: *spongioli* ROHN 1764 Lockere, löcherichte Schwämme
Označovaný druh: Mohlo by jít buď o houby mořské, nazývané často autorovými předchůdci (mj. ČERNÝ, MATHVEL) latinsky *spongiae (marinae)*, nebo možná i o některé smrže, kačenky či menší druhy chřapáčů (Rohn sice má i *smrže*, něm. *Morcheln*, ale *křapáče* definuje jako *smrže veliký*, něm. *Grösse Spongioli*)⁴⁶.
Etymologie: Podle vzhledu – opět popis.

HOUBY ŽLUTÉ, které pod borovicí rostou a dobytku škodlivé jsou.

První doklady: *Fungi pinei* ROHN 1764; ale měl už MatV: *jiné veliké, žluté houby pod borovým stromovím – dobytek jich bývá žádostiv, avšak je po nich nemocný – „Tyto snad nazývají Čechové podborovníky.“*
Označovaný druh: Podle J. Hladkého (HLADKÝ 1996) asi klouzek obecný (*Suillus luteus*, viz dále v oddílu 4.2). Srov. níže heslo PODBOROVNÍK.
Etymologie: Podle vzhledu, místa růstu a hodnoty – opět popis.

HŘIB

První doklady: Mastičkář (PORÁK 1979); *fungus KLARETG 903; boletus ZALUŽMETHODI*, ale stejný význam pravděpodobně již LÉKCHIR 104^b: *proti zapalenye vezmy... wolegie do sklenycze a naklad do nyeho ... hrzybuow yakot' jsu svrchu czerny a zezpod byely...*
Označovaný druh: Podle M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 138) nebyly nejspíš hříby v minulosti u Slovanů příliš oblíbeny – ve staré slov. terminologii, u níž bychom předpokládali společný základ, chybějí názvy hřibů. Psl. *gribъ označoval podle ní zřejmě ještě velmi dlouho houby jako

⁴⁵ Nejspíš nějaký pisatel o houbách, Rohn z něj i cituje.

⁴⁶ Není zde snad vyloučena ani autorova snaha rozlišit právě smrže a kačenky.

celek; tomu se jí zdají nasvědčovat např. i doklady ze stč. (Klaret) i doklady ze současných slov. jazyků a jejich nářečí: „Současné slovanské a zejména zsl. názvy pro Boletaceae jsou velice pestré, což je v přímém protikladu k ověřenému poznatku, že názvy předmětů obecně známých, pro člověka nějak důležitých, jsou i na širším zeměpisném úseku poměrně jednotné a stálé.“ Autorka vyvozuje, že zástupci dnešního rodu hřib (*Boletus*) asi neměly pro Slováky cenu či jí nabyly až nedávno – v jsl. nářečích jsou někde považovány za nejedlé, ve vsl. jazycích ještě dnes dávají přednost palčivým druhům ryzců (dříve asi šíře pokládány za hodnotnější). J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 99) přesto spojuje s rodem *Boletus* (zejména pak s druhem h. smrkový, *B. edulis*) a zdá se, že tento užší význam mělo jméno alespoň v češtině také již záhy – alespoň popisy v LÉKCHIR by tomu napovídaly.

Etymologie: Všeslovanské, ale v jihoslovanských jazycích kromě slovinštiny doloženo jen slabě (formy z ostatních slov. jazyků i různou šíří významů viz např. MAJTÁNOVÁ 1970 či BARTNICKA-DAWKOWSKA 1964). Přehled dosavadních výkladů rozdělím pro jejich množství do několika bodů:

1. Se spojením psl. **gribъ* se (s./ch.? TRUBAČEV 1974–?) má **gribati* a dále **grebti* *gribati* „rýt, hrabat“ přišel už R. Jakobson (Word 8, 1952, s. 387–394 – ačkoli tento výklad dle Trubačeva nesedí sémanticky, protože z významu „co se škrábe ze země“ se prý nedají odvodit všechny významy v dialektech); později také ČERNÝCH 1994 řadí k ie. **grebh-* „kopat, rýt“ – prý dle způsobu sběru, předpokládá nejdříve formu **grebikъ*, pak **gribikъ* asimilací nebo kontaminací s kořenem **glei-* (viz výše u hesla HLÍVA).

1.1. Ze stejného kořene vycházejí i další etymologové, jejich výklady se však různí ve způsobu vyložení sémantické motivace. Například Petersson (citováno dle Vasmera: FASMER 1964) klade hřib do souvislosti s **gъrbъ* ve slovinském *hrīb* „pahorek, vrch, kopec“, ale i s chorvatským *korpa* „stará (tlustá, uzlovitá) kůra“ a dokonce isl. *gerbach* „vráska, záhyb, nádor“. Podle N. M. Šanského (ŠANSKIJ 1963–?) jde o asi nejvíce uváděný názor, pro který přináší zajímavá fakta – řadu významů z dialektů – V. A. Merkulovalová (MERKULOVA 1967, s. 162–6). M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 128) upřesňuje, že V. A. Merkulovalová sleduje spec. ruskou sémantickou řadu – lidské rty = *guby*, *griby*, stejně jako houby = *guby*, *griby*, což srovnává i s pol. *warga* „ret“ a s./ch. *vrgan* „houba“ a dochází k závěru, že psl. **gribъ* vyjadřovalo představu něčeho, co se zvedalo, vyvyšovalo. Tato forma vycházela ze základu **greib-* z ie. **ger-* „ohýbati, hrbiti se“ – Merkulovalová se tak přiklání k názoru H. Peterssona, že slovo **gribъ* má stejný kořen jako slovo **gъrbъ* v pův. významu „vráska, záhyb“, a dává je dále do souv. s lit. *gárbana* „kadeř, kudrlinka, vlnka“, prus. *garbis* a stir. *gerbach* „vráska“. M. Majtánové se tento výklad zdá nejpřijatelnější, též MELNYČUK 1982–? a MARTYNAŮ 1978–? se kloní sem; Jiří Rejzek (REJZEK 2001) upozorňuje ještě na některé významy v ruských dialektech (hřeben země vzniklý při orání, vyvýšenina na cestě ap.) a rovněž soudí, že motivace pro název houby by mohla být „vyvýšenina, kupka“ či snad „to, co se vyhrabává, vyrývá“.

1.2. Také SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989 spojuje jméno houby s ie. kořenem **gher-*: **gre-* a s psl. **gъrbъ* (viz výše), **granъ* („hrana“), **grebenъ*, **gora*, a tedy i Jakobsonovým hrabáním (viz výše bod 1); základní forma **greib-*: **grib-* podle něj původně označovala „cosí zkřiveného, svraštělého, seschlého“, což vysvětlí i pol. význam „druh pečiva“ (15. stol.); do blízkosti staví Schuster-Šewc i psl. **chribъ* „kopec, pahorek“ (č. *chřib* atd.). Sémanticky podobný výklad uvádí i Václav Machek (MACHEK 1971), spojující výraz s nář. *hřib* „shrbělec, stařec“ (Jg.) a pol. *grzyb* „sešlý stařec“ (podobně i slovensky) a za původní význam má tedy „houba stará, zkřivená, zdeformovaná“ (nachází souvislost také mezi odvozeným *zgrzybialec* téhož významu a litevským *iškrýpėlis* „člověk se zkřivenými údý“). A. Bańkowski (BAŃKOWSKI 2000) soudí, že se původně mohlo jednat o jméno sušených (svraštělých) hub (pro svěží mohl prý sloužit název *bedla*, často se vyskytující u hub nevhodných k sušení, a *houba*); podle svraštělosti i přenesení na starce, *zgrzybiały* však podle něj není derivát od hřiba, ale ze starého *gribēti* s prvotním významem „stávat se svraštělým, vrásčitým“. (Shrnuje: **gribъ* (**ghreibh-o-s*) „něco svraštělého; svraštělý klobouk sušeného hřibu?“)

2. F. Sławski (SŁAWSKI 1952–?) počítá se záměnou r-l, odvozuje **gribъ* < **glibъ* a to od **glei-* „sliz“ (spojuje i s lit. *glėima* tv. a poukazuje na sémantickou analogii v řec. *μυκρῆς* „houba“ vedle lat. *mūcus* „hlen/sliz“). Takto by hlíva i hřib byly patrně ze stejného základu. Z kořene s -l- vycházejí i další výklady: na lit. *glėima* upozorňoval podle M. Vasmera (FASMER 1964) už Brückner (v KZ 46, 235), HOLUB – KOPEČNÝ 1952 spojují s lit. *griebti* (*greibinēti*) „nabírat mléko“ a znamenalo podle nich původně houbu s tvrdým šťavnatým kloboukem. Podobně i FASMER 1964 (s. 457: lit. *grieti* „sbírat smetanu“, *greimas* „smetana, sliznatá usazenina ve vodě“), GEORGIEV 1971 aj.

První doklady: **hřib kravský**, bývá veliký jako klobouk. *Boletus vaccinus*. ROHN 1764

Označovaný druh: Nejasné. Podle J. Hladkého (HLADKÝ 1996) asi nejde o klouzek kravský (*Suillus bovinus*, viz dále v oddílu 4.2), protože ten není tak velký. V nářečích se objevují jména odvozená od krávy ještě pro různé nesbírané druhy hub, z nichž mohou některé dosahovat i celkem značné velikosti: např. *kravák*, *kravina* pro ryzec peprný (*Lactarius piperatus*; viz dále v oddílu 4.2, srov. též níže heslo KRAVINKY) či *kravina* pro lošák jelení (*Sarcodon imbricatum*, viz dále v oddílu 4.2; podobná jména – např. *krowia gęba* – uvádí pro tento druh z polských nářečí i BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964).

Etymologie: Závisí na tom, jaký druh označoval – buď hodnota, nebo barva a ostatní vzhled.

HŘIB MODRÝ

První doklady: **hřib modrý**, když se rozřízne, vnitř modrý jest. *Boletus caeruleus*. ROHN 1764⁴⁷

Označovaný druh: Evidentně jde o označení některých (či souhrnně všech?) modrajících hřibů; HLADKÝ 1996 navrhuje hřib siný (*Gyroporus cyanescens*) či h. modračka (*B. pulverulentus*).

Etymologie: Podle modrání dužniny na řezu, tj. podle barvy.

HŘIB SKALNÝ

První doklady: **hřib skalný** *Boletus Saxatilis*. Stein-Pilz, hat einen länglichten, nicht dicken Stiel, so sprenklicht ist. ROHN 1764.

Označovaný druh: Pravděpodobně tvrdé druhy hřibů – např. hřibu dubovému (*Boletus reticulatus*, viz oddíl 4.2) se lidově říká *skalní hřib*, *kamenáč*, *tvrďák* apod., h. borovému (*Bol. pinophilus*) *kamenáč*, *kameňák* apod., něm. též *Steinpilz*; možná ještě lépe by přicházely v úvahu křemenáč březový či osikový (*Leccinum versipelle* a *L. aurantiacum*), lidově zvané též *kamenáč*, *kameňák* apod., na něž by se hodila i Rohnem zmiňovaná kropenatost (něm. *sprenklig* „kropenatý, tečkovaný“).

Etymologie: Patrně podle pevné konzistence.

HÚBA

První doklady: **huba** *boletus* KLARETG 903, *tuber* LACTIFER I; *spongia* MAMUKA 34^v; **huby fungi** Slova, ROSTLSTRAH 81^b; **houba** *boletus*, *fungus*, *tubis* LACTIFER I

Označovaný druh: Nejčastěji používáno patrně pro houby jako celek (*fungi*), často ale též ve významech zúžených (*boletus* – snad dnešní hřib; *tuber* – lanýž; *spongia* – mořská houba; dále tak označovány i dřevní druhy – přehled významů má např. MAJTÁNOVÁ 1970).

Etymologie: Všeslovanské s výjimkou lužické srbštiny. Téměř všechny výklady spojují s lit.

gumbas „vyvýšenina, výrůstek, souček, opuchlina, nádor“; lit. *gambras* „šiška“, lot. *gumba* „otok, nádor, tumor“, někteří i se stisl. *gumpr* „zadní část, zadek“, stpers. *gumbad*, *gumbað* „vypoukllost“ či řec. *γαμφαί* „lalok; čelisti, stoličky“. Další etymologizace se již liší.

Výklady lze dělit nejprve podle toho, jak pojímají vzájemný vztah mezi „houbou“ a „hubou“: většina vykladatelů má za to, že jde o jediný psl. kořen s významem něčeho vypouklého, nějakého (měkkého) výrostku, z něž se metaforicky vyvinul druhotný význam „huba“ jako „(měkký) výrůstek na těle“ (již GEBAUER 1903–1916, dále BRÜCKNER 1974, ČERNÝCH 1994, SNOJ 1997, MERKULOVA 1967, s. 168, HOLUB – KOPEČNÝ 1952) či „smrštěná (houba připomínající) stařecká ústa“ (TRUBAČEV 1974-?); jiní však předpokládají paralelní existenci dvou homonymních kořenů s významy téměř opačnými: „něco vypouklého“ (s významem časem zúženým na „houba“) × „něco vpadlého, zahloubení, výklenek“ (odtud „ústní otvor, huba“ i (zejména ruský) další význam „ústí řeky, mořská zátoka“) – tak MACHEK 1971, BAŃKOWSKI 2000 a také SKOK 1971–1973 a FASMER 1964 se nespíše kloní sem.

Pro množství výkladů další text opět raději rozčlením na odstavce:

1. Asi nejodvážnější je již zmíněný pokus spojit slov. houbu s sthněm. *swamb*, řec. σπόγγος, σπόγγος (a odvozené lat. *spongia*), lat. *fungus* a arm. *sunk*, *sung* (viz výše poznámka 7 v části 3.1). S tímto pojetím přichází nejspíš první Pedersen (Materiały i prace Komisji językowej Akademii Kraków I, 1903, 165–6), který počítá pro vysvětlení germánských a slovanských tvarů s metatezí v kořeni **sphuongo-* na **sg^{uh}omb^ho-*. Erich Berneker (BERNEKER 1908–1913) tento výklad připouští (s. 340: „Okouzlující, ale velmi nejisté.“), dále navazují Otrěbski (Indogermanische Forschungen, 1939, s. 184), A. G. Preobraženskij (PREOBRAŽENSKIJ 1959), V. Machek (MACHEK 1971: **spongā//bongā* s vzájemným přesmykem *b-g*) a Holub s Kopečným (HOLUB – KOPEČNÝ 1952), a dokonce i Etymologický slovník slovanských jazyků (TRUBAČEV

⁴⁷ Už dříve v pramenech doloženo i jméno modrák (lat. *brita* aj.) – může jít o chrpu či tak něco, ale vyloučena není ani varianta, že se alespoň v části dokladů jednalo o modrající houby (mj. RostlStrah 80b).

1974–?) se něčemu podobnému, co by dalo vznik zároveň řecko-latinským, germánským i slovanským formám, zdá být nakloněn.

2. Brückner (KZ XLII 332) a Sławski (SO XVIII 258) vidí (podle Bezlaje a Černycha: BEZLAJ 1976–?; ČERNÝCH 1994) v kořeni *g□b- (<*gumb-) nazalizovanou formu ie. kořene *gheub(h)-: *ghoub(h)-: *ghub(h)- „ohýbat, shýbat, hnout“; vývoj významu potom rekonstruuji jako řadu „záhyb, ohyb, zakřivení“ > „výrůstek, vypouklina“ > „houba“ (přičemž význam „mořský záliv“ se měl oddělit ještě od prvního významu). Buď sem, nebo k ie. *geu- (viz zde bod 3) houbu řadí i WALDE – POKORNÝ 1927–1932 (I, s. 567, resp. 562), SŁAWSKI 1952–? a SKOK 1971–1973.

3. K významově téměř identickému ie. kořeni *geu- (resp. *geuH-; tak M. Snoj) „křivit, ohýbat se, zvedat se nad povrch“, který je navrhován už u Walde – Pokorného (I, s. 562) a Skoka (SKOK 1971–1973, s. 628), se kloní SCHUSTER-ŠEWIC 1978–1989, pokládající za prvotní význam „zakřivení, výrůstek“ a odkazující na díla J. Pokorného (POKORNÝ 1959–1969, s. 316) a F. Sławského (SŁAWSKI 1952–?), a také M. Snoj (SNOJ 1997, s. 146–7), jenž jako prvotní klade význam „výrůstek“, pak „výrůstek na dřevě“ a nakonec „dřevní houba“, což je význam v některých slovanských jazycích převládající dodnes.

4. Na stejnou pasáž ve Walde – Pokorném odkazuje i MANN 1984–1987, když rekonstruuje gumb- (gumbh-) „otok, opuchlina“ (s. 305), kam vedle houby a baltských slov staví i pers. gumbed „klenba; pohár, sklenka“, střhněm. kumpf „tupý, otupělý“ či stnor. kumpi „opuchlina“, přičemž ale uvádí, že jiné než germánské tvary jsou nejasné; ve slovanštině nabízí i souvislost s stsl. g□stb „hustý“, které vyvozuje z *gumbstos.

5. Walde – Pokorný (568) také zmiňují – a odmítají – Perssonův (Beitrage zur indogermanischen Wortforschung, Uppsala 1912, s. 82) návrh přiřadit výraz k ie. *gem- „uchopit, popadnout“.

HÚBA LESNÍE (*agaricus*)

První doklady: LÉKŘIŠŤ 133^a **húba lesná/lesnia** ROSTLUKD 61^b 89^b; ROSTLSTRAH 79^b; Lék A 123^a: *h.l. jest dvouje a latinie slowe agaricus a to miewaji wappatecze to gest smcze y sa miczy*

Označovaný druh: Viz výše heslo AGARIK.

Etymologie: Podle místa růstu (dřevní houby, daly se patrně nalézt i v lese).

HÚBA MOŘSKÁ (nepatří do říše *Fungi*)

První doklady: *húba mořská bud' příkládána* LÉKCHIR (Erben, s. 467); *spongia marina* Meerschwamm ČERNÝ; **mořské, čili lazební houby** *Spongiae marinae* něm. Meerschwamm / Badeschwamm MATHVEL IV, 81, 932

Označovaný druh: Mořská houba – nepatří mezi houby (*Fungi*), zmiňována jen pro úplnost.

Etymologie: Podle místa výskytu.

HUBICĚ (?)

První doklady: **hubicze hepatica, epatica** ROSTLUKD 90^a LÉKŘIŠŤ SlovA *hubicze, ješto na skále rostú* LÉKB114^a ROSTLSTRAH 81^b

Označovaný druh: Nejisté, v některých z dokladů nemusí jít ani o houby. Snad nějaké druhy rostoucí na kamenité půdě (či z tvrdých, skalnatě působících stromat)?

Etymologie: Zdrobnělina k húba.

CHRAPÁČ / CHŘAPÁČ

První doklady: *naklad' do něho (oleje) hub, jakot' slovú smrži, a to těch chrzapaczuow samcuov* LÉKCHIR 104^b; **chrapacz fuletus** LACTIFER VII; smrže veliký, **křapače tubera maiora** grosse Spongioli ROHN 1764

Označovaný druh: Snad (alespoň podle části dokladů) dnešní chřapáče (*Helvella*, viz dále oddíl 4.2; tak již HLADKÝ 1996) či větší smrže (*Morchella*). S. Šebek (ŠEBEK 1968) má lid. jméno *křapáč* pro smrž obecný, ucháč jedlý a přestárlé plodnice hub a *křapál* pro různé smrže (ovšem podobná jména udává i pro některé holubinky, čirůvku havelku aj.); srovnej i níže heslo KRÁPNÍK (jedna z možných interpretací je *křap-ník* kvůli rýmu).

Etymologie: První a podle mě pravděpodobnější výklad (naznačuje ho již JUNGSMANN 1835–1839, dále GEBAUER 1903–1916, HOLUB – KOPEČNÝ 1952 aj.) spojuje tato jména s onomatopoickými výrazy jako chrapavý, chřapavý, chráp, chřáp a vysvětluje je konzistencí houby – její křehkostí či chřupavostí, chřoupavými zvuky vyluzovanými při jejím jedení. Podobný výklad se zdá vysvítat i u J. Vodňanského (LACTIFER VII): jím uváděné jméno latinské, *fuletus*, by snad mohlo souviset s výrazem *Fulgur* hrom a blesk z přední části knihy. S druhým výkladem přišel V. Machek (MACHEK 1944), podle nějž je základem *krap* – psl. *korp (srov. rus. koropávyy „drsný, nerovný,

rozpukaný“), *ch* za *k* a *ř* za *r* vysvětluje Machek jako úkazy expresivních druhotvarů; od nerovnosti povrchu odvozuje jméno i BEZLAJ 1976–2005 aj.

CHŘIEŠČ

První doklady: **chrzieszcz** *asparagus* KLARETG 914; (var. **chrzyesst**) KLARETB 370

Označovaný druh: Mohlo jít buď o některé druhy ryzců, zvl. r. peprný (*Lactarius piperatus*, viz dále v oddílu 4.2), nebo některé druhy holubinek, zejména h. osmahlou a h. černající (*Russula adusta* a *R. nigricans*, viz oddíl 4.2). Pro obě tyto možnosti jsou doložena podobná jména lidová, pro ryzec svědčí také podobná jména v dalších slov. jazycích (pol. *chruszcz*, *chrząszcz*, ukr. *chrušč*, rus. *chrušč*, *gruzd*) a podle V. Machka (MACHEK 1944) také starší glosy, jež měly u tohoto jména podobu *rydz* (kromě V. Machka v tomto článku považuje označovaný druh za ryzec i MAJTÁNOVÁ 1970); V. Machek se však po svém prvním článku vlivem dopisů čtenářů s doklady podobných (živých) lidových jmen pro zmiňované druhy holubinek později (MACHEK 1945 aj.) přiklání k tomu, že původně toto jméno označovalo právě tyto holubinky, na ryzec že se přeneslo až druhotně kvůli tomu, že roste na podobných místech a někdy je i podobně velký (tento názor se pak autor snaží podepřít i tvrzením, že by bylo divné, kdyby měl lid zvláštní jméno pro druh, který nesbírá a není pro něj ničím významný – jakkoli jsou však skutečně pro nesbírané druhy nejčastější jména skupinová, zrovna zde podle mě není takový argument namísto, neboť r. peprný je ještě dnes u některých – zejména vsl. – národů sbíraný a vyhledávaný a mnozí předpokládají, že dříve tomu tak bylo i u nás⁴⁸). – Ve formě **kříšť** zavedl J. S. Presl pro hořký druh hříbu (*Boletus calopus*; viz oddíl 4.2) buď z jiných slov. jazyků (MACHEK 1944 aj.), nebo z nářečí (REJZEK 2001; doklad lid. jména *kříšť* pro tento druh existuje, otázkou je však jeho stáří – byl-li by vskutku lidový, dalo by se uvažovat o přenesení podle hořké, nepříjemné chuti opět od ryzce peprného, což by byl další argument pro identifikaci stč. *chřiešč* s tímto druhem).

Etymologie: V. Machek (MACHEK 1944 aj.) pod vlivem již zmíněných příbuzných slov v dalších slov. jazycích předpokládá, že správná podoba stč. slova byla *chřúšč* a písaři že byli při psaní příliš ovlivněni zeleninou chřestem⁴⁹ (tento vliv je vskutku vidět v názvu latinském, kvůli němuž např. GEBAUER 1903–1916 pokládá výraz za chřest zbloudilý mezi houby); jméno pak odvozuje od psl. **gruzdъ* jako expresivní druhotvar, motivovaný odpornou chutí mléka. Později (MACHEK 1945 aj.) pod vlivem dopisů čtenářů spojuje jméno se zmíněnými druhy holubinek a vykládá jako onomatopoiu (s. 214): „tyto houby vařením neměkknou, ale zůstávají „*chřupavé*“; názvy blízkého druhu *chrupák*, *chrousták*, *chroustalka* vysvětlují, že *kříp*, *kříšť*, *chřúšč* budou rovněž od *chrupati* (*křupati*) a *chrustati*, ovšem od podob s hláskou *r* expresivně změkčenou. Jazykové povědomí o příbuznosti však ochablo, jména ta se místy odloučila od těch sloves, a proto se v nich provedla po ř změna *u > i* (*křúp > kříp*, *křúšť > kříšť*) jako ve slovech intelektuálních, kdežto ve *křupati* zůstalo *u*, v *chrustati* pak jazyk podržel na trvalo jenom *r* tvrdé.“ Toto spojení s onomatopoickými slovesy typu *chrustati*, *chřestiti* či *chrupati* představuje obecně nejvíce přijímaný výklad (mají ho i SŁAWSKI 1952–?, BRÜCKNER 1974, který upozorňuje i na rus. *chrustkij* „lámavý“ a *chrust* „co pod zuby skřípe, např. mouka“, HOLUB – LYER 1978 či REJZEK 2001, ba již i MIKLOSICH 1886), který se i M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 91n.) zdá přijatelnější než názor Potěbňův, jenž spojuje rus. *gruzd* s lit. *gruzdenti* „kouřit, dýmat, čadit, udit“ na základě trpké, hořké chuti obou ryzců, nebo V. A. Merkulovové (MERKULOVA 1967, s. 75), která vychází z Vasmerova spojení *gruzd* a *gruda* „hrouda“ (toto spojení přejímá i TRUBAČEV 1974–?) a charakterizuje slovo *gruzd* jako východoslovanské. M. Majtánová namítá, že v zsl. jazycích jsou slova příbuzná také doložena, vždy s významem něčeho s charakteristickým chřestivým nebo chrastivým zvukem: „Domníváme se proto, že i název houby vychází z praslovanského onomatopoického základu **chřęstъ*, staročesky *chřiešč*, novočesky *chřič*, expresivní záměnou *chř > kř* i *křič*. Klaretova podoba *chrzieszcz* by pak nebyla omylem místo *chřúšč*, jak předpokládá V. Machek (...), ale vyplynula by z pravidelného hláskového vývoje staré češtiny, tak jako předpokládaným pravidelným změnám odpovídala i polská podoba *chrząszcz*, ruská a ukrajinská *chrašč*“ (tamtéž, s. 93). Sémanticky je toto pojmenování podle autorky motivováno křehkou, snadno lámavou dužinou obou ryzců (kromě r. peprného v pol. nářečích někde podobná jména doložena i pro r. plstnatý, *Lact. vellereus*), jež i po úpravě zůstává chrumkavá; v Čechách název *chřič* přenesen na ty holubinky (viz výš), které oblibují suchá písčitá místa a jejich plodnice bývají pískem tak znečištěny, že často i při jídle skřípe mezi zuby (zde se mi však

⁴⁸ Srov. výše u hesla HŘIB pohled M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970).

⁴⁹ Tuto interpretaci dokladu pak mnozí přejímají (mj. HOLUB – LYER 1978, REJZEK 2001) – srov. však níže názor M. Majtánové.

zdá pravděpodobnější část výkladu Machkova, že totiž i tyto holubinky zůstávají křupavé i po vaření – představa, že by někdo s chutí jidal houby s pískem, je poněkud zvláštní). Významově se tak název *chřešć* přibližuje názvu předchozímu (srov. výše CHŘAPÁČ).

JELENIÉ HÚBA, JELENIÉ HUBKA

První doklady: **gelenye huba lžici prachu z jelenie húby** LékB 45^b; **gelenye hubka III loty gelenye hubky, jakot slowe lanyz** LÉKCHIR 246^b; **lanýž, jelení hubka boletus cervi boni odoris**, něm. *Hirschbrunst* ROHN 1764

Označovaný druh: Pravděpodobně dnešní jelenka obecná (*Elaphomyces granulatus*, viz dále v oddíle 4.2), případně i zástupci rodu lanýž (*Tuber*) či bělolanýž (*Choiromyces*; obě viz též oddíl 4.2) – z dokladů se zdá, že bylo s názvem LANÝŽ (viz níže) často zaměňováno.⁵⁰

Etymologie: Odvozeno od substantiva jelen (podobně jako lanýž od laň), důvodem by snad mohla být oblíbenost těchto hub u jelení zvěře, o níž se zmiňují mnohé prameny (např. BERNARD 1901, s. 112: „*Jelení prý poznávají tuto houbu po čichu, vyhrabávají ji a sežirají.*“; tak i HOUBY 1999). Zdá se, že se ale i zde dříve objevovaly i jiné výklady: KROMBHOLZ 1831–1846 uvádí jelenku pod jménem *nepravá tartofle*, dřívě prý byla označována jako *Boletus cervinus* a užívána jako afrodiziakum – věřilo se, že vzniká z jeleního semene při říji; MACHEK 1944 cituje i výklad Math., že se tyto houby nalézají na lukách, kde se jelen s laní schází a pojímá, a další staré vysvětlení, že se podobají pohlavním ústrojím jelena⁵¹).

KLOUZEK

První doklady: klauzky *pezitae* (houby bez stopky, bez kořene – Schwämme ohne Stiel, oder ohne Wurzel; Plinius habe *Pezicae*) ROHN 1764

Označovaný druh: Podle J. Hladkého (HLADKÝ 1996, s. 102) nemůže jít o zástupce dnešního rodu klouzek (*Suillus*; viz dále v oddílu 4.2); je pravda, že Rohnem uváděný popis se ke vzhledu klouzků moc nehodí (nejsou bez třeně), ale vzhledem k rozšířenosti lidového jména klouzek apod. právě pro tento rod a naopak absenci podobných názvů pro rody jiné (výjimkou je snad jen jeden doklad jména *klouzek* pro hřib peprný, *Chalciporus piperatus*, viz oddíl 4.2; na tento druh však popis nejde o nic lépe) se mi zdá být možné, že Rohn spojil sobě známé jméno s cizím popisem (snad Pliniovým?).

Etymologie: Vykládá se podle slizkého povrchu klobouku od slovesa *klouzat* (MACHEK 1971, REJZEK 2001) či od přídavného jména *kluzký* (HOLUB – LYER 1978: „pohybomalebne“).

KMACHNÍK (?)

První doklady: **kmachnik dorpa** (GEBAUER 1903–1916 čte *corpa) RKPVODŇ 50^a (jediný doklad)

Označovaný druh: Nejasné. Srov. vzhledem k lat. jménu i níže heslo KUŘÁTNÍK.

Etymologie: Temné. Snad (ale jen s velkým otazníkem) láskyplné od kmoť? (*Kmoch* expres. ke *kmoť*; BAŃKOWSKI 2000 uvádí ke slovu *kmoch* v pol. i doklad *kmochnik* z 16. stol.) Vzhledem k osamocenému dokladu ale může jít snadno o chybný písařský zápis nějakého jména jiného.

KOLODĚJ

První doklady: **kolodyeg plada** KLARETG 911

Označovaný druh: Nejspíš dnešní hřib koloděj (*Boletus luridis*, viz oddíl 4.2; tak soudí již HLADKÝ 1996), případně i h. kovář (*Bol. erythropus*; viz oddíl 4.2) či snad také h. satan (*B. satanas*; viz tamtéž), pro něž se někde toto lidové jméno také užívá.

Etymologie: Odvozováno převážně od vzhledu těchto druhů, nejčastěji od jejich barvy.

Nejrozšířenější výklad přirovnává hnědé klouboučky hub (prvních dvou druhů) ke kolářské (koloděj stč. znamenal vedle druhu hub původně zřejmě koláře) či kovářské kožené zástěře: tak již J. Zubatý in KLARET (Sv. 2), MACHEK 1944 či HOLUB – KOPEČNÝ 1952, kteří uvádějí i nářeční název této zástěry *kovář*. Širší výklad počítá s temnou barvou (modráním na řezu), případně i rudostí nohy a spodku klobouku – nejvýstižnější a nejnávodnější se mi zde zdá být popis F. Smotlachy v 1. čísle Mykologického sborníku (s. 6; týká se sice v originále jen h. kováře, jež chce autor od h. koloděje právě rozlišit, ale snad lze podobnou motivaci předpokládat u obou těchto vskutku dosti podobných druhů): „*B. erythropus Pers. má obyčejně tmavou, sametovou hlavu a brunátnými otvůrkami trubek i rudým břichatým třeněm zajisté že mnohem více připomíná skutečného kováře, začerněného a brunátného, nežli žlutohnědý, obyčejně mnohem slabší B. luridus Schaeffer, jenž by mu byl málem omylem jméno přebrať*“; dále sem lze zařadit výklady V.

⁵⁰ J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 101) se však domnívá, že tyto druhy rozlišovány byly, ale nijak to nevysvětluje.

⁵¹ To by ale patrně více sedělo na rod hadovka (*Phallus*), lidově někde nazývaný též *jelenka*.

Machka (MACHEK 1971) a M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1969a, s. 90–91), jež upozorňuje, že houbaři hřiba koloděje od kováře většinou nerozlišují, často míní týmž jm. i další hříby měnící na řezu barvu; vedle křemenáče a pýchavky jde o druhy s největším počtem lid. jmen – nejčastěji právě podle modráni dužiny, červeného spodku klobouku a tmavého povrchu: „*Nápadný klobouk těchto hřibů si vynucoval přirovnání s podobně zbarvenými částmi oděvů (uniform, krojů), především s pokrývkami hlavy anebo jejich částmi. Metaforou se názvy nositelů těchto obleků stávají názvem houby. Motivovanost takových jmen bývá často aktuální, dobová nebo místní, takže dnes není vždy celkem zřetelná. V některých případech – zejména u metaforických jmen řemeslníků – nelze bezpečně ani určit, která barva byla výchozím zdrojem pojmenování*“ – kromě názvů koloděj a kovář zmiňuje např. i jména havíř, horník, švec atd. Úplně jiný výklad předkládá J. Bezděk (BEZDĚK 1901, s. 169): „*Velmi vhodně v Rosického botanice jedovatý B. satanas zván jest kolodějem, neboť po požití jedovatých hub mžitky neb kola před očima se nám dělají, a nevhodně tudíž do knih i místy v lid dostalo se pojmenování to pro hřib »B. luridus Schaeff.« nebo i jeho odrůdu, B. luridus, var. erythropus Pers. (česky také oba jinak zovou se: kovář, modrák, na Křivoklátsku cikán), což původně stalo se asi matením druhů a neznalostí, že jest neškodným. (V okolí Soběslavě každý druh hřibu, který nesbírá se z bázně před otravou, nazývá se také »kolodějem«.)*“ Na mnoha místech však houbu zvanou koloděj bezevšeho jedí, takže jde s největší pravděpodobností o Bezděkovu lidovou etymologii.

KOTRČ (KOTŘEC, KOSTŘEC)

První doklady: **ko[s]trzecz** *lupinacia* KLARETG 909; též **kostrzicz** RKPVODŇ; **kotrč** MATHVEL IV, 81, 931 (viz výše HOUBA DUBOVÁ)

Označovaný druh: Snad zástupci dnešního rodu kotrč (*Sparassis*, viz dále oddíl 4.2; tak soudí již J. Zubatý in KLARET 2 a dodává, že na Hané znamená *kotrč* „chuchval“, což souhlasí s tvarem této houby), zejména bývá zmiňován k. kadeřavý (*S. crispa*; tak MACHEK 1944 či HLADKÝ 1996); stejným jménem potom nazývány i další houby tvořící květákovité, hustě keřovité, lupenaté a kloboučkaté shluky (mj. trsnatec oříš a t. lupenitý; tak ŠEBEK 1968).

Etymologie: Snad podtvaru – většinou se společně s *kostrčí* odvozuje od **kostrb-* „špičatý, střapatý“ (rozpory jsou pak v tom, je-li tento kořen spojován s výrazem *kost* – to navrhoval již BERNEKER 1908–1913 a přejali HOLUB – KOPEČNÝ 1952 či MELNYČUK 1982–?, nebo spíše se slovem *ostrý* – tak MACHEK 1944) či případně od **kostrbb-* „střapatý, rozčuchaný, s výčnělký“ (mj. MACHEK 1971). H. Schuster-Šewc (SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989) opět rekonstruuje přímo psl. výrazy **kostra*, **kostrb-* „rostlina se špičatými, ostře vykrajovanými listy“. Nynější podoby končící na *-trč* mohly podle J. Rejzka (zejm. REJZEK 2000, s. 329–330) vzniknout od původního kořene **kostrb* nejspíše kontaminací s *trčet*, podoba *kotrčec*, uváděná ve stč. slovníku (GEBAUER 1903–1916), je podle téhož autora pouze chybným čtením výrazu *kostrzecz* z RKPVODŇ. Jako nepravděpodobnou hodnotí J. Rejzek etymologii O. N. Trubačeva (TRUBAČEV 1974–?), jenž rekonstruuje psl. podobu jako **kotrbčb*, složené ze zájmenného prefixu *ko-* a deverbativa *trčb* (od *trčati*).

KOZÁČ, KOZÁK

První doklady: **kozacz seglia** KLARETG 910 (rým s křemenáč); **kozak segla** RKPVODŇ; **kožar** LACTIFER VII; **kozáky** MATHHÁJ; **kozáci capreolini** něm. *Rheling/Hendelschwamm* MATHVEL IV, 81, 930 aj.; *capreolini*, něm. *Ziegenbärte* ROHN 1764

Označovaný druh: Nejspíše zástupci dnešního rodu kozák (*Leccinum*; viz dále oddíl 4.2), zejm. druh k. březový (*Leccinum scabrum*; tak již MAJTÁNOVÁ 1970 a HLADKÝ 1996).

Etymologie: Název zřejmě dosti starobylý, společný sev. větvi Slovanů a lit. (ostatní slov. jazyky mají převážně jména podle symbiózy s břízou, která byla podle M. Majtánové – MAJTÁNOVÁ 1970, s. 38 – patrně primární; ve vsl. jazycích a částečně i lit. označují však jména typu *kozák* jiné druhy hub hřibovitých, zejm. klouzky, *Suillus*), nejspíše z konce psl. období (tamtéž, s. 38–9; MELNYČUK 1982–? rekonstruuje přímo psl. **kozakb* „druh houby“). Evidentně nějak souvisí s kozami (odvozeno od kořene *koz-*), ale důvod spojení zatím není uspokojivě vyřešen. V. Machek (MACHEK 1944 aj.) vysvětluje menší cenou houby zejména proti pravým hřibům – jako by ji lid přenechával kozám, od méněcennosti odvozuje jméno i ukr. etymologický slovník (MELNYČUK 1982–?, jenž poukazuje na skutečnost, že koza byla považována za méně hodnotný druh dobytka). S tímto výkladem však polemizuje již M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1969b, s. 186): podle ní jde o houbu sice možná horší než hřib smrkový (*Boletus edulis*), ale jinak hodnocenou houbaři velmi vysoko; autorka proto předkládá vlastní hypotézu: „*Domníváme se, že název dostaly tyto houby proto, že je v březových, lískových a habrových hájích, kde nejčastěji rostou, s oblibou vyhledávají a požírají kozy. Byla by to motivace podobná jako u názvů jelenka, lanýž*

(pro houby rodu *Tuber*).“ O rok později (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 39) pak přichází s řešením ještě o něco odlišným: „V zsl. jazycích slovo *kozák*, řidčeji *kozar* označuje většinou *pasáka koz*. Domníváme se proto, že na *Leccinum scabrum* bylo toto jméno přeneseno na základě celkového tvaru plodnice. Metafora byla pravděpodobně umožněna charakteristickým místem výskytu těchto hub, jež rostou i na chudých, travnatých místech mimo les, všude tam, kde jsou břízy; na takových neúrodných paloucích se obvykle pásávaly kozy. Na pravděpodobnost tohoto sémantického modelu se zdají ukazovat i významově blízké zsl. názvy *Lec. scabrum* jako české *špičník* a polské *stojak*.“⁵² Na přenos významu z *kozák* „pasák koz“ usuzují pak i další autoři (mj. REJZEK 2001), i mně se výklad M. Majtánové zdá zatím nejpravděpodobnější (s tou výhradou, že bych vysvětlení neomezila jen na tvar plodnice, ale zohlednila bych právě i místo výskytu). Ještě jiný výklad podává opět H. Schuster-Šewc (SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989), odvozuující jméno přímo z kořene **koz-* (ie. **koğ-*) „ohnutý, zkřivený, vyčnívající“ (od téhož kořene odvozuje autor i jiné doklady s kozou typu *kozí brada*, *kozí pysk* pro houby i různé jiné rostliny).

KRAPNÍK (?)

První doklady: **krapnyk fuleta** (prý omylem, má být *fuletus*) KLARETG 903 *fuletus* RKPVODŇ
Označovaný druh: Vzhledem k uváděnému latinskému jménu, jež se ve formě *fuletus* objevuje u J. Vodňanského (LACTIFER VII) u jména CHRAPÁČ (viz výš), by snad šlo *krap-ník* považovat za Klaretovu obměnu tohoto jména (jinak se tato forma objevuje už jen v RKPVODŇ, jehož autor z Klareta mocně čerpal), a označovanou houbu za zástupce rodu chřapáč (*Helvella*, viz dále oddíl 4.2; s tímto rodem spojují již MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996) či některý větší druh rodu smrž (*Morchella*; viz oddíl 4.2).

Etymologie: U tohoto jména se objevují v podstatě dva druhy výkladu. První vychází z právě popsaného spojení slova se jménem *chrapáč*, *chřapáč*, obměněného Klaretou jazykovou tvořivostí, a další výklad je potom proto již stejný, jako u tohoto dříve pojednaného jména (MACHEK 1944: základ psl. **korp-* podle drsnosti či nerovnosti povrchu s úkazy expresivních druhotvarů). Druhý výklad odvozuje jméno od slovesa *krápat* a vysvětluje to určitou „pokropeností“, tedy kropenatostí houby – náznak takového pojetí je již u J. Jungmanna (JUNGMAN 1835–1839), pak V. Flajšhans in KLARET 2 „patrně houba nějak kropenatá“ či bělorus. etymologický slovník (MARTYNAŮ 1978–?), který výrazy *krapiáh*, *krapijanik* „druh houby“ odvozuje od *krap-* „drobné tečky jiné barvy“. Ani tak by však naznačená identifikace označované houby nemusela být nutně chybná, neboť S. Šebek (ŠEBEK 1968) zachycuje i lidové jméno *kropenatá houba* s významem „různé druhy smržů“.

KRAVINKY

První doklady: JEDBYL: „*hořký bělák*, také jménem *kravinky* od některých nazván bývá; *Pfefferschwamm*“

Označovaný druh: Viz výše heslo HOŘKÝ BĚLÁK.

Etymologie: Nejspíš podle nízké hodnoty či (vzhledem k podobným lidovým jménům i pro další druhy včetně oblíbeného ryzce syrovinky, *Lactarius volemus* – viz dále v části 4.2) též podle mléčnaté konzistence, případně kombinací obojího.

KŘEMENÁČ

První doklady: **krzemenacz silipium** KLARETG 910

Označovaný druh: Nejspíš některé druhy dnešního rodu křemenáč (*Leccinum*; viz dále oddíl 4.2), nejspíše – jak navrhol již J. Zubatý in KLARET 2 – k. osikový (*L. aurantiacum*) či též k. březový (*L. versipelle*; tak již HLADKÝ 1996).

Etymologie: Odvozeno od slova *křemen* podle tvrdosti plodnice, což potvrzují i další lidová jména jako *kamenáč* či *kameňák* (obecně přijímaný výklad, který zmiňují např. MACHEK 1971 či REJZEK 2001).

KUŘÁTNÍK?, KUŘATA

První doklady: **kuratnyk dorpa** KLARETG 912 (rým podmáslník); **kuřata**, houby *digitelli* Au-Pünkel, *bleichweisse Schwämme, wie graues Moos* ROHN 1764

Označovaný druh: Snad zástupci rodu kyjanka (*Clavaria*, viz dále oddíl 4.2; tak již HLADKÝ 1996 – u Rohna má formu *kuřátka*), u Klareta mohlo jít možná i o druhy současného rodu kuřátka (*Ramaria*, viz oddíl 4.2; s těmi je spojoval již MACHEK 1944, ale upozorňuje, že patrně tutěž

⁵² Autorka má na mysli významy *špičník* „kdo je na špici, vůdce, předák“ a *stojak* „dozorce, vedoucí dělník“.

houbu označuje u Klareta i jméno *štětky*, z čehož vyvozuje, že Klaret sbíral jména i odjinud, nejen ze svého kraje) či též o krásnorůžek lepkavý (*Calocera viscosa*, viz oddíl 4.2), pro nějž je také doloženo lidové jméno *kuřátko*. Srov. též výše heslo KMACHNÍK.

Etymologie: Jde o metaforické přenesení názvu drůbeže, které bývá vysvětlováno nejčastěji na základě zlatožluté barvy (na Moravě i v dalších slov. jazycích, např. v pol., značí jméno od pradávna lišku obecnou, *Cantharellus cibarius*, což se vykládá rovněž barvou). Někteří však odvozují spíše podle tvaru (HLADKÝ 1996) či – podle mě pravděpodobněji – podle hromadného způsobu výskytu (RATAJOVÁ 1974, s. 63).

LANÝŠ, LANÝŽ

První doklady: *lanyss undo* KLARETG 915; *lanyz III loty gelenye hubky, jakot slowe lanyz* LÉKCHIR 246^b; *boletus cervi* LACTIFER VII; *boletus* ROSTLUKB 108^b

Označovaný druh: Tímto jménem byli dříve patrně označováni nejen zástupci dnešního rodu *lanýž* (*Tuber*, viz dále v oddíle 4.2), ale i jelenka obecná (*Elaphomyces granulatus*, viz oddíl 4.2; tak vyvozuje již MACHEK 1944 a výklad přebírá HLADKÝ 1996), ba možná i zástupci rodu *pestřec* (*Scleroderma*, viz oddíl 4.2, kde jsou pro ně i mnohá podobná jména lidová).

Etymologie: Odvozeno nejspíše od slova *laň* (za pův. formu bývá považován *lanýš* – tak MACHEK 1944 aj.), důvody se uvádějí podobné jako u spřízněné JELENIE HUBKY (viz výše), nejčastěji ten, že je jelení zvěř vyhrabává ze země.

LIŠKA

První doklady: *lysski rubla* (údajně místo *rubra* totiž *boleta*; rým *ščetki*) KLARETG 906; *liška* RKP VODŇ; něm. *Laurige*, oder *Lorchen* ROHN 1764

Označovaný druh: Nejspíše zástupci dnešního rodu *liška* (*Cantharellus*, viz dále v oddíle 4.2; tak již MACHEK 1944 či HLADKÝ 1996).

Etymologie: Staré, podobná jména i v dalších slov. jazycích (v druhé části slov. území včetně Moravy – převážně v zsl. jazycích – pak převládá pro tentýž rod sémantický typ *kuřátko*). Již odedávna spojováno s barvou podobnou barvě zvířete lišky (ZALUŽMETHODI: „*ut quod nos Bohemice (...) vulpe a colore (...) vocamus*“; dále MACHEK 1944, FASMER 1964 (ten zmiňuje i rus. dial. *lišij* „žlutavý“), Rejzek 2001 aj.). H. Schuster-Šewc (SCHUSTER-ŠEWIC 1978–1989) vysvětluje též barvou, ale opět klade hlouběji do minulosti a rekonstruuje kořen **liš-* (<*leip-s-*) „žlutočervená barva“ (od nějž odvozuje mj. i zvíře lišku místo staršího názvu – tabu; za jasné tabuový pokládá název lišky i MELNYČUK 1982–?). – Někteří autoři dále řeší otázku, zdali široké rozšíření tohoto sémantického typu svědčí již o praslovanském stáří jmen, nebo mohly-li podobné názvy vznikat v různých jazycích paralelně, jen kvůli nápadnosti barvy (k nezávislému tvoření se kloní BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 35, která upozorňuje, že rozdíly neodpovídají dnešnímu dělení slov. jazyků; stejně soudí pak i MAJTÁNOVÁ 1970).

LIŠČÍ HÚBA

První doklady: *lisstij huba Bulba* LACTIFER VII

Označovaný druh: Opět zástupci rodu *liška* (*Cantharellus*; viz předchozí heslo).

Etymologie: Podle načervenalé žluté barvy – viz výklad u předchozího hesla.

MAZUR

První doklady: *mazur pulo/dulo(?)* RKP VODŇ (jediný doklad)

Označovaný druh: Nejisté. B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964) uvádí pro pol. nářečí *mazur* „křemenáč osikový, *Leccinum aurantiacum*“, *mazurek* pak ještě navíc i s významy „kozák březový, *Lec. scabrum*, holubinka nazelenalá, *Russula virescens*“ – ovšem tyto druhy jsou již ve stejném prameni podle všeho označovány jmény *křemenáč*, *kozák* a *holúbka*. Přijmeme-li etymologický výklad od mazat (viz níže), nabízelo by se nejvíce spojení s některými zástupci rodu *klouzek* (*Suillus*; viz dále v oddílu 4.2, kde jsou zachycena i lid. jména jako *mazlák* či *pomazlík*) či se slizákem mazlavým (*Gomphidius glutinosus*; viz oddíl 4.2, lidově mj. *mazlavec*). Srov. též níže heslo POZEMEK: četl-li by se latinský název jako *dulo*, šlo by to snad spojit s Klaretem u něj uváděným výrazem *dula*.

Etymologie: Nejasné, mohlo by jít nejspíše o odvozeninu od slovesa *mazat*, od nějž se obvykle vykládají i tvarově blízké (ale významově již vzdálenější) výrazy z dalších slov. jazyků: slovin. *mazur* „rozmazené dítě“ (BEZLAJ 1976–2005) či rus. *mazurá* „holub s tmavými stíny na hlavě“ (FASMER 1964).

MLÉČÍ/MLÉČ

První doklady: **mleczy** *lactinus* KLARETG 911 (var.: **mleczy**) KLARETB 369; **mleczy** RKP VODŇ 50^v
Označovaný druh: Pravděpodobně zástupci dnešního rodu ryzec (*Lactarius*; viz dále v oddílu 4.2);
 J. Zubatý (in KLARET 2) soudí na r. pepřný (*Lact. piperatus*; viz oddíl 4.2) podle palčivého mléka, MACHEK 1944 (a po něm i HLADKÝ 1996) pokládá jméno naopak za souhrnné označení ryzců bělavých (pro něž předpokládá jméno *běl*) i načervenalých (označovaných *ryz*, *ryzec*).
Etymologie: Odvozeno od *mléka* podle mléčnaté šťávy těchto hub (obecně přijímaný výklad, zmiňovaný kromě V. Machka i dalšími etymology). H. Schuster-Šewc (SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989) opět klade dále do minulosti a rekonstruuje k ps. kořeni **melko* i kořen **melčb* „rostlina s mléčnatou šťávou“ (nevylučuje ale zcela ani možnost celoslov. paralelního tvoření).

MOŘSKÉ, ČILI LAZEBNÍ HOUBY VIZ HÚBA MOŘSKÁ

MUCHOMÓRKA

První doklady: **muchomorka** MAMUKA 32^v; **parcamus* KLARETG 904; **mochomůrka** MATHHÁJ;
Fliegenschwämme MATHVEL IV, 81, 931; *Fungus muscarius* ROHN; **wochomůrka**, **muchowirka**
 JEDBYL

Označovaný druh: Muchomůrka červená (*Amanita muscaria*, viz dále v oddílu 4.2) – jasné nejen z kontinuity jména (a to i paralelních názvů v neslov. jazycích), ale i z mnoha názorných popisů⁵³.

Etymologie: Jde evidentně o starobylé všeslovanské kompozitum z *much-* a *mořiti* (psl. **muchomorъ/-ka*), vysvětlované drtivou většinou autorů starým⁵⁴ zvykem používat kousky houby (máčené ve vodě či mléce) na mouchy (mj. MACHEK 1944, MAJTÁNOVÁ 1970, HOLUB – LYER 1978, BAŃKOWSKI 2000–? či REJZEK 2001). Paralely jména v balt. jazycích (lit. *musmirė* aj.) dovolují podle M. Majtánové (op. cit., s. 116) klást stáří výrazu ještě do období předpokládané baltoslov. jednoty, ale stejně či podobně motivovaná jména se objevují i v mnoha dalších jazycích⁵⁵. Relativně neobvyklá průhlednost názvu, jemuž se přisuzuje tak vysoké stáří (varianty doložené v nářečí jsou pravděpodobně dosti mladé), však vzbuzuje silné podezření, nejde-li o název tabuový – zvláště přihlídneme-li k úloze, kterou tato houba hrála v rituálech mnoha národů (srov. výše v části 3 jeskynní kresby a spojování s tajemnou sómou či dále zprávy o kultu muchomůrky – a rituálním užívání sušených plodnic či též moči opojených osob dalšími zájemci – u starých národů Sibiře⁵⁶), a také k nemálo zprávám, stavícím se k účinnosti moření much muchomůrkou červenou přinejmenším skepticky. S podobnou myšlenkou přišel první patrně opět „otec etnomykologie“ R. G. Wasson a přiklání se k ní i C. H. Eugster (EUGSTER 1967, s. 11–12), který ve své práci shrnuje výsledky širšího laboratorního výzkumu vlivu konzumace muchomůrky červené na mouchy tím, že jméno (pojednávám ovšem o něm. *Fliegenschwamm*, jež ponechává důvod spojení s mouchami otevřenější než jména slovanská) lze s insekticidním účinkem houby spojit jen obtížně a za speciálních podmínek⁵⁷; stejně odmítá jako ještě méně přijatelné někdy navrhované vysvětlení, že vločkovité zbytky plachetky na klobouku připomínají hmyz – nejpravděpodobnější je podle něj právě Wassonem navržené pojetí *Fliegen* (které ostatně v něm. znamená kromě „much“ i „létání“) jako symbolického označení pro démonickou (halucinogenní) sílu houby.⁵⁸ To podle autora podpírá i skutečnost, že delirium a šílenství byly ve středověku často spojovány právě s hmyzem, jakož i ještě dnes mnohde přežívající užívání muchomůrky červené jako amuletu či symbolu štěstí (srov. časté vyobrazení této houby v dětských knížkách), které lze rozhodně snadněji vysvětlit jako zbytky vzpomínek na prastaré kultické užívání než jako důsledek vědomí o jedovatosti houby – to by musela být známější smrtelně jedovatá muchomůrka zelená (*Amanita phalloides*, viz oddíl 4.2), ale houba jen jedovatá je samozřejmě mnohem méně zajímavá než houba posedlá démony.

⁵³ Srov. např. ROHN 1764: „jedovatá, červená houba s bílými puňktičky“.

⁵⁴ Je zachycen už u Alberta Magna (ve spise De vegetabilibus z roku 1256).

⁵⁵ V. Machek (MACHEK 1944) upozorňuje např. na něm. *Fliegentod* či fr. *tue-mouche*, šíře lze dodat mj. i něm. *Fliegenpilz* – i tam bývá nejrozšířenější vysvětlení názvu podle ličení na mouchy.

⁵⁶ Za jednu plodnici této houby byli její tamní ctitelé údajně ochotni zaplatit i celého soba (KOTHE 1996).

⁵⁷ Při pokusech nedosáhli zjevného úspěchu, dokud nepoužili mouchy vyhladovělé, jimž houby podávali v cukerném roztoku – pak zjistili 50 hodin trvající spánek, po jehož uplynutí však mouchy ožily a mohly zase létat. (Na podobné námitky o nefunkčnosti užívání houby k zabíjení much někteří zastánci tradičního vysvětlení názvu upřesňují, že mouchy jsou sice po požití jen omámené, ale právě tak se dají dobře sbírat a házet do ohně.)

⁵⁸ S. 12: „Er deutet die «Fliegen» als symbolische Bezeichnung für die dämonischen (halluzinogenen) Kräfte im Pilz.“ Od magické moci houby (spojené s představou létání) odvozují název i RÄTSCH 1991 a KOTHE 1996.

OKROUHLÉ HOUBY

První doklady: *houby celé okrouhlé a bělavé, německy zvané Bubenffist čili Fosiss – když uschnou, trhají se a vypouštějí ze sebe žlutý prášek...* česky **okrouhlé houby** MATHVEL IV, 81, 932

Označovaný druh: Dnešní pýchavky či prášivky – viz níže u hesla PÝCHAVKA.

Etymologie: Podle tvaru – opět popis.

OPĚNKA

První doklady: *finger* oplenka (patrně chybný zápis místo opienka) KLARETG 913; *singer* **openka** RKPVODŇ 50b

Označovaný druh: Přestože pro dnešní opeňku měnlivou (*Kuehneromyces mutabilis*; viz dále v oddílu 4.2) jsou také doložena podobná jména lidová (patrně na jejich základě s tímto druhem stará jména spojuje HLADKÝ 1996), již M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 95) přesvědčivě ukázala, že původně tyto názvy označovaly václavku obecnou (*Armillaria mellea*; viz oddíl 4.2 a níže heslo VÁCLAVKA), kterou dodnes znamenají v ostatních slov. jazycích – v č. nářečích byl později tento starý pojmenovací typ nahrazen domácím novotvarem václavka, původní názvy se zachovaly jen v archaických okrajových nář. oblastech; obrozenští tvůrci mykologického názvosloví je pak využili pro pojmenování současného rodu *Kuehneromyces*.

Etymologie: Staré, všeslovanské; psł. podoba se nejčastěji rekonstruuje jako **ob-pьń-ьka* (mj. MACHEK 1971) – odvozeno od *peń* podle místa růstu: jde o houbu dřevní, obrůstající pně (stejný výklad naznačoval již HOLUB – KOPEČNÝ 1952, dále MAJTÁNOVÁ 1970, STČSLOV aj.). Poněkud jiné spojení naznačuje snad jen A. Bańkowski (BAŃKOWSKI 2000–?), podle nějž je slovo utvořeno spíše ze slovesa *opinać* (č. *obepínat*; psł. **ob-pinati*, impf. k **ob-pęti*), spojení s pněm je podle něj až druhotné. Novočeská podoba opeňka je sice etymologicky správná, ale umělá: podle V. Machka (MACHEK 1944) došlo k posunu jotace (pod vlivem hojných slov s příponou *-enka*) do tvaru opěňka již ve staré době, což ostatně potvrzují i výše uvedené doklady.

OŘECH ZEMSKÝ, ZEMSKÝ OŘECH

První doklady: **orech zemski**, *tuber*, *tumor terre prodiť* 355b 23 *Kašťan zenský*. MATERVERB s. 383; **zemsy orzech** *Agaric* LACTIFER VII; možná i *Wořssek aneb zemsy wořech Terrae glandes* ZALUŽMETHODI (ne však již např. u MATHVEL IV, 81, 933 – pod stejným jménem často i jiné rostliny)

Označovaný druh: Pravděpodobně zástupci rodu lanýž (*Tuber*, viz dále v oddíle 4.2), čemuž kromě lat. názvu (Vodňanského *agaric* zde musí být omyl, neboť ke stromní houbě se adjektivum *zemský* nehodí) nahrává i lid. název *ořešák* pro lanýž černovýtrusý (*T. melanosporum*, viz oddíl 4.2).

Etymologie: Přívlastek *zemský* má evidentně podle růstu pod zemí, *ořech* připomíná snad svým vzhledem (ořech ve zčernalé vnější slupce nebo mramorovanost na řezu?) či vůni (nebo by možná mohlo jít i o použití slova *ořech* v širším významu „plod“).

OŘIEŠ

První doklady: **orziess sublus** KLARETG 909

Označovaný druh: Nejspíš dnešní choroš oříš (*Polyporus umbellatus*, viz dále v oddíle 4.2; tak již MACHEK 1944 i HLADKÝ 1996), pro který jsou podobná jména dodnes živá v nářečích.

Etymologie: Odvozuje se od ořechu převážně podle chuti, případně konzistence (MACHEK 1944 zmiňuje i Bartošovo spojení s místem růstu na ořechovém pni – Bartoš II, 512, ale později – MACHEK 1970 – tuto hypotézu opouští).

PAŘEZNÁ VOPĚNKA

První doklady: **pařezná wopěnka** *jest houba dobrým vopěnkám nápodobná* (něm. *Giftiger Pfifferling*) JEDBYL

Označovaný druh: Možná nějaký nejedlý druh šupinovky (*Pholiota*, viz dále v oddíle 4.2).

Etymologie: Podle místa růstu na pařezích a podobnosti k václavkám (srov. výše heslo OPĚNKA; ačkoli přídavné jméno *pařezná* přidáno pro odlišení, příliš v něm asi pomáhat nemohlo, protože i ostatní tyto houby rostou na pařezích – ledaže by autor tohoto spisku již znal název *vopěnka* v nějakém jiném významu).

PEČÁRKA

První doklady: **peczarka eleborus** KLARETG 905; *elibotus* LACTIFER VII

Označovaný druh: Pravděpodobně zástupci dnešního rodu pečárka (*Agaricus*, viz dále v oddílu

4.2; tak již MACHEK 1944 či HLADKÝ 1996), zejména asi druh p. polní (*Agaricus campestris*, viz oddíl 4.2; tak MAJTÁNOVÁ 1970, s. 106). (STČSLOV pokládá – zřejmě na základě Jungmannova slovníku – všechny staré doklady za jiné rostliny než houby a má za to, že se jméno jako název žampionu objevuje až u Presla.)

Etymologie: Staré, všeslovanské; většinou se předpokládají dvě výchozí formy (od **pečur-* a **pečer-*), pro zsl. jazyky je základní podoba **pečerъ-ka* > **pečarъ-ka* (MERKULOVA 1967, s. 171). Nejčastější – a také podle mého názoru nejpravděpodobnější – je výklad od slovesa *péci* podle možného způsobu přípravy těchto hub.⁵⁹ To navrhuje již MIKLOSICH 1886, dále mj. MACHEK 1944 (ten se ale diví osamoceně příponě, pro niž nenachází analogie, a uzavírá: „jsou i jiné domněnky!“), FASMER 1964, BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, MAJTÁNOVÁ 1970, SKOK 1971–1973, MARTYNAŮ 1978–? (ten zase poukazuje na kořenné -č- ve všech slov. jazycích, které by podle něj ukazovalo spíše ke koření s -k-, nežli -kt- jako v *pekti*) či REJZEK 2001. Druhé nejčastější vysvětlení je spojení s pojmenováním jamky, nory, jeskyně (pol. *pieczara*, v dalších slov. jaz. podobně), odůvodňované např. pěstováním žampionů v jeskyních⁶⁰ – tuto etymologii razí např. PREOBRAŽENSKIJ 1959, BRÜCKNER 1974, MERKULOVA 1967 (s. 171) a v poněkud upravené formě i BAŃKOWSKI 2000–? (ten za pův. význam pol. *pieczara* považuje „podzemní pec, zemjanka s pecí“ a soudí na přejetí z ukrajinštiny a prvotní odvození podle tvaru, připomínajícího malou pec). Ještě jiný výklad se objevuje v pozdějších pracích V. Machka (MACHEK 1971) – má jít o složeninu z *pečeňa turova* (z karpatských ukr. nářečí).

PESTRĚC

První doklady: *pestrzecz tuber* KLARETG 909; *recipe boletum, quod vulgariter dicitur pestrzecz, et exsicca* KapPražM 108, 31b (Aenigmaticus)

Označovaný druh: Nejisté. Snad by mohlo jít o zástupce dnešního rodu *Scleroderma*, viz dále v oddílu 4.2; HLADKÝ 1996 spojuje s p. obecným, *S. citrinum*), případně nějaké druhy lanýžů (*Tuber*, viz oddíl 4.2 a výše heslo LANÝŽ; v pol. nářečích doloženo podobné *piestrak* pro l. letní, *T. aestivum*), ale vyloučeny nejsou ani další druhy hub (podle J. Zubatého⁶¹ označuje lid tímto jménem i např. dubovník, oříš či jelenici; v pol. podobná jména ještě pro lošák jelení, *Sarcodon imbricatum*, či bělolanýž obecný, *Choiromyces meandriformis*).

Etymologie: Odvozováno převážně od *pestrý* (ZUBATÝ 1919, MACHEK 1944, HOLUB – LYER 1978, ETYMSTSL aj.), malá pestrost dnešního rodu *Scleroderma* bývá vysvětlována buď právě tím, že původně označovalo nějaké houby pestřejší, nebo červenavými skvrnkami na povrchu (MACHEK 1971). Jiný výklad představuje ukr. etymologický slovník (MELNYČUK 1982–?), který připomíná mj. ukr. a rus. *pestrjak* „nádor na stromě, hubka“ a soudí, že jde o výsledek přenesení názvu *pistrjach*, *pistrich* „puchýř“ na houby na základě vnější podobnosti.

PODBOROVNÍK

První doklady: (výčet známých a obvyklých hub) MATHHÁJ; *jiné veliké, žluté houby pod borovým stromovím – dobytek jich bývá žádostiv, avšak je po nich nemocný* MATHVEL IV, 81, 931

Označovaný druh: Každý z uvedených dokladů zjevně označuje jinou houbu. U Hájka by snad vzhledem ke kontextu, v němž se mezi jím uváděnými známými houbami neobjevují jinak žádné klouzky, a k jejich relativní rozšířenosti i oblibě (prokazované mj. velkým množstvím lidových jmen), mohlo jít o některé druhy rodu *klouzek* (*Suillus*, viz dále v oddílu 4.2): zejména pro druhy k. strakoš (*S. variegatus*), k. obecný (*S. luteus*) a k. sličný (*S. grevillei*) je doloženo mnoho podobných jmen (*podborovník*, *podborovinka* aj.).⁶² U druhého překladu by podle popisu mohlo jít snad o některé druhy ryzců (*Lactarius*, viz oddíl 4.2), lidové jméno *podborovník* je doloženo např. u r. pravého (*L. deliciosus*) či r. pepného (*L. piperatus*).

Etymologie: Podle místa růstu pod borovicemi, jak ukazuje i citovaný doklad z MATHVEL.

⁵⁹ Dokladů tohoto způsobu úpravy pečárek je mnoho i z doby nedávné, navíc jsou kromě rodu *Agaricus* v dalších slov. jazycích tímto jménem označovány ještě některé druhy rodů ryzec (*Lactarius*) a holubinka (*Russula*), tedy rovněž houby, které lze upravit pouhým opečením na ohni – pečení bylo původně asi vůbec nejobvyklejším druhem přípravy hub; *pečárka* znamená někde navíc i *pečené* hrušky, jablka či švestky (JUNGSMANN 1835–1839).

⁶⁰ Tento důvod zřejmě odmítl již R. G. Wasson a i B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 64–65) připomíná, že pěstování žampionů ve francouzských sklepích je až pozdní.

⁶¹ ZUBATÝ 1919, s. 198.

⁶² HLADKÝ 1996 usuzuje (bez bližšího vysvětlení) na suchohřib hnědý (*Xerocomus badius*), pro nějž jsou doložena také podobná lid. jména (ač ne přímo forma *podborovník*), *podborovák*, *borák* aj.; podobné druhy však mohl Hájek zahrnovat pod jméno *hřib*.

PODBŘIEZKA/PODBŘIEŽKA

První doklady: **podbrziezka** *rippulo KLARETG 908; **podbrziezky** RKP VODŇ

Označovaný druh: Nejspíš kozák březový (*Leccinum scabrum*, viz dále oddíl 4.2; tak již MACHEK 1944, MAJTÁNOVÁ 1970 či HLADKÝ 1996), pro nějž jsou podobná jména podle symbiomy s březou častá nejen v nářečích, ale i v dalších slov. jazycích (srov. též výše výklad u jména KOZÁK).

Etymologie: Jak již bylo naznačeno, odvozeno od *břízy* podle místa růstu. M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 38) považuje pro tento druh houby jména od symbiomy s březou za stará, ba starší než jména od základu *koz-* (viz již výše výklad hesla KOZÁK). Jiná (lidová) etymologie prosvítá z Klaretova latinského novotvaru *rippulo* (od *ripa* „břeh“, Klaret tedy jméno mylně spojoval s růstem pod břehem, což za nesmysl označil již MACHEK 1944 – mohlo by to však podle něj ukazovat na tehdejší výslovnost se ž).

PODMÁSLNÍK

První doklady: **podmaslnik** *buctera* KLARETG 912; **podmáslnýk** LACTIFER VII; **podmasník**, *jenž vydává ostré, a perné mléko. Boletus orbiculatus. Pfifferling/Pfefferling, ist weiss, und rund, zu weilen breiter, als ein Teller, giebt weisse, scharfe/hitzige Milch, wachset in hohen finstern Wäldern* ROHN 1764

Označovaný druh: Opět jde o dva různé druhy, první budou nejspíš někteří zástupci rodu klouzek (*Suillus*, viz dále oddíl 4.2; to naznačoval již J. Zubatý in KLARETG 2), zejména asi k. obecný (*Suillus luteus*, viz oddíl 4.2; tak již MACHEK 1944, MAJTÁNOVÁ 1970 či HLADKÝ 1996), pro nějž je většina lidových jmen odvozována právě od másla; u Rohna by podle popisu i uváděných něm. jmen mohlo jít o ryzec peprný (*Lactarius piperatus*, viz oddíl 4.2; tak již HLADKÝ 1996, s. 102).

Etymologie: Starý⁶³ všeslov. pojmenovovací typ, odvozeno od *másla* (základ *masl-*) podle jemné žluté dužniny klouzků a snad i podle někdejšího použití na mazání vozů (MACHEK 1944 aj., MAJTÁNOVÁ 1970). V. Machek si všímá i předpony *pod-*, jež se ke jménu podle něj dostala od jiných jmen téhož druhu (např. *podhříbek*) či jiných druhů, kde značilo podřadnost; podmáslní připomínají tato jména nesmyslně, ale je vidět, že toto spojení je už staré).

POSÁDKY

První doklady: *posadky* MATHHÁJ

Označovaný druh: Nejasné, snad nějaké houby rostoucí v sadech? Srov. též níže heslo SADOVKA.

Etymologie: Nezřetelné, snad od *sad* či *sázeť*? M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 106) uvádí, že podobné výrazy jsou z té doby doloženy i z polštiny – Syreniusův Herbář z roku 1613 prý má *posadki* a *podsadki*, z nářečí je doložena podsadowka jako jméno pečárky polní (*Agaricus campestris*).

POTROŠEK (pulda)

První doklady: *pulda potrossek* KLARETG 915; **perosek** RKP VODŇ

Označovaný druh: Nejisté, spojení s konkrétním druhem závisí na přijatém etymologickém výkladu. MACHEK 1944 spojuje s pol. a ukr. *stroček* a má tedy zřejmě za to, že by mohlo jít o dnešní rod *stroček* (*Craterellus*, viz dále v oddíle 4.2) či liška (*Cantharellus*); STČSLOV spojuje jméno s *trocha* a navrhuje, že by mohlo jít o houbu cizopasící na stromech a působící práchnivění dřeva, snad choroš.

Etymologie: Nejasné. Jak již bylo naznačeno, V. Machek (MACHEK 1944) považuje za pokažené **pstrošek* či **pstroček*, odvozené od pestrosti (stč. *pstrý*, srov. heslo STROČEK v oddíle 4.2) – druhy jím se jménem spojované jsou podle něj dost pestré; podobný výklad předložil již dříve J. Zubatý (ZUBATÝ 1919), který také upozornil na paralelní zjednodušení stejné souhláskové skupiny v lid. názvech ryby *pstruha* – někde mu prý říkají i *struh*. STČSLOV vyvozuje jméno *potrošek* od *trocha* a příbuzných výrazů (uvádějí dluž. *roztrošycs* „rozsypat“, k němuž by patrně šlo připojit ještě č. *potrošit* „vydati něco po částkách, po trochách (vypotrošila jsem se z peněz)“, jež uvádí MACHEK 1971) skrze předpokládané touto houbou působené práchnivění dřeva.

POZEMEK

První doklady: **pozemek dula** KLARETG 915 (jediný doklad)

Označovaný druh: Nejasné, opět závisí na přijatém výkladu. V. Machek (MACHEK 1944) hádá na nějaký podzemek, jiný než lanýž (lid. jména *podzemek*, *podzemák*, *podzemka* označují holubinku osmahlou, *Russula adusta*, a h. černající, *R. nigrescens*, viz dále oddíl 4.2; k těmto

⁶³ M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970) mj. upozorňuje, že podobná jména jsou doložena i v sousedních nářečích německých, např. *Masling*, *Pomeisl*, *Klouzka*.

významům se přiklání v práci MACHEK 1945, s. 213); STČSLOV spojuje s houbou s kloboukem nízko při zemi, snad by podle autorů mohlo jít o zástupce rodu čirůvka (*Tricholoma* aj., viz oddíl 4.2) – pro čirůvku zemní (*T. terreum*, viz oddíl 4.2) je doloženo velmi blízké lid. jméno *pozemka*, tento výklad proto působí dosti pravděpodobně. Srov. též výše heslo MAZUR a níže ZEMKA.

Etymologie: Jak je již zřejmé z předchozího bodu, V. Machek odvozuje jméno od předpokládaného *podzemek* podle místa růstu pod zemí. STČSLOV odvozuje sice jméno také od *země*, ale přes *pozemý* – *pozemka* by podle autorů mohla být houba s kloboukem nízko při zemi.

PRACHÓVKA

První doklady: **prachowka** *vasa lupina* ROSTLSTRAH 85a (v č. jediný doklad)

Označovaný druh: Velmi podobná jména jsou kromě českých nářečí (viz dále) doložena ještě v pol.: *prochówka globaria* (slovník Rostafinského, na nějž odkazuje ve své edici zdrojového č. pramene V. Flajšhans), *prochowki* (Syreniův Herbář z roku 1613, na který upozorňuje MAJTÁNOVÁ 1970), paralely jsou ale i v dalších slov. jazycích; zdá se, že nejpravděpodobněji tato jména označovala různé druhy pýchavek (*Lycoperdon* aj., viz dále oddíl 4.2 i níže heslo PÝCHAVKA; tak již MACHEK 1971) a *prašivka* (*Bovista*; viz oddíl 4.2), pro něž jsou mnohé podobné výrazy zaznamenány jako lidové.

Etymologie: Podobně jako *prašivka* (srov. heslo PRAŠIVKA v oddíle 4.2) bývá odvozováno od *prach* (od ie. kořene **pers-* „stříkat, prskat, rozprášit“) podle rozptylování výtrusů v malé části (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, MACHEK 1971, BRÜCKNER 1974, REJZEK 2001 aj.). Podobný výklad uvádějí i H. Schuster-Šewc a V. U. Martyna, kteří ale přinášejí i rekonstrukce psl. výrazů: SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989 rekonstruuje psl. dial. formu **pŕrchav-(ic)-a* „houba, jež se při rozšlápnutí (stlačení) rozprašuje“ (a skrze ablaut k ní řadí i prašivku), MARTYNA 1978–? pak přímo psl. **pŕrchavъka* od **pŕrchavъ(jъ)* „něco rozevírajícího se v pyl“. Jinou etymologii navrhuje A. Bańkowski (BAŃKOWSKI 2000–?), který pol. *purchawka* a stpol. *parchawka* „Lycoperdon“ odvozuje od *parchawy* „pokrytý vředy, strupy“.

PRASENICE

První doklady: JEDBYL

Označovaný druh: V knížečce jsou tímto názvem označovány podle obrázku dva dosti rozdílné druhy; jedním z nich je nejspíš holubinka vrhavka (*Russula emetica*, viz dále oddíl 4.2), pro kterou je jméno *prasenice* doloženo jako lidové.

Etymologie: Zřejmě podle nízké hodnoty (palčivé chuti, jedovatosti) této houby.

PRAŠIVKA

První doklady: *prašivky* něm. *fliegenschwämme*, *wochomurkám nápodobny jsou, jedny počervenale šedivé, jiné jsou syralé strakaté prašivky* JEDBYL

Označovaný druh: Pravděpodobně (podle popisu, němčiny i obrázků) další druhy muchomůrek (*Amanita*, viz dále v oddílu 4.2), nezahrnované autorem pod pojem *wochomůrky* – pro různé druhy jsou z nářečí doložena jména *prašivka* a *prašivinka*. (Počervenale šedivý druh by mohla být snad m. růžovka, *A. rubescens*, či m. šedivka, *A. spissa*, jakkoli ty zrovna jedovaté nejsou, syralé strakaté snad m. tygrovaná, *A. pantherina*?)

Etymologie: Toto časté označení nejedlých hub bývá obvykle spojováno s pojmy *prašivina*, *prašivý*, jež jsou podle V. Machka (MACHEK 1971) obtížně vyložitelné; podle J. Rejzka (REJZEK 2001) vycházejí z psl. **poršivъ*, odvozeného od **porchъ*/**pŕrchъ* „svrab, prašivina“ a příbuzného tak i s *prachem* apod. – srov. výše heslo PRACHÓVKA.

PUŠ

První doklady: **puss refa** KLARETG 915 (pro č. jediný doklad)

Označovaný druh: Nejasné (a vzhledem k jedinému dokladu není příliš jistá ani forma), opět závisí na přijatém etymologickém výkladu. Nejspíše snad jiný druh pýchavky (*Lycoperdon* aj., viz dále v oddílu 4.2 a níže u hesla PÝCHAVKA) či prašivky (*Bovista*, viz oddíl 4.2)? V. Machek (MACHEK 1944) navrhuje čtení *puž* a spojení s chorv. *puža* „václavka, *Armillaria*“, ale sám píše, že jde jen o domněnku; v případě přijetí výkladu z něm. *Busch* (viz níže) by zase mohlo jít o nějakou houbu trsnatou (příklady viz výše u hesla KOTRČ).

Etymologie: Autoři staročeského slovníku (STČSLOV) navrhují odvozenost z něm. *Busch* „keř, trs, chomáč“, od kterého se někdy odvozují i některé podobné výrazy v dalších slov. jazycích, např. pol. *pusz* „vršek, kštice, chochol“, stpol. *pusz* „chochol z peří“ (BRÜCKNER 1974 aj.). J. Jungmann

(JUNGSMANN 1835–1839) uvádí další podobná stará slova, **pušiti*, *puchám*, **puši* „dmýchat, foukat“; *puška* „něco nadutého, dutého; krabička“, stč. *puša* „krabička“, na jejichž základě by snad šlo i jméno *puš* přiřadit k ablautujícímu psl. kořeni **pychati*/**pochnoti*/**puchati* (viz níže výklad jména PÝCHAVKA) a spojit i s dalšími výrazy jako hluž. *pužys* „nadouvat“, hluž. *puchawa* „prášivka, *Bovista*“, *puch* „koule“ se starší formou *pušys* (SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989), chorv. *puhara*, *puša*, *puhvac* „houba“, *puša* „prášivka, *Bovista*“ (SKOK 1971–1973), rus. *pyž* „chuchval, hrouda, špunt“ a „prášivka, *Bovista*“ (FASMER 1964) či ukr. *pužiti* „nadouvat“.

PÝCHAVKA

První doklady: **pichavka** *ysbus* KLARETG 905; (var. *kychawka*) KLARETB 370; **pýchawka** *vesica lupia* ROSTLUKD 92^b; *Scrophularia pichawecz* ROSTLSTRAH 84b; **peychowka** *Fungus ovatus Buben-Fist, ein Schwamm rund und weiss, welcher so er dürr wird. reiffet er auf, und laffet einen gelbfarbenen Staub von sich fahren.* ROHN 1764; „Pýchavka, húba, z které když uzrá a uschne, prach prší.“ Jádro knih lékařských rkp., dle K. Čížka podobně (nebo jde o tentýž doklad?) u Křišťana z Prachatic – zmínka „když uschne, prší z ní prach“ (ČÍŽEK 1994, s. 7)

Označovaný druh: Nejspíše zástupci rodu *pýchavka* (*Lycopodon*, viz dále v oddíle 4.2; tak již MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996) či prášivka (*Bovista*, viz oddíl 4.2 a výše heslo PRACHÓVKA): pro houby obou těchto rodů se objevují podobná jména lidová a zdá se, že hranice mezi nimi nebyla v minulosti vnímána jako příliš ostrá.

Etymologie: Odvozeno od *pychati* v pův. významu „dout, foukat“ – zralé plodnice při zmáčknutí vyfouknou výtrusný prach (všeobecně přijímaný výklad, viz např. ŠMILAUER 1940, MACHEK 1944aj., SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989 či REJZEK 2001) Staré; ablautující psl. sloveso **pychati*/**pochnoti*/**puchati* se odvozuje od onomatopoické ie. interjekce **p(h)□-*, **peu-*, **pou-* (s formantem -s-, ČERNÝCH 1994 odkazuje na záznam u J. Pokorného: POKORNÝ 1959–1969, I, 848; podobně i ETYMSTSL).

RYZEC

První doklady: **ryzci** *risor* KLARETG 907; **ryzetz** *rubiculus* LACTIFER VII; **hryzec/ryzec** „*ut quod nos Bohemice edule... vocamus*“ ZALUŽMETHODI; *hryzci, fungi suilli vulgo rufuli.* něm. *Reisken, Roch-Schwämme* ROHN 1764; **hřízec** *dívčí hřízec, Giftiger Hirschling; dobrý hřízec* JEDBYL

Označovaný druh: Patrně zástupci dnešního rodu *ryzec* (*Lactarius*, viz dále v oddíle 4.2; to naznačuje již J. Zubatý in KLARET 2), zejména snad načervenalé druhy (tak MACHEK 1944, srov. výše heslo BĚL; HLADKÝ 1996 spojuje přímo s r. pravým, *L. deliciosus*). Srov. též výše heslo DÍVČÍ HŘÍZEC.

Etymologie: Staré, všeslovanské, doklady i v okolních neslov. jazycích (něm. *Reizker*, maď. *rizik, rízikegomba* apod.). Odvozeno od *ryzí* (v pův. významu, tj. rudé, rezavé) barvy těchto hub (tak již JUNGSMANN 1835–1839, potom MACHEK 1944 aj., obecně přijímaný výklad). V. Machek (op. cit.) předpokládá, že výchozí formou bylo zpodstatnělé adj. **ryz* < **ryd-jb* (rozumělo se: hříb, podobně pro světlé druhy forma BĚL, viz výše) z ie. **rūdh-ios* (rozšíření varianty k **reudh* „rudý“; tak mj. REJZEK 2001 SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989). Jiný výklad – spojení s *hryzáním* – je vidět v ZALUŽMETHODI (a místy v lidové etymologii žije dodnes), autora zřejmě zavedla k tomuto pohledu jč. nářeční forma s počátečním *h-* (MACHEK 1944 ale upozorňuje, že v této oblasti bývá *h* vkládáno před *r* i v jiných slovech).

SADOVKA

První doklady: **sadowki** *planto* KLARETG 907

Označovaný druh: Nejisté, snad nějaké houby rostoucí v sadech či takové, jež by bylo možno sázet (srov. i Klaretův výraz latinský). J. Zubatý (in KLARET 2) zmiňuje jako moderní název některých dnešních závojenek (*Entoloma*; viz dále v oddíle 4.2), jako návrh spojení uvádí potom tyto houby i MACHEK 1944).

Etymologie: Snad odvozeno od *sad* podle místa růstu (nebo od sázení?).

SMLDĚ (?)

První doklady: **ssmldye** (var. *ssulye, sindlye*) *tendula* KLARETG 917; **smlodka** LACTIFER VII (vedle toho se v pramenech objevuje ještě – zřejmě pro různé jiné, převážně snad vlhkomilné rostliny – jiné *timus* smldie a opět jiné *dyptamus* smldník, *peucedamus/singala* smlidovnyk – tak třídí doklady alespoň JUNGSMANN 1835–1839)

Označovaný druh: Nejasné; s vysokou pravděpodobností jde skutečně ještě o název houby⁶⁴,

⁶⁴ Za jméno houby je slovo považováno i v kartotéce slovníku středověké latiny.

jakkoli je u Klareta zařazen až ve verši, kde už začínají jiné rostliny – u Vodňanského je přímo mezi houbami, přičemž se v jiné části téhož díla se objevují i některé z ostatních podobných forem již pro jiné rostliny (spíše než omyl je proto pravděpodobné, že jména autor skutečně rozeznával). Snad by mohlo jít o houby nějak podobné těmto rostlinám či rostoucí v jejich blízkosti.

Etymologie: Nejasné. V. Machek (MACHEK 1971) odvozuje názvy rostlin (za jména houby doklady nepovažuje) od psl. *smьldъ (spojováno mj. s lit. *mėldas/meldà* „skřipinec jezerní, skřípina“) – snad by šla i houba spojit se stejným kořenem? (Může být ale odvozena až později podle těchto názvů, například podle místa růstu.)

SMRŽ

První doklady: *smrzque panirus* KLARETG 911; *proti zapalenye vezmy... wolegie do sklenycze a naklad do nyeho hub yakot slovou smrzy a to tiech chrzapaczuow samczuow anebo hrzybuow* ... (že když se houby s olejem dají na bolest, vyženu horkost) LÉKCHIR 104b; *spongiola ZALUŽMETHODI*; *hydron*, n. *Morcheln* ROHN 1764; dále *smržovka* zbraň, *Jan ze Smržova* Zápisy Bělské z roku 1412 aj.

Označovaný druh: Zástupci dnešního rodu smrž (*Morchella*, viz dále v oddíle 4.2), možná též společně s podobným rodem kačenka (*Verpa* aj., viz oddíl 4.2 – tak MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996).

Etymologie: Staré, všeslovanské, psl. formy *smьrъžь a *smьrъčь. Etymologie dosud nevyjasněna, pro přehlednost opět rozdělím dosavadní výklady na odstavce:

1. MACHEK 1971 považuje jméno za praevropské, související mj. i s něm. *Morchel* t.v. (toto spojení však REJZEK 2001 považuje za nepřesvědčivé); s vlivem preie. substrátu počítají i HOLUB – LYER 1978 a SKOK 1971–1973, který zmiňuje v této souvislosti i rum. *zbîrciog* t.v.

2. Pravděpodobně největší množství autorů spojuje psl. výrazy se slovesy *smьrkati, *smьrgati (vycházejícími z rozšíření ie. kořene **mur-* „vlhký, slizký, ztrouchnivělý“) a za původní pokládá význam „sliznatá houba“ (mj. FASMER 1964, ŠANSKIJ 1963–?, SCHUSTER-ŠEWIC 1978–1989, BEZLAJ 1976–2005 či REJZEK 2001). M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 11) se však tento výklad zdá být neuspokojivý po stránce sémantické, neboť podle ní „nepřichází do úvahy předpoklad, že jméno souvisí se slizkým kloboukem houby (Šanskij), protože to neodpovídá skutečnosti“ – je pravda, že smrže nijak zvlášť slizké nejsou.

3. Stejně pochybuje M. Majtánová (op. cit.) i o primárním spojení se *smrděti*, které navrhuje ve své práci B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 30–31) – smrže nejsou nijak nápadně aromatické houby a názvy jako *śmirdziel*, z nichž polská autorka vychází, jsou i v Polsku spíše výjimečné, jde patrně spíš o novější lidovou etymologii.

4. Jako nejpravděpodobnější označuje M. Majtánová proto nakonec variantu, s níž přišel již kdysi A. V. Preobraženskij (PREOBRAŽENSKIJ 1959), když se přiklonil k rus. lidové etymologii, která slovo spojuje se slovesem *смрщитъ* (podobně i MERKULOVA 1967, toto spojení však odmítl FASMER 1964 s tím, že zůstávají nejasné formy na -ž-): „Vycházíme-li z ověřené skutečnosti, že lidové názvy hub většinou popisují určitý charakteristický poznávací znak pojmenovávané houby (nebo rodu hub), přikláníme se k výkladu V. A. Merkulovalové, že totiž v základu *smьrъžь*/*smьrъčь* se odráží představa něčeho svraštělého, smršťeného, co připomíná typicky tvarovaný povrch klobouku smrží. Tento slovní základ lze spojit s všesl. slovesem (s)мьрщити ve významu *vraštiti, stávat se nebo činiti vráskavým*.“ (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 11). I mně se tento výklad jeví vzhledem k vlastnostem houby jako nejpravděpodobnější.

SYROJĚDKA

První doklady: *siroged* (var. *syroyedka*, zkráceno kvůli metru⁶⁵) *crudo* KLARETG 912; *syrogedka* RKP VODŇ 50^c; *syrowědka* LACTIFER VII; *Syrovinky. Fungi feroli, lactei. Süslinge, Brätlinge, braun-röthliche Schwämme, geben weisse Süsse Milch* ROHN 1764

Označovaný druh: Ryzec syrovinka (*Lactarius volemus*, viz dále v oddílu 4.2; tak již Zubatý in KLARET 2, MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996).

Etymologie: Staré, psl. *syrojěda, *syro-ěd-ьka (MACHEK 1944) podle toho, že se tato houba jí i syrová⁶⁶ – všeobecně přijímaný výklad (v ostatních slov. jazycích znamená i jiné za syrova jedlé druhy hub). M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 86) upozorňuje na sémanticky podobný model u názvu *pečeřьka (viz výše heslo PEČÁRKA) „houby, jež je možno jíst už po pouhém opečení“ –

⁶⁵ Tak již MACHEK 1944.

⁶⁶ Z mnoha dokladů viz například komentář J. Bezděka (BEZDĚK 1905, s. 89): „V některých krajinách je zvykem požívati posolenou syrovinku syrovou, odkudž její jméno.“

oba názvy se váží k houbám upravovaným jednoduchým způsobem. (Dnešní rozšířenější podoba *syrovinka*, doložená od díla Rohnova, vychází již patrně jen z derivace od adjektiva *syrový*).

ŠČETKY (f. pl.)

První doklady: **ssczetki setilium** KLARETG 906

Označovaný druh: Patrně někteří zástupci dnešního rodu kuřátka (*Ramaria*, viz dále v oddíle 4.2; tak již Zubatý in KLARET 2, MACHEK 1944 s pochybností, jestli Klaret sbíral jména i z jiných krajů – už má kuratnyk; dále i HLADKÝ 1996) – pro k. zlatá (*R. flava*) je mezi jinými lidovými názvy doložen i přímo tvar *šťětky*, v pol. nářečích *szczotka* (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964). Srov. i výše heslo KUŘÁTNÍK.

Etymologie: Podle tvaru a celkového vzhledu plodnice – buď vzniklo metaforickým přenesením podle podoby k nějaké jiné štětce, nebo může jít o jeden z výsledků sémantického vývoje psl. *ščeť „štětiny, něco naježeného“ (HOLUB – KOPEČNÝ 1952, MACHEK 1971, BEZLAJ 1976–2005, SNOJ 1997, 2003, REJZEK 2001 aj.).

ŠPIČKY

První doklady: **sspiczki radia** KLARETG 906; *clavi Nagelschwämme* ROHN 1764

Označovaný druh: Nejspíš špička obecná (*Marasmius oreades*, viz dále v oddílu 4.2; tak již J. Zubatý in KLARET 2, MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996).

Etymologie: Podle výrazného, jakoby špičatého vrcholu klobouku, jímž se liší od všech ostatních sbíraných druhů (MACHEK 1944, obecně přijímaný výklad).

TARTOFLE

První doklady: **tartoffle Tuberra terrae Erdschwämme, Tartoffeln** ROHN 1764

Označovaný druh: Pravděpodobně zástupci dnešního rodu lanýž (*Tubera*, viz dále v oddílu 4.2; tak již HLADKÝ 1996).

Etymologie: Přejato zřejmě z it. *tartufo* t. v. (MATZENAUER 1870), patrně přes němčinu (viz něm. synonyma v ROHN 1764).

TLÚŠČ

První doklady: **tlusscz grossa** KLARETG 914

Označovaný druh: Nejisté, možná by mohlo jít o holubinku osmahlou (*Russula adusta*, viz dále v oddílu 4.2), pro kterou jsou doložena lid. jména tloustče, tlouchče (tak soudí MACHEK 1945). Pro polštinu jsou uváděna (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964) podobná lid. jména *tluszczoch* pro holubinku nazelenalou (Rus. virescens, viz oddíl 4.2) a zvláště *tluszcz* pro čechratku podvinutou (*Paxillus involutus*, viz oddíl 4.2) a slizák mazlavý (*Gomphidius glutinosus*, viz oddíl 4.2 – srov. i č. lid. jméno *voteklík!*) – pro poslední dva druhy by svědčila jak jejich relativní masitost, tak i to, že u lidu jsou sice – soudě podle počtu lidových jmen – celkem oblíbeny, zároveň však s nimi u Klareta žádné jiné jméno dosud není spojeno (s předpokladem V. Machka, že Klaret mohl do svého slovníku pojmout i synonyma, lze v omezené míře souhlasit, ale přemrštěný se mi již zdá počet jmen, jež autor chce v cit. práci spojovat se zmíněnými dvěma druhy holubinek – srov. ještě zde výše hesla CHŘIEŠČ, POZEMEK a níže ZEMKA).

Etymologie: Od tlustý (psl. *tlъ/stъ*) podle vzhledu plodnic, o čemž svědčí i Klaretem uváděný lat. výraz *grossa* (lat. „tlustý, hrubý“).

TRŠE (f.)

První doklady: **trsse dissula** KLARETG 908

Označovaný druh: Opět nejisté, snad nejspíše nějaká trsovitá houba, např. nějaký zástupce rodu trsnatec (*Meripilus*, *Grifola*, viz dále v oddílu 4.2). MACHEK 1944 navrhuje spojení s lid. jménem některých hřibů *tvrz*, ale sám považuje tuto teorii za velmi nejistou.

Etymologie: Patrně odvozeno od trs podle tvaru plodnice (s tím docela souhlasí i uváděné jméno latinské, k němuž STČSLOV cituje výklad Georgesův: *disulcus* „borstig auf beiden Seiten des Halses“, tedy „štětinatý na obou stranách krku“). Jiný výklad navrhoval, jak jsem již zmínila, V. Machek (MACHEK 1944 a 1945): podle něj by snad mohlo jít o plurál od *tvrz* „hřib“ (< *tvrd-jb, podobně jako např. RYZEC – viz výše).

TRÚD

První doklady: MATERVERB (tak JUNGSMANN 1835–1839); **trud fungus incisivus, id est trud** UK VIII E 19; *burulum trwd* Voc.C p. 41n.

Označovaný druh: Nejspíše troudnatec kopytovitý (*Fomes fomentarius*, viz dále v oddíle 4.2), pro nějž jsou podobná jména doložena v některých slov. jazycích – případně jiné dřevní druhy, použitelné jako troud (v dnešním významu slova).

Etymologie: Psl. kořen *tr□dъ/*tr□tъ se spojuje převážně se slovesem *tříti* (již JUNGSMANN 1835–1839, potom mj. HOLUB – KOPEČNÝ 1952, FASMER 1964 či REJZEK 2001), protějšek se hledá v lit. *trandys* „červotočina, zbytky zteřelého dřeva“, což podle P. Skoka (SKOK 1971–1973) vede k rekonstrukci prvotního významu psl. výrazů „hnijící“, zmíněné formy jsou podle autora odvozeny od slovesa ve slovan. jazycích nedochovaného (později se tyto formy mísily s *trud* „práce“ – někteří etymologové oba kořeny směšují, ty jsou sice od stejného původního ie. kořene, avšak s jiným vokalizmem: oproti nosovce u *troudu* byla u *trudu* původně dvojhláska *-ou-). Jiní autoři (FASMER 1964) ale kladou význam „dřevní hubka“ k výrazu *tr□dъ už v psl.

VÁCLAVKA

První doklady: *vaclavky Fungi Autumnales Herbst Schwämme, haben dicke Stiel, oben nicht einen breiten hut.* ROHN 1764

Označovaný druh: Nejspíše václavka obecná (*Armillaria mellea*, viz dále v oddíle 4.2; tak již HLADKÝ 1996), dříve označovaná starším jménem opěnka (viz výše).

Etymologie: Podle pozdní doby růstu – hojněji se začíná objevovat kolem svátku sv. Václava. (MAJTÁNOVÁ 1970 dodává, že tento sémantický model se později na Slovensku stal zdrojem pro obměnu *Michalka* podle jiného světce, jehož svátek připadá na stejné období.)

VLNĚNKA

První doklady: *wlnyanka* *lanula KLARETG 913

Označovaný druh: Patrně ryzec kravský (*Lactarius terminosus*, viz dále v oddílu 4.2; tak již MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996), pro který jsou z pol. nářečí doložena jména jako *welnianka*, *bawelnianka* aj. (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964).

Etymologie: Podle povrchu klobouku, který je na okraji hustě obrostlý dlouhými brvami (MACHEK 1944); tomu nasvědčuje i uváděný název latinský (vyroběno Klaretem od *lan* „vlna“).

VOKATICE

První doklady: *wokaticz* (pálí se na prach či popel ... pomáhá na žaludek) LÉKŘIŠT 151a; *okatycze* (*To stvoření, [v němžto váhy za čtvrt nenie], jest húba, jenž slóve okatycze, ta jest churava a nikdy nejie, ale děrami vajce pie...*) ApoloniusTřeb A 18-Nilson ř. 549 ApolT 325b (v stč. odd. doklad nenalezen); *wokatice* houby do kuchyně nevhodné, které rostou na kořenech stromů, anebo na kmenech MATHVEL IV, 81, 931

Označovaný druh: Nejasné. Objevily se hypotézy spojující jméno s hřibem smrkovým (*Boletus edulis*, viz dále oddíl 4.2 – tak MACHEK 1944, ale bez vysvětlení) a mořskou houbou na umývání (tak podle V. Machka – MACHEK 1971, s. 411 – soudil již J. Dobrovský, dále STČSLOV: k okatý, mycí houba s velkými „oky“ (póry)), ovšem výše zmíněný popis místa výskytu na kořenech či kmenech stromů u MATHVEL příliš nesedí ani k jednomu z těchto návrhů – zdá se spíš, že muselo jít o nějakou houbu stromní (to se zdá pravděpodobnější i o vokalice Křišťanovy).

Etymologie: Odvozeno od substantiva *oko*, nejspíše skrze adjektivum *okatý* (tak již STČSLOV); snad jde o houbu s nějakými výrostky či naopak prohlubněmi, připomínajícími oči.

VYSOKÁ PRAŠIVKA

První doklady: JEDBYL

Označovaný druh: Nejspíš bedla vysoká (*Macrolepiota procera*, viz dále v oddílu 4.2), na kterou ukazuje kromě obrázku i lid. jméno *prašivka* pro různé druhy bedel.

Etymologie: Nejspíš podle předpokládané nízké kvality, srov. u předchozího hesla (toto hodnocení potvrzuje i zařazení v JEDBYL), a vysokého vzrůstu tohoto druhu.

ZAJEČÍ OUŠKO

První doklady: houba dubová, kteráž blízko při kořenu Dubu roste / zaječí ouško *lepusculus, propter formam sic dictus fungus* (něm. *Hasen-Oehrlein*) ROHN 1764

Označovaný druh: Nejspíš dnešní ouško zaječí (*Otidea leporina*, viz dále v oddílu 4.2; se stejným rodem spojoval již HLADKÝ 1996).

Etymologie: Podle tvaru (a pravděpodobně i celkového vzhledu), jak je naznačeno již v latinském popisu druhu. Možná vytvořeno podle (zřejmě lidového) jména německého, které uvádí již MATHVEL (viz výše heslo HOUBA DUBOVÁ).

ZEMKA (?)

První doklady: **semka** *supargus* KLARETG 914; **sbynka** RKPVODŇ

Označovaný druh: Nejisté, jasná není ani výchozí forma, doložená jen ve dvou pramenech.

MACHEK 1944 pokládá za Klaretovu zkráceninu a navrhuje několik zdrojových jmen i s odpovídajícími druhy (viz níže), o rok později (MACHEK 1945) se přiklání k variantě zkráceniny z *podzemka* a spojuje s podobnými lid. jmény holubinky osmahlé (*Russula adusta*, viz dále v oddílu 4.2) a h. černající (*R. nigricans*, viz oddíl 4.2); dodávám, že pro tyto druhy je doložen i lidový název *zemák*. Srov. též výše heslo POZEMEK.

Etymologie: Jak již bylo uvedeno, V. Machek (MACHEK 1944) předkládá tři hypotézy: *zemka* – zkrácenina ze *zemanka* (lid. jméno mj. pro pečárku, *Agaricus*), *zenka* – ze *zelenka* (lid. jméno čirůvky zelánky, *Tricholoma equestre*), *srnka* (lid. lošák jelení, *Sarcodon imbricatum*), k nimž později (MACHEK 1945) přidává čtvrtou – *zemka* z *podzemka* podle toho, že výše zmíněné druhy holubinek, s nimiž název spojuje, vyrůstají hluboko z půdy. Výklad tohoto jména jako zkrácené formy od původního *podzemka* se mi jeví jako dosti pravděpodobný, snad by se dal podepřít i Klaretem uváděným latinským názvem *supargus* (novotvar složený ze *sub-* „pod“ a *ager* „pole“?); slovo mohlo ale patrně označovat i jiný podzemní druh.

ZEMSKÝ OŘECH viz OŘECH ZEMSKÝ

ZEMSKÉ SMRŽE

První doklady: *Tubera* MATHVEL IV, 81, 929

Označovaný druh: Vzhledem k latinskému názvu nejspíš zástupci dnešního rodu lanýž (*Tuber*, viz dále v oddílu 4.2), případně i další houby, jež s ním byly často spojovány pod stejnými jmény (srov. výše hesla JELENIE HÚBA, LANÝŽ, PESTŘEC a OŘECH ZEMSKÝ).

Etymologie: Podle místa růstu v zemi a nějakého vztahu ke smržům – možná na základě hodnoty (kvality)?

ŽAMPION

První doklady: *Campinio Brach-Männlein* ROHN 1764 Psalliota

Označovaný druh: Zástupci dnešního rodu pečárka (*Agaricus*, viz dále v oddíle 4.2 – tak již HLADKÝ 1996).

Etymologie: Přejato (možná přes něm.) z fr. *champignon* (vliv tamního pěstování), které je odvozeno z vlat. (*fungus*) *campaniolus* „polní (houba)“ (HOLUB – KOPEČNÝ 1952, REJZEK 2001 aj.).

ŽLÚTKY (pl.)

První doklady: **zluti** (var. *zlutky*) *fluctea* KLARETG 913; **zlutky** RKPVODŇ

Označovaný druh: Nejisté, snad nějaké žluté druhy klouzků – nejvíce lidových jmen od žluté barvy má k. obecný (*Suillus luteus*, viz dále v oddíle 4.2), k. sličný (*S. grevillei*, viz oddíl 4.2) a k. strakoš (*S. variegatus*, viz oddíl 4.2; na něj usuzoval již MACHEK 1944 a HLADKÝ 1996).

Etymologie: Podle žluté barvy. (RYBA 1943 by oproti V. Flajšhansovi, který má doklad za množné číslo ke jménu *žlútek*, vycházel spíše z formy ženské, *žlútká* – poukazuje na podobně tvořené lidové jméno *šedivka* – a latinský výraz by podle něj mohl být snad od pův. *flauca*.)

4.2 HLAVNÍ SOUBOR

Jak již bylo uvedeno, následující slovník vychází zejména z knihy HOUBY 1999. Pod jednotlivými rodovými názvy následuje nejprve údaj k jejich stáří a etymologický výklad, poté jsem se snažila roztrždit v knize zahrnuté názvy druhové a také názvy lidové, excerpané z literatury. Kvůli známosti a značnému počtu lidových jmen jsem k souboru přiřadila ještě dva další druhy hub, autory nezahrnuté: jedná se o holubinku osmahlou (*Russula adusta*) a kuřátka květáková (dříve též jarmuzová; *Ramaria botrytis*).

4.2.1 Stavba hesla a zásady zpracování

V závorce za českým názvem rodu uvádím název (resp. názvy, je-li někde jedním českým jménem označováno více současných rodů) vědecký a údaj o počtu v knize uváděných druhů (toto číslo samozřejmě neznamená, že by daný rod měl jen právě tolik druhů – jde jen o počet druhů – a tedy i jejich jmen – zahrnutých do zpracování). V průběhu práce jsem však odhalila jisté nesrovnalosti⁶⁷ v používání vědeckých názvů v mnou používaném prameni, proto jsem se snažila údaje ověřovat i z dalších zdrojů (zejména databáze INDEX FUNGORUM a BIOLIB), nebylo to však vždy snadné a při svém malém vhledu do odborné mykologie jsem to nemohla provést důsledně (prověřovala jsem tedy jen místa, kde se nějaká nesrovnalost přímo vynořila, nebylo v mých silách prověřit opravdu vše). Místy jsem tedy opravila věd. název rodový či druhový (pokud autoři uváděli např. jako synonyma dva či více názvů, které podle dalších zdrojů označují dnes platné druhy, nechávám je i já; synonyma jednoznačně starší však z důvodu úspornosti a přehlednosti vypouštím). U některých rodů se ukázalo, že autory popisované druhy jsou dnes považovány spíše jen za odchylky v rámci jednoho druhu (někdy na to upozorňovali ale i oni sami v textu); v případech, kdy toto řazení naznačovala většina pramenů, jsem pak takový druh považovala jen za odchylku – variety, formy, poddruhy apod. jsem pomíjela – a do zpracování (a tedy ani do toho počtu druhů v závorce) jej nezahrnula.

V první řádce za slůvkem Poprvé se snažím poskytnout informaci o tom, kdy a kým bylo dané jméno v literatuře poprvé⁶⁸ použito. Buď následuje rovnou odkaz na pramen, nebo (u pozdějších děl) údaj převzatý z práce D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974; seznam jí použité literatury, která se zde objevuje a nebyla mnou studována, je připojen jako pododdíl na konec seznamu literatury), případně informace, že jde patrně o jméno novější, touto autorkou ještě nezachycené (prostudovávání četných novějších prací knižních i časopiseckých by zabralo příliš mnoho času a nebyl to hlavní cíl mé práce).

Následující výklad (Etymologie) je u převážné většiny rodů původní – jen malá část jmen byla zahrnuta v některém etymologickém slovníku či vyložena přímo autory názvů, také D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974) výklady jmen jen naznačuje, a to pouze pro část svého souboru (aby ilustrovala své schéma sémantických typů názvů hub). Potřebné věcné informace o houbách, které jsem nenalezla v popisech hlavního pramene, jsem čerpala jednak z další

---

⁶⁷ Někdy šlo zřejmě o překlepy, jež však pronikly i do rejstříku, jindy jen o používání dnes již neplatného věd. názvu a vyskytl se dokonce i případ, kdy byl zdrojem nesrovnalosti fakt, že má kniha více autorů – stejný druh (*Entoloma lividoalbum*) byl popisován pod dvěma různými českými názvy.

⁶⁸ U některých starších jmen jde vlastně o údaj, kdo jméno použil poprvé po roce 1800 (a také většinou v odbornějším kontextu); dřívější užití je potom uvedeno v oddíle 4.1, na což je čtenář upozorněn v dalším textu hesla.

prostudovávané literatury, jednak i mnohým pátráním po internetu (luštění znaků z fotografií apod.) – na zdroj odkazuji jen tam, kde jsem to cítila jako nutné (ojedinělá informace či doslovný citát), jinak by slovník podle mého názoru neuměřeně narůstal. V pátrání po vztahu českých jmen k názvům vědeckým (a jejich případné odvozenosti) jsem použila opět zvláště internet, zejména francouzské mykologické stránky, které cituji jako ETYMVĚDNÁZVŮ1 a ETYMVĚDNÁZVŮ2.

V části Druhov^á jména se snažím o výklad motivací názvů druhových pomocí jejich řadění do určitých kategorií. Tyto kategorie vycházejí v podstatě z dělení navrženého S. Šebkem (Šebek 1968, s. 5–9) a přijatém i M. Majtánovou (MAJTÁNOVÁ 1970), aby bylo umožněno srovnání výsledků, jen některé jsem ještě zjemnila (např. se snažím rozlišovat jména motivovaná chutí a pachem, vyděluji oblast jmen na něčí počest). Použité kategorie vypadaly tedy asi takto:

podle vlastností plodnice:

podle barvy

podle tvaru

podle povrchu plodnice

ostatní vzhled (zahrnuje převážně názvy mísící více těchto hledisek, příp. velikost apod.)

podle konzistence dužiny

podle vůně/pachu

podle chuti

podle hodnoty (zahrnuje kvalitu i hodnotu houby pro člověka, tedy i její možné působení nebo užití a jeho důsledky)

ostatní (opět všelijak smíšená hlediska)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu

podle doby růstu

podle způsobu výskytu

ostatní:

na něčí počest

podle vědeckého názvu

ostatní (převážně zbytková kategorie, názvy, jež se mi nepodařilo jednoznačně roztřídit)

Bohužel jsou ovšem jakékoli podobné „škatulky“ k utřídění rozmanitosti předmětu nedostatečné, leckde se špatně rozhoduje, co ještě lze např. chápat jako „tvar“, a co už by se mělo řadit spíše do „ostatního vzhledu“, a výsledné řešení je patrně nutně subjektivní. Uvedu alespoň jednu zásadu, jíž jsem se při tom snažila řídit: pokud se u názvů typu „růžovotřenná“ mluví o vlastnosti nějaké části, jež není u hub z širšího příbuzenstva výjimečná, ale spíš relativně běžná (klobouk, třeň, výtrusy, ale i např. lupeny či pochva, byť tam už je hranice opět neostrá), řadím to jen podle této vlastnosti („růžovotřenná“ bude tedy podle barvy), zatímco jinde беру za novou informaci název celý („černošupinatá“ proto řadím do povrchu plodnice) – ovšem hned se vynořují problémy s názvy typu „velkokališná“, takže proti oné

subjektivnosti ani toto kritérium nepomůže. Doufám, že alespoň dělení na tři hlavní kategorie – podle vlastností plodnice, podle vnějších okolností a ostatní – je poněkud pevnější.

V závorce za českým jménem uvádím (pokud možno správné, viz výše) jméno vědecké; rodové jméno píše jen pomocí zkratky (jak doufám, jednoznačně identifikující právě jedno jméno ze závorky v úvodu hesla), druhové jméno vypisuji a snažím se přidat ještě informaci o stejnosti (symbol =) či podobnosti (symbol ~) jeho motivace v českém a vědeckém názvosloví (tam, kde se mi to podařilo zjistit v použitých slovnících – kromě běžných slovníků latinských bych s díky zmínila DENDRSLOV – a na internetu).

V části Lidová jména postupuji obdobně jako u jmen druhových; do závorky uvádím pro určení toho, o kterou houbu se jedná, tentokrát český název (rod opět zkráceně, jen iniciálou). Hlavním zdrojem lid. jmen je mi již uvedené dílo S. Šebka, z něž vypouštím jména doložená jen ze Slovenska, jakož i přesné určení místa, odkud daný název pochází (zájemce o tuto informaci si ji jistě najde v díle sám); u některých jmen bylo nutné dohledávat, ke kterému druhu dnes patří, protože autorem uváděné jméno se už dnes neužívá, ale i zde byly dobrou pomocí výše uvedené internetové mykologické databáze. Dále jsem doplnila několik lidových jmen, nastřádaných během studia pramenů (zejména těch z 19. a počátku 20. století), některá jména uváděná M. Majtánovou v její dizertaci (MAJTÁNOVÁ 1970) a v poslední fázi i většinu jmen, zahrnutých E. Kratochvílovou do její diplomové práce (KRATOCHVÍLOVÁ 2004; jedná se o lidová jména několika hub hřibovitých, několika bedlovitých, kuřátka, lišky⁶⁹, pýchavky a lošáku, opět vynechávám doklady ze Slovenska).

4.2.2 Slovník

ANÝZOVNÍK (*Gloeophyllum*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Podle výrazné vůně rourek, připomínající anýz. U Krombholze (KROMBHOLZ 1831–1846) figuruje jako „Houba voňavá – *Agaricus odoratus* Bull. – Anisschwamm“, nelze tedy vyloučit ani inspiraci něm. názvem.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle vůně/pachu: a. vonný (= *odorum*)

BAŇKA (*Sarcosphaera*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle baňatého tvaru plodnice (dutá, nepravidelně kulovitá).

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

---

⁶⁹ Zde jsem nezahrnula všechna autorkou přinášená jména, protože se mi zdálo příliš pravděpodobné, že některá z nich patří k rodům STROČEK a STROČKOVEC, dříve řazeným pod rod LIŠKA – u nich je uvádí ŠEBEK 1968, jenž jí uváděný zdroj (Časopis čs. houbařů) do svého díla zahrnul. E. Kratochvílová neuvádí bohužel vědecké názvy hub, což znesnadňuje jejich jednoznačnou identifikaci (podobný problém byl také u kozáků a křemenáčů).

ostatní vzhled: b. velkokališná (*coronaria*)

BATTAROVKA (*Battarrea*; 2 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Přejatý vědecký název (částečně počestěn); ten vytvořen na něčí počest.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: b. pochvatá (*phalloides*)

ostatní:

na něčí počest: b. Stevenova (= *stevenii*)

BEDLA (*Lepiota*, *Cystolepiota*, *Chamaemyces*, *Macrolepiota*, *Leucoagaricus*, *Sericeomyces*; 41 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820, značka přejatosti z polštiny (pro rod *Clathrus* – dnešní MŘÍŽOVKA; PRESL 1846 přenesl na věd. *Agaricus* – používáno pro všechny jmény lupenaté, tedy i pro rod *Lepiota*; jen pro rod *Lepiota* vyhradil uvědoměle asi až BEZDĚK 1901⁷⁰).

Etymologie: B. Berchtold a J. S. Presl přejali z polštiny; formy známé z českých nářečí (*bedla*, *bedle*) jsou nejistého stáří (alespoň MAJTÁNOVÁ 2007 je přičítá spíše rozšíření názvu z literatury s tím, že starší doklady dosud nejsou; MACHEK 1944 považuje jméno za staré a lidové alespoň na Unhošťsku). Doloženo prakticky jen v zsl. jazycích⁷¹, ale vypadá starobyle; psl. formy se obecně spojují s lit. *bude* „houba, houba na stromech, troud“. Význam psl. **bъdla*/**bъdъla* bývá často (BRÜCKNER 1974, SŁAWSKI 1974–? aj.) rekonstruován jako „houba, zvláště nejedlá“ (významy v pol. dialektech uvádí BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 26 tyto: 1. všechny houby kromě hřibů; 2. houby lupenaté; 3. méně hodnotné houby jedlé i nejedlé; 4. houby nejedlé; 5. někt. druhy rodu *Russula*). Etymologický slovník slovanských jazyků (TRUBAČEV 1974–?) uvádí, že -l- je sufixální, a kořen patří k ie. **bud-* „otékat, nafoukávat se“; pro to se zdají mluvit i M. Vasmerem (FASMER 1964) uváděné související výrazy: véd. *budbudas* „(vodní) bublina“, lat. *budu* „rákosina“, dán. *pude* „poduška“, švéd. *puta* „nadouvat se, bobtnat“ – prvotní význam by tak snad mohl být „něco vzdušného, vydulého“. Autoři však nevylučují ani Jakobsonův výklad **bъdla* z ie. **bheu-* „růst“ a sufixu *-dla* (viz MACHEK 1960). – Za málo pravděpodobné bývá označováno Machkovo (MACHEK 1957, 1960, 1971 aj.) sblížení slovanského **bъdla* s řec. *βωλίτης*, lat. *bolētus* (a něm. *Pilz*) jako slov substrátového původu, příbuzných proto i s gundzibským *bodol* „houba rostoucí na stromě, křesací hubka, troud“, které po Machkovi přebírá i FRAENKEL 1962, HOLUB – KOPEČNÝ 1952 a SCHUSTER-ŠEWIC 1978–1989 a naznačují HOLUB – LYER 1978. – Andrzej Bańkowski (BAŃKOWSKI 2000) spojuje s **bъdělī* „bdít“, **bъdrъ* „bdělý, svěží“ a vyvozuje, že prvotní význam mohl být snad „houba narkotická, rozjasňující mysl“, užívaná v šamanských praktikách, nebo že se mohl na vysokou houbu přenést prvotní název malé strážnice ve tvaru čapího hnízda na vysokém sloupu⁷².

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: b. bílá (= *L-a alba*), červenající (*M. rhacodes*), červenolupenná (*Leucoagaricus carneifolius*), kaštanová (= *L-a castanea*), nažloutlá (*Lep. ventriosospora*), ohňonohá (= *L-a ignipes*), ohňopochvá (= *L-a ignivolvata*), šafránová (*L-s croceovelutinus*), tmavohnědá (*M. permixta*), zardělá (*L-s leucothites*), zelenající (*M. olivascens*)

podle povrchu plodnice: b. černošupinatá (*L-a felina*), oježená (*L-a echinacea*), orosená (*Ch. fracidus*), ostrošupinná (*L-a aspera*), poprášená (*L-s pulverulentus*/*Pulverolepiota pulverulenta*), štetinkatá (*L-a setulosa*), tmavošupinná (*L-a subfelinoides*), vlnatá (*L-a clypeolaria*)

⁷⁰ Na s. 96 píše: „Názvu bedla rozličným způsobem dosud u nás bylo užíváno. Obvykle v témže rozsahu jako jména *Agaricus* (...). V užším smyslu v rozsahu vědeckého jména *Lepiota* (...)“ a v poznámce pod čarou připojuje: „V knize této českého pojmenování »bedla« bude užíváno vždy jen v rozsahu výše uvedeném užším, tedy souhlasně s vědeckým názvem »Lepiota«.“

⁷¹ Pskovsko-novgorodský (a tedy vsl.) nářeční výraz *blicy* (pl.) „houby“ je podle M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 118) nejspíš jen staré proniknutí ze zsl. jazyků.

⁷² Polský autor upozorňuje i na to, že příbuzné stpol. a stč. místní názvy *Bedlno* (doložené ze 13. – 14. stol.) označují zpravidla místa vyvýšená nad okolím, podobně jako jím uvažovaná strážnice.

ostatní vzhled: b. ostrolupenná (*L-a acutesquamosa*), útlá (*M. mastoidea*), vysoká (*M. procera*)

podle hodnoty: b. jedovatá (= *M. venenata*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. skleníková (*L-s meleagris*)

ostatní:

na něčí počest: b. Bresadolova (= *L-a bresadolae*), Bucknallova (= *C. bucknalii*), Grangeova (= *L-a grangei*), Jiřinina (= *L-s georginae*), Josserandova (= *L-a josserandii*), Konradova (= *M. konradii*), Langeova (= *L-a langei*), Moellerova (*C. moelleri* / *L-a rosea*), Rickenova (= *M. rickenii*)

ostatní, nejspíš dle věd. názvů: b. amyloidní (= *L-s/S. amyloporus*; amyloidní reakce v Melzerově činidle), hranostajová (= *L-a erminea*), hřebenitá (= *L-a cristata*), chřapáčková (= *L-a helveola*), namasovělá (~*L-a subincarnata*), podvržená (~ *C. subadulterina*), přibuzná (= *M. affinis*), zaměňená (= *L-a perplexa*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: křivanka (b. vysoká), biskup, biskupská čepice (b. červenající), palazor, palazórek, parazárek (b. vysoká; z něm. *Parasolschwamm*), paraple, paraplíčko (b. vysoká)

podle hodnoty: prašivka (nízká kvalita – b. obecně), snad i hadí houba (b. vysoká), kravinec (b. vysoká)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: paloučnice (b. zardělá), polnička (b. červenající)

podle způsobu výskytu: droužka (b. červenající)

ostatní:

ostatní: smrha (b. obecně – vysoké druhy; snad podoba ke smržům? tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004), bella, bedle (b. vysoká)

BEDLOVNICE (*Phaeolepiota*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Odvozena pro odlišení od rodu BEDLA, kam byla původně řazena.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: b. zlatá (= *aurea*)

BĚLOČEHRATKA (*Leucopaxillus*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Charvát 1958.

Etymologie: Kalk z vědeckého názvu podle vzorce *Paxillus* = čechratka, tedy *Leucopaxillus* = běločechratka.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: b. trojbarvá (*compactus*/= *tricolor*)

ostatní vzhled: b. obrovská (= *giganteus*)

ostatní:

nejspíš dle věd. názvů: b. podivná (= *paradoxus*)

ostatní: b. zatuhlá (*lentus*)

BĚLOCHOROŠ (*Aurantioporus*, *Oligoporus*, *Postia*, *Tyromyces*, *Skeletocutis*; 12 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Jde vsuktu převážně o bílé až bělavé druhy chorošů.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: b. modravý (*P. caesia*), našedlý (= *P. tephroleuca*), sněhobílý (~ *T. chioneus*), mléčný (= *T. lacteus*)

podle tvaru: b. polokloboukatý (*S. nivea*)

podle povrchu plodnice: b. vlnitý (= *P. undosa*)

podle chuti: b. hořký (*P. stiptica*), nahořklý (*P. leucomallella*)

podle konzistence dužiny: b. křehký (= *P. fragilis*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. jabloňový (*A. fissilis*), lužní (*T. subcaesius*)

ostatní:

na něčí počest: b. Kmeťův (= *T. kmetii*)

BĚLOKOSMATKA (*Humaria*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba+Pouzar 1972.

Etymologie: Podobný vzhled jako zástupci rodu KOSMATKA + bílá barva vnitřní strany plodnice (rouška).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: b. polokulovitá (= *hemisphaerica*)

BĚLOLANÝŽ (*Choiromyces*; 1 druh)

Poprvé MACKŮ 1913 (Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Macků 1909 – asi nějaký článek?).

Etymologie: Houba vzhledem připomíná *bílý lanýž*, což odráží i jména uváděná u starších autorů jako lidová (KROMBHOLZ 1843, KREJČÍ – BILL 1860). J. Macků zavedl nejspíš proto, aby odlišil rod *Choiromyces* od rodu *Tuber*; vysloužil si za to sice kritiku J. Bezděka (BEZDĚK 1917, s. 78–82: nevhodné, protože bílé jsou i některé druhy rodu *Tuber* a naopak některé druhy rodu *Choiromyces* jsou např. šedé či červené⁷³), jméno se však přesto ujalo.

Druhovká jména: b. obecný (*venosus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy a celk. vzhledu: bílý lanýž

podle tvaru: brambora, kartofle (tato dvě jména možná též **podle místa/způsobu výskytu** – rostou pod zemí jako brambory), snad i bakule (tak ŠEBEK 1968, s. 6)

podle povrchu plodnice: lupkačky (loupou se?)

ostatní: hubka, hlíva

BĚLOPAVUČINEC (*Leucocortinarius*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Opět podle vědeckého názvu (*Cortinarius* = pavučinec, tedy *Leucocortinarius* = bělopavučinec); od PAVUČINCŮ se liší hlavně bělavými lupeny a bílým výtrusným prachem.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: b. hlíznatý (= *bulbiger*)

BĚLOTROUDNATEC (*Pilatoporus*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš vytvořili Kotlaba a Pouzar někdy po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí, ale má bělotroudník Kotlaba+Pouzar 1957; INDEX FUNGORUM má *Pilatoporus* jen j. synonymum, a to právě od Kotlaby a Pouzara z roku 1993, snad tedy autoři v téže době vytvořili též – či upravili starší – název český).

Etymologie: Podoba k zástupcům rodu TROUDNATEC (podle INDEX FUNGORUM dnes do tohoto rodu dokonce patří) + bílá barva plodnice.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. iberijský (= *ibericus*)

BOCHNÍČEK (*Pachyella*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle tvaru a barvy (okrová až červenohnědá) – vskutku připomíná malý bochníček.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. potoční (*babingtonii*)

⁷³ Bezděk (op. cit., s. 81) navrhuje řešit zmatky ve jménech v řádu lanýžovitých takto: „Že Krombholz a po něm Presl i Krejčí uvádějí pro rod *Tuber*, tedy pro rod pravých lanýžů, také jména homolika, tartofle, Presl také ještě ořešák, navrhuji pro rod *Tuber* česká jména **homolika**, **ořešák**, **tartofle**; pro rod *Elaphomyces* navrhl jsem již dříve **jelenka** a pro rod *Choiromyces* **lanýž**, kteréhož jména pro tuto houbu se užívá a jest také **lanýž** z rodu *Choiromyces* známější a obvyklejší než z rodu *Tuber*.“

BOLTCOVITKA (*Auricularia*; 2 druhy)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Podle tvaru – jak A. J. Bernard vysvětluje, podobá se lidskému boltci; druh ucho Jidášovo pak podle něj tak zván kvůli tomu, že roste nejčastěji na bezu černém, na němž se prý Jidáš oběsil (op. cit., s. 148).⁷⁴ Stejně motivován i název vědecký (lat. *auricula* „ucho, ušní boltec“).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: b. mozkovitá (*mesenterica*), b. ucho Jidášovo (= *auricula-judae*; zde hraje tedy zřejmě zároveň roli i **místo růstu**)

Lidová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: bezovka (b. ucho Jidášovo – tak má VELENOVSKÝ 1920–1922, o lidové jméno jít ale může a nemusí)

BONDARCEVKA (*Bondarzewia*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1958.

Etymologie: Přejatý vědecký název (počeštěn), vytvořený na něčí počest (konkrétně slavného mykologa A. S. Bondarceva).

Druhá jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. horská (= *montana*)

BRÁNOVITEC (*Trichaptum*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1957 (ale již BEZDĚK 1917 měl podobné bránovitka).

Etymologie: Zřejmě podle staršího Bezděkova názvu bránovitka. Ten motivován patrně vzhledem hymenoforu.⁷⁵

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: b. hnědofialový (~ *fuscoviolaceum*)

podle tvaru: b. dvoutvarý (= *biforme*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. jedlový (= *abietinum*)

BREVICELICIUM (*Brevicellicium*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí.).

Etymologie: Převzatý vědecký název (počeštěn).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu: b. zrnité (*olivascens*)

BRVENKA (*Lachnellula*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1921 (pro rod *Lachnea*, dnešní KOSMATKU; na rod *Lachnellula* přeneseno později).

Etymologie: Podle chlupatosti plodnic (viz výklad u rodu KOSMATKA) – mohou připomínat obrvenost očí? I plodnice rodu *Lachnellula* jsou miskovité a vně a na okraji bíle chlupaté; na přenesení měla pravděpodobně vliv i blízkost vědeckých názvů obou rodů (*Lachnea*, *Lachnellula*; pro jeden z nich byla k dispozici dvě česká jména, pro druhý žádné, bylo tedy logické jména přerozdělit).

Druhá jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: b. modřínová (*willkommii*)

ostatní:

na něčí počest: b. Hahnova (*occidentalis*, dříve též = *Trichoscyphella hahniana*)

⁷⁴ BEZDĚK 1917 ale upozorňuje (s. 42), že Bernard ignoroval starší č. pojmenování – Presl zavedl pro tento druh **ušíčka** obecná, a také Opiz užíval podobné ušíčko.

⁷⁵ Informace od dr. J. Holce.

BŘEZOVNÍK (*Piptoporus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936 (ale již JUNGSMANN 1835–1839 uvádí hesla březovík (rus.) „houba na bříze rostoucí“ a březovka „opěnka, Tannenpilz“).

Etymologie: Podle místa růstu: roste na kmenech a větvích bříz.

Druhovká jména: b. obecný (*betulinus*)

Lidová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: březovík

CYSTIDOVKA (*Macrocystidia*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotl.+Pouzar 1972.

Etymologie: Podle nápadného znaku, velkých kopinatých cystid (cystida je sterilní buňka v hymeniu nebo na povrchu plodnice u stopkovýtusných hub – BIOLIB). Stejně motivován i název vědecký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle vůně/pachu: c. rybovonná (*cucumis*)

ČAPULKA (*Mitrula*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Podle tvaru plodnice, jejíž vrchní část (klobouk) může připomínat čepičku; pro nás nezvyklou příponu *-ulka* uvádějí B. W. Berchtold a J. S. Presl ve svém díle v přehledu jim známých zakončení slov (BERCHTOLD – PRESL 1820, s. 212–215). Pravděpodobně pod vlivem názvu vědeckého (lat. *mitra* „čepice“).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: č. bahenní (~ *paludosa*)

ČECHRATKA (*Ripartites*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Zřejmě podle jisté podoby se zástupci rodu ČECHRATKA, oproti nimž jsou čechratky drobnější.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: č. čirůvková (= *tricholoma*)

ostatní:

na něčí počest: č. Metrodova (= *metrodi*), Krieglsteinerova (= *krieglsteineri*)

ČECHRATKA (*Paxillus*; 4 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Ne zcela jasné, nejspíše podle povrchu plodnice: BAŇKOWSKI 2000 zmiňuje zřejmě příbuzný starý pol. soukenický termín *czechryca* s významy „len“, pak „vlákno obecně“ – snad tedy podle vláknitosti klobouku? Ta bývá sice uváděna spíše jen u č. olšové, ale sametové či plstnaté klobouky mají i jiné druhy, č. černohuňatá navíc i třet (tento výklad – podle plstnatého povrchu třeně – naznačuje i RATAJOVÁ 1974, s. 66), a chlupatost je i motivací pro některá jména lidová (viz níže). Jiným vysvětlením by snad mohla být skutečnost, že houba pomačkáním („čechráním“) tmavne (zejména druh č. podvinutá)?⁷⁶

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: č. podvinutá (= *involutus*)

ostatní vzhled: č. černohuňatá (= *atrotomentosus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: č. olšová (*filamentosus* / *rubicundulus*), sklepní (*panuoides*)

⁷⁶ Tento výklad jsem navrhla v předchozí práci (HÁNOVÁ 2002). Zcela vyloučena snad není ani ještě jedna možnost, jakkoli krkolomná se zdá – J. S. Presl zavedl ve svém díle pojem *čechel* pro typ povrchu klobouku (PRESL 1848a, s. 403: „nejvnější vrstva sklípkatiny na lici klobouku hubného, pokožce podobná, obyčejně snadno se slupující“), *čechlatý* je pak „klobouk hubný, čechlem opatřený“ (tamtéž); čechratky se vyznačují snadnou oddělitelností lupenů od klobouku, snad mohl tedy J. Bezděk podle pojmu *čechlatý* pro odlupitelnou pokožku klobouku utvořit pojem *čechratý* pro odlupitelné lupeny?

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu třeně: chlupáč (č. černoahuňatá)

ostatní vzhled: kozí nožka (č. černoahuňatá), vlk (č. černoahuňatá – v rouše beránčím, tj. i hodnota?)

ostatní:

ostatní: komprda (č. podvinutá; přejato), sůva (č. podvinutá; snad nízká kvalita?), všechlapka (č. podvinutá)

ČEPIČATKA (*Conocybe*, *Galerina*; 11 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle tvaru klobouku, který opravdu připomíná *čepici*. (JUNGSMANN 1835–1839 má *čepičatka* *Encalypta*, rostlina řádu mechovitého (skutečně jde o jeden rod mechu s vysokými čepičkami na tenkých šťopkách); *čepičatý* „s vysokou čepicí“.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: č. jednobarvá (= *G. unicolor*), mléčná (= *C. lactea*), šedavá (*C. siliginea*) a snad i č. prstovitá (= *C. digitalina* / *subpubescens*; barva, příp. i ostatní vzhled třeně)

ostatní vzhled: č. bezpórý (= *C. aporos*), nízký (*G. pumila*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: č. jehličnanová (*G. marginata*)

podle doby růstu: č. podzimní (= *G. autumnalis*)

ostatní:

na něčí počest: č. Huijsmanova (= *C. huismanii*), Moserova (= *C. moseri*), Rickenova (= *C. rickenii*)

ČERNOLUPEN (*Melanophyllum*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922, který ho má jako nový rod (značka *gen. n.*).

Etymologie: Podle barvy lupenů u starších exemplářů (v mládí jsou lupeny karmínově červené, pak hnědočervené až černohnědé).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: č. krvavý (~ *haematospermum*)

ČERNOROSOL (*Exidia*; 6 druhů)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu (barvy a tvaru, konzistence) plodnic, jež vsutku (zvláště u č. bukového) připomínají černý rosol.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: č. umbrový (~ *badio-umbrina*), plavý (~ *fulva*)

podle tvaru: č. uťatý (= *truncata*), terčovitý (*recisa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: č. bukový (*plana*), smrkový (*pythia*)

ČERNOUŠEK (*Melanogaster*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu vnitřku plodnice (teřichu), jehož komůrky vyplňuje nejprve hnědá, poté černá hmota (kromě samotné černé barvy může připomínat černouška i strukturou, podobnou struktuře černošských vlasů). Podobně motivován i název vědecký (řec. *melas*, *melanos* „černý“, *gaster* „břicho“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: č. pestrý (= *variegatus*)

ČIHOVITKA (*Ascocoryne*; 2 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: J. Bezděk, který zavádí toto jméno pro imperfektní stadium (*Coryne*), se pravděpodobně – při své pečlivosti ve studiu pramenů – inspiroval starším názvem

Opizovým (OPIZ 1852), jenž uváděl mezi rosolovkami i podrod kejovka (*Coryne*) s druhem k. čihovitá (*C. turbinata*). Čihovitý v botanickém názvosloví značí tvar obráceného kuželu (s vypouklou bází: PRESL 1848a, s. 404: „jako překocená homole někdy se zpodinou a boky naddutými“), což vzhled imperfektního stadia celkem vystihuje.

Druhovlá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: č. masová (= *sarcoides*; barva + konzistence), větší (*cylichnium*)

ČIRŮVKA (*Calocybe*, *Lepista*, *Tricholoma*; 42 druhů)

Poprvé PRESL 1846 (pro rod *Russula*, dnešní HOLUBINKY; pro rod *Tricholoma* poprvé BEZDĚK 1901).

Etymologie: Jméno staré (MACHEK 1971 má za to, že ještě starší než Presl, ale pramen neupřesňuje; v mnou studovaných pramenech se poprvé vyskytlo právě až u J. S. Presla), ne zcela jasné. Bývá spojováno s pol. *czyr*, ukr. *čyr* „hubka“ a odvozováno z ruštiny (*čirej* „vřed, opuchlina“ – *čirьbъ). BEZLAJ 1976–2005 uvádí doklady i z jsl. jazyků (slovin. *čir* „vřed“ a další tvary v s./ch.) a dává do souvislosti s rus. *čirej* i č. *štiřík* (<*ščirík*; spojení navrhol už MACHEK 1971) – rekonstruuje pak psl. *ščirьbъ vedle *čirьbъ; dále však podle něj nejasno, zmiňuje možnou souvislost s významově blízkými slovy řec. a lat. (viz dále). Podobným směrem míří BAŃKOWSKI 2000, který *čirьbъ „tvrdý vřed“ odvozuje od *čirь „něco tvrdého na povrchu něčeho měkkého“, což podpírá významy v nářečích (mj. „krusta na sněhu“ či ukr. dial. *čyr* „hubka“ – možno chápat jako tvrdou houbu na měkkém, rozkládajícím se dřevu), a to dále od adj. *(s)*keir-o-s* „tvrdý svrchu“ – srov. řec. *skirrós* „tvrdý“⁷⁷ (v medicínské terminologii i „tvrdý vřed“; t. v. je i odvozené lat. *scirrhus*). SNOJ 1997 a REJZEK 2001 pokládají spojení s těmito výrazy za nepřesvědčivé, odvozují základ **čir-* od stejného kořene jako činit (ie. *kʷei „klást, pořádat“, rozšířeného o -*ru-*) s předpokládaným významem „co se (samo od sebe) tvoří, nabírá“. Etymologický slovník slovanských jazyků (TRUBAČEV 1974–?) zmiňuje ještě další návrh: Iljinskij (PФB LXX, 1913) spojuje s kořenem **ker-* „řezat“ (s uplatněním s-mobile). – Zcela odlišnou hypotézu vyslovil podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974, s. 83) ve svém připravovaném rukopise o názvech hub V. Machek: že totiž jméno mohlo vzniknout omylem z nářeční podoby ryzce syrovinky *syrůvka*. Tak by se vysvětlila i podle něj ojedinělá přípona -*ůvka* (jinak se vyskytující jen u slov odvozených od podstatných jmen, např. další lid. jména *borůvka*, *lipůvka*); z téhož důvodu se k tomuto výkladu přiklonila i D. Ratajová. Tato hypotéza se mi však nejeví jako příliš pravděpodobná ani po stránce jazykové (ojedinělou příponou jsou tvořena i další jména hub, např. *křehutka*, navíc analogie k zakončením lidových jmen není vůbec vyloučena), ani sémantické (nepodařilo se mi najít informaci, že by se zrovna čirůvky jedly syrové, naopak u některých druhů – č. fialová – je zdůrazňována nutnost jejich vaření, za syrova mohou být i jedovaté; u holubinek – pokud bychom brali v úvahu Preslovo řazení – je sice známým testem jedlosti ochutnávání za syrova, ale i ony se před jídlem převážně tepelně upravují).

Druhovlá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: č. bílá (= *T. album*), dvoubarvá (*L. saeva* / *personata*), fialková (*L. nuda*), kravská (= *T. vaccinum*), myší (*T. myomyces*), nečervenající (*T. vaccinoides*), opálená (~ *T. ustaloides*), růžovolupenná (= *T. orirubens*), růžovotřenná (= *T. basirubens*), sírožlutá (~ *T. sulphureum*), stříbrošedá (*T. argyraceum*), šedožemlová (*T. scalpturatum*), špinavá (= *L. sordida*), zelánka (*T. equestre* / *flavovirens*), zemní (= *T. terreum*), zlatá (= *T. auratum*), žíhaná (*T. virgatum*)

podle tvaru: č. prstencová (*T. batschii* / *fracticum*), límcovitá (*T. focale*)

podle povrchu plodnice: č. krokodýlí (= *T. caligatum*), černošupinatá (= *T. atosquamosum*), šupinkatá (*T. squarulosum*), kroužkatá (*T. cingulatum*), vlnatá (*T. gausapatum*)

ostatní vzhled: č. příbuzná (*T. arvernense* / *sejunctoides*), masitá (*T. pessundatum*), odlišná (*T. sejunctum*), střechovitá (*T. imbricatum*), zamlžená (*L. luscina* / *panaeolus*)

⁷⁷ Spojení kořene s tímto řec. výrazem navrhol už A. Matzenauer (MATZENAUER 1870), podle Etymologického slovníku slovanských jazyků (TRUBAČEV 1974–?) však většinou nebylo příliš přijímáno (aniž by bylo ovšem nahrazeno jinými návrhy).

podle vůně/pachu: č. smrdutá (*T. lascivum*), nevonná (*T. inamoenum*), mýdlová (= *T. saponaceum*), violková (*L. irina*)

podle chuti: č. nasládlá (*T. dulciolens*), snad i č. sálající (*T. aestuans* / *T. equestre* var. *urens*; palčivě ostrá chuť)

podle hodnoty: č. ohavná (= *T. nauseosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: č. buková (*T. sciodes*), topolová (= *T. populinum*)

podle doby růstu: č. májovka (*C. gambosa*), havelka (*T. portentosum*)

ostatní:

na něčí počest: č. Bresadolova (= *T. bresadolanum*), Josserandova (= *T. josserandii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bílá komprda (č. havelka; komprda viz níže v ostatní), černá hlíva (č. havelka; barva + obecnější jméno), černá zelánka, černá zelinka, černá zelenka (č. havelka a č. zemní), černocho, černoška, černoušek (č. havelka), fialka, fialová čirůvka (č. fialová), housátka⁷⁸ (č. zelánka; nebo způsob výskytu? KRATOCHVÍLOVÁ 2004 vysvětluje tvarem), makovka (č. havelka), modrá noha, modrák, modřinka (č. fialová), myška (č. havelka), oliva, olíva (č. fialová), popelka (č. havelka i s ní často zaměňovaná č. zemní, dříve i na pražských trzích), pozemka (č. zemní), strnádk, strnadek (č. havelka a č. zelánka – opět asi nadřazenější; nebo podle způsobu výskytu? KRATOCHVÍLOVÁ 2004 odvozuje dokonce od místa růstu), šafránka, šafránek (č. zelánka; šafrán barví pokrmy dožluta), šedivka (č. havelka, č. zemní), violeta (č. fialová), zelenka, zelánka, zelenáč, zelinka (č. zelánka, místy i č. odlišná; zelenky už u Krombholze), žlutá komprda (č. zelánka), snad i cikánka (č. havelka), mlžinka (č. dvoubarvá), snad i kočička (č. havelka; jinde č. odlišná), koženka (č. havelka)

podle tvaru: špičatá zelinka (č. žíhaná), snad i sviňůrky (č. zelánka; KRATOCHVÍLOVÁ 2004: klobouk je v mládí často svinutý jako klubičko)

ostatní vzhled: černá housátka (č. havelka), černý strnadek (č. havelka)

podle konzistence dužiny: chrupka, chřípavka (č. havelka), skřípalka, skřípavka, skřipka, snad i skřivánek (č. havelka; ŠEBEK 1968, s. 6 řadí do barvy), vrzavka (č. havelka)

podle chuti: chutná pumprda (č. havelka)

podle hodnoty: masovka (č. havelka), snad i kořenka (č. havelka, č. odlišná, č. zelánka; tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: dubová zelinka (č. odlišná), poddrnka (č. topolová), podtopůlka, topolka, topolníček, topolovka (č. topolová, topolovka někde i č. dvoubarvá)

podle doby růstu: havelka, havlička (č. havelka), kateřinka, kačenka (č. dvoubarvá), kateřinka (č. zelánka), komprda podzimní (č. havelka), listopadka (č. havelka), májovka (č. májovka, šíře i jiné jarní druhy; už u Presla), mrazilka, mrazovka (č. dvoubarvá), ozimka (č. havelka), podzimka (č. havelka, č. zelánka, č. dvoubarvá, č. fialová), podzimůvka (č. zelánka), václavka (č. havelka, č. zelánka, č. dvoubarvá)

podle způsobu výskytu: vrabci (č. havelka), vrabčík, vrabčíci (č. zemní; alespoň BERNARD 1910 na s. 22 vysvětluje pospolitostí, ŠEBEK 1968, s. 6 ale zase barvou)

ostatní:

ostatní: ferdík, ferdíček (č. havelka), hlívka (č. havelka; snad varianta názvu havelka? tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004), chačka (č. májovka), kateřinka (č. odlišná – snad podle podoby s jinou houbou, rostoucí na sv. Kateřinu, např. č. zelánkou? tato roste v srpnu a září), kolozdírka (č. zelánka), komprda, pumprda (č. havelka; na Moravě a pomezí s Č – Svitavsko – asi dost rozšířeno pro celý rod – pak odlišovány jednotlivé druhy – bílá k. atd.; jinde komprda apod. znamená různé nesbírané houby; patrně přejato), křišťálky (č. havelka), liduška (č. fialová), mhouřilka (č. havelka), otimka (č. odlišná; možná překlep místo ozimka?), podzimůvka černá (č. havelka; doba růstu + barva), podzimůvka žlutá (č. zelánka; doba + barva), ševčík, švec (č. havelka; opět barva? tak ŠEBEK 1968, s. 6; KRATOCHVÍLOVÁ 2004 odvozuje od slezského ševo „babí léto“ – srov. MACHEK 1972), J. S. Presl uvádí ještě čirůvka

⁷⁸ Podobné názvy jsou i v pol. dialektech (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964).

palička (lid.?)

ČÍŠENKA (*Cyathus*; 3 druhy)

Poprvé BERNARD 1894 (jako číšeňka; číšenka poprvé zřejmě MACKŮ 1913).

Etymologie: Podle tvaru a celkového vzhledu plodnice, jež vsutku připomíná malou číši. Stejně motivován název vědecký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: č. hrnečková (= *olla*; už OPÍZ 1852 měl tento druh jako hrneček)

ostatní vzhled: č. rýhovaná (~ *striatus*; rýhovaná vnitřní strana plodnice)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: č. výkalová (*stercoreus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: dežička či děžička, dížky (č. hrnečková)

ČÍŠOVEC (*Henningsomyces*; 1 druh)

Poprvé OPÍZ 1852 (ač krátce, jako číšovec).

Etymologie: Podle tvaru plodnic (viz i druhové jméno).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: č. trubkovitý (*candidus*)

DESTICE (*Discina*, *Gyromitra*; 4 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle tvaru plodnice, která je zprvu miskovitá, potom ploše rozložená.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: d. žlutavá (*D. leucoxantha*)

podle tvaru: d. okrouhlá (*G. parma*)

ostatní vzhled: d. chřapáčová (*D. perlata*), drobná (*D. parma*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: ušíčko (d. chřapáčová), prasečí uši (d. chřapáčová; dle J. Velenovského se prodávala na pražském trhu)

DŘEVNATKA (*Xylaria*; 4 druhy)

Poprvé MACKŮ 1913 (Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) již Macků 1909 (patrně časopisecky).

Etymologie: Nejspíše podle tuhosti plodnic (tzv. stromat), u nichž např. Velenovský zmiňuje dřevnatost (VELENOVSKÝ 1920–1922, s. 901); tomu by odpovídalo i to, že se tento rod řadí mezi tzv. tvrdohouby (*Pyrenomyces*). (Druhou možností by bylo ještě místo růstu – roste na odumírajícím dřevě, pařezech apod.) Od stejného významového základu odvozen i název vědecký (řec. *xylon* „dřevo“; i ETYMVĚDNÁZVŮ2 naznačuje oba zmíněné výklady).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: d. mnohotvárná (= *polymorpha*), prstnatá (= *digitata*), parohatá (*hypoxylon*)

ostatní vzhled: d. dlouhonohá (= *longipes*)

DŘEVOKAZ (*Byssomerulius*/*Ceraceomerulius*, *Merulius*, *Meruliopsis*; 3 druhy)

Poprvé STARÝ 1866.⁷⁹

Etymologie: Roste na dřevu, jež rozkládá (kazí). Patrně lidové jméno.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

⁷⁹ A ne až BEZDĚK 1901, jak uvádí D. Ratajová – ten přebírá podle své poznámky pod čarou jméno z knihy A. J. Bernarda ze stejné doby (BERNARD 1901), který je nejspíš vzal z lidového, protože práci K. Starého nemá mezi svými prameny. (Obě díla z roku 1901 zřejmě vycházela sešitově – J. Bezděk uvádí dílo A. J. Bernarda až v dodatcích k použité literatuře, jinde odkazuje zase naopak A. J. Bernard na dílo Bezděkovu – a určení toho, kdo z nich jméno užil ve své práci jako první, je dnes už často nemožné.)

podle konzistence: d. rosolovitý (~ *M-us tremellosus*)

ostatní vzhled: d. proměnlivý (*B. albostramineus* / *C. rubicundus*), papírovitý (*M-is corium*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle hodnoty: dřevokaz, dřevomorka (patrně užíváno pro druhy tohoto rodu i rodu DŘEVOMORKA)

DŘEVOMOR (*Hypoxylon*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Černý 1972.

Etymologie: Opět rozkládá (moří) dřevo, na němž roste. Nejspíš přitvořeno ke dřevomorce pro odlišení nového rodu.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: d. červený (*fragiforme*), hnědý (= *fuscum*)

ostatní:

na něčí počest: d. Howeův (= *howeianum*)

DŘEVOMORKA (*Serpula*, *Pseudomerulius*, *Leucogyrophana*; 4 druhy)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Parazituje na dřevu (a tak ho moří). Nejspíš lidové.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: d. meruňková (*L. mollusca*), zlatá (= *P. aureus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: d. domácí (*S. lacrymans*; nejspíš z lid. jména), lesní (*S. himantoides*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle hodnoty: dřevomorka, dřevokaz (d. domácí, ale patrně užíváno i o dalších druzích i rodech – viz již u DŘEVOKAZU)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: domovní houba, domácí houba (d. domácí; zaznamenal už KROMBHOLZ 1831–1846)

ĎUBKATEC (*Coltricia*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Asi podle spodní strany klobouku, na níž jsou zřetelné velké, hnědé póry (jako by byl klobouk zesponu *ďubkatý* – PRESL 1848a, s. 409: *ďubkatý* „ďubkami opatřený“, *ďubka* „prohlubenina na povrchu hlubší nebo mělčejší“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: d. skořicový (= *cinnamomea*)

podle tvaru: d. pohárkovitý (*perennis*)

ostatní:

na něčí počest: d. Montagneův (= *montagnei*)

DUBOVNICE (*Pachykytospora*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1963 (ze záznamu na INDEX FUNGORUM vyplývá, že stejní autoři tento rod vůbec popsali).

Etymologie: Podle místa růstu – roste téměř výhradně na dubech.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: d. střeovitá (*tuberculosa*; snad podle toho, že plodnice bývají až metr a více dlouhé)

EKCILIE (*Eccilia*; tento dříve samostatný rod, dnes spadající pod rod ZÁVOJENKA, je jen zmíněn v textu)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie Převzatý vědecký název (počeštěn).

HADOVKA (*Phallus*; 2 druhy)

Poprvé KROMBOLZ 1834 (dlouho však mateno dohromady s rodem JELENKA).⁸⁰

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle vůně/pachu: h. smrdutá (*impudicus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. valčícká (*hadriani*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru (ale zároveň i pověry o původu, případně užití v čarodějnictví): baziliščí vejce (to má podle J. A. Bernarda vznikat, když se pojímá had se slepicí – BERNARD 1894; to poskytuje další vysvětlení názvů s hady), čertovo vejce, kobyli vejce, hadí vejce, hadovka, hadí houba, hadí smrž (to možná i vliv **hodnoty**?); (možná i vliv slizovitého **povrchu**: oplzlák (vše h. smrdutá)

ostatní vzhled: smrž (asi podoba se SMRŽI)

podle vůně/pachu: smraďoch, zděchloch (h. smrdutá)

podle hodnoty: jedovatý smrž (nasvědčovalo by tomu, že i jména s hadem mohou patřit sem – jedovatost hadů)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: jelenka, jelenice, jelení skok (h. smrdutá; tato jména zřejmě odrážejí pověsti o tom, že vzniká, když se pojímá jelen s laní – viz i u hesla LANÝŽ; k tomu ukazuje zvláště pojmenování *jelení skok*)

ostatní:

ostatní: kýla (podle použití v lid. léčitelství?)

HELMOVKA (*Mycena*; 20 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Podle tvaru, možná i barvy klobouku: mívá ho zvoncovitý až kuželovitý, často rýhovaný; barva se u různých druhů liší, může být např. hnědá či šedavá.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. narůžovělá (*rosea*), zelenobřítá (= *viridimarginata*; zelené ostří lupenů), zlatobřítá (= *aurantiomarginata*), žlutonohá (*renati*), snad i h. jitrenková (*adonis*; růžová barva?)

podle tvaru: h. zoubkatá (*pelianthina*)

podle povrchu plodnice: h. mléčná (~ *galopus*; roní mléko), bělomléčná (*galopus* var. *nigra*; totéž), krvavá (~ *sanguinolenta*; roní červené mléko), krvonohá (= *haematopus*; opět mléko), rýhonohá (*polygramma*), slizká (*epipterygia*)

podle konzistence: h. tuhonohá (*galericulata*)

podle vůně/pachu: h. dvojvonná (= *diosma*), ředkvičková (*pura*; i chuť)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. kapradinová (*pterigena*), pařezová (*tintinnabulum*), šiškominlná (*strobilicola*)

ostatní:

ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: h. jehličkovitá (= *acicula*), zefírová (= *zephirus*)

HLINÁK (*Hapalopilus*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1966.

Etymologie: Podle barvy (vrchní strana klobouku může mít – zejména u h. červenajícího – i barvu hlíny, po otláčení přechází barva pórů i dužiny do červenohněda).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. červenající (= *rutilans*), oranžový (~ *salmonicolor*), šafránový (=

⁸⁰ A ne tedy až BEZDĚK 1901, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974) – ten se jen pokusil udělat pořádek ve zmatku s jelenkami a zavedl jméno jelenka pro *Elaphomyces*, zatímco pro rod *Phallus* vyhradil jméno hadovka. Jen v tomto smyslu je třeba chápat jeho poznámku „Zmínil jsem se již dříve o tom, že já tak učinil [tj. zavedl pro rod *Phallus* hadovka místo jelenka] první.“ (BEZDĚK 1917, s. 81 – tedy ne J. Macků, který se tím chlubil).

croceus)

HLÍVA (*Omphalotus, Pleurotus, Panus, Resupinatus, Hohenbuehelia, Hypsizygus*; 20 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (pro rod *Tuber* jako již známé – lidové; pro rod HLÍVA už KROMBHOLZ 1841).

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. fialová (*Pan. conchatus*), siná (*Hoh. atrocoerulea*), šedá (*Hoh. grisea*)

podle tvaru: h. čepičkatá (= *Pl. calyptratus*), nálevkovitá (*Pl. cornucopiae*), hustolistá (*Hoh. angustata*), snad i h. ústříčná (= *Pl. ostreatus*)

podle povrchu plodnice: h. chlupatá (*Pan. lecomtei / rudis*), rozpukaná (*Hyp. tessulatus*)

ostatní vzhled: h. dvouvýtrusá (*Hoh. fluxilis*), kožešinová (*Hoh. mastrucata*), plicní (= *Pl. pulmonarius*), plátková (*Hoh. petalodes*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. dubová (= *Pl. dryinus*), lesní (= *R. silvanus*), máčková (= *Pl. eryngii*; kořeny máčky rolní)

podle způsobu výskytu: h. připjatá (*R. applicatus / trichotis*)

ostatní:

na něčí počest: h. Kavinova (= *R. kavinii*), Rickenova (= *Hoh. rickenii*)

ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: h. olivová (= *O. olearius*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: ušatec (h. ústříčná)

podle hodnoty: masovky (h. ústříčná; užití)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: dubovka (h. ústříčná)

ostatní:

ostatní: hlíva, líva (h. ústříčná)

HLÍZENKA (*Sclerotinia, Dumontinia*; 3 druhy)

Poprvé BAYER 1916 (podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) jako hlízenka; hlízenka dle ní Kavina 1939, ale já našla již u J. Velenovského – VELENOVSKÝ 1920–1922).

Etymologie: Plodnice vyrůstají z malých hlízek, které vytváří zástupci tohoto rodu na odděncích či zbytcích rostlin.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: h. hlíznatá (*S. sclerotiorum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. orsejová (*S. ficariae*), sasanková (*D. tuberosa*)

HNĚDÁK (*Phaeolus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Podle barvy, jež je v pozdějších stádiích hnědá (HOUBY 1999, s. 114: „v mládí sírově žlutý a měkký, pak pak žlutohnědý a na okraji žlutavý, ve stáří celý rezavě hnědý“).

Druhovká jména:

ostatní:

na něčí počest: h. Schweinitzův (= *schweinitzii*)

HNÍZDOVKA (*Nidularia*; 1 druh)

Poprvé BERNARD 1894.

Etymologie: Podle vzhledu – plodnice připomíná hnízdo s vejci (peridiolami). Stejně motivován i název vědecký (PRESL 1848a: hnízdivý = *nidulans*).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: h. nacpaná (*deformis*)

HNOJNÍK (*Coprinus*; 20 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1836 (jako lidové).

Etymologie: Podle místa růstu: rostou často na trusu, silně pohnojených a živinami bohatých místech, kompostech apod. (stejně motivován i název vědecký).

Druhová jména: h. obecný (*cornatus*), dále:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. strakatý (*picaceus*)

podle tvaru: h. hroťitý (= *acuminatus*), řasnatý (= *plicatilis*)

podle povrchu plodnice: h. vločkatý (*flocculosus*), žlutochlupý (= *xanthothrix*)

ostatní vzhled: h. klamný (*saccharinus*; snad podoba k jiným druhům, zejm. h.

třpytivému a h. kmenovému), paprskový (= *radians*), třpytivý (= *micaceus*; třpytivá zrnka na klobouku), zaječí (= *lagopus*; povrch + barva), zajícovitý (= *lagopides*)

ostatní (hodnota – využití či konzistence dužiny): h. inkoustový (= *atramentarius*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. domácí (= *domesticus*), lesní (= *silvaticus*), kmenový (= *truncorum*)

podle způsobu výskytu: h. nasetý (= *disseminatus*)

ostatní:

na něčí počest: h. Romagnesioho (= *romagnesianus*), Vošoustův (= *vosoustii*)

nejspíš podle vědeckého názvu: h. nedůtklivý (= *impatiens*)

ostatní: h. význačný (*alopecia*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: parapleta (h. obecný)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: hnojník, hnojnice, hnojářka (různé druhy)⁸¹

podle doby růstu: dešťovka (různé druhy)

ostatní: skřivánek (různé druhy; ŠEBEK 1968, s. 6 řadí do barvy)

HOLUBINKA (*Russula*; 64 druhů + 1 přidán: h. osmahlá)

Poprvé KROMBHOLZ 1821.⁸²

Etymologie: Lidové, staré (stč. *holúbka*) – viz oddíl 4.1.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. akvamarínová (*chloroides*), azurová (= *azurea*), bílá (*delica*), brunátná (~ *badia*), citronová (= *citrina*), černající (= *nigricans*), černě krvavá (= *atrosanguinea*), doupaňáková (*grisea*; stejná motivace jako název rodový), fialovonohá (= *violeipes*), hlínožlutá (~ *ochroleuca*), chromová (~ *claroflava*), jahodová (*paludosa*), krvavá (= *sanguinea*), měďová (= *cuprea*), namodralá (~ *cyanoxantha*), nazelenalá (= *virescens*), odbarvená (= *decolorans*), olivová (= *olivacea*), osmahlá (= *adusta*), podmračná (*parazurea*), révová (*erythropoda* / *xerampelina*), rudonohá (= *rhodopoda*), ruměná (*pseudointegra*), sluneční (= *solaris*), tmavolemá (*illota*), trávov zelená (*aeruginea*), zlatá (= *aurea* / *aurata*), žlutá (*vitellina* / *lutea*)

podle tvaru: h. celokrajná (*polychroma* / *integra*), zprohýbaná (*undulata* / *altropurpurea*)

ostatní vzhled: h. dívčí (= *puellaris*; drobnější plodnice), krátkonohá (= *curtipes*), maličká (= *minutula*), měnlivá (*risigallina* / *chamaeleontina*), nádherná (*nobilis* / *mairei*), nelesklá (*firmula*), půvabná (*amoena*), sličná (*rosacea* / *lepida*), úhledná (*amoenicolor*), velkovýtrusá (= *gigasperma*), snad i h. hřebíkatá (*amoenolens*; podle podoby s h. hřebenitou?)

podle konzistence dužiny: h. citlivá (~ *luteotacta*), křehká (= *fragilis*)

podle vůně/pachu: h. hořkomandlová (*laurocerasi*), nejvonnější (= *fragrantissima*), páchnoucí (~ *subfoetens*), slanečková (~ *graveolens*), smrdutá (= *foetens*), tchoří (*elaeodes*)

podle chuti: h. hořká (*caerulea*), mandlová (*vesca*), žlučová (= *fellea*)

podle hodnoty: h. vrhavka (= *emetica*; lidové), jízlivá (*sardonía*)

podle vnějších okolností:

⁸¹ Podobná jména (např. *gnojówka*, *gnojnik*) uvádí B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964) i pro polštinu.

⁸² A ne tedy až ve svém dalším díle (KROMBHOLZ 1831–1846), jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

podle místa růstu: h. bukovka (*rigida* / *heterophylla*; lidové), olšinná (= *alnetorum*)
ostatní:
na něčí počest: h. Barlova (= *barlae*), Quéletova (= *queleti*), Raoultova (= *raoultii*), Romellova (= *romellii*), Velenovského (= *velenovskyi*)
ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: h. hřebenitá (= *pectinata*), jitřenková (= *aurora*), kolčaví (= *mustelina*), sesterská (= *sororia*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bělonka (různé druhy), cikánka (h. černající), černák (h. černající), fialový holoubek, holóbek fialový (h. namodralá), holob, holoubě, holoubka, holúbek, holoubek, holuběnka, holubica, holubice, holubička, holubinka, holubjanka (různé druhy), chlebáček, chlebíček (h. kolčaví; nebo tvar? tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004), modrý holub, modřinka, modřínka (h. namodralá), sivulka (h. doupňáková), šafránka (h. zlatá), uhelka (h. černající), uhlíčka (h. namodralá), zelený holoubek, zelený holub (h. nazelenalá), snad i petráš (h. černající; jako černý petr?)

podle tvaru: voteklík (h. smrdutá)

ostatní vzhled: tlouchčata, tloustčata (h. osmahlá)

podle konzistence dužiny: chrousták, chroustalka, chrusták (h. černající), krousták (h. černající, h. osmahlá), chrupák, chrupna, křupák (h. černající, h. osmahlá), chříč, kříč, kříšť, kříšťě (h. osmahlá, někde i h. černající; srov. heslo CHŘIEŠČ v oddílu 4.1), křehtice (h. černající), vrzák, vrzavka (různé druhy)

podle vůně/pachu: smraďoch (h. smrdutá)⁸³

podle chuti: holubinka hříbková, hříbková (h. mandlová; nebo hodnota?)

podle hodnoty: vrhavka (h. vrhavka), prasenice (h. vrhavka), židák (h. smrdutá; jakkoli to zní hrozně, možná i podle pachu?), snad i kravina (h. černající, h. osmahlá; tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: bukovka (h. bukovka)

podle způsobu výskytu: písečňák, písečnice (h. osmahlá), podejvák (h. černající), podzemák, podzemek, podzemka (h. osmahlá), podzemka (h. černající), rejpák, rejpálka, rejpanka, rejpánka (h. černající, h. osmahlá), zemák (h. osmahlá), snad i podziměk (h. černající; tak i ŠEBEK 1968, s. 8; doba růstu – byť roste až do listopadu – je zde asi méně výrazným rysem)

ostatní:

přejaté: gomprda (h. černající), kumprda, pumprďák (h. smrdutá)

HOUSENICE (*Cordyceps*; 3 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle místa růstu: většina druhů parazituje na hmyzu, na larvách a kuklách motýlů a vos.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. červená (*militaris*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. vosová (~ *sphecocephala*)

podle způsobu výskytu: h. cizopasná (*ophioglossoides*)

HOUŽEVNATEC (*Lentinus*; 4 druhy)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Podle konzistence dužiny: druhy tohoto rodu ji mají tuhou, vskutku houževnatou.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: h. pohárovitý (= *cyathiformis*)

podle povrchu klobouku: h. šupinatý (*lepideus*)

ostatní vzhled: h. tygrovaný (= *tigrinus*)

podle vnějších okolností:

podle způsobu výskytu: h. přívázný (= *adhaerens*)

⁸³ Podobná jména (např. *smierdział*) opět i v polských dialektech (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964).

HOUŽOVEC (*Lentinellus*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kučera 1916; pro *Lentinellus* až Herink 1953.

Etymologie: Nejspíš podobně jako HOUŽEVNATEC podle konzistence dužiny, možná i určitá podoba k tomuto rodu (viz i název vědecký).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: h. hlemýžďovitý (= *cochleatus*)

ostatní vzhled (barva + povrch klobouku): h. bobří (= *castoreus*), medvědí (= *ursinus*)

HRACHOVEC (*Sphaerobolus*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle celkového vzhledu, zejména tvaru a barvy, kterým plodnice této houby vskutku hodně připomínají kuličky hrachu.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: h. hvězdovitý (= *stellatus*; okrovka puká cípatě, do tvaru hvězdy)

HRBOLATKA (*Boletopsis*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Podle tvaru klobouku, který je zvlněný, někdy až hrbolatý.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. černobílá (= *leucomelaena*)

HROBENKA (*Sepultaria*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1921.

Etymologie: Zřejmě podle způsobu výskytu – plodnice tohoto rodu jsou v mládí ponořeny pod povrch půdy, až později vyčnívají na povrch.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. písečná (= *arenosa*), pískomilná (~ *arenicola*)

HROTNATEČKA (*Mycoacia*; 2 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle povrchu spodní strany plodnic: jsou pokryté ostrými ostny (hroty).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. zlatavá (= *aurea*)

podle vůně/pachu: h. sladkovonná (*nothofagi*)

HROTNATKA (*Sarcodontia*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba 1953.

Etymologie: Opět podle povrchu, rozlité plodnice pokryté na spodní straně šídlovitými ostny.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle vůně/pachu: h. zápašná (*setosa / crocea*)

HŘIB (*Aureoboletus*, *Boletus*, *Buchwaldoboletus*, *Gyroporus*, *Chalciporus*, *Porphyrellus*, *Tylopilus*; 37 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako již známé – lidové).

Etymologie: Staré – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. bronzový (~ *Bol. aereus*), hnědofialový (*Bol. separans*), hnědorůžový (*Bol. speciosus*), kaštanový (= *G. castaneus*), modračka (*Bol. pulverulentus*), nachový (*Bol. rhodoxanthus*), nachovýtrusý (~ *P. porphyrosporus*), plavý (*Bol. impolitus*), siný (*G. cyanescens*), sírový (*Buch. hemichrysus*), žlutý (*Bol. junquilleus*)

podle tvaru: h. zavalitý (*Bol. torosus*)

ostatní vzhled: h. dutonohý (= *Boletinus cavipes* – dnes řazen asi do rodu klouzek, *Suillus*), koloděj (*Bol. luridis*; lidové, staré – viz oddíl 4.1), kovář (*Bol. erythropus*; lidové – viz níže), královský (= *Bol. regius*; barva jako král. plášť + majestátnost), kříšťovitý (*Bol. pachypus*; podoba k h. kříšti), panický (*Bol. subappendiculatus*; podoba k h. přívěskatému, jenž byl dříve a také lidově zván též h. panenský), satanovitý (= *Bol. satanoides*), skvrnitý (*Bol. depilatus*)

podle konzistence dužiny: h. pružný (*A. gentilis*)

podle chuti: h. medotrpký (*Bol. radicans*), peprný (= *Ch. piperatus*), žlučník (*T. felleus*; lidové)

podle hodnoty: h. satan⁸⁴ (= *Bol. satanas*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. borový (= *Bol. pinophilus*), dřevožijný (= *Buch. lignicola*), dubový (*Bol. reticulatus*), habrový (*Bol. carpinaceus*), hlohový (*Bol. crataegi*), kavkazský (= *Bol. caucasicus*), smrkový (*Bol. edulis*)

podle způsobu výskytu: h. přívěskatý (= *Bol. appendiculatus*)

ostatní:

na něčí počest: h. Fechtnerův (= *Bol. fechtneri*), Le Galové (= *Bol. legaliae*), Quéletův (= *Bol. queletii*)

ostatní: h. kříšť (*Bol. calopus*; lidové, staré – ač zřejmě pro jiné houby – viz oddíl 4.1)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bělohlávek (h. smrkový), bílý hřib (h. dubový, jinde h. smrkový)⁸⁵, bílý kozák (h. smrkový), bílý modrák (h. medotrpký), cigán (h. borový), cikán (h. nachovýtrusý, někde též h. koloděj), černohlávek (h. borový), červeňák (h. nachový), červenka, červinka (h. kříšť), červený hřib (h. smrkový; jinde h. kovář), čertík (h. nachovýtrusý), havíř (h. žlučník; podle růžového hnědnutí po poranění?), hněvuš (h. koloděj), karmazín (h. královský), komíníček (h. nachovýtrusý), královský hřib (h. borový, forma s červenohnědou pokožkou klobouku), královský hřib, královák (h. královský), krvák (h. satan), máslenka (h. plavý), máselník, máslový žluťáček (h. přívěskatý; možná zároveň i hodnota), minář, mlynářka (h. nachový), modračka (h. modračka), modračka, modrák (h. siný), modrák, modráček, modřačka, modřák (h. koloděj a h. kovář), mráčíčko (h. kovář), plavák (h. přívěskatý), rutkup (h. borový, forma s červenohnědou pokožkou klobouku; patrně podle něm. *Rotkopf* „ryšavec, zrzoun“ tak i Šebek 1968, s. 9), růžák, růžovník (h. královský), růžovník (h. hnědorůžový), růžovák, růžový modrák (h. satan), ryzák (h. koloděj; od ryzí v pův. významu: třeň do oranžova), sinák, siňál (h. siný), sinák, sinal, sinál (h. koloděj), sinál (h. kříšť), sinal (h. kovář), smetaník (h. přívěskatý; nebo i hodnota?), šafráník (h. přívěskatý), umrlák, umrlenec (h. kříšť; možná i hodnota?), žluťák, žlutý hřib (h. přívěskatý), snad i jenerál (h. satan; tak ŠEBEK 1968, s. 6), kardinál (h. satan), pšenčák (h. dubový, podle zdroje S. Šebka hřib barvy nažloutlé, rostoucí v sušších místech⁸⁶ – druhá možná motivace by tedy byla tedy místo růstu), smoláček (h. borový), sural (h. kovář)

podle povrchu plodnice: kozák (h. kovář), kožený hřib (h. žlučník), safián (h. satan; nebo podle barvy? tak ŠEBEK 1968, s. 6), sametáč, sameťák, sametka (h. borový), sameťák, sameťáček (h. kovář)

ostatní vzhled: koloděj, koloděják (h. koloděj, místy i h. kovář, někde i h. satan; staré – viz oddíl 4.1), kovář (h. kovář; obecně se mate, někdo má jen za odrůdy, jiní rozlišují... někdo plete i se satanem⁸⁷), opuchlík, oteklik (h. kříšť), snad i kolář (h.

⁸⁴ Podle jména vědeckého, pro jehož ozřejmění překládá J. Bezděk hrůzostrašnou historii Lenzovu (BEZDĚK 1901, s. 33–36).

⁸⁵ BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964 má za to, že jsou tato jména (doložená i v polských nářečích) motivována barvou dužniny, jež ani sušením netmavne.

⁸⁶ ŠEBEK 1968, s. 14.

⁸⁷ Na s. 26 v úplně prvním čísle (1. ročníku) Mykologického sborníku objasňuje motivaci tohoto pojmenování (a také to, ke kterému druhu ze toto lid. jméno patří) F. Smotlacha: „*B. erythropus Pers.* má obvykle tmavou, sametovou hlavu a brunátnými otvůrkami trubek i rudým břichatým třeněm zajisté že mnohem více připomíná skutečného kováře, začerněného a brunátného, nežli žlutohnědý, obvykle mnohem slabší *B. luridus Schaeffer*, jenž by mu byl málem omylem jméno přebíral.“

koloděj a h. kovář – tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004, ale jako zdroj uvádí knihu pro děti⁸⁸)
podle konzistence dužiny: kamenáč, kameňák, kameňáček (h. borový; podle S.

Šebka⁸⁹ přisuzováno hřibům borovým rostoucím v kamenitém lese, ale pravděpodobněji je konzistence dužiny; podobné i něm. *Steinpilz* a jména pol.), kamenáč (h. dubový; jiné oblasti než předchozí⁹⁰), kamenný hřib (h. přívěskatý), skalák, skalní hřib (h. dubový), tvrdák, tvrdák, tvrz, tvržík (h. dubový), tvržík (h. smrkový), snad i krousták (h. satan)

podle chuti: hořčák, hořký hřib, hořký modrák (h. kříšť), hořčák, hořký hřib (h. žlučník), mandlovák (h. přívěskatý), pepník, pepřová houba, peprný hřib, peprný klouzek (h. peprný), sladký modrák (h. koloděj, jinde h. kovář; i barva), štípák (h. žlučník), žlučník (h. žlučník), snad i perňák (h. žlučník)

podle hodnoty: blíják (h. kříšť, jinde h. žlučník), blíják, blivák (h. satan), čertův hřib (h. žlučník), jedlý modrák (h. nachový), jedovatý doubravník (h. satan), koňák (h. kříšť), koňský hřib (h. žlučník), kravák (h. kříšť), máčkovják (h. přívěskatý – do omáček), máčkový hřib, máčňák (h. kovář), nakládáček (h. smrkový, mladé plodnice, sbírané k nakládání do octa), nepravé mráčíčko (h. kříšť), nepravý hřib (h. žlučník), pahřibnice, podhřibnice (h. žlučník), panenský hřib (h. přívěskatý, h. smrkový), panské hříbek (h. přívěskatý, někde spolu s h. královským a h. plavým), panský hřib (h. borový, jinde h. dubový, jinde h. přívěskatý, ještě jinde h. kaštanový, podle Krombholze zas h. královský), podhřib, podhřibnice (h. žlučník), prašivák (h. koloděj, h. kovář), prašivec (h. peprný, h. kříšť), pravák (h. smrkový), pravák, pravej doubravník (h. dubový), psí sinál (h. kříšť; i barva), psí sinál (h. koloděj; i barva), psí siňál (h. nachovýtrusý; i barva), satan (h. žlučník, h. kříšť, někde i h. koloděj a h. kovář), satanáš (h. satan; nejspíš novější?), sviňák (h. kříšť), svinský modrák (h. kříšť; i barva), žid (h. kříšť), židák, židáček (h. žlučník), snad i šumpelka či šunfelka (h. koloděj; z něm. *Schundpilz* „méněcenná houba“ – tak ŠEBEK 1968, s. 9; nebo snad *schön + Feld?* roste kromě lesů i na zahradách⁹¹)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: borák, boráček, borovák, borovík, borovník, podboráček, podborovák, podborůvka (h. borový), březový hřib (h. březový), bučák, bukovňák (h. borový, forma rostoucí pod bukem), doubravník, doubravník (h. dubový, místy i h. smrkový; staré, viz oddíl 4.1), doubravník dubový (h. dubový), dubák, dubňák, doubáček, Doddubník, Doddubák (h. dubový), dubovják (h. kovář rostoucí v doubravách), hlohový modrák (h. hlohový), chvoják (h. borový), jalovcový hřib (h. smrkový, forma s tmavou pokožkou klobouku), jedlák, jedlovák, jedlový hříbek (h. plavý), jedlák, jedlovák, jedlový hřib (h. přívěskatý), jedlový modrák (h. kovář; i barva), jehličňák (h. smrkový), kořenáč (h. koloděj), lipovják (h. přívěskatý), lískový hřib (h. plavý), listnáč (druhy rostoucí v listnatém lese), luháč (h. koloděj a h. kovář), pastviňák (h. královský), písečák (h. žlučník), pískový modrák (h. siný), podjalovčák (h. kovář), podjedlák (h. nachový), podjedlovník (h. kovář), podlejščák (h. kovář, lískové podrosty), podlipník (h. kaštanový), smrčák, smrkovák, smrkovej doubravník (h. smrkový), sosnáč, sosnák, podsosníček (h. borový), trávňák (druhy rostoucí v trávě), hřib vlašský (h. královský), snad i húščák (h. siný – růst v houštinách?)

podle doby růstu: májovka (h. borový rostoucí na jaře)

ostatní:

ostatní: houba (h. dubový), hřib, říb, říbek (h. dubový), hřib, hříbek (h. smrkový), počéček (h. kovář), poteč (h. kovář), potěch (h. nachový; poslední tři názvy pocházejí převážně z oblastí Slezska a okolí, snad přejato z polských nářečí, kde např. pro ne nepodobný h. siný, ale i další druhy, uvádí BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964 jména jako *poććec* apod. – nejspíše podle ní složeniny z *pod-* a *ciec* „téci“ / *ciecz* „kapalina“), psí luhovec (h. žlučník; hodnota + místo výskytu), zajecí hříbek (h. kovář – hodnota? obecně oblíben... les? nebo snad něco s přípravou zajíce?),

⁸⁸ U jiných názvů čerpá především z literatury odborné; u této knihy (Kotlaba, F. – Procházka, F.: Naše houby. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1965) mohlo jít i o snahu autorů o „přeložení“ názvu *koloděj* dětem.

⁸⁹ Op. cit., s. 14. Tento výklad přebírá i KRATOCHVÍLOVÁ 2004.

⁹⁰ Podle E. Kratochvílové (KRATOCHVÍLOVÁ 2004, s. 50) užíván výraz *kamenáče* v Čechách jako souhrnné označení hřibů, oproti moravským výrazům *pravé hříby* či *praváci*.

⁹¹ Ještě jinak KRATOCHVÍLOVÁ 2004, s. 55: „podle jména kováře“ – blíže však nevysvětluje.

kravina (h. kovář; asi ne hodnota, neboť ho tam, kde mu tak říkají, dle Vel. sbírají do polívky – barva? povrch případně?), kříšť, kříšťě (h. kříšť; zavedeno J. S. Preslem z lid., původně nejspíš označovalo houbu jinou – viz již v oddílu 4.1 heslo CHŘIEŠČ)

HVĚZDÁK (*Astraeus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kučera 1915-16.

Etymologie: Podle tvaru: zralá okrovka rozpukává v několik cípů, jež jsou za vlhka hvězdovitě rozložené. Stejně motivován i název vědecký (lat. *astrum* „hvězda“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní: h. vlhkoměrný (= *hygrometricus*; měří vlhkost vzduchu – za sucha se cípy naopak svinují na teřích)

HVĚZDNATKA (*Asterostroma*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (Ratajová 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle tvaru stavebních prvků trámčiny (stroma), které mají hvězdovitý tvar – pravděpodobně podle vědeckého názvu.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. lužní (*cervicolor* / *medium*)

HVĚZDOVKA (*Gaeastrum*; 19 druhů)

Poprvé BAYER 1916.

Etymologie: Opět podle tvaru po puknutí vnější okrovky (cípy připomínají cípy hvězdy).

Podobně motivován i název vědecký (řec. *ge* „země“ + lat. *astrum* „hvězda“, vlastně „hvězda země, zemní hvězda“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: h. červenavá (= *rufescens*), tuhová (*coronatum*)

podle tvaru: h. bradavková (*corollinum*), klenbová (*fornicatum*), límečková (*striatum*), vakovitá (= *saccatum*)

podle povrchu plodnice/teřichu: h. brvitá (= *fimbriatum*), drsná (*campestre*), vlasohlavá (*melanocephalum*)

ostatní vzhled: h. dlouhokrká (*pectinatum*), kvítkovitá (= *floriforme*), maličká (= *minimum*), trojitá (= *triplex*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: h. pastvinná (*schmidelii*), smrková (*quadrifidum*), uherská (= *hungaricum*)

ostatní:

na něčí počest: h. Berkeleyyova (= *berkeleyi*), Kotlabova (= *kotlae*), Pouzarova (= *pouzarii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: kaplička (h. tuhová); věžička (dětský název pro všechny hvězdovky)

CHLUPÁČEK (*Lachnum*; 3 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí) – podle informace dr. J.

Holce zavedeno nejpravděpodobněji v díle M. Svrčka et al. Klíč k určování bezcévných rostlin (Praha 1976).

Etymologie: Podle povrchu plodnic – jejich vnější strana je dlouze chlupatá.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: ch. bělostný (*virgineum*), sněžný (= *niveum*), stydlivý (= *pudibundum*; po poranění červená)

CHOROŠ (*Polyporus*; 9 druhů)

Poprvé JUNGSMANN 1835–39 (pro choroš oříš, v závorce uvádí „pol. et rus.“; na rod *Polyporus* rozšířil PRESL 1846).

Etymologie: Staré, jak J. Jungmann naznačuje, patrně přejaté z polštiny a ruštiny; dále však nejasné. V polštině doloženo *chorosz* i *chroszcz* – byla-li východiskem varianta *chroszcz*, mohlo by být odvozeno z *chroście* „křoví, chrastí“ (tak píše MACHEK 1971 a upozorňuje, že plodnice choroše oříše připomíná hustý keřík). REJZEK 2001 navrhuje ještě spojení s psl. *(s)kora „kůra“ (přechod *sk* > *ch*; motivací by mohlo být místo růstu), k takovému výkladu (podle místa růstu) se patrně kloní i D. Ratajová (Ratajová 1974, s. 71) a nahrávají mu i některé výrazy z rus. nářečí, např. *xorovina arch. „špatné, shnilé dřevo“.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: ch. černonohý (= *melanopus*), smolonohý (*badius*)

podle chuti: ch. oříš (*umbellatus*; lidové, staré, viz již v oddíle 4.1)

podle povrchu plodnice: ch. šupinatý (= *squamosus*)

ostatní vzhled: ch. voštinovitý (*alveolarius*; podle spodní strany klobouku – výrazné póry vypadající jako buňky plástve – stejně i následující), plástvový (*arcularius*), poloplástvový (*brumalis*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: ch. travní (*rhizophilus*)

podle doby růstu: ch. zimní (*ciliatus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: choroš černoušek (ch. smolonohý, BERNARD 1901 – nejisté, jde-li vskutku o lidové jméno)

podle chuti: oříš, ořeš, ořech, ořešnice, voříš, voříšek (ch. oříš; staré, viz již v oddíle 4.1)

ostatní vzhled: baranička, baraní hlavička, beranice (ch. oříš), černá kotrč (ch. oříš), penízková kotrč (ch. oříš)

ostatní:

ostatní: bež (ch. oříš; snad béžová barva), dubová kotrč (ch. oříš), kotrika (ch. oříš), vazovka (ch. šupinatý), hubky (různé druhy, asi souhrnně), habán (různé druhy), diviš (ch. oříš; podle M. Majtánové od divý, divoký kvůli tomu, že dá-li se rozkrojený na talíř, řezná plocha divoce dorůstá – MAJTÁNOVÁ 2007).

CHŘAPÁČ (*Helvella*; 14 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré, lidové jméno, ale pro rod *Morchella*; u rodu *Helvella* uvedeno J. V. Krombholzem – KROMBHOLZ 1821: křapáč, KROMBHOLZ 1834: už i chřapáč).

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: ch. bělonohý (*spadicea*), černý (*corium*), tmavý (= *atra*)

podle tvaru: ch. brázditý (*sulcata*; možná spadá pod ch. jamkatý – tak BIOLIB), jamkatý (= *lacunosa*), kadeřavý (= *crispa*), kalíškovitý (*leucomelaena*), sedlový (= *ephippium*)

ostatní vzhled: ch. kostovitý (= *costifera*), podobný (*confusa*; podoba s ch. kalíškovitým), přilbovitý (*phlebophora*)

podle konzistence: ch. pružný (= *elastica*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: ch. branžežský (= *branzeziana*)

ostatní:

na něčí počest: ch. Quéletův (*solitaria* / = *queletii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: chřapáč, křapáč (patrně více druhů)

JAZOUREK (*Geoglossum*, *Trichoglossum*; rod jen zmíněn v textu)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Podle tvaru plodnic, který se zvláště u některých druhů tohoto rodu velmi podobá jazyku (BERCHTOLD – PRESL 1820 nazvali rod původně ještě průhledněji: *jazyčenka*).

JEHNĚDKA (*Ciboria*; 3 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle místa růstu – již J. Velenovský (op. cit., s. 853) u j. olšové uvádí, že roste na zetlívajících jehnědách olší.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: j. červenohnědá (= *rufofusca*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: j. olšová (*amentacea*)

ostatní:

na něčí počest: j. Batschova (= *batschiana*)

JELEŇKA (*Elaphomyces*; 1 druh)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré, lidové jméno, ale pro rod *Phallus*; pro rod *Elaphomyces* až BEZDĚK 1901⁹²).

Etymologie: Staré, lidové. Zřejmě pro tento rod (spolu s rodem LANÝŽ, od něž patrně nebylo příliš odlišováno) používána lid. jména jelenie hůba, jelenie hubka apod. i lanýž – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména: j. obecná (*granulatus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní: nepravá tartofle (hodnota + podoba k zástupcům rodu LANÝŽ)

ostatní:

ostatní: lanýž, jelení skok, pestřec jelení – vše opět podle jelení zvěře jako jméno rodové (u jména *pestřec* ještě navíc vzhled – pestrost či podoba k zástupcům rodu PESTŘEC)

JEŽATEC (*Creolophus*; 1 druh)

Poprvé OPIZ 1852.

Etymologie: Podle povrchu plodnice: na spodní straně hustě pokryt dlouhými, špičatými ostny. (Již PRESL 1848a zavedl termín *ježatý* „ježinami všamo směřujícími obrostlý“.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu: j. různozubý (*cirrhatus*)

KAČENKA (*Verpa*, *Ptychverpa*; 2 druhy)

Poprvé KROMBHOLZ 1834.⁹³

Etymologie: Staré, lidové (všeobecně rozšířené). Motivace nejistá, nejspíš podle doby růstu – okolo svátku sv. Kateřiny Sienské, jenž připadal na 29. 4.⁹⁴ Jinou možností je přirovnání k ptáku podle tvaru⁹⁵ či barvy, ještě jinou snad prosté přenesení křestního jména na oblíbenou houbu (ŠEBEK 1968 uvádí podobná lidová jména: andulka, ferdíček, honzík, janek apod.).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: k. náprstkovitá (*V. conica*; tvar + menší velikost)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. česká (= *P. bohemica*)

Lidová jména: kačenka, kačenky – viz výše

KALICHOVKA (*Omphalina*, *Rickenella*, *Xeromphalina*; 4 druhy)

Poprvé OPIZ 1852.

⁹² V pozn. na s. 204 píše: „*Elaphomyces* složeno z řec. *elaphos* = jelen a *mykes* = houba, tedy houba jelení neb krátce možno říci jelenka (pro rod *Elaphomyces*) a jméno hadovka ponechat pro rod *Phallus* n. *Ithyphallus*; jelenice n. srnky pro rod *Hydnum*.“

⁹³ Nikoli až PRESL 1846, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

⁹⁴ Až do roku 1969 byla sv. Kateřina Sienská k tomuto datu zařazena v oficiálním generálním římském kalendáři (bylo tam o něco méně než 150 světců, v roce 1969 byl tento počet snížen). Podobně motivované jsou podle J. Jungmanna (JUNGMAHN 1835–1839) i jiné kačenky, „hrušky zralé na sv. Kateřinu“, jakkoli tam jde zase o tu druhou Kateřinu, slavenou na podzim.

⁹⁵ To naznačuje D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974, s. 64) a J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 53).

Etymologie: Podle tvaru plodnice – klobouček je uprostřed vmáčklý až nálevkovitý, připomíná tedy kalich.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. oranžová (*R. fibula*)

podle tvaru: k. zvonečková (= *X. campanella*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. lužní (*O. discorosea* / *lilaceorosea*)

ostatní:

na něčí počest: k. Swartzova (= *R. swartzii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: pupičky (více druhů)

KALIŠNÍK (*Helvella*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle tvaru: plodnice jsou pohárkovité.

Druhá jména: k. obecný (*acetabulum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle vzhledu: myší ouška (hlavně barva + konzistence)

KAZIROH (*Onygena*; 2 druhy)

Poprvé PRESL 1846 (předtím BERCHTOLD – PRESL 1820 nazvali rohokaz).

Etymologie: Podle hodnoty: vyskytuje se zejména na zbytcích rohoviny (rohy, kopyta apod.), jež jako by kazil.

Druhá jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. koňský (= *equina*), ovčí (*corvina*)

KLANOLÍSTKA (*Schizophyllum*; 1 druh)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Podle lupenů, jejichž ostří je na dvě strany rozčísnuté, rozeklané – vytvořeno nejspíš podle názvu vědeckého (ETYMVĚDNÁZVŮ2: řec. *schizein* „štípat, štěpit“, *phyllum* „list“, tedy „s rozštípanými, rozeklanými lupeny“). Výklad první části jména od *-klaný* je pravděpodobněji než mnou dříve (HÁNOVÁ 2002) navrhané spojení se slovesem *klaněti* podle podvinování lupenů za vlhka (jako by houba „klaněla“ lístky – JUNGSMANN 1835–1839: *klaněti* „shýbat“). J. Jungmann (op. cit.) uvádí však ještě mnoho jiných Preslem utvořených botanických názvů, začínajících na *klano-* (klanokvět, klanokoruník aj.), je tedy i možné, že se těmito jmény A. J. Bernard při pojmenovávání rodu inspiroval, nedbaje na nově vzniklou dvojznačnost první části jmen.

Druhá jména: k. obecná (= *commune*)

Lidová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: olšovka

KLIHATKA (*Bulgaria*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Podle lepkavé konzistence plodnice a její údajné použitelnosti – J. S. Presl (op. cit., s. 1939) ozřejmuje: „Podlé některých možná z ní dělali klich.“

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. černá (*inquinans*)

KLOUZEK (*Suillus*; 16 druhů)

Poprvé KROMBOLZ 1821.⁹⁶

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhá jména: k. obecný (*luteus*), dále

⁹⁶ Ne tedy až PRESL 1846, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. bělostný (= *hololeucus*), bílý (*placidus*), hnědooranžový (*clintonianus*), strakoš (*variegatus*), žíhaný (*collinitus* / *flurii*), žlutavý (= *flavidus*)

podle povrchu plodnice: k. slizký (= *viscidus* / *aeruginascens*), zrnitý (= *granulatus*)

ostatní vzhled: k. kravský (= *bovinus*; barva + povrch), sličný (*grevillei*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. limbový (*plorans*), středomořský (= *mediterraneensis*), tridentský (= *tridentinus*)

ostatní:

na něčí počest: k. Belliniho (= *bellinii*), Bresadolův (= *bresadolae*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bílý klouzek, bílý podmásník (k. bílý), citronek, citrónovej klouzek (k. sličný), skořičník (k. strakoš), sněžný klouzek (k. bílý), šafráník (k. strakoš), žluťák (k. strakoš, k. obecný), žluťák, žluťásek, žluťavka (k. sličný), žlutý klouzek (k. sličný), žlutý podmásník (k. obecný), snad i husí pupek (k. strakoš; tak ŠEBEK 1968, s. 6), kačenka (k. strakoš), zaječák, zajiček, zaječí hříbek (k. strakoš), žitník (k. strakoš; tak ŠEBEK 1968, s. 6)

podle povrchu plodnice: klouzek, kluzák, skluzák (k. obecný i další druhy), kožák (k. obecný), koženáč, koženka, kožený hříb, kožený hříbek, koželuška, kožešník, kožečníci, koženáč, koženák, kožíšek, kožušek, kožušnička (k. strakoš), kožíšek (k. kravský), loupák, loupáček, loupavka, loupáčka, lupák (k. obecný, loupák i k. zrnitý; snadná slupitelnost pokožky klobouku), mazlák (k. slizký), slimák, slinták (k. sličný, k. obecný), smolíček (k. obecný), švardák (k. strakoš; z něm. Schwarte „tlustá, chlupatá kůže“ – tak ŠEBEK 1968, s. 9), snad i švec (k. strakoš, jinde i k. kravský; nebo podle barvy? tak ŠEBEK 1968, s. 6)

ostatní vzhled: kozí pysk (k. obecný), kravský klouzek, kravský máselník, kravina, kravinec, kravák, kravská houba (k. kravský), kravina (k. sličný), strakoš (k. strakoš), volský klouzek (k. sličný)

podle chuti: ořechůvka, voříšek (k. strakoš, voříšek i k. zrnitý; možná i barva?), pepřák (k. strakoš), peprník, pepníček, pepřák, pepřenka, pepřovník (k. peprný), štípák (k. peprný)

podle hodnoty: panský švec, panský hříb, panský hříbek (k. strakoš), panšćák (k. obecný), pravý klouzek (k. obecný), svinckej másník (k. sličný), podfukač (k. peprný), puchýřník (k. peprný)

ostatní: máslenka (k. kravský), máselák, máslenka, máselka, máselník, máselníček, máselníčka, máslovka, máslovník, másník, podmásník, podmásník, podmáselník, podmáselník, podmazník, pomazlák, maclouch (k. obecný, též k. zrnitý, k. strakoš, k. sličný; barva + povrch klobouku + snad i konzistence dužiny, příp. i použití k mazání kol), podsmetáníček (k. obecný, k. sličný), smetaňák, smetánka (k. obecný), šmajdík (k. obecný; MAJTÁNOVÁ 1970: z něm. *schmalzig* „tučný“)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: borovák, borovinka, borovník (k. strakoš), borovej másník, borovják, borůvka (k. obecný), borovička (k. sličný), břemůvka, dřínůvka (k. sličný – starší názvy modřínu), doubenka, doupňák, doupňáček, doupník (k. strakoš), jalovčák (k. strakoš), klenčák (k. sličný, k. obecný; MAJTÁNOVÁ 1970: vč. *klenč* = starý název borovice), kořenáč (k. kravský), modříňák, modřínek, podmodřínek (k. sličný), merfáník, merfánovej klouzek, merpánek, podmerfánek, lerpánek, verpán, verpánek, verpaňák, verpánovej klouzek (k. sličný; něm. vlivy, viz blíže heslo VERPÁNÍK), písečník, hříb písečný (k. strakoš), pocovník (k. strakoš), podborovák, podborovinka, podborovník (k. strakoš), podborovník, podborovica, podborůvka (k. obecný), podborovička, podborůvka (k. sličný), podborůvka (k. zrnitý), poddoubák, poddoubník, poddubec (k. strakoš), poddoubník, podloubník (k. obecný), podchvoják, podchvojovák (k. strakoš), podmezník (k. sličný), podskalňák (k. strakoš), podsosník (k. strakoš), sosnář, sosnůvka, sosňůvka (k. obecný), sosnůvka (k. sličný), vejmutáček, vejmutovkáč (k. obecný, k. bílý), snad i hradečanka (k. strakoš v okolí Ústí n. Orlicí; ŠEBEK 1968, s. 8: „od jména obce, kolem níž se vyskytuje“), linduška (k. strakoš na Plzeňsku – *linda* = topol bílý)

podle doby růstu: václavka (k. strakoš)

ostatní:

ostatní: babka (k. strakoš), bezpráce (k. strakoš; snad způsob výskytu?), buchtička (k. strakoš), honzík (k. bílý; roste sice od června, ale...), hřibáček (k. bílý), kajsár (k. strakoš), koloděj (k. strakoš), modrák (k. strakoš), mulička (k. strakoš), ovčáček hřibek, ovčí hřibek (k. strakoš), ovčí klouzek (k. zrnitý), ovčí maclouch (k. sličný), pastěrka (k. strakoš), plandák (k. kravský), platrňák (k. obecný), plcán (k. sličný, k. obecný), plíčka (k. kravský), pumpřda (k. kravský), růžička (k. strakoš), šedá dřínůvka (k. obecný; barva + místo růstu), šenkýřka (k. strakoš), verunka (k. strakoš), vovčák (k. sličný), židák, židovka (k. strakoš)

KONFERTICIUM (*Conferticium*; 2 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Přejatý vědecký název (počeštěn).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu výtrusů: k. bradavkovýtřusé (*ravum*), hladkovýtřusé (*ochraceum*)

KORÁLOVEC (*Hericium*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Příhoda 1953.

Etymologie: Podle tvaru – plodnice složené z množství dělicích se větévek připomínají keříky korálů.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: k. ježatý (= *erinaceus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. bukový (*clathroides*), jedlový (*alpestre* / *coralloides*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: houba ježatá (k. ježatý)

KORNATEC (*Basidioradulum*, *Boidinia*, *Candelabrochaete*, *Clavulicium*, *Cylindrobasidium*, *Dacryobolus*, *Dendrothele*, *Gloeocystidiellum*, *Hyphodontia*, *Phanerochaete*, *Subulicystidium*, *Tylospora*, *Xenasmatella*; 18 druhů)

Poprvé BAYER 1916.

Etymologie: Podle místa růstu některých druhů těchto dřevních hub, jímž je kůra, možná však i podle vzhledu – F. Smotlacha totiž jméno zaváděl pro rod *Peniophora* (v češtině dnes v rámci rodu KORNATKA), u nějž jsou plodnice zvláště za sucha korovitě. Pravděpodobně utvořeno právě pod vlivem staršího názvu rodu KORNATKA.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. krvavý (= *P. sanguinea*), okrovějící (*G. porosum*), sírožlutý (*X. vaga*), smetanový (*P. sordida*), vínově hnědavý (*Cl. macounii* / *vinososcabens*)

podle tvaru: k. hvězdovitýtrusý (= *T. asterophora*), okrouhlý (*B-m radula*)

podle povrchu plodnice: k. hladký (= *P. laevis*), hrboletý (= *P. tuberculata*), praskající (*Can. septocystidia*), sametový (= *P. velutina*), šídlovitý (*H. arguta*), vláknitý (= *P. filamentosa*)

ostatní vzhled: k. dlouhovýtřusý (= *S. longisporum*), otrubičnatý (= *B-a furfuracea*), rozvitý (= *Cyl. evolvens*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. javorový (= *D-e acerina*)

ostatní:

na něčí počest: k. Karstenův (= *D-s karstenii*)

KORNATEČEK (*Paullicorticium*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Odvozeno patrně od názvu předešlého rodu; rovněž houba dřevní, ale velmi tenká, v mládí stěží postřehnutelná.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: k. tenoučkový (*allantosporum*)

KORNATEČKA (*Athelia*, *Leptosporomyces*; 4 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Opět houby dřevní a velmi tenké, podobné některým zástupcům rodu KORNATEC.

Druhovká jména: k. obecná (*A. salicum*), dále

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. bělavá (*A. decipiens*), sněžná (= *A. nivea*)

ostatní vzhled: k. proměnlivá (= *L. mutabilis*)

KORNATKA (*Bulbillomyces*, *Corticium*, *Gyrophanopsis*, *Hyphoderma*, *Hyphodermella*, *Peniophora*, *Scopuloides*, *Tubulicrinis*; 13 druhů)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Patrně podle vzhledu plodnic, jak píše A. J. Bernard (op. cit., s. 152): „*jest bud' podoby korovitě, nebo lasturovitě...*“ Druhou možností by bylo místo růstu (tak soudí RATAJOVÁ 1974, s. 71).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. masová (= *P. incarnata*), pleťová (*H-ma medioburiense*), růžová (= *C. roseum*)

podle tvaru: k. blankovitá (*T. subulatus*), zrníčková (*B. farinosus*; sklerociové stadium)

podle povrchu plodnice: k. osténkatá (*S. hydnoides*), pýřitá (= *H-ma puberum*), vrásčitá (*H-la corrugata*)

ostatní vzhled: k. septicystidová (*H-ma setigerum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. dubová (= *P. quercina*), jasanová (*P. limitata*), lipová (*P. rufomarginata*), polská (= *G. polonensis*)

KORNICE (*Encoelia*; 3 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu plodnic: zejména druh k. otrubičnatá je má zvenku barvou, strukturou i povrchem velmi podobné kůře.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: k. otrubičnatá (= *furfuracea*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. habrová (= *carpini*)

podle způsobu výskytu: k. svazčitá (= *fascicularis*)

KOROVEČEK (*Vesiculomyces*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Zřejmě podle místa růstu: alespoň některé druhy rostou na kůře stromů.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. citronový (= *citrinus*)

KORUNOKYJKA (*Clavicornia*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1958.

Etymologie: Podle tvaru plodnice, který připomíná kuřátka, dříve zvané i kyjanky (při troše fantazie by možná šlo mluvit i o tom, že připomíná kyje), a jednotlivé větvičky jsou zakončeny zubatými špičkami, připomínajícími korunky. Pravděpodobně vytvořeno podle názvu vědeckého.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: k. svícnovitá (*pyxidata*)

KOŘENITKA (*Rhizina*; 1 druh)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Podle kořenovitých vláken, kterými jsou spodní strany plodnic připojeny k substrátu. Ke kořínkům odkazuje i název vědecký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:
podle tvaru: k. nadmutá (*undulata*)

KOŘENOVEC (*Rhizopogon*; 3 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Podle kořínkovitého podhoubí na bázi plodnic, stejně jako název vědecký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. načervenalý (= *roseolus*), žlutavý (= *luteolus*)

ostatní vzhled: k. tenkovýtrusý (*vulgaris*)

KOŘENOVNÍK (*Heterobasidion*, 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1957.

Etymologie: Podle místa výskytu: roste paraziticky na bázích a kořenech stromů.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: k. vrstevnatý (*annosum*)

KOSMATKA (*Scutellinia*; 2 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle tmavých chlupů, jimiž je u těchto hub porostlý okraj a spodní strana jejich miskovitých plodnic (SSJČ: *kosmatý* = huňatý, chlupatý, zarostlý; *boť.* hustě porostlý jemnými, krátkými chlupy).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: k. štítovitá (*scutellata*)

ostatní vzhled: k. černoplstnatá (= *nigrohirtula* / *hydrogeton*; barva + povrch plodnice)

KOSTROVKA (*Skeletocutis*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotl. + Pouzar 1958.

Etymologie: Nejspíš podle vědeckého názvu, jehož motivací mohl být snad vzhled (tvar) hyf (tak i RATAJOVÁ 1974).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. šedavá (~ *carneogrisea*)

podle tvaru: k. beztvará (= *amorpha*)

KOTRČ (*Sparassis*; 3 druhy)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré jméno).

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: k. kadeřavý (= *crispa*), štěrbákový (*brevipes* / *laminosa*)

ostatní:

na něčí počest: k. Němcův (= *nemecii*)

Lidová jména: (vše pro k. kadeřavý, nelze však vyloučit používání i pro ostatní druhy)

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bílá kotrč

podle tvaru: hromada, střapáč, třapáč

ostatní vzhled: baraní kule, beranice, beranička (tvar, ale možná i barva)

podle chuti: vořešník, snad i oříš, voříš (tak KREJČÍ – BILL 1860, nejde-li však o zmatení s chorošem oříšem – nicméně ořechovou chuť mohou mít i kotrče, např. u k. Němcova bývá někdy uváděna)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: borová kotrč

ostatní: kotrč, koterych, diviš, snad i ucháč (tak PRESL 1846)

KOZÁK (*Leccinum*; 9 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1836.⁹⁷

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. barvoměnný (= *variicolor* / *thalassinum*), bílý (*holopus*), kapucínek (~ *melaneum*), skořicový (= *subcinnamomeum*), šedozeleň (*thalassinum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. březový (*scabrum*), dubový (*crocipodium*), habrový (*pseudoscabrum*), topolový (*duriusculum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bílý janek (k. habrový), bílý kozák (k. březový), červeňák (k. dubový), havíř (k. březový, k. habrový), kapucínek (k. kapucínek), kozák černý (k. habrový), máslník, máslový hřib (k. dubový), mlynář (k. habrový), sluneční hřib (k. dubový), šedý janek (k. habrový), šedý kozák (k. březový), šedý osikáč (k. topolový), žluťák, žluťáček, žlutý kozák (k. dubový), snad i židovka (k. březový; nebo nízká hodnota? tak KRATOCHVÍLOVÁ 2004)

podle tvaru: špičník, špičák, špicák (k. březový), snad i voják (k. březový; příměst a výška, jako by stál v pozoru?)

podle povrchu plodnice: chlpl (k. březový; MAJTÁNOVÁ 1970: chlupatý třen), snad i koženáč (k. březový)

ostatní vzhled: hnědý špičník (k. březový)

podle konzistence: blemták (k. březový; MAJTÁNOVÁ 1970: měkký klobouk v dospělosti), kameník, kameníček (k. dubový)

podle hodnoty: panský žluťák (k. dubový)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: březák, březovák, březovják, břízák, břízník (k. březový), dubový máslník (k. dubový), habrák, kozák habrový (k. habrový), hložák (k. březový), leskovják, léskovec, léščák (k. březový), luční hřib (k. topolový), ořešník (k. březový), podbřezák, podbřízka (k. březový), snad i hrabelňák (k. habrový – přesmyk a ztráta průhlednosti? tak soudí i ŠEBEK 1968, s. 8)

ostatní:

ostatní: kozák, kozár, kozárek, kozička, kobzár, kojzár (k. březový), koza, kozák (k. habrový), kozí nožka (k. březový), bžunda (k. březový; KRATOCHVÍLOVÁ 2004 vysvětluje relativně nižší kvalitou⁹⁸)

KOŽNATKA (*Dermocybe*; 6 druhů)

Poprvé BAYER 1916.

Etymologie: Podle povrchu klobouku, který bývá u zástupců tohoto rodu jemně plstnatý, jakoby kožený. Stejně motivován i název vědecký.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. hnědočervená (*phoenicea*), krvavá (= *sanguinea*), polokrvavá (= *semisanguinea*), rumělková (= *cinnabarina*), skořicová (= *cinnamomea*), skořicově hnědá (= *cinnamomeobadia*)

KOŽOVKA (*Hymenochaete*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1969.

Etymologie: Podle vzhledu plodnic, který může připomínat kůži (zvláště tenké klobouky sametového či plstnatého povrchu a hnědavé barvy).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. rezavá (= *rubiginosa*), tabáková (= *tabacina*), zakouřená (= *fuliginosa*)

ostatní:

na něčí počest: k. Mougeotova (*cruenta*)

⁹⁷ Nikoli až F. Smotlacha, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

⁹⁸ Připomíná totiž Machkův (MACHEK 1971) údaj, že slovo bžunda znamenalo u J. Jungmanna neúspěch ve hře, později neúspěch při lovu.

KRÁSNOPORKA (*Albatrellus*; 5 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Jde patrně o kalk z dřívějšího vědeckého názvu *Caloporus* (*calo-* z řec. *kalos* „krásný“⁹⁹, objevuje se i u následujícího rodu); póry některých druhů jsou velmi drobné, jemné – snad proto se mohou zdát krásné?

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. mlynářka (*ovinus*; lidové), žemlička (*confluens*; lidové)

ostatní vzhled: k. kozí noha (= *pes-caprae*; lidové; tvar, povrch a barva plodnice?)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. borová (*subrubescens*)

ostatní:

nejspíš podle vědeckého názvu: k. hřebenitá (= *cristatus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: cukrová houba (k. mlynářka; možná i podle použití – výroba houbového prášku), mlynářka, mlnářka (k. mlynářka; někde mlynářka i pro k. žemličku)

žemlička, žemlice, žemlovka (k. žemlička)

podle tvaru: kravský dásně (k. mlynářka; nebo i barva?)

ostatní vzhled: jabloňovej květ (k. mlynářka; barva a tvar), kozí noha (k. kozí noha;

tvar, povrch a barva plodnice?), vemenatka (k. žemlička; tvar, barva, povrch?)

podle chuti: hořká šafářka (k. žemlička), snad i mandlová houba (k. žemlička)

podle hodnoty: kravský heršlinky (k. žemlička), psí kuřátko (k. žemlička; i barva?), snad i páně, šafářka (k. mlynářka)

podle vnějších okolností:

podle doby růstu: václavka (k. mlynářka)

ostatní: jelenka (k. mlynářka; barva?), kalhoty (k. mlynářka), kobylí hlava (k. mlynářka; tvar, snad i barva?), heršlinky (k. mlynářka; z něm.), kozák (k. mlynářka)

KRÁSNORŮŽEK (*Calocera*; 4 druhy)

Poprvé MACKŮ 1913 (podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) už Macků 1909 (zřejmě časopisně); předtím už název krásorůžek – tak poprvé BEZDĚK 1905).

Etymologie: Opět složeno podle vědeckého názvu; plodnice má výraznou barvu i tvar (vidličnatě, keříčkovitě se větvící), dokonce se přes svou nejedlost někdy „pro své výrazné krásné zbarvení používá jako ozdoba do nakládáných hub“ (HOUBY 1999, s. 58).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: k. lopatkovitý (~ *pallido-spathulata*), rohovitý (= *cornea*)

podle povrchu plodnice: k. lepkavý (= *viscosa*)

ostatní vzhled: k. smržovitý (*glossoides*; podoba k zástupcům rodu SMRŽ)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: kuřátko (k. lepkavý; barva, pravděpodobně i celková podoba houbám rodu KUŘÁTKO)

KRISTINIE (*Athelia*, *Cristinia*; 2 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Počeštěný vědecký název (*Cristinia*).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. bělavá (*A. coprophila*)

podle povrchu plodnice: k. zrnitá (*C. helvetica*)

KROPENATEC (*Panaeolus*; 5 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle vzhledu lupenů, jež jsou kropenaté dozrávajícími výtrusy. Inspirováno

⁹⁹ V latině znamenalo *calus* „dobrý“ (*calodaemon* = dobrý duch), původní význam se uchoval např. u vlastních jmen (Cala, Calus).

názvem vědeckým.¹⁰⁰

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: k. zvoncovitý (= *campanulatus*)

ostatní vzhled: k. páskovitý (*sphinctrinus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. hnojný (= *fimicola* / *ater*), otavní (~ *foenisecii*)

ostatní, nejspíš dle věd. názvu: k. motýlovitý (= *papilionaceus*; snad barva?)

KROPILKA (*Dacrymyces*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.¹⁰¹

Etymologie: Podle vzhledu – plodničky hub tohoto rodu vypadají jako malé slizké krůpěje, vyrůstající ze dřeva – jako by je dřevo ronilo či jimi bylo pokropené.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: k. rosolovitá (*stillatus*)

KRŽATKA (*Alnicola*, *Flammulaster*, *Phaeocollybia*, *Simocybe*, *Tubaria*; 13 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Nejasné. U J. Jungmanna (JUNGSMANN 1835–38) je *krž* (srov. *kruž*, pol. „čban“, srov. *kruh*) – *krž* ve vlašském ořechu u Rohna a demin. *kržek* slc. „toulec“; i J. S. Presl má ve svém slovníčku (PRESL 1848a, s. 474) *krž* „v. přehrádka, obzvláště ale ve vlašském ořechu“, *přehrádka*, *krž* „díl obyčejně zplošený od dutiny plodové sahající a ji v pouzdro rozdělující“ – snad tedy J. Bezděk odvozoval jméno podle nějakých přehrádek, něčím připomínajících přehrádky v ořechu?

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. hnědoolivová (*S. centunculus*), olivová (*P. festiva*), snad i jazykovitá (*S. rubi*)

podle povrchu plodnice: k. otrubičnatá (= *T. furfuracea*)

ostatní vzhled: k. honosná (= *S. sumptuosa*), šikmá (= *F. limulatus*), vrásčitá (= *T. confragosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. bažinná (*A. scolecina*), olšová (*A. submelinoides*)

podle doby růstu: k. zimní (= *T. hiemalis*)

ostatní:

na něčí počest: k. Kristina (= *P. christinae*), Romagnesiho (= *T. romagnesiana*)

ostatní: k. oděná (*A. melinoides*)

KŘEHUTKA (*Lacrymaria*, *Psathyrella*; 30 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle křehkosti plodnice, zejména třeně; pod vlivem názvu vědeckého¹⁰².

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. běločerná (~ *P. leucotephra*), bledohlínová (*P. fatua*), černokorá (*P. atrolaminata*), čokoládová (= *P. spadicea*), hnědošedá (= *P. spadiceogrisea*),

¹⁰⁰ J. Bezděk (op. cit., s. 166-7) objasňuje při kritice názvu hnojištník, jímž tento rod předtím obdařil MACKŮ 1913: „Mimo to rod *Coprinus* (...) Presl nazval česky **hnojník** nebo hnojnice, rod *Lepedonium* – **hnojice**. Netřeba přicházeti ještě se jménem **hnojištník** pro rod *Panaeolus*, jako Bernard zavedl ještě v »Lesnické botanice« **hnoječník** (...) a Maloch (...) ještě objevil se s »**hnojníčkem**« (tedy hnojník, hnojnice, hnojice, hnoječník, hnojištník, hnojníček!). Netřeba v témže oboru kupiti tolik jmen tak sobě podobných – zvláště, když jméno autora Č. h. vědeckému jménu jednak neodpovídá, jednak vědecké pojmenování *Panaeolus* vhodně dá se vyjádřiti neb přeložiti, jakž výše jsem naznačil: **pestrolistec** nebo **kropenatec**, a zároveň spolu označuje charakteristický znak tohoto rodu.“

¹⁰¹ Nikoli až OPÍZ 1852, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

¹⁰² J. Bezděk (op. cit., s. 152): „Druh tento zařazen do rodu **Psathyra** (...). Jméno **Psathyra** vykládá Bigeard z řec. *Psathyros* = křehký; tak vykládá význam také Constantin, Frank (...). I mohli bychom říci **křehutka**. Jméno to připomíná i znak, rozlišující rod **Psathyra** od rodu **Psilocybe**; jeť totiž třen druhů rodu *Psathyra* křehký, lámavý (...).“

ohnivá (= *L. pyrotricha*), skvrnitá (= *P. maculata*), špinavolupenná (= *P. tephrophylla*), tmavohnědá (= *P. fusca*)

podle tvaru: k. kuželovitá (= *P. conopilus*)

podle povrchu plodnice: k. náramkovitá (*P. sphinctrigera*), opýřená (= *P. pennata*), sametová (*L. lacrymabunda*), vlnatá (~ *P. cotonea*), zrněná (*P. chondroderma*)

ostatní vzhled: k. dlouhonohá (= *P. longicauda*), kropenatcová (= *P. panaeoloides*), maličká (*P. prona*), štíhlá (~ *P. pseudogracilis*), tenkokořenná (= *P. microrrhiza*), trpasličí (= *P. pygmaea*), útlá (= *P. gracilis*), zestárlá (~ *P. pseudocasca*; podoba ke k. staré)

podle konzistence: k. křehoučká (*P. marcesbilis*)

ostatní: k. vodomilná (*P. piluliformis*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. lesní (*P. populina*)

ostatní:

na něčí počest: k. Candolleova (= *P. candolleana*)

ostatní, asi podle vědeckého názvu: k. hlava Medusina (= *P. caput-medusae*), otupělá (= *P. obtusata*; tvar klobouku?), stará (= *P. casca*)

KŘEMENÁČ (*Leccinum*; 10 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1836.¹⁰³

Etymologie: Lidové, staré – viz v oddíle 4.1.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. bělostný (= *percandidum*), hnědý (*decipiens*), narůžovělý (*roseotinctum*), rezavějící (*populinum*)

ostatní vzhled: k. kozákovitý (*atrostipitatum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. borový (*vulpinum*), březový (*versipelle*), dubový (= *quercinum*), osikový (*aurantiacum*), smrkový (= *piceinum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bolševik (k. březový a k. osikový), cihlář (k. osikový), červený janek, červený špičník (k. osikový), červenáč, červeňák, červeník, červenohlavák, červený kobzár, červený kozák (k. březový a k. osikový), rúthajtle (k. březový a k. osikový; z něm. *Rothaut* „rudoch, indián“ – tak ŠEBEK 1968, s. 9), žlutý janek, žlutý kozák (k. březový), snad i bosák (k. osikový – barva roucha? asi totéž co kapucínek), dragoun (k. březový a k. osikový; tak ŠEBEK 1968, s. 6, jakož i u některých následujících), hanák (k. březový a k. osikový), havíř, horník (k. březový a k. osikový), němec, němeček (k. březový a k. osikový), polák (k. březový a k. osikový), turek, tureček (k. březový a k. osikový), výpravčí (k. březový a k. osikový)

podle tvaru: špičník (k. osikový)

ostatní vzhled: aufserák (k. březový a k. osikový; přejato z něm. *Aufseher* „dozorce“ – tak ŠEBEK 1968, s. 9), chlapeček (k. březový a k. osikový; snad podle urostlosti, pěkného vzhledu? tak ŠEBEK 1968, s. 6), panna, panenka (k. březový a k. osikový; totéž), sirka (k. březový a k. osikový), voják (k. březový a k. osikový; snad opět urostlost?), zaječí houška (k. březový a k. osikový), snad i muzikant (k. březový a k. osikový), panička (k. osikový)

podle konzistence: kamenáč, kamenák, kameňák, kameňáček (k. březový a k. osikový), křemeláč, křemelák, křemenáč, křemenák, křemeňák, křemoš (k. osikový), snad i honza, janek, janíček (k. osikový; dle příběhu v Časopise československých houbařů podle jistého Jana N., který byl tak „tvrdý“, že nikdy nestonal a umřel stoletý, což se v onom kraji promítlo do rčení o zdravém člověku „je tvrdý jako Janek“ a odtud se pak přeneslo na tvrdou houbu¹⁰⁴)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: březák, březovák (k. březový), březák, březový hříbek (k. osikový), chvoják (k. březový), osečník, osičňák, osík, osikáč, osikáček, osikál,

¹⁰³ Nikoli tedy až F. Smotlacha, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

¹⁰⁴ Citováno dle E. Kratochvílové (KRATOCHVÍLOVÁ 2004, s. 58).

osikovec, vosík, vosičník, kozák osikový, křemenák osikový, janek osikáč, janek osikový (k. osikový), topoláček (k. osikový)

ostatní:

ostatní: obyčejný janek (k. březový), koloděj (k. březový a k. osikový), komprdák (k. březový a k. osikový), kozák (k. březový a k. osikový), pančoška (k. březový, k. osikový; KRATOCHVÍLOVÁ 2004 vysvětluje tvarem), šlajfír (k. březový a k. osikový; patrně z němčiny)

KUKMÁK (*Volvariella*; 11 druhů)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: J. S. Presl toto jméno nejspíš převzal ze slovinštiny (tak soudí MACHEK 1971) či lužické srbštiny (v díle Krombholzové, z něž mohl Presl vycházet, najdeme u žampionu mezi lid. jmény i něm. *Gukemuke* a „wendisch“ – tj. lužickosrbské – *Kukmak*¹⁰⁵), kde je jím označován žampion, a použil je pro označení tohoto vzhledově relativně podobného rodu. Další původ slova je zřejmě přes německá nářečí (*Kuckenmucke* aj., na přejetí z němčiny usuzuje i V. Machek) z lat. *cucumago alba* (to alespoň naznačuje GRIMM 1854–1960). (Stejného původu – od slovin. vedlejších forem *kutmanka* apod. – je zřejmě i starší název pro některé muchomůrky, *katmanka* – to zmiňuje např. BEZLAJ 1976–2005.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. černopochvý (= *nigrovolvacea*), myší (= *murinella*), našedlý (= *cinerascens*)

ostatní vzhled: k. bělovlnný (*bombycina*), maličký (= *pusilla*), okázalý (*gloiocephala*, dříve = *speciosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. dřevní (*caesiotincta*), sklepní (*volvacea*), smrkový (*hypopithys*)

podle způsobu výskytu: k. příživný (*surrecta*)

ostatní:

na něčí počest: k. Taylorův (= *taylori*)

KUŘÁTEČKO (*Clavulina*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pouzar a Svrček 1956.

Etymologie: Odvozeno od názvu rodu KUŘÁTKA (dříve i kuřátko), jehož zástupcům se podobají.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. ametystové (= *amethystina*), popelavé (= *cinerea*)

podle tvaru: k. hřebenité (*coralloides*)

ostatní vzhled: k. svraskalé (= *rugosa*)

KUŘÁTKA (*Ramaria*; 8 druhů + 1 přidán: k. květáková, dříve též jarmuzová)

Poprvé KROMBHOLZ 1821.¹⁰⁶

Etymologie: Lidové, staré – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. lososová (*subbotrytis*), zelenající (*abietina*), zlatá (= *aurea*), žlutá (= *flava*)

podle tvaru: k. květáková (*botrytis*; stejně motivován i starší název k. jarmuzová), přímá (= *stricta*)

ostatní vzhled: k. sličná (= *formosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. horská (*largentii*)

ostatní:

na něčí počest: k. Invalova (*eumorpha*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: kuřátka žlutá (k. žlutá), kuřátka (různé druhy), lišky (různé druhy), slepičky (různé druhy)

¹⁰⁵ KROMBHOLZ 1836.

¹⁰⁶ Nikoli tedy až BILL 1860, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979).

podle tvaru: bradávky (k. zlatá), dědkovo štětky, ježí štětky (různé druhy), drápky (různé druhy), jelení rohy, jelení rožky (k. jarmuzová), kadeřávek (k. jarmuzová), košťátka (různé druhy), kozí brada, kozí brady, kozí bradky, kozí brádky (různé druhy), pazourky (k. zlatá), prstíčky (různé druhy), stromky (k. jarmuzová), štětky (k. zlatá), trapače, třapače (různé druhy)
ostatní vzhled: baraničky (k. jarmuzová), baraní kule, baraňůvky (k. zlatá)
ostatní: diviš (k. zlatá), planá baranica (k. zlatá), jelenka (dle Krejčího – Krejčí – Billa o k. sličných, ale asi i obecněji)

KUŘINEC (*Ramariopsis*; rod jen zmíněn v textu)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1958.

Etymologie: Odvozeno nejspíš od názvu rodu KUŘÁTKA, jde o houby podobné.

KUSTŘEBKA (starší české jméno pro rod *Peziza* – ŘASNATKA; jen zmíněno v textu)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Nejisté, patrně převzato z polštiny¹⁰⁷ (a tam zřejmě lidové, snad podle kostrbatosti?). B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 30) uvádí, že jisté druhy rodu *kustrzebka* bývaly na Podkarpatsku užívány při léčení dobytka, a uvádí polské lidové názvy (mj. i *kustrzewka*).

KVĚTKA (*Montagnea*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1935.

Etymologie: Podle vzhledu plodnice: třeň nese „vyklenutý až zploštělý terč s červenohnědými až černými kadeřavými lupeny“ (HOUBY 1999, s. 387), který může připomínat květ (pravda, s trochu povadlými okvětními lístky).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: k. písečná (= *arenaria*)

KVĚTNATEC (*Clathrus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1958.

Etymologie: Podle nápadného vzhledu plodnice, která vypadá jako květ nějaké tropické rostliny.

Druhovká jména:

ostatní:

na něčí počest: k. Archerův (= *archeri*)

KULHÁČEK (*Claudopus*; jen zmíněn v textu, dnes jen podrod rodu ZÁVOJENKA)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Vytvořeno patrně podle jména vědeckého, motivaci J. Velenovský (op. cit., s. 632) vysvětluje tím, že jde o houby „s postranním, nepatrným třeněm nebo skoro bokem přirostlé“.

KYJ (*Clavariadelphus*, *Macrotyphula*; 6 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Příhoda 1972 (jako *kyje* – *kyje* Herkulova – však již MACKŮ 1913).

Etymologie: Podle tvaru plodnice, jenž je vskutku kyjovitý. Podobně jako (první uvedený) název vědecký (*Clavaria* + řec. *adelphos* „bratr, soused“) patrně přitvořen ke staršímu jménu rodu KYJANKA (postupem poněkud neobvyklým, odebráním přípony).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. citronový (*C. flavo-immaturus*)

podle tvaru: k. jazýčkovitý (= *C. ligula*), rourkovitý (~ *M. fistulosa*), uťatý (= *C. truncatus*)

ostatní vzhled: k. niťovitý (*M. juncea*; tvar + velikost)

ostatní:

na něčí počest: k. Herkulův (*C. pistillaris*¹⁰⁸)

¹⁰⁷ Tak soudí i D. Ratajová (RATAJOVÁ 1979, s. 84).

¹⁰⁸ Patří ale spíš k názvu rodu, původně tvar zástupců právě tohoto druhu připomněl někomu Herkulův kyj – zřejmě z něm., KREJČÍ – BILL 1860 uvádí *palice Herkulova, die Herkulesteule*.

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled (tvar + barva): krápníčky (k. jazýčkovitý), prstíčky (k. Herkulův)

KYJANKA (*Clavaria*; 6 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako svůj výtvar).

Etymologie: Podle tvaru (je rovněž kyjovitý, ač o něco méně než u rodu předchozího).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. černohnědá (= *atrofusca*), purpurová (= *purpurea*), zakouřená (= *fumosa*)

podle tvaru: k. hvězdovýtrusá (= *asterospora*), špičatá (= *acuta*)

podle konzistence: k. křehká (= *fragilis*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: kuřátka (asi pro více druhů)

podle tvaru: snad houba kejová (KROMBOLZ 1841; asi více druhů)

KYJOVEČKA (*Clavulinopsis*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1972

Etymologie: Opět podle kyjovitého tvaru plodnic, podobně jako název vědecký.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. hnědavá (*helvola*)

podle tvaru: k. vřetenovitá (= *fusiformis*)

KYJOVENKA (*Podostroma*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Také zde podle kyjovitého tvaru plodnic.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: k. plavá (*alutaceum*)

LAKOVKA (*Laccaria*; 3 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1905.

Etymologie: Kvůli povrchu plodnice: „lupeny vysoké, bíle poprášené, jako nalakované“ (PŘEHLED HUB 1972), u druhu lakovka laková navíc nápadně hladký klobouk. Nejspíše utvořeno podle názvu vědeckého.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. ametystová (= *amethystina*)

podle povrchu plodnice: l. laková (= *laccata*)

ostatní:

ostatní: l. příbuzná (*affinis* / *laccata* var. *pallidifolia*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: smuteční houba (l. ametystová)

podle povrchu plodnice: sametová houba (l. ametystová)

LANÝŽ (*Tuber*; 3 druhy)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré jméno).

Etymologie: Lidové, staré – viz oddíl 4.1.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. černovýtrusý (= *melanosporum*; nebo ostatní vzhled?)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: l. piemontský (*magnatum*)

podle doby růstu: l. letní (= *aestivum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: lanež černý (l. černovýtrusý; snad, tak KROMBHOLZ 1821)
ostatní vzhled: baraní rožky (l. letní), ořešák (l. černovýtrusý; připomíná ořech ve zčernalé vnější šlupce? nebo vůně?)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: tartofle (l. černovýtrusý; přejato již dříve, viz výše v oddílu 4.1)

ostatní: lanež, homolika (l. černovýtrusý), jelení skok (l. letní), snad i bílá hlíva (STARÝ 1866; nebo patří k BĚLOLANÝŽI, často s pravými lanýži pletenému?)

LESKLOKORKA (*Ganoderma*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba a Pouzar 1958.

Etymologie: Plodnice jsou u zástupců tohoto rodu na povrchu nápadně lesklé.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: l. lesklá (= *lucidum*; nebo ost. vzhled?)

ostatní vzhled: l. ploská (= *applanatum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: l. jehličnanová (*carosum*)

LÍHA (*Hypsizygus*, *Lyophyllum*; 5 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Herink in Kotlaba 1956 (ale jako lidové jméno l. klubčité, tehdy řazené ještě mezi čirůvky, uvádí *líhy* již BEZDĚK 1905).

Etymologie: Lidové. Vzhledem k tomu, že se v nářečích tímto jménem označují l. klubčité a l. nahloučená, tedy druhy nápadné svým způsobem výskytu (v trsech; tento rys je zdrojem vůbec největšího počtu lidových jmen tohoto rodu), zdá se mi nejpravděpodobnějším vysvětlením odvození jména od náhlého „líhnutí“ většího množství zástupců.¹⁰⁹

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: l. obrněná (= *L. loricatum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: l. jilmová (= *H. ulmarius*)

podle způsobu výskytu: l. klubčité (*L. fumosum*), nahloučená (*L. decastes*), srostlá (~ *L. connatum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: komínčiky (l. nahloučená), popelky (l. nahloučená), snad i kočičky (l. nahloučená)

ostatní vzhled: baraničky (l. nahloučená; snad tvar?)

podle konzistence: chrupěnky (l. nahloučená), vrzavky (l. nahloučená)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: jedlová kotrč (l. nahloučená)

podle způsobu výskytu: hromadnice, hromaždilky (l. nahloučená), hřibové matičky (l. nahloučená a čirůvka havelka), matičky (l. nahloučená), řadovky (l. nahloučená), shromaždilky (l. nahloučená), snad i líhy (l. nahloučená, l. klubčité)

LÍMCOVKA (*Stropharia*; 8 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Pojmenována tak podle prstenu na třeni (připomínal tvůrci názvu *límec*). Podobně motivován i název vědecký (řec. *strophos* „opasek“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. bílomodrá (~ *pseudocyanea*), černovýtrusá (= *melanosperma*), měděnková (= *aeruginosa*), modrá (= *caerulea*), oranžová (= *aurantiaca*), plavá (*thrausta*)

podle povrchu plodnice: l. věnčená (= *coronilla*), vrásčitoprstenná (= *rugosoannulata*)

¹⁰⁹ Ve své předchozí práci (HÁNOVÁ 2002) jsem navrhovala přes dřevní druhy souvislost s „líhou“ (JUNGSMANN 1835–1839: „znamení na stromu odsekutím kusu kory udělané“) s možným vlivem blízké hlívy na délku samohlásky; tento výklad byl jednak dosti krkolomný, jednak nezachycoval žádný výrazný (jedinečný) rys houby, a pokládám jej proto nyní za méně pravděpodobný.

LIŠKA (*Cantharellus*, *Pseudocraterellus*; 8 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1821.

Etymologie: Lidové, staré – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména: l. obecná (*C. cibarius*), dále

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. bledá (= *C. pallens*), rezavějící (= *C. ferruginascens*), šedá (= *C. cinereus*), žlutavá (*C. aurora*)

podle tvaru: l. kadeřavá (*P. sinuosus*), nálevkovitá (~ *C. tubaeformis*)

ostatní:

na něčí počest: l. Friesova (= *C. friesii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: kuřátka, kořátka, kuřata, kura, kurátka, kurčatka, kurčoky, kurence, kuriačka, kurjátka, kurky, kuře, kuřičky, kuřitka (l. obecná), liška, lišák, pliška (l. obecná), rezounka, rezavka (l. obecná), slípka (l. obecná), žluťák, žlutky (l. obecná)

podle tvaru: zuby (l. obecná; tak BAYER 1916)

ostatní vzhled: královská liška (l. obecná, velké plodnice), kravina (l. obecná, velké plodnice), velbloudí houba (l. nálevkovitá; hlavně barva, ale možná i zvlněný tvar?)

LIŠTIČKA (*Hygrophoropsis*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1969.

Etymologie: Rovněž podle barvy (a podoby k zástupcům rodu LIŠKA), je intenzivně oranžová.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. pomerančová (~ *aurantiaca*)

Lidová jména:

ostatní: divoká liška, jedovatá liška (vzhled + hodnota)

LOPATIČKA (*Spathularia*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) BEZDĚK 1901 (já jsem našla až u MACKŮ 1913).

Etymologie: Podle tvaru: plodnice zástupců tohoto rodu jsou lopatkovité. (Již PRESL 1846 měl pro tento rod název *lopatice*, jímž se mohl pozdější tvůrce inspirovat.) Stejně motivován i název vědecký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: l. kyjovitá (*flavida*)

ostatní:

na něčí počest: l. Neesova (= *neesii*)

Lidová jména:

ostatní: jelenice (l. kyjovitá), májovej lístek (l. kyjovitá; tvar + doba růstu)

LOŠÁČEK (*Phellodon*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1969.

Etymologie: Pravděpodobně odvozeno od názvu následujícího rodu (LOŠÁK) podle podoby k jeho zástupcům.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: l. číškovitý (*tomentosus*)

LOŠÁK (*Hydnum*, *Hydnellum*, *Sarcodon*; 8 druhů)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: MACHEK 1971 cituje Šmilauera: „Z polského *łosiak*, to pak od *łos* (=los), jako lanýž patří k laň...“ (totéž HOLUB – LYER 1978).¹¹⁰ Zdá se mi nutné zdůraznit, že tato paralela k *lanýži* je jen v tom, že jsou názvy obou hub utvořeny od názvů (převážně jelení) zvěře,

¹¹⁰ Nutno podotknout, že v Polsku název *łosiak* nijak zvlášť rozšířený patrně není – většina slovníků ho vůbec neuvádí a i podle specializované práce B. Bartnické-Dąbkowské (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 100) jsou podobná jména doložena jen ze dvou nářečí, a to ve formě *łos* a *łoszak*.

nevztahuje se však na motivaci tohoto jevu u jednotlivých jmen. Lošák totiž není (na rozdíl od lanýže) podzemní, a proto zde důvod, že by losi houby vyhrabávali, není na místě. Motivací tohoto jména je tak nejspíš vzhled: barva lošáku jeleního je podobná barvě jelení zvěře, navíc může povrch spodní strany klobouku zástupců tohoto rodu připomínat srst (o srsti místo lupenů u lošáku mluví mj. TÁBORSKÝ 1913; výraznost těchto rysů potvrzují i mnohá jména lidová).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. blankytný (= *Hydnellum caeruleum*), rezavý (= *Hydnellum ferrugineum*), ryšavý (= *Hydnum rufescens*)

podle tvaru: l. zprohýbaný (= *Hydnum repandum*)

ostatní vzhled: l. jelení (*S. imbricatus*)

podle vůně/pachu: l. libovonný (= *Hydnellum suaveolens*)

podle chuti: l. hořký (*S. scabrosus*), palčivý (*Hydnellum peckii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: vrána (l. jelení)

podle povrchu plodnice: čůně (l. jelení), ježek (l. zprohýbaný; ostny na spodní straně klobouku), strupatinka (l. jelení), vousáč (l. jelení)

ostatní vzhled: beránčí noha (l. zprohýbaný), bílá liška (l. zprohýbaný; barva + podoba k rodu LIŠKA), bílé jelenice (l. zprohýbaný), huba zvířecí (l. jelení), jelenice, jelenka, jelení houško, jelení skok (l. jelení), korotvička (l. jelení), kozí pysk (l. zprohýbaný), kravina (l. jelení), lišák (l. zprohýbaný; podoba k rodu LIŠKA), medvěd, medvědí ucho, medvědice, nedjedice (l. jelení), pasterce (l. jelení), srnka, srnčák, srnčí nožky (l. jelení), zvířecí (l. jelení)

podle konzistence: kameňák (l. zprohýbaný)

ostatní: divoká liška (l. zprohýbaný; hodnota + podoba k rodu LIŠKA), dršťky (l. jelení; konzistence/tvar; tak ŠEBEK 1968, s. 6), kamenná kuřátka (l. zprohýbaný; konzistence + podoba k rodu LIŠKA, na Moravě zvanému kuřátka), nepravá liška (l. zprohýbaný; hodnota + podoba k rodu LIŠKA), panská liška (l. zprohýbaný; hodnota + podoba k rodu LIŠKA), podlišák (l. zprohýbaný; hodnota + podoba k rodu LIŠKA), psí kuřátko (l. zprohýbaný; hodnota + podoba k rodu LIŠKA, na Moravě zvanému kuřátka)

LUPENÍK (*Lenzites*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) snad Kubík 1934.

Etymologie: Podle nápadných lupenů na spodní straně klobouku, jimiž se odlišuje od podobných hub z rodu OUTKOVKA.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: l. březový (= *betulina*)

LUPENOPÓRKA (*Phylloporus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Podle charakteristických (větvených či příčně spojovaných, výrazných) lupenů, jež ji odlišují od jinak podobných HŘIBŮ (tento rod tvoří přechod mezi hříbovitými a lupenatými houbami). Pravděpodobně utvořeno podle názvu vědeckého.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. červenožlutá (*pelletieri*)

LYSOHLÁVKA (*Psilocybe*, *Stropharia*; 7 druhů)

Poprvé OPÍZ 1852 (jako *lysohlávka*, dlouze až BEZDĚK 1917).

Etymologie: Podle lysého povrchu klobouku; patrně kalk podle prvního z uvedených názvů vědeckých (řec. *psilos* „holý, hladký“, *kybe* „hlava“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: l. modrající (= *P. cyanescens*)

podle tvaru: l. kopinatá (= *P. semilanceata*)

podle povrchu plodnice: l. šupinatá (= *S. squamosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: l. česká (= *P. bohemica*), domácí (*P. inquilina*)

ostatní:

na něčí počest: l. Percevalova (= *P. percevalii*)

ostatní: l. plevnatá (*P. crobula*; snad vločkatý povrch nebo místo růstu?)

LŽIČKOVEC (*Auriscalpium*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Šmarda 1962.

Etymologie: Podle tvaru plodnice, připomínajícího lžičku (ledvinovitý až kruhovitý klobouček na bočně přirostlém třeni).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: l. šiřkový (*vulgare*)

MASENKA (*Hypocrea*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Snad podle konzistence stromat, jeř jsou „ztuha masitá“ (HOUBY 1999, s. 15).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: m. citronová (*lactea*)

MASOVKA (*Octaviania*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1947 (*masovky* má sice již KROMBHOLZ 1841, ale to pro *Agaricus salignus* Pers., což je dneřní hlíva úřřičná; pod jménem *masovka* popisuje hlívu úřřičnou téř BEZDĚK 1905).

Etymologie: Patrně podle hodnoty, přesněřji využití – jde o jedlou (alespoň co se týče popisovaného druhu) houbu břichatku, tedy by se z ní mohly dát dělat řízky podobně jako z *masa* (toto jméno se objevuje mezi lidovými jmény různých chutných druhů hub, např. u již zmíněné hlívy úřřičné). Možná je však opět i motivovanost konzistencí (tak RATAJOVÁ 1974, s. 70).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: m. vosková (= *cerea*)

MĚCHÁČ (*Pisolithus*; 1 druh)

Poprvé OPIZ 1852 (PRESL 1846 měl *měchák*).

Etymologie: Připomíná *měch* jak tvarem (houba břichatkovitá), tak i rozprařováním zralých výtrusů.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: m. písečný (*arrhizus*)

MECHOVKA (*Clitopilus*; 3 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1901. (Ale již JUNGSMANN 1835–1839 uvádí houbu mečovku, něm.

Mooschwämmchen, Dornschwamm; snad lidové jméno?)

Etymologie: Patrně podle místa růstu: vyskytuje se ve světlých listnatých lesích na jejich okrajích a na paloucích, často v *mechu*. (Druhou možností by bylo pojmenování podle povrchu klobouku, který je jemně sametový.)¹¹¹

Druhovká jména: m. obecná (*prunulus*), dále

ostatní:

na něčí počest: m. Hobsonova (= *hobsonii*)

ostatní: m. běloučká omezená (*scyphoides* var. *scyphoides*, podle dřívějšího vědeckého názvu = *C. scyphoides* f. *reductus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle vůně/pachu: voňavka (m. obecná)

¹¹¹ A. J. Bernard (BERNARD 1910, s. 17) soudí, že jméno J. Bezděk utvořil podle německého *Moosling*, a navrhuje proto jméno vlastní, ruměňolístka (ovšem také ne zrovna původní, jde o kalk z jím uváděného věd. názvu *Rhodosporus*).

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: hřibová matička, hřibovinka, hřibověnka, hřibovka (m. obecná; traduje se, že tam, kde roste, rostou i hříby), podhříbek, podhříbenka, podhříbinka, podhříbnička, podhříbovinka (m. obecná; nejspíš tentýž důvod, možná i nižší hodnota oproti hřibům)

podle doby růstu: podzimka (m. obecná)

ostatní: lífka (m. obecná; hlíva?), museron (m. obecná; snad z fr. *mousseron* „špička obecná, *Marasmius oreades*“ či „čirůvka májovka, *Calocybe gambosa*“)

MĚKKOUŠ (*Plicaturopsis*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1969.

Etymologie: Podle konzistence: plodnice jsou za čerstva měkké a pružné.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: m. kadeřavý (= *crispa*)

MEŠÍ OUŠKO (*Rimbachia*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle tvaru plodnice a místa růstu: plodničky skutečně vypadají na větvičkách mechu jako malá ouška.

Druhová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: m. o. mechové (= *bryophila*)

MÍHAVKA (*Vibrissea*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Jde o drobné houbičky s relativně dlouhými třeni rostoucí ve vodě, které se jistě mohou působením vodního proudění míhat. Nejspíš utvořeno podle názvu vědeckého.

Druhová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: m. vodní (*truncorum*)

MÍSENKA (*Aleuria*; 1 druh)

Poprvé KROMBOLZ 1843 (jako lid. jméno pro *Pezizae helvelloideae*, něm. *Schüsselpilze*; lat. jméno je starším názvem jednoho z dnešních chřapáčů, *Helvella pezizoides*, což ovšem není houba natolik vzdálená, aby bylo možno vyloučit, že měl J. V. Krombholz na mysli vskutku dnešní mísenku). (Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) neznámý autor z lidového jména.)

Etymologie: Podle miskovitěho tvaru plodnic.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: m. oranžová (= *aurantia*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: ouško, snad tedy i mísenky

MISKOVIČKA (*Pezizella*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Opět podle miskovitěho tvaru drobných plodnic.

Druhová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: m. vrbová (*amenti*)

MISTIČKA (*Melastiza*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: I zde podle miskovitěho tvaru plodnic.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: m. oranžová (*chateri*)

MNOHOKRČKA (*Myriostoma*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Staněk 1958.

Etymologie: Vnitřní okrovka této břichatkovité houby spočívá na větším počtu krčků.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: m. dírkovaná (*coliforme*)

MODRALKA (*Amylocystis*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1957.

Etymologie: „Český název modralka dostala podle amyloidních cystid, které se v Melzerově činidle zbarvují modře.“ (HOUBY 1999, s. 112)

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: m. laponská (= *lapponica*)

MOZKOVKA (*Ascotremella*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle mozkovitého tvaru, konzistence i barvy.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: m. rosolovitá (*faginea*)

MŘÍŽOVKA (*Clathrus*; 1 druh)

Poprvé KROMBHOLZ 1831–1846.

Etymologie: Podle mřížovitého tvaru, jak vysvětluje i popis J. S. Presla (PRESL 1846, s. 1956): „Okrovka... z větvi... oka skoro kosočtverečná zůstavujících, co plamen červená, pořádku pomarančová, žlutá nebo bělavá, která zůstává co ozdobná obvejcovitá mřížka, když sliz výtrusatá jest vytekla.“

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: m. červená (= *ruber*)

Lidová jména:

ostatní:

ostatní: bedla? (tak KROMBHOLZ 1831–1846, ale pravděpodobně převzal z díla BERCHTOLD – PRESL 1820)

MUCHOMŮRKA (*Amanita*; 24 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1832.

Etymologie: Lidové, staré – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: m. citronová (= *citrina*), červená (*muscaria*), plavá (= *fulva*), porfyrová (= *porphyria*), růžovka (= *rubescens*; lidové), slámožlutá (*gemmata*), šedivka (*spissa*; lidové), zelená (*phalloides*), žlutavá (= *flavescens*), žlutoolivová (*battarrae*)

podle tvaru: m. ježohlavá (= *echinocephala*)

podle povrchu plodnice: m. blanitá (= *submembranacea*), drsná (= *aspera*), pošvatá (= *vaginata*), šiškovitá (= *strobiliformis*), šupinatá (*ceciliae*)

ostatní vzhled: m. tygrovaná (= *pantherina*)

podle hodnoty: m. císařka (= *caesarea*; nebo na něčí počest?), jízlivá (*virosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: m. olšová (*friabilis*)

podle doby růstu: m. jarní (= *verna*)

ostatní:

na něčí počest: m. Eliina (= *eliae*), Vittadiniho (= *vittadini*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: m. královská (= *regalis*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bílá houba (m. červená – uřezané třeně, jež se prodávaly na trhu), karkulka (m. řevněná), růžovák, růžovka, růžouka (m. růžovka), šedivá muchomůrka (m. růžovka a m. tygrovaná), šedivka (m. šedivka)

podle tvaru: kuželák, kůžele (m. růžovka), hnáty (m. červená, sušené třeně), snad i kartofle (m. císařka, m. růžovka – podle vajíčka? u některých muchomůrek uváděna ale též vůně po bramborech)

ostatní vzhled: módní žampion (m. citronová), páví muchomůrka, pávice (m. červená), pávice (m. pošvatá), punčocháč (m. šedivka; rýhovaná struktura vrchní části třeně? barva? ŠEBEK 1968, s. 7: „jemné rýžky na prstenu ... podobající se podélným řadám na pletených punčochách“), strakatá muchomůrka (m. růžovka), šedý žampion (m. šedivka), špunty (m. červená, mladé plodnice; KRATOCHVÍLOVÁ 2004 navrhuje i nepřiliš pravděpodobnou souvislost s výrazem *špundus* „obava“ – srov. MACHEK 1971), vejcovník zelený (m. zelená; tvar + barva), závojenka zelená (m. zelená; povrch + vzhled)

podle hodnoty: císařka, cesarka, císařský hřib (m. císařka), čertoplach (m. zelená), jedovatá zemanka (m. zelená), jedovatá muchomůrka (m. červená), královské žampion, králůvka (m. císařka), machovírka, mochamůrka, mochoruka, mochovíra, mochovíra, muchomor, muchomorka, muchomírka, muchorůvka, muchotrávka, vochomůrka, ochomura, mucholapka, muchárka, mušarka, mušina, mušinec, mušinka (m. červená), muchomůrka, muchomírka, muchovírka, vochomírka, vochomůrka (různé druhy), snad i francouzský hřib (m. císařka), masák, masovka (m. růžovka; možná ale též podle masové barvy – tak HOLUB – LYER 1978), pečárka (m. císařka – nebo vzhled?), prašivka, prašivinka (různé druhy), španělský žampion (m. šedivka), žampion (m. císařka – nebo i vzhled?)

ostatní: štěpný žampion (m. růžovka; konzistence + vzhled/hodnota)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: březovka (m. pošvatá)

ostatní:

na něčí počest: bečvářík (m. růžovka; podle sedláka Bečváře, který ji ve Zlonicích na Slánsku začal první sbírat¹¹²)

ostatní: lesní žampion (m. růžovka, m. šiškovitá; místo růstu + hodnota/vzhled), márinka (m. růžovka), masařka (m. růžovka – snad stejná motivace jako u jmen masák, masovka?), šajdák, šajdáci (m. červená, kloboučky nebo celé sušené plodnice)

MUŠLOVKA (*Auriculariopsis*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle vzhledu plodnic: bývají miskovité, často zprohýbané, uvnitř okrové až hnědé a někdy vrásčité, zvenku bělavé – mohou připomínat mušle.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: m. plstnatá (*ampla*)

NÁRAMKOVITKA (*Floccularia*; 1 druh)

Poprvé OPIZ 1852.

Etymologie: Podle prstenu na třeni, který může připomínat náramek (v češtině se tímto jménem označuje i rod *Catathelasma*, jenž má tento prsten dvojité a obzvlášť nápadný).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: n. žlutozelená (= *straminea*)

NEDOHUB (*Hypomyces*, *Peckiiella*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1935.

Etymologie: Pravděpodobně podle vzhledu a způsobu výskytu – parazitičtí zástupci tohoto rodu jako by se „nezmohli“ na nic dalšího, než porůstat plstovitým povlakem lupeny ostatních hub – jako by sami nebyli ještě cele houbami.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: n. cihlový (= *P. lateritia*), zelený (= *H. viridis* / *Byssonectria luteovirens*), zlatovýtrusý (= *H. chrysospermus*)

---

¹¹² ŠEBEK 1968, s. 9.

OCASNÍK (*Lysurus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1958.

Etymologie: Zřejmě podle vzhledu, zejména tvaru, jímž může tento hadovce podobný druh připomínat ocas.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: o. křížový (= *cruciatus*)

OHNIVEC (*Plectania*, *Sarcoscypha*, *Microstoma*; 5 druhů)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle barvy: zvlášť druh o. šarlatový má uvnitř číškovité až miskovité plodnice zářivě šarlatově červenou barvu.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. černý (~ *P. melastoma*), šarlatový (= *S. coccinea*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: o. jurský (= *S. jurana*), rakouský (= *S. austriaca*)

podle doby růstu: o. zimní (*M. protracta* / = *S. hiemalis*)

OHNIVKA (*Pyronema*; 2 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Opět podle barvy plodnice (je oranžově až lososově červená), možná hraje roli i místo růstu: čerstvá spáleniště (F. M. Opiz ji proto pojmenoval uhlo mil, jméno se však neujalo).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: o. domácí (= *domesticum*), spáleništní (*omphalodes*)

OHŇOVEC (*Phellinus*; 9 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Na rozdíl od předchozích dvou rodů ne podle barvy, ale spíše kvůli použití při rozdělování ohně. (PŘEHLED HUB 1972 uvádí: „Dříve se z něho také někde dělala zápalná hubka.“)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. rezavý (= *ferruginosus*)

podle tvaru: o. škeblovitý (= *conchatus*)

ostatní vzhled: o. statný (= *robustus*), tečkovaný (= *punctatus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: o. jižní (*pseudopunctatus*), ovocný (= *pomaceus*; roste na ovocných stromech)

ostatní:

na něčí počest: o. Hartigův (= *hartigii*), Pouzarův (= *pouzarii*)

ostatní, asi podle vědeckého názvu: o. dotýkavý (= *contiguus*)

OPEŇKA (*Kuehneromyces*; 1 druh)

Poprvé KREJČÍ – BILL 1860.¹¹³

Etymologie: Staré, lidové (jako opěnka, jak poznamenává i BEZDĚK 1905, s. 150) – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: o. měnlivá (*mutabilis*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle vůně: voňata, voňátka, snad též lípátka, lipůvka, lípůvka (viz následující jméno; možná ale též dle místa výskytu – to míní ŠEBEK 1968, s. 8)

ostatní: žlutá lipěnka (barva + vůně po lípách, jak uvádí KREJČÍ – BILL 1860, s. 46)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: opěnka, podpěnka, vopěnka, vopinky; opünckel (to u občanů

¹¹³ Nikoliv až Svrček 1954, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974).

něm. národnosti), parezník, parezovka, pařezovka; průvky

ORANŽOVEC (*Pycnoporellus*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1963.

Etymologie: Podle barvy: zvláště druh o. vláknitý je živě oranžový.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: o. vláknitý (*fulgens*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: o. americký (*alboluteus*)

ORANŽOVKA (*Byssonectria*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Chmelíček 1969 pro rod *Phyllotopsis*¹¹⁴; zde Kotlaba a Pouzar 1972.

Etymologie: Podle oranžové barvy plodnic.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: o. větvenovýtřusá (= *fusispora* / *terrestris*)

OŘÍŠKOVEC (*Hydnotria*; 2 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Pravděpodobně podle vzhledu plodnice, která zejména u druhu o. Tulasneův může barvou, tvarem i labyrintickými chodbičkami viditelnými na řezu připomínat oříšek či ořech.

Druhovká jména:

ostatní:

na něčí počest: o. Michaelův (= *michaelis*), Tulasneův (= *tulasnei*)

OSTNÁČEK (*Resinicium*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle bradavčitého až řídce ostnatého povrchu plodnice.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. dvoubarvý (= *bicolor*)

OSTNATEČEK (*Dentipellis*, *Steccherinum*; 4 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Povrch plodnic zástupců tohoto rodu je pokryt ostny (nejnápadnější jsou u o. křehkého, ve vědeckém členění řazeného do rodu *Dentipellis*).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. okrový (= *S. ochraceum*), rezavý (*S. laeticolor*)

podle povrchu plodnice: o. brvitý (= *S. fimbriatum*)

podle konzistence: o. křehký (= *D. fragilis*)

OSTROPÓRKA (*Oxyporus*, *Rigidoporus*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936 (jako ostropórka; dlouze nejspíš kdosi po roce 1974).

Etymologie: Vytvořeno nejspíš překladem z vědeckého názvu *Oxyporus*: *oxys* znamená „ostrý“, *porus* „otvor, pór“. (Zdá se tedy, že by póry těchto hub měly být ostré, o tom však méně dostupné zdroje mlčí.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. černající (= *R. nigrescens*)

podle tvaru: o. rozlité (*O. obducens*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: o. jilmová (= *R. ulmarius*)

OUŠENKA (*Sowerbyella*; 2 druhy)

¹¹⁴ Dnes spadá pod hlívu, např. rovněž oranžová h. hnízdovitá (*Phyllotopsis nidulans*).

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1921.

Etymologie: Podle vzhledu plodnic (miskovitý, často zprohýbaný tvar, žlutá až bělavá barva, zvenku jemně plstnaté), kterým mohou tyto houby připomínat nějaká ouška.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. jednobarvá (*imperialis*)

ostatní vzhled: o. kořenující (= *radiculata*)

ouško (*Otidea*; 4 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922 (avšak patrně lidové, již JUNGSMANN 1835–1839 uvádí *ouško*, *ušáč*, *ušíčka* jako výrazy zřejmě označující podobnou boltcovitku ucho Jidášovo). Stejně motivován i název vědecký (řec. *otos* „ucho“).

Etymologie: Podle celkového vzhledu plodnic (tvar, barva, konzistence), který připomíná uši – např. plodnice druhu o. zaječí jsou někdy zaječím uším vsutku podobné.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. citronové (*concinna*), hnědé (= *umbrina*)

podle tvaru: o. kornoutovité (*onotica*)

ostatní vzhled: o. zaječí (= *leporina*; tvar a barva)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: kornoutek (o. zaječí)

OUTKOVKA (*Antrodia*, *Antrodiella*, *Cerrena*, *Coriolopsis*, *Datronia*, *Funalia*, *Pycnopus*, *Trametes*; 24 druhů)

Poprvé PRESL 1848b.

Etymologie: Vytvořeno zřejmě J. S. Preslem analogií podle latiny – ve slovníčku k Počátkům rostlinosloví je outek uváděn jako český název pro lat. *trama*, tedy dužinu (PRESL 1848a, s. 396: „*Outek, trama, der Einschlag; prostřední vrstva roušková, na níž po obojí straně sedí vřečka výtrusová...*“; v tomto významu nezná slovo ani JUNGSMANN 1835–1839), outkovka je tedy vytvořena podle rovnice *trama* = outek, tudíž *Trametes* = outkovka.¹¹⁵

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: o. bělavá (= *A-ia albida*), bělohnědá (= *A-ia albobrunea*), citronová (= *A-ia citrinella*), jednobarvá (= *C-a unicolor*), naoranžovělá (*A-ia fissiliformis*), rumělková (*P. cinnabarinus*)

podle tvaru o. hrbatá (= *T. gibbosa*), různotvará (= *A-ia heteromorpha*), polorozlitá (*A-ia variiformis*)

podle povrchu plodnice: o. chlupatá (*T. hirsuta*)

ostatní vzhled: o. pásovaná (*T. ochracea*), pestrá (= *T. versicolor*), pýřitá (= *T. pubescens*)

podle konzistence dužiny: o. měkká (= *D. mollis*)

podle vůně/pachu: o. libovonná (= *A-ia fragrans*), vonná (= *T. suaveolens*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: o. buková (= *A-ia faginea*), jabloňová (*A-ia malicola*), francouzská (= *gallica*)

podle způsobu výskytu: o. řadová (= *A-ia serialis*), příživná (= *A-ia parasitica*)

ostatní:

na něčí počest: o. Hoehnelova (= *A-ia hoehnelii*), Romellova (= *A-ia romelii*)

ostatní: o. jelení (= *A-ia cervina*)

PADLÍ (mnoho rodů z řádu *Erysiphales* – česky padlí; v knize jen zmíněn český název)

Poprvé PRESL 1846 (jako lidové).

Etymologie: Podle vzhledu: vypadá, jako by na rostliny napadal jakýsi povlak (lidovou představu „šťávy padlé na listy“ zmiňuje MACHEK 1971).

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

¹¹⁵ V předchozí práci (HÁNOVÁ 2002) jsem toto jméno odvozovala kvůli pestrému páskovanému klobouku od tkalcovského útku, což tímto odvolávám.

ostatní vzhled: padlí

ostatní:

ostatní: medovice (podle Presla; pravděpodobně jde buďto o smíšení s jiným napadením stejných míst, které napadají i zástupci padlí – např. listů různých druhů stromů – , nebo jen o přenesení jména podle stejného místa výskytu)

PALEČKA (*Tulostoma*; 3 druhy)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Pravděpodobně podle tvaru, který připomíná paličku (forma slova by sice spíš ukazovala na odvození od palec, paleček, houby však jako palec nevypadají; nejspíš Preslův novotvar, inspiraci slovem paleček nelze ale vyloučit – viz jméno rodu PALUŠKA).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: p. brvitá (= *fimbriatum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. rolní (= *campestre*)

podle doby růstu: p. zimní (= *brumale*)

PALÍČKOVICE (*Claviceps*; jen zmíněno v textu)

Poprvé BERNARD 1901 (měl ale i BEZDĚK 1901, aniž zmiňuje Bernarda – možná obecně známé, lidové?)¹¹⁶.

Etymologie: Podle paličkovitého tvaru plodnic (podobně motivován i název vědecký: lat. *clavus* „hřebík, kolík“, *ceps* „hlava“).

Lidová jména:

ostatní:

ostatní: (p. nachová) náměl, náměl, namělič, houpor (Chodsko – úpor? úbor? či tak něco?), reš, svatojánské žito (napadený klas), svatojánský chléb

PALUŠKA (*Typhula*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Zřejmě podle tvaru plodnic (tenké kyjovité, tedy opět připomínající paličku; tento tvar nemá ani JUNGSMANN 1835–1839, jde tedy snad o Preslův novotvar¹¹⁷, možná pod vlivem polštiny – BAŃKOWSKI 2000 uvádí zdvojnásobinu *paluszek* „paleček“, doloženou z 16. stol., a na rozdíl od pojmenování rodu PALEČKA lze u rodu PALUŠKA o podobě k palci uvažovat).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: p. štíhlá (*phacorrhiza*)

PAŘEZNÍK (*Panellus*; 5 druhů)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Podle místa růstu, jímž jsou pařezy a kmeny stromů.

Druhá jména: p. obecný (*stipticus*), dále

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. fialovoplavý (= *violaceofulvus*)

podle konzistence: p. jemný (*mitis*), tuhý (*ringens*)

podle vnějších okolností:

podle doby růstu: p. pozdní (= *serotinus*)

PATYČKA (*Leotia*; 2 druhy)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Zřejmě podle tvaru, který připomíná jakousi tyčku. Pa- asi předpona k odlišení od tyčky skutečné, zdůraznění nepravosti – něco jako „jakoby tyčka“? (J. S. Presl má podobně i pazoubek.)

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

¹¹⁶ K poměru těchto dvou děl z roku 1901 srov. výše pozn. pod čarou č. 79.

¹¹⁷ V předchozím díle s B. W. Berchtoldem uvádějí v seznamu jím známých zakončení slov i zde použitelné *-uška* (BERCHTOLD – PRESL 1820, s. 212–215).

podle barvy: p. černozeleňá (= *atrovirens*)
podle konzistence: p. rosolovitá (*lubrica*)

PAVUČINEC (*Cortinarius*; 38 druhů)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: Podle pavučinovitěho závoje (vela), který v mládí spojuje klobouk s třenem.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. bělofialový (= *alboviolaceus*), blankytný (*evernius*), bledavý (*argutus*), citronový (= *limonius*), fialový (= *violaceus*), malachitový (~ *malachius*), modrý (= *coerulescens*), nařialovělý (*salor*), plavooranřový (*collinitus*), řirový (= *sulfurinus*), sytořlutý (= *claroflavus*), zlatonohý (*auroturbinatus*), zlatořlutý (= *aureofulvus*)

podle tvaru: p. mnohotvárný (= *multiformis*)

podle povrchu plodnice: p. řervenořupinný (*bolaris*), mastkový (= *sebaseus*), náramkovitý (= *armillatus*), natřený (= *delibutus*), plevnatý (= *paleaceus*), plyřový (*orellanus*), slizký (= *mucosus*), řupinonohý (~ *pholideus*)

ostatní vřhled: p. elegantní (= *elegantior*), nádherný (= *speciosissimus*), odchylný (= *anomalus*), proměnlivý (= *polymorphus*), různý (= *varius*)

podle konzistence: p. natvrdlý (= *duracinus*)

podle vůně/pachu: p. anýřový (~ *odorifer*), kozlí (*traganus*), pelargoniový (*paleiferus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. březový (= *betulinus*), hercynský (= *hercynicus*), osikový (*trivialis*)

ostatní:

na něčí počest: p. Bulliardův (= *bulliardii*), Pearsonův (= *pearsonii*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: p. psí (= *caninus*; hodnota?), tuřovitý (*tophaceus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vřhled: volský jazyk (p. různý; snad barva, možná i povrch klobouku?)

podle konzistence: vrzavka (p. různý, jinde p. slizký)

PAVUČINÍK (*Amphinema*, *Botryobasidium*, *Byssocorticium*, *Haplotrichum*; 5 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917 pro rod *Cortinarius* (střídá s názvem *pavučinec*; ve formě *pavučinník* již BEZDĚK 1901); na současné rody (naprosto odlišné, dřevní s rozlitými plodnicemi) přenesl nejspíš někdo po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 v tomto významu neuvádí).

Etymologie: Nejspíše podle konzistence a vřhledu plodnic (řasto bělavé, u druhu p. třásnitý „vatovitě pavučinovitě“ HOUBY 1999, s. 85).

Druhovká jména: p. obecný (*Bot. subcoronatum*), dále

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. modrozelený (~ *Bys. atrovirens*), rezavý (= *H. rubiginosum*)

podle povrchu plodnice: p. hladký (= *Bot. laeve*), p. třásnitý (*A. byssoides*)

PAVUČINOPÓRKA (*Hydnopolyporus*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle vřhledu: plodnice jsou „rozlité, ... měkké, na okrajích třásnité a bělavé, jinde pokryté nahloučenými ... pohárky, které ... později ... připomínají póry“ (HOUBY 1999, s. 94) – vnější řásti plodnic tedy připomínají pavučinu, vnitřní zase póry.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: p. brvitá (= *fimbriatus*)

PAZOUBEK (*Geoglossum*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Nejspíš podle tvaru, který u některých zástupců tohoto rodu může připomínat tvar zubů (ačkoli řastější jsou patrně plodnice podobné jazyku) – pravděpodobné je buď připodobnění, nebo přímo i přitvoření k původnímu jménu jazourek, z něřž se tento rod odřtěpil.

Druhovká jména:

ostatní:

na něčí počest: p. Cookeův (= *cookeianum*)

PEČÁRKA (*Agaricus*; 35 druhů)¹¹⁸

Poprvé PRESL 1846 (jako lid.).

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. červenavá (= *porphyrizon*), krvavá (~ *haemorrhoidarius*), purpurová (*purpurellus*), růžovolupenná (*comtulus*), sněhobílá (*chionodermus*)

podle tvaru: p. hlíznatá (*esettei*)

podle povrchu plodnice: p. opásaná (= *bitorquis*), šupinkatá (= *squamulifer*), tmavovláknitá (= *fuscifibrillosus*), vlnatá (~ *lanipes*)

ostatní vzhled: p. koroptví (*phaeolepidotus* / = *perdicinus*), odlišná (*semotus*), ovčí (*arvensis*; barva + povrch), perličková (*moelleri*; barva + povrch), statná (~ *macrocarpus*), velkovýtrusá (= *macrosporus*), vznosná (= *excellens*)

podle vůně/pachu: p. nepříjemná (~ *maleolens*), zápašná (*xanthoderma*)

podle hodnoty: p. císařská (~ *augustus*; nebo velikost?)

ostatní: p. dvouvýtrusá (= *bisporus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. hajní (~ *silvicola*), lesní (= *silvaticus*), pampová (= *pampeanus*), polní (= *campestris*), rumištní (*vaporarius*)

podle doby růstu: p. letní (*altipes*)

ostatní:

na něčí počest: p. Benešova (= *benesii*), Bernardova (= *bernardii*), Bohusova (= *bohussii*), Deylova (= *deylii*), Langeova (= *langei*), Pilátova (= *pilatianus*), Romagnesioho (= *romagnesii* / *radicatus*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: p. necudná (= *impudicus*; asi kvůli tomu, že na řezu nečervená)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bělinka (p. polní), bílý žampion (p. ovčí, p. polní), mikuláš (p. polní), uhelka, úhelka (p. polní; nebo hodnota: pečení?), nejspíš i cikánka (p. polní; možná též hodnota: pečení, ještě jiné vysvětlení podává TÁBORSKÝ 1913, s. 35: „poněvadž se někde náhle vyskytne ve velkém množství a hned zase zmizí“)

podle vůně/pachu: karbolák (p. zápašná)

podle hodnoty: pečárka, pečiarika, pečurka (p. polní aj. druhy), snad i zemanka (p. polní aj. druhy – nebo barva? k té se kloní MAJTÁNOVÁ 1970)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: lesní žampion (p. císařská), draholinka (p. polní; MAJTÁNOVÁ 1970: *drahy* „pastviny“), pastrňák (p. polní; MAJTÁNOVÁ 1970: < pastviňák), votavka (p. polní), snad i rákosník (p. ovčí subsp. křídová), švestková houba (p. polní; tak SEBEK 1968, s. 8, jinou možností by byla lid. etymologie podle jména pečárka pro pečené švestky?)

podle způsobu výskytu: couralka (p. polní aj. druhy; MAJTÁNOVÁ 1970: ojedinělost)

ostatní:

ostatní: honcula (p. polní), kobyli bzdinky (p. polní aj. druhy), kravěnka (p. polní; snad místo výskytu?), žampion (p. polní aj. druhy; přejato z fr. *champignon* vlivem tamního pěstování); možná sem patří i další jména, o nichž ovšem těžko říct, jsou-li stoprocentně lidová – ve starších pracích se lze setkat s českými názvy žampion/pečárka/zemanka/úhelka ovčí (p. ovčí)

PENÍZEČKA (*Baeospora*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Herink 1953.

Etymologie: Podobná zástupcům rodu PENÍZOVKA, také podle vzhledu plodnic.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: p. drobnovýtrusá (*myosura*)

¹¹⁸ Srov. též heslo ŽAMPION.

PENÍZOVKA (*Clitocybula*, *Collybia*, *Flammulina*, *Gymnopus*, *Megacollybia*, *Rhodocollybia*, *Strobilurus*, *Xerula*; 29 druhů)

Poprvé OPÍZ 1852 jako penízkovka, penízovka až Smotlacha in BAYER 1916 (ale i to jen u obrázku, v textu měl ještě penízkovka).

Etymologie: Klobouky některých druhů připomínají peníz plochým tvarem, barvou (p. sametonohá je zlatooranžová) a snad i konzistencí, jak soudí J. Bezděk (BEZDĚK 1901, s. 158): „Penízkovky mají klobouk tence dužnatý neb dužnato-blanitý (odtud jejich jméno)“. Patrně utvořeno podle názvu vědeckého, jak o tom píše A. J. Bernard (BERNARD 1910, s. 19): „*Collybia Fries* utvořil dle řeckého κόλλυβος *penízek*, mince; ježto **některé** tyto houby mají malé, ploché klobouky. Jméno samo však dosti nevhodné, anyť některé tyto houby mají klobouky až 13 cm široké a vypuklé. Dle tohoto jména BLH s. 158 navrhuje *penízkovka*...“¹¹⁹ (Nelze vyloučit ani inspiraci nějakým nedochovaným názvem lidovým – např. BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964 uvádí v pol. dialektech pro p. sametonohou názvy *pieniązek*, *monetka*, *feniczki* aj.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. červenonohá (= *G. erythropus*), máslová (= *R. butyracea* f. *butyracea*; možná i povrch – za vlhka lepkavý)

podle tvaru: p. hlíznatá (= *Col. tuberosa*), kuželovitá (*R. butyracea* f. *asema*), větvená (~ *Col. racemosa*), větvenonohá (= *G. fusipes*)

podle povrchu plodnice: p. hřebíkatá (*G. peronatus*), řasnatá (= *Col. cirrhata*), sametonohá (= *F. velutipes*)

ostatní vzhled: p. dlouhonohá (*X. pudens* / = *X. longipes*), dřípená (= *Clit. lacerata*; dřípený – rozdělený v dlouhé, úzké a nestejně cípy¹²⁰ – klobouk tohoto druhu rozpraskává), širokolupenná (= *M. platyphylla*), kořenující (= *X. radicata*; sem? třech končí kořenem), kroucená (*R. proluxa* var. = *distorta*), provázková (*S. stephanocystis*; dlouze kořenuje jako chlupatý provázek), vodnatá (= *G. aquosus*; barva + průsvitnost, tj. konzistence?)

podle vůně/pachu: p. smrdutá (~ *G. brassicolens*)

podle chuti: p. nahořklá (*S. tenacellus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. alpská (= *G. alpinus*), dubová (*G. dryophilus*), smrková (*S. esculentus*), stepní (*F. ononidis*)

podle doby růstu: p. letní (*F. fennae*)

podle způsobu výskytu: p. nahloučená (= *G. acervatus*), splývavá (= *G. confluens*), srostlá (*G. ocior*), trsnatá (~ *Clit. abundans*)

ostatní:

na něčí počest: p. Cookeova (= *Col. cookei*)

zřejmě podle vědeckého jména: p. věštecká (= *G. hariolorum*; asi způsob výskytu? je jich hodně najednou či trsy – pravděpodobně z nich šlo věštit?)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: křivotina (p. dubová), špička (p. širokolupenná), palička (p. smrková)

podle povrchu plodnice: kožuška (p. dubová; možná též dle hnědé barvy)

ostatní vzhled: čápí houba (p. kořenující; podle dlouhého třeně – tak ŠEBEK 1968, s. 6)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: pařezník (p. širokolupenná)

ostatní: dubová špička (p. dubová; místo růstu + podoba ke špičce), lesní špička (p. větvenonohá)

PESTŘEC (*Scleroderma*; 4 druhy)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré jméno) pro rod *Lycoperdon* (PÝCHAVKA), pro rod *Scleroderma* PRESL 1846.

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména: p. obecný (*citrinum*), dále

¹¹⁹ Značkou BLH má A. J. Bernard na mysli knihu BEZDĚK 1901; je tedy zřejmé, že nevěděl o tom, že název do češtiny zavedl již F. M. Opiz.

¹²⁰ SSJČ, podobně již PRESL 1848a.

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. hnědý (= *fuscum*)

podle povrchu plodnice: p. bradavčitý (= *verrucosum*), jamkatý (*areolatum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: babí pupky (p. obecný; tvar + asi povrch – rozpraskanost, strupovitost), brambora, kartofle (p. obecný), lanýžovec, oblanýž (p. obecný)

podle chuti: lanýž ostrý (p. obecný)

ostatní: psí kulky (p. obecný; tvar a hodnota?)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: kolínský lanýž (p. obecný), zahradní lanýž (p. obecný)

ostatní: jelení skok (p. obecný), lanýž (p. obecný; častý lid. název, asi nadřazený)

PEVNÍK (*Amylostereum*, *Chondrostereum*, *Lopharia*, *Stereum*, *Xylobolus*; 10 druhů)

Poprvé OPIZ 1852.

Etymologie: Zřejmě podle konzistence plodnic: dužnina bývá tuhá.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. krvavějící (= *S. sanguinolentum*), nachový (= *Ch. purpureum*)

podle povrchu plodnice: p. chlupatý (= *S. hirsutum*), plstnatý (= *S. subtomentosum*), rozpraskaný (~ *X. frustulosus*)

ostatní vzhled: p. korkovitý (*S. rugosum*; asi konzistence, snad i barva)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. dubový (*S. gausapatum*), jedlový (*A. chailletii*), smrkový (*A. areolatum*)

ostatní: p. kaštanový (*L. spadicea*; asi místo růstu, možná ale i barva? tak i věd.)

PLÁTENICE (*Ombrophila*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Pravděpodobně pojmenována podle místa růstu, jak vysvětluje z popisu J. Velenovského (op. cit., s. 846): „...na starém pytlí (patrně konopném)...“

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. fialová (= *ianthina*)

PLESŇÁK (*Thelephora*; 3 druhy)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Asi podle vzhledu plodnic – zejména druh p. čekankový připomíná plíseň celými svými bělavými štětičkovitě větvičkovitými plodnicemi, jak napovídá i jeho vědecký druhový název (*T. penicillata*).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: p. čekankový (*penicillata*), karafiátový (*caryophyllea*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. zemní (= *terrestris*)

PLÍŠKA (*Exobasidium*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Pravděpodobně odvozeno od slova plíseň – jde o houbu parazitující na brusinkách, napadené listy jsou z jedné strany červené, z druhé bílé (někdy jsou asi patrné jen ty bílé a houba tak může připomínat nějakou plíseň).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. brusinková (= *vaccinii*)

PLSTNATEC (*Spongipellis*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1958.

Etymologie: Podle povrchu a konzistence plodnic, které jsou měkké, chlupaté, jakoby plstnaté.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: p. pěnový (= *spumeus*)
podle vnějších okolností:
podle místa růstu: p. bukový (*delectans*), jižní (*schulzeri*)

PLSTNATEČEK (*Climacocystis*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1958.

Etymologie: Také u tohoto rodu mají zástupci chlupaté klobouky, jejich plodnice se navíc dost podobají předešlému rodu.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. severský (*borealis*)

PLSTNATKA (*Tapesia*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle vzhledu podhoubí – plodnice „vyrůstají z povrchového plstnatého, hnědě zbarveného podhoubí“ (HOUBY 1999, s. 25).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. hnědá (= *fusca*)

PODLOUBNÍK (*Gyrodon*; 1 druh)

Poprvé SMOTLACHA 1911.

Etymologie: Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974, s. 97) jde o autorovu vědomou nápodobu lidového jména *poddoubník*. (Jak již bylo naznačeno, F. Smotlacha se snažil o sblížení odborného a lidového názvosloví; alespoň popisovaný druh roste výhradně pod olšemi, snad na místech, kde vytvářejí jakoby loubí? Z lidu je každopádně doloženo i *podloubník* pro síťkovec dubový, ovšem nejistého stáří.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. siný (= *lividus*)

POHÁROVKA (*Crucibulum*; 1 druh)

Poprvé BERNARD 1894.

Etymologie: Podle tvaru plodnice v dospělosti – připomíná pohárek.

Druhovká jména: p. obecná (*laeve*)

POLNÍČKA (*Agrocybe*; 6 druhů)

Poprvé MACKŮ 1913.

Etymologie: Patrně primárně pojmenováno nikoli podle místa růstu¹²¹ – sice alespoň druh p. polokulovitá (*A. semiorbicularis*, v knize neuveden) roste podél polí, polních cest a podobně, analýza vědeckého názvu (řec. *agros* „pole“, *kybe* „hlava“), jímž se autor pravděpodobně inspiroval, ovšem spíš svědčí pro výklad naznačovaný v knize HOUBY 1999, s. 266: „klobouk (...) za sucha někdy políčkovitě rozpukaný“. (I vědecký název jde však chápat i prvním způsobem – ETYMVĚDNÁZVŮ2 jej vysvětluje jako „hlava polí“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: p. lysá (*erebia*)

ostatní vzhled: p. drobná (*sphaleromorpha*)

podle konzistence: p. tuhá (*molesta*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. stínomilná (*brunneola*), topolová (*cylindracea* / *aegerita*)

podle doby růstu: p. raná (= *praecox*)

POPRAŠKA (*Coniophora*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1959.

Etymologie: Podle vzhledu rozlitých plodnic – dřevo napadené zástupci tohoto rodu vypadá jako něčím poprášené.

Druhovká jména:

¹²¹ Od místa růstu odvozují toto jméno i D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974, s. 71) a J. Hladký (HLADKÝ 1996, s. 55).

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: p. tenká (*arida*), větvenovýtrusá (= *fusispora*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. sklepní (*puteana*)

PÓRNATICE (*Physisporinus*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Zřejmě podle nápadných pórů; pravděpodobný je vliv dřívějšího vědeckého názvu *Poria*, který označoval i druhy rodu následujícího (nejspíše jméno ovšem vzniklo jednoduše obměnou názvu rodu PÓRNATKA pro nově vytvořený rod).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. krvavějící (= *sanguinolentus*)

ostatní:

ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: p. skleněná (= *vitreus*; snad barva?)

PÓRNATKA (*Antrodia*, *Auriporia*, *Ceriporia*, *Ceriporiopsis*, *Cinereomyces*, *Junghuhnia*, *Perenniporia*, *Postia*; 17 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kučera 1915–1916.

Etymologie: Odvozeno od pórů, které jsou u některých zástupců tohoto rodu výrazné (jak ukazuje mj. i druhové jméno p. krásnopórá), patrně opět pod vlivem dřívějšího vědeckého názvu *Poria*.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. bledoplavá (= *Ce-sis gilvescens*), nahnědlá (*Ce-sis subrufa*), placentová (= *Pos. placenta*), pomerančová (~ *Aur. aurulenta*), popelavá (*Cin. lindbadii*), purpurová (= *Ce-ria purpurea*)

podle tvaru: p. polštářkovitá (= *An. pulvinascens*), rozlitá (*An. gossypina*)

ostatní vzhled: p. krásnopórá (*J. nitida*), nádherná (~ *Ce-ria excelsa*), síťkovitá (= *Ce-ria reticulata*), tenká (= *Per. tenuis*)

podle chuti: p. nahořklá (*An. sitchensis*), nakyslá (= *Per. subacida*)

ostatní:

na něčí počest: p. Herinkova (= *Ce-ria herinkii*), Vaillantova (= *An. vaillantii*)

ostatní: p. chlebová (~ *Per. medulla-panis*)

PÓRNOVITKA (*Hyphodontia*, *Schizopora*; 3 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Dříve řazeno také do rodu *Poria*, tedy nejspíš opět obměna názvu rodu PÓRNATKA.

Druhovká jména: p. obecná (*H. radula*)

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: p. drobnopórá (*S. flavipora* / *carneolutea*), různopórá (*S. paradoxa*)

PÓROVKA (*Aporpium*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle nápadných pórů; opět rod vydělený z dřívějšího rodu *Poria* se jménem pravděpodobně ovlivněným tímto vědeckým názvem.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. šedá (*caryae*)

POUZAROVKA (*Pouzarella*; jméno jen zmíněno v textu, dnes jen podrod rodu ZÁVOJENKA)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí); patrně i po roce 1976, kdy byl zaveden název vědecký (INDEX FUNGORUM: Mazzer 1976)

Etymologie: Na počest českého mykologa Z. Pouzara. Překlad názvu vědeckého.

PRAŠIVKA (*Bovista*; 4 druhy)

Poprvé BERNARD 1894 (již předtím prašivka OPIZ 1852; vedle toho ovšem ještě podobná jména užívána pro houby jiné, např. *prašivka* z díla KROMBOLZ 1836 je dnešní BEDLA (pro rod

Bovista uvádí autor v předešlém textu¹²² lidové jméno *prachovec*), TÁBORSKÝ 1913 ji zná zase jako označení nejdle houby obecně). Dříve (BERCHTOLD – PRESL 1820) zaváděno pro tento rod též lidové jméno *pejchavka*.

Etymologie: Podle „prášení“ výtrusů (BEZDĚK 1901, s. 187: „ze zralé houby vyletuje množství přejemného prášku (výtrusů) děrou“). Lidové; viz též heslo PRACHÓVKA v oddílu 4.1.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. černavá (= *nigrescens*), šedivá (~ *plumbea*)

ostatní vzhled: p. maličká (*dermoxantha* / = *pusilla*)

podle vnějších okolností:

podle doby růstu: p. letní (= *aestivalis* / *polymorpha*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní: prachovec, prášivka, pýchavka, babuška (různé druhy, i z rodu PÝCHAVKA)

PRAŠNATKA (*Gastrosporium*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1958.

Etymologie: Teřich této břichavkovité houby se ve stáří rozpadá v prach výtrusů.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: p. koříkatá (*simplex*)

PSIVKA (*Mutinus*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Šebek 1948.

Etymologie: Patrně pojmenováno podle druhového názvu p. obecné (vědecky *M. caninus*, tj. psi; dříve řazeno do r. *Phallus* a i v češtině nazýváno jelenka psi).

Druhá jména: p. obecná (*caninus*), dále

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: p. sličná (= *elegans*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: snad p. bambusová (= *bambusinus*)

ostatní:

na něčí počest: p. Ravenelova (= *ravenelii*)

PSTŘEŇ (*Fistulina*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846 (jako lidové)¹²³.

Etymologie: Lidové (VELENOVSKÝ 1920–1922 na s. 730 uvádí, že pod tímto jménem prodáváno i na pražském trhu). S nejvyšší pravděpodobností odvozeno *pestrý* (stč. *pestr*, *pstrý*) – pstřeň je na povrchu červený či červenohnědý, dužina jako uzené maso červená a bělavě žíhaná (spojení s *pestrý* navrhoval již ZUBATÝ 1919).

Druhá jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. dubový (*hepatica*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: pstřeň

ostatní vzhled: jelení jazyk, volský jazyk

podle konzistence: chřupáč

ostatní: masák (vzhled/kvalita?), masojed (patrně totéž)

ostatní: dubové maso (místo růstu + kvalita/vzhled)

PÝCHAVKA (*Handkea*, *Langermannia*, *Lycoperdon*, *Vascellum*; 15 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré jméno, ve tvaru *pejchavka*) pro rod *Bovista*

(PRÁŠIVKA), na rod *Lycoperdon* přenesl PRESL 1846 (pravděpodobně i pod vlivem toho, že jako lid. jméno právě pro tento rod uvádí *pejchavky* již KROMBOLZ 1836).

Etymologie: Staré, lidové (viz oddíl 4.1.).

Druhá jména: p. obecná (*Lyc. perlatum*), dále

¹²² KROMBOLZ 1831.

¹²³ A ne tedy až BEZDĚK 1901, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974).

podle vlastností plodnice:

podle barvy: p. čokoládová (*Lyc. molle*), hnědopurpurová (= *Lyc. atropurpureum*)

podle tvaru: p. hruškovitá (= *Lyc. pyriforme*), palicovitá (*H. excipuliformis*), stlačená (*V. pratense*)

podle povrchu plodnice: p. huňatá (*Lyc. umbrinum*), ježatá (= *Lyc. echinatum*), závojevitá (*Lyc. mammiiforme*)

ostatní vzhled: p. dlabaná (*H. utriformis*), klamná (= *Lyc. decipiens*), obrovská (= *Lan. gigantea*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: p. horská (*Lyc. nigrescens*), norská (= *Lyc. norvegicum*)

ostatní:

na něčí počest: p. Lambinonova (= *Lyc. lambinonii*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: kominík (různé druhy)

podle tvaru: brambůra (p. dlabaná), hlavice (různé druhy), puchýř (p. dlabaná), puchýř (různé druhy), vejce (různé druhy, mladé plodnice), snad i babí pupky (p. dlabaná), bejčí pytlík (různé druhy; tak ŠEBEK 1968, s. 6)

ostatní vzhled: bejčí tabák, bejčí tabáček (p. dlabaná; výtrusný prach, příp. i tvar váčku s tabákem), cikánská hubka (p. dlabaná; snad podle barvy ve stáří?), cigánský tabák, cikánský tabák (p. dlabaná aj. druhy), čertí tabák, čertí tabáček, čertovo tabák, čertův tabák, čertův tabáček (různé druhy; možná i kvalita?), dědečkův tabák (p. dlabaná), doutník (p. dlabaná), ďáblova dýmka (p. dlabaná), fajfka (různé druhy; tvar + výtrusy), hadí tabák (p. dlabaná; i kvalita?), muzikantský tabák (různé druhy), mužíčkův tabák (p. dlabaná), tabatěrka (p. dlabaná), vraní hovno, vraní chleba, vraní vejce, vraní vajco, vraní voko (p. dlabaná aj. druhy), zaječí pytlík (různé druhy), zaječí vejce (p. dlabaná)

podle konzistence: bouchačka (různé druhy), cikánský tvaroh (různé druhy), čmouda (p. dlabaná), čouďalka (různé druhy), dejmová houba, dejmavka, dejmovka (p. dlabaná), dymačka, dýmač, dýmák (p. dlabaná), foukačka (p. dlabaná), kobylí sýr (různé druhy), koňský sýr (p. dlabaná; i kvalita?), kozí sýr, kozí sejra (různé druhy), pejchavka, pejchauka, pýchavice, pýchavka, péchavka, péchavica (p. dlabaná aj. druhy), porchovka (různé druhy, Těšínsko), prachavice, prachovec, prachovice, prašivec, prašivice, prašílka, prašíuka, prašivka, prašivka, prašná pečárka, prašnatá pečárka, prašňák, prašník (různé druhy), prskavice (p. dlabaná), pšoukavka (p. dlabaná), ptáčí tvaroh (různé druhy), pukavice, pokavice (p. dlabaná aj. druhy), pýřavka, péřavka (různé druhy), vraní sýr, vraní tvaroh (p. dlabaná aj. druhy), zaječí kour (p. dlabaná)

podle hodnoty: mochromůrka (p. dlabaná)

ostatní: čertova fajfka (p. dlabaná; konzistence, barva, hodnota?), čertovo lejno (p. dlabaná; tvar + barva + kvalita?), čertovy kuličky, čertové guličky (různé druhy), čertův míšek (p. dlabaná), kobylina, kobylíšek (různé druhy), kovářský měch, měch (p. dlabaná), pytlík (p. dlabaná; tvar, konzistence), psí kule (různé druhy)

RÁŽOVKA (*Nectria*; rod jen zmíněn v legendě k doprovodné kresbě)

Poprvé PRESL 1846. (Ale již BERCHTOLD – PRESL 1820 měli rážkovka se značkou pro vlastní výtvor, což převzal i JUNGSMANN 1835–1839.)

Etymologie: Nejspíš podle tvaru: ve stč. znamenalo *ráž* i „kulička“. Tento význam uvádí J. Jungmann (op. cit.) hned jako první, dále má však i něco specifitějšího, vycházejícího podle odkazu právě ze zmíněného díla B. V. Berchtolda a J. S. Presla: *rážek* „sphaerula, tobolka kulovitá uprostřed otvorem opatřená, a semena huspeninovitá, jimiž dokonce naplněna, vypouštějící, n. p. *rážkovka*“ – zdá se tedy, že autoři nejdříve vytvořili termín *rážek* a potom z něj odvodili jméno houby *rážkovka*. J. S. Presl je ve své pozdější práci pak již jen zjednodušil – snad aby více připomínalo slovo *ráž* a představu kulovitěho tvaru?

REZ (věd. názvy mnohé; rod jen zmíněn v textu)

Poprvé OPIZ 1852.

Etymologie: Podle barvy (mnohé druhy jsou rezavé); prastaré. Psl. **r̥d̥a* (<*r̥d̥-ja) je odvozeno od **r̥d̥z* „červenohnědý“ z ie. **rudh-* (REJZEK 2001); srov. též heslo RYZEC v části 4.1.

REZAVEC (*Inonotus*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Patrně podle barvy plodnic, jež je u mnohých zástupců tohoto rodu rezavá.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: r. uzlinatý (= *nodulosus*)

podle povrchu plodnice: r. štětinatý (= *hispidus*)

ostatní vzhled: r. lesknavý (*radiatus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: r. horský (*hastifer*)

RONIVKA (*Hydropus*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba 1960.

Etymologie: Třeně a u některých druhů tohoto rodu i klobouky těchto hub jako by ronily vlhkost (jsou ojiněné).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: r. podhorská (= *subalpinus*), troudní (*marginellus*)

ROSOLOKLIHATKA (*Neobulgaria*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Šmarda 1953.

Etymologie: Podle rosolovité konzistence a podoby k zástupcům rodu KLIHATKA (věd. název tohoto rodu, *Bulgaria*, je ostatně obsažen ve vědeckém názvu rodu ROSOLOKLIHATKA).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: r. čirá (*pura*)

ROSOLOVEC (*Tremiscus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1931.

Etymologie: Podle rosolovité konzistence plodnice.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: r. červený (*helvelloides*)

ROSOLOVKA (*Tremella*; 3 druhy)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Podle konzistence plodnic, jež jsou u zástupců tohoto rodu za vlhka rosolovité.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: r. průsvitná (*encephala*)

podle tvaru: r. listovitá (= *foliacea*), mozkovitá (*mesenterica*)

ROSOLOZUB (*Pseudohydnum*; 1 druh)

Poprvé BEZDĚK 1905.

Etymologie: Podle rosolovité konzistence plodnice a ostnů (zubů) na její spodní straně.

Pravděpodobně utvořeno podle tehdejšího jména vědeckého (*Tremellodon* – *Tremella* rosolovka, řec. *odous*, *odon* „zub“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: r. huspenitý (*gelatinosum*)

ROVETKA (*Nyctalis*; 2 druhy)

Poprvé PRESL 1848b.

Etymologie: Patrně vytvořeno od substantiva *rov* – jde o houby parazitující na starých plodnicích holubinek a ryzců, tedy podle místa růstu (jako by šlo o jejich pohrobky?).¹²⁴

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: r. pýchavkovitá (*asterophora*)

¹²⁴ Stejně vykládá jméno rovetka i D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974, s. 84).

podle vnějších okolností:

podle způsobu výskytu: r. cizopasná (= *parasitica*)

ROZDĚRKA (*Sistotrema*; 5 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Patrně podle zoubků či ostnů na spodní straně klobouku (druh r. splývavá) či na rozlitéch plodnicích (druh r. Brickmannova) – jako by jimi něco rozdírala (slovensky se jmenuje trhavka), nebo ještě pravděpodobněji jako by je měla rozedrané, roztrhané: často bývají síťovité póry, válcovité ostny, zvlněné lišty nebo zploštělé zoubky pomíchány, celek může působit neuspořádaným až poničeným dojmem. Této interpretaci napovídá i analýza názvu vědeckého (ETYMVĚDNÁZVŮ2): *Sistotrema* je složenina z řec. *seistos* „roztřesený, setřepaný“ a *trema* „díra, otvor, ústí“, vykládaná jako „s roztrhanými, rozbitými, nejasnými póry“.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: r. švédská (= *suecicum*)

podle způsobu výskytu: r. splývavá (= *confluens*; klobouky splývají)

ostatní:

na něčí počest: r. Brinkmannova (= *brinkmannii*), Sernanderova (= *sernanderi*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: r. korunkatá (= *coroniferum*)

ROZPUKLEC (*Phallogaster*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Svrček 1958.

Etymologie: Podle rozpučování plodnic v pozdějších stádiích růstu těchto břichatkovitých hub.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: r. hruškovitý (*saccatus*)

RUDOUŠEK (*Rhodocybe*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Podle barvy klobouku, který může být i do červena; pravděpodobně utvořeno pod vlivem názvu vědeckého (řec. *rhodo-* „růžový, červený“, *kybe* „hlava“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: r. uťatý (*gemina*, dříve = *truncata*)

RŮZNOPÓRKA (*Abortiporus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Podle pórů, jež bývají různé (hranaté až labyrintické).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: r. pleťová (*biennis*)

RYZEC (*Lactarius*; 59 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (jako staré jméno).

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: r. bělomasý (= *albocarneus*), bledý (= *pallidus*), černo hlávek (*lignyotus*), fialovější (= *violascens*), hnědočervený (= *badiosanguineus*), hnědozelený (*fluens*), játrový (= *hepaticus*), lilákový (= *lilacinus*), liškový (*theiogalus*), lososový (= *salmonicolor*), oranžový (*mitissimus*), osmahlý (*quieticolor*), sazový (= *fuliginosus*), strakatý (*musteus*), zelenající (~ *glaucescens*), zelený (*blennius*), zlatomléčný (~ *chrysorrheus*), žlutavý (= *flavidus*), snad i datlí (= *picinus*), krémový (= *cremor*), syrovátkový (*serifluus*)

podle tvaru: r. nálevkovitý (~ *omphaliformis*)

podle povrchu plodnice: r. dubkovaný (= *scrobiculatus*), osténkatý (= *spinosulus*), plstnatý (~ *vellereus*), pýřitý (= *pubescens*), scvrklý (*vietus*), vrásčitý (= *rugatus*)

ostatní vzhled: r. křídlatovýtrusý (= *pterosporus*; křídlovitá ornamentika výtrusů), lemovaný (*aspideus*), pásovaný (= *zonarius*), statný (~ *repraesentaneus*), snad i r.

pergamenový (= *pergamenus*)
podle vůně/pachu: r. citronový (= *citriolens*), kafrový (= *camphoratus*), libovonný (*fuscus*), ploštičný (= *cimicarius*)
podle chuti: r. ostrý (= *acris*), peprný (= *piperatus*)
podle hodnoty: r. pravý (*deliciosus*), syrovinka (*volemus*), šeredný (= *turpis*; jedovatý), snad i r. klamný (= *decipiens*), kravský (*torminosus*)
podle vnějších okolností:
podle místa růstu: r. bažinný (= *lacunarum*), borový (= *pinicola*), dubový (*quietus*), modřínový (*porninsis*), olšový (*obscuratus*), osikový (*controversus*), rašeliníkový (= *sphagnetii*), severský (*trivialis*), skotský (= *scoticus*), smrkový (*deterimus*), topolový (= *populinus*), snad i vodnatý (= *uvidus*)
ostatní:
na něčí počest: r. Bertillonův (= *bertillonii*), Bresadolův (= *bresadolianus*), Maireův (= *mairei*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: bílá houba (r. peprný), bílá kravička (r. syrovinka), bílé kraviny, bílata (různé druhy), bílý holub (r. peprný), cikánka (r. černošlávka), černošlávka (r. černošlávka), červeník (r. pravý), komínček (r. černošlávka), krvavník (r. pravý), němec (r. pravý; tak MAJTÁNOVÁ 1970, zřejmě předpokládá vztah Němec = zrzoun?), rejsek, rejzek¹²⁵, rezec, rezeček, rezka, rezoun, rysec, ryzák, ryzáček, ryzec, ryzek, rýzek, ryzík, ryzka, ryžec (r. pravý), snad i hryz, hryzec, hryzek, hryzík (r. pravý; MAJTÁNOVÁ 1970: jž. protetické h-; nelze však vyloučit ani vliv lid. etymologie s hryzáním – viz již v příslušném hesle v oddíle 4.1), máselník (r. syrovinka)

podle povrchu plodnice: vlasovka (r. plstnatý)

podle konzistence: kravačka, kravička, kravírka, kravka (r. syrovinka; podle mléka – tak i další¹²⁶), kravinčák (r. pravý), kozička (r. syrovinka), mléčák (r. pravý), mleč, mléč, mličák, mličňák, mličník, mlíkovka, mlíkačka (r. syrovinka), mléč, mléčivec, mléčňák (r. peprný), snad i křapáč (r. peprný; KRATOCHVÍLOVÁ 2004: podle křehkosti), kříč, kříšť (r. peprný¹²⁷)

podle chuti: hořká kravina, kravina hořká, hořký bělák, hořká houba (r. peprný), palčivka (r. plstnatý, r. peprný), peprná houba, peprnáč, peprník, pepřenka (r. peprný), trpký ryzec (r. peprný aj. druhy), snad i horníček (r. peprný), horule (r. peprný) a horyl (r. peprný a r. kravský; všechny tři poslední vysvětluje ŠEBEK 1968, s. 8, místem růstu; k hořkosti se alespoň u posledního z nich příklání MAJTÁNOVÁ 1970, připouštějíc zároveň i možnost „podle velikosti klobouku“; KRATOCHVÍLOVÁ 2004: podle tvaru, připomínajícího *horyl* „vysoký valašský klobouk“)

podle hodnoty: jedovatý hryzec (r. zlatomléčný), kravák, kravina, kravinec, snad i krvák (r. peprný), kravina, kravinka (r. plstnatý), kravina (r. zlatomléčný a dva druhy holubinek), panská houba, pančavka, panšťák (r. syrovinka), pečárka, pečírka (r. syrovinka), prašivec (r. peprný), pravak (r. pravý), seruvka, serůvka, surovítka, syrovátka, syrověnka, syrovinka, syrubeňka, syrůvka (r. syrovinka; syrový, ale asi příklon k syrovátce, ač mléko je bílé), štedrá houba, štedrovka (r. syrovinka; MAJTÁNOVÁ 1970: dává nejen maso, ale i mléko), vrahomlíčník (r. šeredný; nebo jen podle tmavé barvy mléka?), snad i kozák (r. peprný)

ostatní: zrzavý mlíkař (r. peprný; barva + konzistence)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: podborka, podborovník, pobůrka (r. pravý), podborovník (r. peprný)

ostatní:

ostatní: bil horyl (r. peprný; barva + obecnější?), dvoják (r. pravý), šiškovec (r. syrovinka – místo růstu?)

¹²⁵ Podle M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 73) nejspíš pod vlivem něm. (ze slovan. jazyků vzešlého) *Reizker*, k provedení české změny *ý > ej* bychom museli předpokládat dlouhý kořený vokál.

¹²⁶ Podobně i v polských dialektech (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964), stejně tak i jména od jedení za syrova. Viz heslo syrojěd v oddíle 4.1.

¹²⁷ Podobná lid. jména pro tento druh (a r. plstnatý) opět i v polštině (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964); viz chřieš v části 4.1.

ŘASNATKA (*Peziza*; 18 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Patrně utvořeno podle staršího vědeckého rodového názvu *Plicaria* (*plica* lat. „řasa“, *plicata* „řasná“, zřasená“). Plodnice některých zástupců tohoto rodu jsou natolik nepravidelně zprohýbané, že mohou působit i nařaseně (nebo snad řasy připomíná chlupatost plodnic některých druhů v mládí?).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: ř. fialová (= *subviolacea*), hnědá (= *badia*), nafialovělá (= *violacea*), olivově hnědá (~ *badioconfusa*), žlutohnědá (~ *chlorophaea*)

podle tvaru: ř. stlačená (= *depressa*), zprohýbaná (= *repanda*)

ostatní vzhled: ř. krátkonohá (= *micropus*), měnlivá (= *varia*), síromléčná (*succosa*), vosková (*vesiculosa*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: ř. lesní (*arvernensis*), mokřadní (= *limnaea*), spáleništní (*ampelina*), uhelná (*echinospora*), vlhkomilná (= *udicola*), zední (*cerea*)

ostatní:

na něčí počest: ř. Moserova (= *moseri*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: myší ouško, ouško (ř. hnědá)

SAZOVKA (*Daldinia*; 2 druhy)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 už jméno sazovka mají (jako svůj výtvor), ale pro rod *Fuligo*, což je dnes rod slizovka z třídy *Myxomycetes* – vlastní hlenky (dříve řazené do říše hub, dnes mezi prvky); pro rod *Daldinia* podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Veselý 1946.

Etymologie: Podle černé barvy plodnic ve stáří a zejména výtrusů, jež jsou sazově černé a silně barví prsty (HOUBY 1999, s. 14). (B. Berchtold a J. S. Presl se patrně inspirovali vědeckým názvem pojmenovávaného rodu – *fuligo* znamená mj. i saze; motivací je opět barva, i některé druhy slizovek jsou černé.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: s. nalakovaná (= *vernica*)

ostatní vzhled: s. kruhatá (~ *concentrica*)

SÍROVEC (*Laetiporus*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba+Pouzar 1956.

Etymologie: Podle barvy: zejména póry jsou často až svítivě sírově žluté. (Podobně motivován i název vědecký: lat. *laetus* „veselý, živý“, *porus* „pór“, zejména však druhový název *L. sulphureus* „sírový“.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. žlutooranžový (~ *sulphureus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. horský (= *montanus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: krápníková houba (s. žlutooranžový)

SÍTKOVEC (*Daedalea*, *Daedaleopsis*; 3 druhy)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Pravděpodobně podle vzhledu rourek – spodní strana klobouku vypadá, jako by byla ze sítkoviny (podobně – skrze přirovnání k labyrintu – motivován i název vědecký).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. načervenalý (*D-is confragosa*), trojbarevný (= *D-is tricolor*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. dubový (= *D-a quercina*)

Lidová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: poddoubník, poddoubnice, podloubník (s. dubový)

SIŘOVKA (*Dictyophora*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) pro *Dictyophoru* až Smotlacha 1937 (předtím pro *Dictyolus* Qué. a později *Leptoglossum* P. Karst., dnešní meší ouško, Kučera 1915-16).

Etymologie: Podle nápadného síťovitého závoje (vela), kterým se tato houba odlišuje od jinak podobné typické HADOVKY. Pravděpodobná je inspirace vědeckým jménem (řec. *dictyo-* „pletivo, síť“, *phoros* „nesoucí“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: s. dvojité (= *duplicata*)

SLIZÁK (*Gomphidius*, *Chroogomphus*; 5 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Podle slizkého závoje (vela) a povrchu klobouku, jak osvětluje autor názvu J.

Bezdek (BEZDĚK 1917, s.103): „Závoj **slizáku mazlavého** (*Gomphidius glutinosus* Fr.) jest hlenovitý nebo slizovitý, a jest klobouk tedy mazlavý, proto pojmenoval jsem rod ten **slizák** a druh uvedený **slizákem mazlavým**...“

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. růžový (*G. roseus*), skvrnitý (= *G. maculatus*)

podle povrchu plodnice: s. lepkavý (*Ch. rutilus*), mazlavý (*G. glutinosus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. švýcarský (*Ch. maculatus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: lepák (s. mazlavý), mazlavec (s. mazlavý), usmrkánek (s. mazlavý)

ostatní vzhled: voteklík (s. mazlavý, s. lepkavý, klouzek modřínový a holubinka smrdutá)

podle konzistence: skřípavka (s. mazlavý), vrzavka (s. mazlavý)

SLIZEČKA (*Oudemansiella*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Podle povrchu klobouku, který je velmi slizký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: s. porcelánová (*mucida*; barva + povrch)

SLIZOBEDLA (*Limacella*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Podobá se zástupcům rodu BEDLA (zejména druh s. slzivá), ale liší se od nich výrazně slizkým kloboukem.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. okrově žlutá (= *ochraceolutea*)

podle povrchu plodnice: s. lesklá (*illinita*), slzivá (~ *guttata*)

SLIZOPÓRKA (*Gloeoporus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Rozlité plodnice jsou nápadné přítomností rosolovité vrstvy. Patrně podle vědeckého názvu (dříve též *Gelatoporia*).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. nazelenalá (*pannocinctus*)

SLUKA (*Rozites*; 1 druh)

Poprvé MACKŮ 1913, ale lidové, již dříve ústně zaváděné J. Bezděkem.¹²⁸

Etymologie: Lidové. Asi podle ptáka *sluky*, ale motivace nejasná. Možná podle atypického tvaru třeně, který je dlouhý, zahnutý a naspodu mívá přilehlou jakousi "botku" a který proto snad připomíná dlouhý zobák ptáka (ŠEBEK 1968, s. 6). Z polštiny jsou doložena podobná lidová jména (*ślonka*, *ślomka*, *członka* aj.) pro čirůvku zelánku (*Tricholoma equestre*), jež se snaží objasnit B. Bartnicka-Dąbkowska (BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964, s. 58–59): za výchozí považuje formu *śląka*, podle A. Brücknera z původního <*sъ+łak- (souvisejícího např. se slovy *lęk*, *luk*); pták *Scolopax rusticula* (tj. právě sluka) je tak dle Preobraženského (PREOBRAŽENSKIJ 1959; jinak ale MACHEK 1971, REJZEK 2001 aj.) nazván kvůli křivému letu. Autorka upozorňuje, že houby rodu *Tricholoma* mají často ohnutý třeně a klobouk nepravidelného, zkriveného tvaru, čímž lze podle ní vysvětlit užití tohoto názvu (časté vedlejší formy se začátečním cz- vysvětluje mylnou dekompozicí z označení horších druhů – *podślonka* apod.; lidová etymologie je pak spojuje se sklonem těchto hub k lámavosti, „rozčlánkování se“). Jak už bylo uvedeno, třeně sluky svraskalé je rovněž zahnutý, takže by tento výklad bylo možno použít i na tento rod; otázka ovšem je, není-li uvedená teorie příliš odvážná: předpokládá totiž značné stáří slova jako pojmenování houby – ještě v době, kdy bylo slovo průhledné; v takovém případě by bylo ale možno očekávat větší rozšíření. (Jiná možnost – podle barvy – moc nesouhlasí: houba má okrově či hlínově žlutavý klobouk, v mládí na povrchu bělomodravě ojíněný, pták je hnědý; ovšem houby bývají dosti barevně proměnlivé, takže zcela vyloučit to nelze.) – Uplně jiné vysvětlení navrhuje ve svých poznámkách k Machkovu etymologickému slovníku V. Šmilauer: „U Smotluchy šupinovka, snad tedy od loupání?“¹²⁹ (*Šupinovka* je ovšem jméno již Opizovo, viz níže; spojení se slovem *slupka* se nezdá být příliš pravděpodobné, i když vzhledem k lidovým jménům připodobňujícím houbu k masu není ani tato motivace zcela nemožná.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: s. svraskalá (*caperata*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: špička

podle povrchu plodnice: vráskovec

ostatní vzhled: humpolák

podle hodnoty: masarka, masařka, masovka; snad i panenka, slečinka

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: lesní žampion, snad i baženka (vlhké půdy; tak ŠEBEK 1968, s. 8)

podle doby růstu: havlovka, václavka

ostatní:

ostatní: cikánka (snad podle hromadného způsobu výskytu), diviš, kuky-muky, puk-muky (patrně přejaté z němčiny, viz heslo KUKMÁK); pípalka, slepička (též výskyt v hejnu? nebo barva? tu naznačuje ŠEBEK 1968, s. 6), sluka, truchlílka

SLZEČNÍK (*Bolbitius*; 4 druhy)

Poprvé BERNARD 1901.

Etymologie: U některých druhů tohoto rodu odkapává z klobouku sliz, tedy jako by houba slzela.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. měnlivý (= *variicolor*), žlutkový (= *vitellinus*), žluťoučký (*titubanus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. koprofilní (= *coprophilus*)

SLZIVKA (*Hebeloma*, *Naucoria*; 13 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Podle slzících lupenů některých druhů, jak vysvětluje J. Bezděk (jméno se mu později začalo zdát méně vhodné; BEZDĚK 1917, s. 164): „Na konec poznamenávám, že české jméno *slzivka* utvořil jsem kdysi dle německého *Tränenpilz*, že však lupeny jen některých druhů ukrápějí vodnatou neb mléčnatou tekutinu.“

¹²⁸ BEZDĚK 1917, s. 129: „Lidové jméno houby té, sluka, zjistil jsem před léty v krajině kolem Svratky a na kursech v přednáškách a výstavách svých je zavedl.“

¹²⁹ Rukopisný sešitek uložený v pozůstalosti V. Šmilauera v LA PNP ve Starých Hradech (viz Příloha 2).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. oprahlá (*H. crustuliniforme*)

podle tvaru: s. kruhová (= *H. circinans*), válcovitá (= *H. cylindrosporum*)

ostatní vzhled: s. dlouhotřeňová (= *H. longicaudum*), kořenující (= *H. radicosum*)

podle konzistence: s. zatvrdlá (= *H. edurum*)

podle vůně/pachu: s. ředkvičková (*H. sinapizans*), mýdlovitá (= *H. subsaponaceum*)

podle chuti: s. odporná (*H. fastibile*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. bažinná (*H. helodes*), ohňomilná (= *H. pyrophilum*), spáleníštní (~ *H. anthracophilum*)

ostatní:

ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: s. zkrutkomilná (*N. pseudomarescens*, dříve = *H. funariophilum*)

SMOLOKORKA (*Ischnoderma*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Patrně kvůli tomu, že klobouky těchto hub roní často kapky tekutiny, ne nepodobné kapkám smůly – srov. též druhový název s. pryskyřičnatá. (Druhou možnou motivací by mohla být i tmavá barva klobouků, ale první odůvodnění se mi zdá pravděpodobnější a naznačuje je i RATAJOVÁ 1974, s. 67.)

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: s. pryskyřičnatá (*benzoinum*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. buková (*resinosum*)

SMRŽ (*Mitrophora, Morchella*; 7 druhů)

Poprvé BERCHTOLD – PRESL 1820 (pro rod *Merulius*, pro rod *Morchella* již KROMBHOLZ 1821¹³⁰).

Etymologie: Lidové, staré – viz oddíl 4.1.

Druhá jména: s. obecný (*Mor. esculenta*), dále

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: s. kuželovitý (= *Mor. conica*; INDEX FUNGORUM jej řadí pod s. jedlý)

ostatní vzhled: s. polovlnitý (= *Mit. semilibera*), tlustonohý (= *Mor. crassipes*), vysoký (= *Mor. elata*)

podle hodnoty: s. jedlý (*Mor. vulgaris*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. pražský (*Mor. pragensis*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: kužel, kuželáč (s. kuželovitý), smrk (s. obecný a s. kuželovitý; asi od starého kořene přichýlením ke stromu), stromeček (s. obecný a s. kuželovitý)

podle povrchu plodnice: raulich (s. obecný; MAJTÁNOVÁ 1970: z něm. *rauch* „drsný“)

ostatní vzhled: kočičí pazúrky (s. obecný), klopenatá houba (s. obecný a s. kuželovitý)

podle vnějších okolností:

podle doby růstu: kukalka, kůalka (s. obecný a s. kuželovitý; MAJTÁNOVÁ 1970: roste v době, kdy kukačky začínají kukat), májůvka (s. obecný)

ostatní:

ostatní: křapáč, křapál (s. obecný a s. kuželovitý; viz heslo CHRAPÁČ/CHŘAPÁČ v části 4.1), mlič (snad mlič? KROMBHOLZ 1834; různé druhy), smrh, smrha, smrž, smrže (různé druhy)

SPÁLENKA (*Kretzschmaria*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Veselý 1948.

Etymologie: Podle vzhledu, jak uvádějí HOUBY 1999, s. 13: „Staré plodnice svým vzhledem připomínají spálené dřevo (od toho dostala houba své české jméno).“

Druhá jména:

¹³⁰ A ne až PRESL 1846, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974).

podle vlastností plodnice:
podle konzistence: s. skořepatá (*deusta*)

STOPEČKA (*Helvella*; 4 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu třeně – připomíná dlouhou stopku.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. černá (*corium*)

podle tvaru: s. pohárkovitá (= *cupuliformis*)

podle povrchu plodnice: s. chlupatá (*dissingii*), pýřitá (*macropus*)

STRMĚLKA (*Cantharellula*, *Clitocybe*, *Lepista*, *Ossicaulis*, *Pseudoclitocybe*; 30 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Pravděpodobně vytvořeno podle vědeckého názvu *Clitocybe* (řec. *klitos* „strmý, příkrý“, *kybe* „hlava“), motivovaného nejspíš po třeni sbíhavými lupeny, které končí poměrně nízkou¹³¹ (nebo možná též tvarem klobouku, který je nálevkovitý – to naznačuje RATAJOVÁ 1974, s. 65). V češtině tedy vzhledem k významu odvozeno spíše od přídavného jména strmý, nežli od slovesa strměti (JUNGSMANN 1835–1839: strmý „příkrý“, strmělý „strmící, vyčnívající“, strmělka „čnělka, strmělá část v květu rostlinném“, strměti „státi, vyskytati se, čniti, zhůru tyčiti neb trčiti“), jakkoli tvar slova ukazuje na možný příklon k těmto tvarům.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. modrošedá (*P. obbata*), odbarvená (= *Cl. dealbata*), středobarvá (*Cl. metachroa*), vybledající (= *P. expallens*), žlutá (*L. / Cl. gilva*; nejspíš pouze forma s. přehnuté)

podle tvaru: s. číškovitá (= *P. cyathiformis*), mísovitá (*Cl. catinus*), nálevkovitá (*Cl. gibba*), přehnutá (*L. flaccida / Cl. inversa*)

podle povrchu plodnice: s. šupinkatá (= *Cl. squamulosa*)

ostatní vzhled: s. kyjonohá (= *Cl. clavipes*), mlženka (= *Cl. nebularis*), nepatrná (*Cl. obsoleta*), obrovská (= *Cl. gigas / maxima*), statná (= *Cl. robusta*), velká (*Cl. geotropa*)

podle vůně/pachu: s. anýzka (~ *Cl. odora*; i chuť), aromatická (*Cl. ditopus*), libovonná (= *Cl. suaveolens*), vonná (= *Cl. fragrans*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. dřevní (= *O. lignatilis*), kmenová (= *Cl. truncicola*), listomilná (= *Cl. phyllophila*), mechová (*Can. umbonata*)

ostatní:

na něčí počest: s. Alexandrova (= *Cl. alexandri*), Amálčina (= *L. ameliae*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: s. kostřovitá (~ *Cl. costata*), nezdobná (= *Cl. inornata*), potůčková (= *Cl. rivulosa*), snad i s. vodopisná (*Cl. phaeophthalma*, ale starší názvy s vodou)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: šediváč (s. mlženka)

ostatní vzhled: mlženka (s. mlženka), myší ouška (s. číškovitá a s. nálevkovitá)

podle konzistence: chřupky (s. anýzka)

podle vůně/pachu: anýzka (s. anýzka)

podle hodnoty: gulášovka (s. přehnutá)

ostatní:

ostatní: lesní špička (s. nálevkovitá; místo růstu a vzhled)

STROČEK (*Craterellus*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846 (pro rod LIŠKA – *Cantherellus*; pro *Craterellus* BEZDĚK 1901).

Etymologie: Převzato Preslem z polského *stroczek* (MACHEK 1971, HOLUB – LYER 1978). U Klareta je jakýsi *potrošek* (viz již v oddíle 4.1), podle V. Machka (MACHEK 1944) snad z pokaženého **pstrošek* či **pstroček* od *pestrý* – u nás mělo zaniknout, pak převzal J. S.

¹³¹ ETYMOVĚDNÁZVŮ1.

Presl z polštiny pro LIŠKU, J. Bezděk zavedl pro STROČEK (v polštině znamená obojí).
Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: s. trubkovitý (~ *cornucopioides*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: černoška, černoušek, kominíček, kominík, komeňík, komínek, mouřenín

podle tvaru: konvička, kornoutice, pantoflíčky, škornoutek, kornoutky, trubci, trubky

ostatní vzhled: černé lišky, fajfky

ostatní:

ostatní: komprda, pumprdy, koňský hub (snad kvalita nebo vzhled?), panská stolička, smržec, ucháč (konzistence?)

STROČKOVEC (*Gomphus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Evidentně odvozeno od jména rodu STROČEK, který připomíná tvarem (nějakou dobu byl do tohoto rodu i řazen).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: s. kyjovitý (= *clavatus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: kominíček, mouřenín

podle tvaru: džbánek, fajfka, korejtko, kornoutek, psí zuby, škornoutek, trubač, zvonek, zub, žlábk

ostatní vzhled: botka, botička, jelení kopýtko, jelení ouško, jelení růžek, kančí zub, koňský zub, kopytko, kopyto, kopýtko, kozí cicek, kozí prdel, kozí štrych, modrý špalíček, myší ouško, nožnice, ouško, pantoflíček, prasečí růžek, srnčí kopejtko, srnčí parůžek, sviní ucho, svinský ucho, ušatka, zaječí ouško, snad i zázvorka (podobá k zázvoru?)

podle vnějších okolností:

podle způsobu výskytu: vojáci, vojáčky (KRATOCHVÍLOVÁ 2004, s. 63: růst v řádcích)

ostatní:

ostatní: balda, jelení skok

STRUHÁK (*Radulomyces*; 2 druhy)

Poprvé OPÍZ 1852.

Etymologie: Podle výrazných válcovitých ostnů, pokrývajících spodek plodnice, které mohou připomínat struhadlo; patrně utvořeno podle názvu vědeckého (dříve též *Radulum* od lat. *radula* „struhadlo“).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: s. splývavý (= *confluens*)

podle konzistence: s. blanitý (*molaris*)

STŘECHAN (*Chlorophyllum*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1934.

Etymologie: Podle kuželovitých plodnic, držících ve stáří jen na středním sloupku – tato bříchatka může zejména po podélném puknutí připomínat střechu.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: s. bedlovitý (~ *agaricoides*)

SUCHOHRIB (*Boletus*, *Pseudoboletus*, *Xerocomus*; 14 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1952.

Etymologie: Zdají se oproti ostatním hřibům jakoby sušší (zejména kvůli rozpraskané pokožce). Pravděpodobně utvořeno pod vlivem vědeckého názvu *Xerocomus* (řec. *xeros* „suchý“, *kome* „vlasy, hřiva“).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: s. červenohnědý (*X. lanatus*), červený (= *X. rubellus*), hnědočervený (= *X. badiorufus*), hnědý (= *X. badius*), meruňkový (= *X. armeniacus*), osmahlý (*X. ferrugineus*), žlutomasý (~ *X. chrysenteron*)

podle povrchu plodnice: s. plstnatý (= *X. subtomentosus*), sametový (*B. pruinatus* / *B. fragilipes*)

ostatní vzhled: s. hnědoskvrnitý (= *X. spadiceomaculans*), uťatovýtrusý (*X. porosporus*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. dubový (= *X. quercinus*), moravský (= *X. moravicus*)

podle způsobu výskytu: s. příživný (= *P. parasiticus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: černý hříbek (s. hnědý, s. žlutomasý), hnědák, hnědáček, hnědouš, hnědoušek (s. hnědý), podmáselník, podmáslík, podmásník (s. žlutomasý; možná i vliv hodnoty?), podmáselník, podmáslík (s. plstnatý), podmáslík (s. hnědý), šafránka (s. žlutomasý), zajčok, zajenčok, zajíček (s. žlutomasý, s. hnědý), snad i buchtíčka (s. žlutomasý; nebo podle masitosti, tloušťky? tak ŠEBEK 1968, s. 6), doutník (s. hnědý), husí pupek (s. žlutomasý; tak ŠEBEK 1968, s. 6), mračínko, mráčinke (s. žlutomasý), řezník (s. žlutomasý)

podle povrchu plodnice: baba (s. plstnatý), babka (s. žlutomasý; staré, viz BABĚNKA v oddíle 4.1), hedvábnice (s. žlutomasý, s. hnědý), kožák (s. plstnatý), kožíšek (s. žlutomasý, s. hnědý, s. plstnatý), myška (s. plstnatý), plyšák (s. žlutomasý), praskáč (s. plstnatý), sameťáček (s. sametový), sameťák, sameták, sameťáček (s. žlutomasý, s. plstnatý a s. hnědý), snad i mecháček (s. plstnatý; nebo místo růstu? tak ŠEBEK 1968, s. 8), ševčík (s. žlutomasý)

ostatní vzhled: bahňák (s. žlutomasý), kozí pysk (s. plstnatý), kravák (s. žlutomasý), pupek (s. žlutomasý)

podle chuti: kyselák (s. žlutomasý), sladák (s. žlutomasý), sladák, sladčík, sladkohříbek, sladký hříbek (s. hnědý)

podle hodnoty: nepravý hříbek (s. plstnatý), pančák, panský hřib (s. hnědý), podhoubek (s. žlutomasý), podhřib, podhřibinka, podhřibenka, podhřibek (s. hnědý, též s. plstnatý), polohříbek, půlhříbek (s. hnědý), polopravák, půlpravák (s. hnědý)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: borák, boráček, borůvka (s. hnědý), březňák (s. plstnatý), bukáček (s. žlutomasý), jalovcovka (s. plstnatý), pocestný (s. hnědý), podborovák (s. žlutomasý), podborovák, podborovník (s. hnědý), poddoubek (s. plstnatý), poddoubník (s. žlutomasý), poddoubník, poddubák, poddubinka (s. hnědý), podchvoják, podchvojka (s. hnědý), podlíska (s. plstnatý), podmezník (s. žlutomasý), podsosník, podsosníček (s. hnědý), snad i linduška (s. žlutomasý; linda je název topolu bílého), pšenčňák (s. hnědý)

podle doby růstu: podzimní babka (s. sametový), snad i kačenka, kačka (s. žlutomasý)

ostatní:

ostatní: čermák (s. žlutomasý), honzík (s. žlutomasý, s. plstnatý), kameničky (s. hnědý), komíníček (s. plstnatý), kořenáček (s. žlutomasý), kyselý poddoubník (s. žlutomasý; chuť + místo růstu), ovčí hříbek (s. žlutomasý; snad kvalita?), podrosička (s. hnědý), tajtrlinka (s. žlutomasý), žid, židák, židovinka (s. žlutomasý), žid (s. hnědý)

SVRAŠTĚLKA (*Rhytisma*; 1 druh)

Poprvé PRESL 1846.

Etymologie: Parazituje na listech javorů, vytváří na nich černavé skvrny, v pozdějších stádiích se vrašticí (okraje se zvedají).

Druhá jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: s. javorová (= *acerinum*)

ŠAFRÁNKA (*Tricholomopsis*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Veselský 1960 (snad z lidového jména).

Etymologie: Pojmenováno podle barvy: jde o houby intenzivně žlutě pigmentované, druh š. červenožlutá má dokonce ještě červenofialové šupinky. (Lidové jméno *šafránka* sice označuje např. některé druhy ČIRŮVEK, HOLUBINEK či VOSKOVEK, jako model však mohlo zavedení pojmu napomoci.)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. červenožlutá (= *rutilans*), ohnivá (= *flammula*)

ostatní vzhled: š. ozdobná (= *decora*), úhledná (= *ornata*)

ŠEDOPÓRKA (*Bjerkandera*; 2 druhy)

Poprvé Kotlaba + Pouzar 1956.

Etymologie: Podle šedé barvy pórů.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. osmahlá (= *adusta*), zakouřená (= *fumosa*)

ŠINDELOVNÍK (*Climacodon*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) snad Kotlaba 1962.

Etymologie: Podle tvaru a způsobu růstu plodnic – klobouky jsou často střechovitě uspořádané, čímž mohou připomínat šindele.

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: š. severský (*septentrionalis*)

ŠIŠKOVEC (*Strobilomyces*; 1 druh)

Poprvé SMOTLACHA 1911.

Etymologie: Podle povrchu klobouku, který je pokrytý širokými jehlanovitými hnědočernými šupinami a skutečně dosti připomíná šišku. Stejně motivován i název vědecký (řec. *strobilos* „šiška“, *mykes* „houba“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. černý (*strobilaceus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: černoušek, kominíček

ŠKÁRKA (*Mycenastrum*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Macků 1925.

Etymologie: Snad podle konzistence a vzhledu: vnitřní okrovka této břichatkovité houby je tuhá a otevírá se v několik hnědých až šedohnědých cípů, které snad mohou připomínat (nevydělanou) kůži – podle J. Jungmanna (JUNGMAN 1835–1839) je *škára*, dem. *škárka* mj. (moravsky a slc.) kus syrové, nevydělané kůže či tvrdá kůže vůbec (J. S. Presl zavedl do biologické terminologie pro první vrstvu kůže; HOLUB – KOPEČNÝ 1952, MACHEK 1971, REJZEK 2001 aj. mají slovo *škára* za variantu k psl. *(s)kora s významy „(nevydělaná) kůže, kůra apod.“, vše od ie. kořene *(s)ker- „řezat, sekat“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: š. hvězdčovitá (*corium*)

ŠPIČKA (*Marasmiellus*, *Marasmius*, *Micromphale*; 14 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1821¹³².

Etymologie: Staré, lidové – viz oddíl 4.1.

Druhovká jména: š. obecná (*M-ius oreades*), dále:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: š. kolovitá (*M-ius rotula*)

podle povrchu plodnice: š. žíněná (*M-ius androsaceus*)

podle vůně/pachu: š. cibulová (~ *M-ius alliaceus*), česneková (*M-ius scorodoni* / = *alliat*), česnekovonná (*M-ius prasiomus*), páchnoucí (= *M-le foetidum*)

¹³² A ne až ČELAKOVSKÝ 1877, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974).

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: š. dubomilná (= *M-ius quercophilus*), chlumní (= *M-ius collinus*),
větevná (*M-lus ramealis*)

ostatní:

na něčí počest: š. Bulliardova (= *M-ius bulliardii*), Wettsteinova (= *M-ius wettsteinii*),
Wynneova (= *M-ius wynnei*)

ostatní, asi podle věd. názvu: š. provrtaná (= *M-le perforans*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: hřebíček, řebíček, houby hřebíčkové (š. obecná; tak soudí i ŠEBEK 1968,
s. 6; nebo podle hořkomandlové vůně? KREJČÍ – BILL 1860 uvádí i něm. jméno *der*
Nelkenblätterschwamm)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: mezička, meznička (š. obecná), trávnice, trávnička (š. obecná)

podle doby růstu: havelka (š. obecná)

ŠŤAVNATKA (*Hygrophorus*; 30 druhů)

Poprvé OPÍZ 1852 (jako šťavnátka, šťavnatka poprvé BEZDĚK 1901).

Etymologie: Plodnice jsou zvláště u některých druhů šťavnaté (podobně motivován i název
vědecký: řec. *hygros* „vlhký“, *phoros* „nesoucí“).

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. dvoubarvá (*personii* / = *dichrous*), hnědobílá (*latitabundus*),
načervenalá (= *erubescens*), nažloutlá (*discoxanthus*), olivově bílá (= *olivaceoalbus*),
oranžová (*pudorinus*), slonovinová (= *eburneus*), vínová (*capreolarius*), zardělá (*fagi*),
zlatá (= *aureus*), žlutolupenná (= *chrysodon*)

podle povrchu plodnice: š. slizoprstenná (= *gliocyclus*), svázaná (= *ligatus*; podle
prstenu na třeni)

ostatní vzhled: š. holubinková (= *russula*), nádherná (= *speciosus*), špinavá
(*tephroleucus*), tečkovaná (~ *pustulatus*), terčovitá (= *discoideus*), vosková (= *ceracea*)

podle vůně/pachu: š. drvopleňová (= *cossus*), hyacintová (= *hyacinthinus*), vonná (~
agathosmus)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: š. buková (*penarius*), hajní (= *nemoreus*), modřínová (*lucorum*),
smrková (= *piceae*)

podle doby růstu: š. březnovka (= *marzuolus*), pomrazka (*hypothejus*)

ostatní:

na něčí počest: š. Karstenova (= *karstenii*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: š. básnická (= *poetarum*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: holubinka, holoubek (š. holubinková)

podle vůně/pachu: medovka (š. holubinková)

podle vnějších okolností:

podle doby růstu: březnovka (š. březnovka), jarní komprda (š. březnovka), pomrazka
(š. pomrazka), možná (?) i jiřina, jiřinka (š. březnovka) a jíva (š. březnovka; obě tak
řadí ŠEBEK 1968, s. 8)

podle způsobu výskytu: množilka (š. pomrazka)

ostatní:

ostatní: andulka (š. modřínová)

ŠTĚTINÁČEK (*Pterula*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu plodnic: houba vytváří štětinaté, kartáčovité trsy z tenkých větviček.

Druhová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. bělavý (*multifida*)

ŠTÍTOVKA (*Pluteus*; 30 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) BEZDĚK 1901 (já jsem jméno pro tento rod našla až v práci MACKŮ 1913; již OPIZ 1852 ho však uvádí pro rod *Leptothyrium* Kunze, zřejmě vřeckovýtřusé houby způsobující např. skvrnitost jablek).

Etymologie: Zřejmě podle vzhledu klobouku, který bývá u zástupců tohoto rodu napřed zvonovitý, potom vodorovně rozložitý, často paprscitě vláknitý či střídající různě tmavé či světlé pruhy (jak ukazuje např. jméno š. černolemé), a tak může připomínat štít.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. bílá (*pellitus*), myší (= *murinus*), hnědě žíhaná (= *brunneoradiatus*), jelení (= *cervinus*), stinná (= *umbrosus*), šarlatová (= *aurantiorugosus*), šedohnědá (= *cinereofuscus*), šedonohá (= *griseopus*), zlatová (= *chrysophaeus*), žíhaná (*petasatus*), žlutá (*leoninus*), žlutozelenavá (= *luteovirens*)

podle tvaru: š. hlížečkatá (= *semibulbosus*)

podle povrchu plodnice: š. chlupatá (= *villosus*), sametonohá (*plautus*)

ostatní vzhled: š. černolemá (= *atromarginatus*), nádherná (= *splendidus*), nízká (= *nanus*), přezkatá (*primus*), síťnatá (~ *phlebophorus*), vráscitá (*poliocnemus*)

podle konzistence: š. olejnatá (~ *lipidicystis*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: š. vrbová (= *salicinus*)

ostatní:

na něčí počest: š. Diettrichova (= *diettrichii*), Pearsonova (= *pearsonii*), Pouzarova (= *pouzarianus*), Romellova (= *romellii*), Thomsonova (= *thomsonii*)

ostatní, zřejmě podle vědeckého názvu: š. chudobná (= *depauperatus*), jinošská (= *ephebeus*)

ŠUPINOVKA (*Gymnopilus*, *Pholiota*; 23 druhů)

Poprvé OPIZ 1852.

Etymologie: Podle výrazných šupin, které pokrývají plodnici (nejen klobouk, ale i třeh). Stejně motivován i název vědecký (řec. *pholis* „šupina“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: š. bledokrová (*P. mixta*), hnědočervená (*P. lubrica*), nahnědlá (*P.*

pinicola), ohnivá (= *P. flammans*), šedohlínová (*P. lenta*), zlatožlutá (~ *P. limonella*)

podle tvaru: š. hlízkovitá (= *P. tuberculosa*), kostrbatá (= *P. squarrosa*)

podle povrchu plodnice: š. slizká (*P. adiposa*)

ostatní vzhled: š. mastná (*P. lucifera*), nádherná (*G. junonius*), tmavošupinná (*P. jahnii*), zavalitá (*P. heteroclita*), zlatozávojná (= *P. aurivella*)

podle konzistence: š. gumovitá (= *P. gummosa*)

podle vůně/pachu: š. nevonná (*G. penetrans*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: š. olšová (= *P. alnicola*), pařezová (*G. hybridus*), spáleništní (*P. highlandensis*), snad i š. jedlová (*G. sapineus*; roste na borovicích a smrcích – omyl?)

ostatní:

ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: š. elegantní (= *P. elegans*), kozincová (= *P. astragalina*; snad barva?), zhoubná (*P. populnea*, dřívě i = *destruens*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: rezeček (š. kostrbatá)

podle tvaru: kostrbáč (š. kostrbatá), křivonohka (š. gumovitá)

podle povrchu plodnice: špinka, šupinka (š. kostrbatá)

TERČENKA (*Mollisia*; rod jen zmíněn v textu)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1919 (pro rod *Discina*).

Etymologie: Patrně podle vzhledu plodnice – ta bývá miskovitá až talířovitá, často s odlišně zbarveným okrajem. Možná inspirováno vědeckým názvem *Discina* (dnes pro český rod DESTICE), pro který F. Smotlacha název zaváděl a kam byli dřívě řazeni i zástupci dnešního rodu *Mollisia* (lat. *discus* znamená mimo jiné i „terč“ – tak např. PRESL 1848a, s. 505).

TERČKA (*Lanzia*, *Rutstroemia*; 4 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Smotlacha 1935.

Etymologie: Opět podle vzhledu plodnice (číšovitý až miskovitý tvar může připomínat terč).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: t. žilnatá (*R. bolaris*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: t. číškomilná (*L. echinophila*), dubová (*R. firma*), šišková (*R. bulgarioides*)

TERČOVNICE (*Disciotis*; 1 rod)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1972.

Etymologie: Také zde jsou plodnice číšovité až miskovité, zvenku (a při pohledu zhora na okraji) světleji zbarvené, a mohou tak připomínat terče. Pravděpodobně utvořeno podle vzoru názvu vědeckého ke starším názvům odvozeným od téhož základu (patrně při potřebě pojmenovat nově vydělované rody).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: t. síťnatá (*venosa*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: ucháče

TLUSTĚNKA (*Scytinostroma*; 2 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Asi podle tloušťky rozlitéch plodnic zástupců tohoto rodu; jakkoli nebývá zas až tak výjimečná (okolo 1 mm), spolu s barvou činí houby nápadnými.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. mléčná (= *galactinum*)

podle vůně/pachu: t. kafrová (*portentosum* / *hemidichophyticum*)

TMAVOBĚLKA (*Melanoleuca*; 5 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1950.

Etymologie: Podle barvy (často má tmavou barvu klobouku a světlé až bělavé lupeny); utvořeno pravděpodobně podle názvu vědeckého.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. světle medová (*strictipes*), žlutavá (*cognata*)

ostatní vzhled: t. krátkonohá (= *brevipes*), t. věžová (= *turrita*; snad podle tlusté nohy?)

ostatní:

ostatní, nejspíš podle vědeckého názvu: t. vykrojená (= *excissa*)

TRÁMOVKA (*Gloeophyllum*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Podle místa růstu – roste často i na opracovaném dřevě (trámech, plotech apod.).

Druhá jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: t. jedlová (= *abietinum*), plotní (= *sepiarium*)

TRÁVNIČKA (*Leptonia*; dříve samostatný rod, dnes pod ZÁVOJENKOU – *Entoloma*; jen zmíněn v textu)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle místa růstu: vyskytuje se podle J. Velenovského „mezi travou na pahorcích a pastvinách, řidčeji na pařezech“ (op. cit., s. 617).¹³³

TRECHISPORA (*Trechispora*; 3 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

¹³³ Na s. 618 J. Velenovský ještě podotýká: „Čeští mykologové zavedli jméno rodové „něženka“, ale naše pojmenování „trávníčka“ jest vhodnější.“

Etymologie: Převzatý název vědecký.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. tmavnoucí (*cohaerens*)

ostatní vzhled: t. drobnovýtrusá (= *microspora*), moučnatá (= *farinacea*)

TREPKOVITKA (*Crepidotus*; 10 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle tvaru klobouku, který je velmi proměnlivý a může být i ledvinovitý. Nejspíš utvořeno podle vědeckého názvu (*crepida* znamená lat. „sandál“).

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. šafránová (~ *crocophyllus*), žlutavá (= *luteolus*)

podle tvaru: t. zploštělá (= *applanatus*)

podle povrchu plodnice: t. šupinkatá (~ *calolepis*)

ostatní vzhled: t. měnlivá (= *variabilis*)

podle konzistence: t. křehká (*autochthonus*), měkká (= *mollis*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: t. karpatská (= *carpaticus*)

ostatní:

na něčí počest: t. Cesatiho (= *cesatii*), Lundellova (= *lundelii*)

TROUDNATEC (*Fomes*, *Fomitopsis*; 3 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936. Předtím od J. S. Presla (PRESL 1846) *choroš troudový*, později *troudník* (F. Smotlacha v díle BAYER 1916 měl jako synonymum, snad lid. název, BEZDĚK 1917 již jako název oficiální).

Etymologie: Podle použití jako zápalné hubky, troudu¹³⁴ (viz též heslo trúd v části 4.1.; u Presla i dalších název *choroš troudový*, později *troudník*). Stejně je motivován i název vědecký (lat. *fomes* „materiál k udržování ohně, troudu“). Možná přitvořeno k *troudníku* (*Fomes*) pod vlivem nově vyčleněného vědeckého rodu *Fomitopsis*, a později starší název vytlačilo?

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. růžový (= *F-sis rosea*)

podle tvaru: t. kopytovitý (*F-es fomentarius*)

ostatní vzhled: t. pásovaný (*F-sis pinicola*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle hodnoty: dymnivka (t. kopytovitý)

ostatní:

ostatní: habán, habáň, hubáň (t. kopytovitý), houba, hubjice, hubka (t. kopytovitý), choroška (t. kopytovitý)

TRSNATEC (*Meripilus*, *Grifola*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1936.

Etymologie: Podle tvaru: plodnice tvoří trs složený z mnoha kloboučků, někdy i značně velký.

Druhá jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: t. lupenitý (*G. frondosa*), obrovský (= *M. giganteus*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: beranica (t. lupenitý)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: dubovka, dubovník (t. lupenitý)

ostatní:

ostatní: choroš (t. lupenitý), kotrč, kotrčky (t. lupenitý)

¹³⁴ Tento zvyk se zachoval dosti dlouho, ještě J. Velenovský (VELENOVSKÝ 1920–1922) uvádí: „V Šumavě macerací ve vodě připravují z něho zápalnou hubku, z níž i části oděvů zhotovují (čepice, vesty, kabáty), jež jsou velmi teplé a lehké.“

TRSNATEČEK (*Osteina*; 1 druh)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle způsobu výskytu: roste většinou trsnatě, na jednom rozvětveném třeni vyrůstá více klobouků (jejich počet a celková velikost však nedosahují rozměrů rodu předešlého, proto název vytvořen jeho zdrobněním).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: t. kostový (*obducta*)

TŘEPENITKA (*Hypholoma*; 5 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Podle „třepenitého“ (zbytky vela) okraje klobouku některých druhů, jak vysvětluje sám J. Bezděk ve svém pozdějším díle (BEZDĚK 1917, s. 149). Podobně motivován i název vědecký (řec. *hyphos* „tkanina, síť“, *loma* „okraj“)

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. cihlová (= *sublateritium*)

ostatní vzhled: t. drobná (*subviride*), maková (*capnoides*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: t. vřesová (= *ericaceum*)

podle způsobu výskytu: t. svazčitá (= *fasciculare*)

TUŽNATKA (*Lentaria*, *Multiclavula*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Pilát 1958.

Etymologie: Nepříliš jasné – snad podle místa růstu? Podle serveru HOUBYHUMLAK patří alespoň t. slizká mezi anthrakofilní (tj. spáleništní, rostoucí na půdě porušené ohněm či na spáleném dřevě) houby, autor názvu ji tedy možná našel právě na takovém spáleném dřevě, které mu připomnělo tuhu? Jiný, možná pravděpodobnější výklad naznačuje D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974, s. 70): řadí název do kategorie motivované tuhostí plodnice, čemuž by odpovídal patrně i první z uvedených názvů vědeckých (od lat. *lentus* „pružný, houževnatý, tuhý“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: t. nařiaľová (~ *L. albobinacea*)

podle povrchu plodnice: t. slizká (= *M. mucida*)

UCHÁČ (*Gyromitra*; 4 druhy)

Poprvé KREJČÍ – BILL 1860 (dlouho však řazeno mezi chřapáče, rozlišování mezi rody CHŘAPÁČ a UCHÁČ zavedl až BEZDĚK 1901¹³⁵).

Etymologie: Lidové. Podle tvaru a konzistence klobouku, který je lalokovitě nebo mozkovitě zprohýbaný.

Druhovká jména: u. obecný (*esculenta*), dále

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: u. čepcovitý (*infula*)

ostatní vzhled: u. obrovský (= *gigas*)

podle vnějších okolností:

podle způsobu výskytu: u. svazčitý (*fastigiata*; nebo snad podle toho, že se jakoby svažuje? vědecký název je v překladu „vrcholový“)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: kopeček (u. obecný), čepice biskupská (u. čepcovitý)

ostatní vzhled: kačenka (u. obecný), smržice (u. obecný), ucháč, ušička, ouško (u. obecný), ušíčko (u. obrovský)

ostatní:

¹³⁵ V poznámce na s. 196 píše: „Rod *Helvella* ve spisech českých spolu i s druhy rodu *Gyromitra* zove se chřapáč; nečiní se tedy rozdílu mezi oběma rody ani v pojmenování českém ani vědeckém. (Rod *Helvella* liší se od rodu *Gyromitra* (...)) Krejčí při popisu druhu, *Preslem* chřapáč obecný (*Helvella esculenta* Pers.) pojmenovaném, což jest vlastně *Gyromitra esculenta* Fr., uvádí vhodné lidové jméno »ucháč«. I bude užito tedy ve spisu našem jména »ucháč« pro rod *Gyromitra* a názvu »chřapáč« pro rod *Helvella*.“

ostatní: čertovo houba (u. obecný; snad kvalita?), chřapáč, křapáč (u. obecný; křoupání?), kotrč (u. obecný)

ušíčko (*Pseudoplectania*; 2 druhů)

Poprvé OPIZ 1852 (pro rody *Exidia*, dnešní ČERNOROSOL, a *Auricularia*, dnešní BOLTCOVITKU; pro rod *Pseudoplectania* poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922).

Etymologie: Opět podle tvaru a konzistence plodnice, jež může připomínat drobné ouško.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: u. černavé (= *melaena*), černé (= *nigrella*)

VÁCLAVKA (*Armillaria*; 8 druhů)

Poprvé KROMBHOLZ 1821¹³⁶.

Etymologie: Staré, lidové (viz již oddíl 4.1).

Druhovká jména: v. obecná (*mellea*), dále:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: v. cibulkotřenná (*cepistipes*), hlíznatá (*gallica*)

podle povrchu plodnice: v. černotečkovaná (= *nigropunctata*; nebo ost. vzhled?)

ostatní vzhled: v. bezprstenná (*tabescens*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: v. bažinná (*ectypa*), severská (= *borealis*), smrková (*ostoyae*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: koženka (v. obecná), perníkúvka (v. obecná; ŠEBEK 1968, s. 7: „její klobouk s drobnými šupinkami vypadá, jako by byl posypán strouhaným perníkem“; MAJTÁNOVÁ 1970 soudí, že dle barvy)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: kolopenka, kolopěnka, opěnka, přovka, pňůvka, podpěnka (vše v. obecná), pařezovka (v. obecná)

podle doby růstu: podzimka (v. obecná), václavka, václauka, vašek (v. obecná)

podle způsobu výskytu: hromadilka, shromáždilka, trsnatka (vše v. obecná)

ostatní:

ostatní: fafrlinka, famfrle, famfrdy, camfrle (v. obecná; asi přejaté – KRATOCHVÍLOVÁ 2004 odvozuje od *fafrnoch* (z fr. *fanfreluche*) „zbytečná ozdoba šatů, přehnaně nazdobené šaty“ (MACHEK 1971), méně pravděpodobné je přejetí z něm. *Pfifferling* podle nepříjemné chuti syrové václavky – tak MAJTÁNOVÁ 1970), honcule (v. obecná)

VATIČKA (*Pseudotomentella*, *Tomentella*, *Tomentellopsis*; 8 druhů)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu (zvláště konzistence, u některých druhů i bílé barvy) rozlitých plodnic, které bývají pavučinovité, plstovité až vatovité. Podobně motivovány i názvy vědecké (*tomentellus* znamená „jemně plstnatý“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: v. pleťová (*P. mucidula*), popelavá (= *T-a cinerascens*), vínově hnědá (~ *T-a sublilacina*)

podle povrchu plodnice: v. ostnitá (*T-a crinalis*)

ostatní vzhled: v. ostnovýtrusá (= *T-s echinospora*)

ostatní:

na něčí počest: v. Bresadolova (= *T-s bresadolana*), Ellisova (= *T-a ellisii*)

VĚJÍŘOVEC (*Meripilus*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1957.

Etymologie: Zřejmě podle vějířovitého tvaru i celkovému vzhledu plodnic (pásovanost a jistá zvlňenost).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

¹³⁶ A ne tedy až Podpěra 1908, jak uvádí D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974).

ostatní vzhled: v. obrovský (= *giganteus*)

VERPÁNÍK (*Laricifomes*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1957.

Etymologie: Podle růstu na modříněch (strom nazýván lidově též verpán¹³⁷). Stejně motivován i název vědecký (*Larix* „modřín“). Tento druh používán v lékařství již od starověku (dříve zván též *Agaricum officinalis* apod.), viz již heslo AGARIK v části 4.1.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle hodnoty (použití): v. lékařský (= *officinalis*)

Lidová jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: dřínovka, dřínová houba

ostatní: skřivánčí houba (tak KREJČÍ – BILL 1860)

VIDLENKA (*Vararia*; 1 druh)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Chmelíček 1965.

Etymologie: Podle vidličnatě rozvětvených hyf.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

ostatní vzhled: v. drobnovýtrusá (*ochroleuca*)

VLÁKNICE (*Inocybe*; 21 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Podle vláknitého povrchu plodnice, jak to J. Bezděk vysvětluje ve svém pozdějším díle¹³⁸. Stejně motivován i název vědecký.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: v. hnědoryšavá (*calida*), hnědoučká (= *fuscidula*), začervenalá

(Patouillardova) (= *erubescens*, dříve též = *patouillardii* – to na něčí počest), zemní (= *geophylla*; barva lupenů), žíhaná (= *striata*)

podle tvaru: v. hlízková (*praetervisa*), hvězdovýtrusá (= *asterospora*), křivonohá (= *curvipes*)

podle povrchu plodnice: v. hladkohlavá (= *leiocephala*), leskná (= *nitidiuscula*), plstovitá (*ladera*), šupinkatá (= *squamata*), vločkatá (= *flocculosa*)

ostatní vzhled: v. rozpraskaná (= *rimosa*)

podle vůně/pachu: v. jablečná (*fraudans*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: v. jurská (*adaequata*; dříve též = *jurana*)

ostatní:

na něčí počest: v. Bongardova (= *bongardii*), Godeyova (= *godeyi*)

nejspíš podle vědeckého názvu: v. dymnivková (= *corydalina*), herecká (= *mimica*), pomíchaná (= *mixtilis*)

VODNIČKA (*Cudoniella*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle místa výskytu: roste „na větvičkách dřevin ponořených v tekoucí čisté vodě především malých potůčků“ (HOUBY 1999, s. 19).

Druhovká jména:

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: v. potoční (*clavus*)

¹³⁷ SSJČ, srov. též MACHEK 1971, s. 73. (Ještě JUNGSMANN 1835–1939 nezná; snad zpětná lid. etymologie ze slova *verpánek* pod vlivem něm. *Lärchenbaum* a jeho lid. obměn *lerfán*, *merfán* apod.?)

¹³⁸ BEZDĚK 1917, s. 144: „*Inocybe* slove se [asi má být ne] proto, že má na kraji kloboučku vlákna, jež jej spojují v mládí se třením, ale proto, že zpravidla klobouk je vláknitý, zkrátka, jest závoj nejen na kraji klobouku, ale po celém klobouku tak, že to není pouze kortina v obyčejném smyslu, tedy zbytek závoje vnitřního, ale jest to závoj vnější (velum universale), avšak srostlý s pokožkou klobouku (řecky: is, inos = vlákno; kybe = hlava; proto jsem ji před lety pojmenoval **vláknice**).“

VOSKOVEC (*Ceraceomyces*, *Flavophlebia*, *Gloeocystidiellum*, *Hypochnicium*, *Phlebiella*, *Xenasma*; 8 druhů)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Podle voskovitého vzhledu a konzistence plodnic. Stejně motivován i vědecký název *Ceraceomyces* (lat. *cera* „vosk“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: v. hnědnoucí (*C. serpens*), krémový (*C. sublaevis*), modravý (*P. tulasnellloidea*)

podle konzistence: v. mléčící (= *G. lactescens*), rosolovitý (*X. rimicola*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: v. jedlový (*F. sulphureoisabellina*)

podle doby růstu: v. pozdní (*H. vellereum*)

ostatní:

na něčí počest: v. Erikssonův (*H. = erikssonii / sphaerosporum*)

VOSKOVIČKA (*Bisporella*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Příhoda 1972.

Etymologie: Opět podle voskovitého vzhledu a konzistence plodnic, u popisovaných druhů živě zbarvených (a tím možná připomínajícím i zástupce rodu VOSKOVKA, proti nimž jsou VOSKOVIČKY menší; v systému patří ovšem zcela jinam).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: v. citronová (= *citrina*), sírová (= *sulphurina*)

VOSKOVKA (*Hygrocybe*; 13 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Veselý 1938.

Etymologie: Podle vzhledu a konzistence plodnice – jde o „většinou živě zbarvené houby s typicky voskovitým vzhledem řídkých a relativně tlustých lupenů“ (HOUBY 1999, s. 146).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: v. citronová (*chlorophana*), černající (= *nigrescens*), granátová (= *punicea*), krvavá (= *miniata*), papouščí (= *psittacina*; nejpestřeji zbarvená), šarlatová (= *coccinea*)

podle tvaru: v. kuželovitá (= *conica*)

ostatní vzhled: v. nádherná (= *splendidissima*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: v. luční (= *pratensis*), vápnomilná (= *calciphila*)

ostatní:

na něčí počest: v. Reidova (= *reidii*)

ostatní, patrně podle věd. názvu: v. mírná (~ *insipida*), stálá (= *persistens*)

Lidová jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: černěnka (v. kuželovitá), šafránka (v. kuželovitá, v. šarlatová)

ostatní vzhled: pestřenka (v. kuželovitá)

ostatní:

ostatní: kuběnka (v. kuželovitá), vodovka (v. kuželovitá; asi dle slizkosti? nebo barevná proměnlivost?)

ZÁVOJENKA (*Entoloma*; 35 druhů)

Poprvé BEZDĚK 1901.

Etymologie: Oproti očekávání nemá závoj¹³⁹, asi podle barvy a povrchu klobouku. Jde o houby barev většinou bělavých nebo šedavých, s klobouky často hedvábitými či vlásenitými a slupitelnou pokožkou.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: z. akvamarínová (*chloropolium*), černá (*aethiops*), červenající (*sepium*),

¹³⁹ To komentuje i J. Velenovský (VELENOVSKÝ 1920–1922, s. 613): „České pojmenování jest jistě nevhodné, když tu závoj není vyvinut.“

modrá (*euchroum*), olovová (*sinuatum*), olovově bílá (= *lividoalbum*; česky zmíněna též jako z. hnědošedavá), plavošedá (= *griseoluridum*), sivotřeňová (*exile*), šedohnědá (*porphyrophaeum*), tmavomodrá (*melanochroum*)

podle tvaru: z. křížovýtrusá (*conferendum*), vmáčklá (*rhodopolium*)

podle povrchu plodnice: z. hedvábná (= *sericatum*), lesklá (= *nitidum*)

ostatní vzhled: z. sličná (= *formosum*), výstředná (= *excentricum*)

podle vůně/pachu: z. slanečkovitá (*hirtipes*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: z. dřevní (*byssisedum*), dubomilná (= *querquedula*), podtrnka (*clypeatum*), skleníková (*ollare*)

podle doby růstu: z. jarní (= *vernum*), májová (= *majaloides*)

podle způsobu výskytu: z. příživná (= *parasiticum*)

ostatní:

na něčí počest: z. Bloxamova (= *bloxamii*), Jahnova (= *jahnii*), Moserova (= *moserianum*), Mougeotova (= *mougeotii*), Saundersova (= *saundersii*), Whiteové (*E. xanthochroum* /= *Rhodophyllus whiteae*)

ostatní, zřejmě podle názvu vědeckého: z. buřičská (= *turbidum*), mravencomilná (= *myrmecophilum*), opršalá (= *depluens*), pilovitá (= *serrulatum*), skrytá (~ *cryptocystidiatum*)

Lidová jména¹⁴⁰:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: uhelka (z. jarní)

podle hodnoty: darmolka (z. jarní, jedovatá; tak ŠEBEK 1968, s. 8)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: podslivník (z. podtrnka), podtrnka (z. podtrnka)

podle doby růstu: májovka (z. podtrnka)

ZELENIČKA (*Chlorociboria*; 2 druhy)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kotlaba + Pouzar 1972.

Etymologie: Podle měděnkově zeleného zbarvení. Podobně motivován název vědecký (lat. *chloros* „světle zelený“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: z. měděnková (= *aeruginascens*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: z. buková (*aeruginosa*)

ZEMNÍČKA (*Octospora*; rod jen zmíněn v textu)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Kučera 1926.

Etymologie: Snad podle místa růstu? Plodnice ponejvíce přisedlé k půdě.

ZRNIVKA (*Cystoderma*; 6 druhů)

Poprvé Podle D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974) Šmarda 1962.

Etymologie: Podle zrnitého povrchu plodnice, jak ukazuje i věd. název z. obecné (*C. granulosum*).

Druhovká jména: z. obecná (*granulosum*), dále

podle vlastností plodnice:

podle barvy: z. rumělková (= *cinnabarinum*)

ostatní vzhled: z. dlouhovýtrusá (*jasonis*), naběhlá (= *superbum*), osinková (*amianthinum*; povrch, snad i barva)

ostatní:

podle věd. názvu: z. žraločí (= *carcharias*; snad barva či zatuchlý pach?)

ZUBATKA (*Crustomyces*; 1 druh)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle bradavčitého až zoubkatého povrchu plodnic. Vytvořeno zřejmě po vzoru

¹⁴⁰ J. Velenovský (op. cit., s. 616) zde pro z. májovou jedno „lidové“ jméno navrhuje: „Na rozdíl od podtrnky navrhuji, aby se populárně jmenovala »hloženka«.“ V některých dílech se pro závojenku můžeme setkat též se synonymem – možná lidovým – *sadovka* (podle místa růstu).

staršího názvu vědeckého (*Odontia*; řec. *odous*, *odon* „zub“).

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle povrchu plodnice: z. kostrbatá (*subabruptus*)

ZVONEČEK (*Geopyxis*, *Urnula*; 3 druhy)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle pohárkovitého tvaru plodnic.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle tvaru: z. pohárkovitý (= *U. craterium*)

podle vnějších okolností:

podle místa růstu: z. alpský (= *G. alpina*), uhelný (= *G. carbonaria*)

ZVONKOVKA (*Tarzetta*; 3 druhy)

Poprvé Novější, nejspíš kdosi po roce 1974 (RATAJOVÁ 1974 neuvádí).

Etymologie: Opět podle pohárkovitého tvaru plodnic.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: z. žlutavá (*catinus*)

podle tvaru: z. číškovitá (= *cupularis*)

ostatní:

na něčí počest: z. Gaillardova (= *gaillardiana*)

ZVONOVKA (*Nolanea*; jen zmíněno v textu – dříve samostatný rod, dnes spadá pod rod ZÁVOJENKA)

Poprvé Snad MACKŮ 1913.¹⁴¹

Etymologie: Podle zvoncovitého tvaru klobouku v mládí.

ŽALUDICE (*Disciseda*; 1 druh)

Poprvé VELENOVSKÝ 1920–1922.

Etymologie: Podle vzhledu plodnic: tato břichatkovitá houba má opadavou vnější okrovku, jež se nejdříve rozpadá jen na spodní straně a její zbytek tvoří tmavší, tužší mističku, z níž vyčuhuje světlejší okrovka vnitřní – plodnice tak opravdu docela připomíná žalud.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle konzistence: ž. tuhá (*bovista*)

ŽAMPION (*Agaricus*; synonymum pro rod PEČÁRKA, viz též tam)

Poprvé KROMBHOLZ 1821 (tj. tržní; mluví i o jeho pěstování).

Etymologie: Přejato ještě dříve (viz oddíl 4.1).

ŽILNATKA (*Phlebia*; 4 druhy)

Poprvé BEZDĚK 1917.

Etymologie: Podle vrásčitosti až žilnatosti plodnic těchto dřevních hub.

Druhovká jména:

podle vlastností plodnice:

podle barvy: ž. bledá (*centrifuga*), olovová (= *livida*), oranžová (*radiata*)

ostatní vzhled: ž. proměnlivá (*rufa*)

¹⁴¹ D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974) píše: ? *Bezděk* ? Já jsem jméno u J. Bezděka našla až v práci BEZDĚK 1917, jež je pozdější než uvedené dílo J. Macků; možná však jméno J. Bezděk opět zaváděl již dříve na kurzech?

5 ANALÝZA

5.1 JAZYK, FORMA

V této části práce následuje analýza formální stránky zkoumaných jmen hub, a to postupně pro jména stará, rodová, druhová¹⁴² a lidová; v části 5.1.5 je shrnutí a porovnání s výsledky některých předchozích prací.

Celkové výsledky zkoumání jsou pro přehlednost shrnuty v následujících tabulkách – nejprve pro jména stará, rodová a lidová:

		Stará jména		Rody		Lidová jména	
		počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta
nesubstantivní		0	0,00%	0	0,00%	2	0,13%
přenes. význam	(už exist. slova)	8	8,99%	19	6,99%	333	20,85%
derivace - sufixace	adjektiva	11	12,36%	98	36,03%	333	20,85%
	substantiva	12	13,48%	86	31,62%	208	13,02%
	slovesa	5	5,62%	16	5,88%	126	7,89%
	ostatní	3	3,37%	1	0,37%	1	0,06%
derivace - prefixace		0	0,00%	3	1,10%	17	1,06%
derivace - kombinace		6	6,74%	2	0,74%	89	5,57%
derivace - ostatní		1	1,12%	0	0,00%	0	0,00%
kompozice	S + V, V + S	0	0,00%	1	0,37%	22	1,38%
	A + S	0	0,00%	10	3,68%	3	0,19%
	ostatní	0	0,00%	3	1,10%	6	0,38%
kompozice + derivace	S + V, V + S	2	2,25%	2	0,74%	0	0,00%
	A + S	0	0,00%	8	2,94%	2	0,13%
	ostatní	0	0,00%	4	1,47%	1	0,06%
ostatní	stará	7	7,87%	9	3,31%	53	3,32%
	přejatá	3	3,37%	9	3,31%	33	2,07%
	ostatní	0	0,00%	0	0,00%	24	1,50%
dvouslovná	A + S - přenos	2	2,25%	0	0,00%	111	6,95%
	A + S - upřesnění	20	22,47%	1	0,37%	232	14,53%
	jiné	0	0,00%	0	0,00%	1	0,06%
víceslovná	popis	9	10,11%	0	0,00%	0	0,00%
celkem		89	100,00%	272	100,00%	1597	100,00%
rod (resp. číslo)	mužský rod	32	35,96%	99	36,40%	834	52,22%
	ženský rod	35	39,33%	165	60,66%	585	36,63%
	střední rod	1	1,12%	8	2,94%	47	2,94%
	nejasný rod	3	3,37%	0	0,00%	13	0,81%
	plurál	18	20,22%	0	0,00%	118	7,39%
celkem		89	100,00%	272	100,00%	1597	100,00%

A pro jména druhová, kde jsem vyhodnocovala jen menší počet parametrů (viz dále v části 5.1.3):

¹⁴² Pro zjednodušení chápu dále pod výrazem *jméno druhové* jen jeho druhou část, určující v rámci rodu druh (např. u *muchomůrky červené* označuji jako jméno druhové jen slovo *červená*).

Druhová jména			
jednoslovná	A	1467	97,80%
	S (lid.)	25	1,67%
	celkem	1492	99,47%
dvouslovná	AA	5	0,33%
	AS	1	0,07%
	SA	2	0,13%
	celkem	8	0,53%
celkem		1500	100,00%

5.1.1 Jména stará

Soubor starých pojmenování hub, tedy těch, jež se objevila do roku 1800, čítá celkem 89 položek¹⁴³ (část z nich jsou ovšem spíše popisy než skutečná jména). Z tohoto počtu je třeba vydělit pojmenování víceslovná, jichž je v souboru více než třetina: 24,72 % starých pojmenování je dvouslovných a 10,11 % se skládá z více než dvou slov. U dvouslovných jmen jde vždy o kombinaci přídavného a podstatného jména; u dvou jmen (*zaječí ouško*, *zemský ořech*; 2,25 % z celku) lze mluvit o metaforickém přenesení již hotového spojení, zbylých 20 jmen (*bielá húba*, *hřib kravský* aj.; 22,47 % z celku) je tvořeno jménem obecnějším (většinou jde přímo o nejobecnější jméno *húba*, *houba*) a adjektivem vymezujícím právě daný druh, které se dokonce u jména *hořká houba* objevuje i samostatně, jako *hořká* (jediné nesubstantivní jméno v souboru se objevuje tedy pouze jako synonymum, nepočítáme-li ovšem již dříve zpodstatnělé jméno *běl*). Víceslovná pojmenování jsou právě ty výše zmíněné popisy, často mají i větnou povahu a žádné další jasné dělení se u nich nerýsuje.

Ze jmen jednoslovných (65,17 % souboru) tvoří většinu jména derivovaná: 42,7 % z celku (a 65,52 % jednoslovných jmen). Převažují jména odvozená pouhými příponami (34,83 % všech starých jmen), a to od substantiv (např. *holúbka*, *dúbravník*; 13,48 % z celku), adjektiv (*pestřec*, *ryzec*; 12,36 %) či sloves (*pečárka*, *pýchavka*; 5,62 %), u dalších 3 jmen (*mazur*, *kmachník*, *krápník*; 3,37 %) není jisté, z jakého základu byla odvozena. Šest jmen bylo utvořeno spojením prefixace a sufixace (mj. *opěnka*, *podborovník*; 6,74 % z celku), a to téměř výhradně od substantivních základů (jen u jména *posádky* není základ jistý). U jednoho jména (*potrošek*; 1,12 % z celku) je pak jisté jen to, že vznikl derivací, ale není zřejmé, šlo-li o pouhou sufixaci, nebo i prefixaci.

Jmen vzniklých metaforickým přenesením významu je v souboru 8 (např. *liška*,

¹⁴³ Do analýzy nebyla zahrnuta pojmenování *húba mořská* a *houba růžová*, neboť nejde o skutečné houby z říše *Fungi*.

koloděj; 8,99 % z celku)¹⁴⁴, motivací jsou vlastnosti plodnice, nejčastěji barva.

Procesem **kompozice** vznikla jen dvě stará jména: *muchomórka* a *syrojědka* (2,25 % z celku), u obou jde o spojení substantivního a verbálního základu, tedy o vytvoření jména činitelského, za použití přípony *-ka*.

Jmen vzniklých **ostatními způsoby** je 11,24 %; jedná se o sedm jmen **neprůhledných**, neodvozených či s výrazně nejednoznačnou etymologií (nejstarší jména *hlíva*, *hřib*, *houba* a *smrž* či nejisté *smlď*; 7,87 % z celku) a o tři **jména přejatá** (*agarik*, *tartofle*, *žampion*; 3,37 %).

Z hlediska **jmenného rodu** převládají ve zkoumaném souboru mezi jmény v **jednotném čísle** (79,78 % starých jmen) **feminina** (39,33 % z celku), těsně následovaná **maskuliny** (35,96 %); **neutrum** se vyskytlo jednou (*zaječí ouško*, 1,12 %) a u tří jmen nebylo možné rod bezpečně určit (*puš*, *smlď* a v nářečích dodnes kolísající *kotrč*; 3,37 %). Jména doložená v **plurálu** byla počítána zvlášť (18 pojmenování, 20,22 % z celého souboru), neboť i u nich je často podoba jednotného čísla nejednoznačná.

5.1.2 Jména rodová

Zkoumaná rodová jména hub jsou až na jednu výjimku (*meší ouško*, tvořící 0,37 % celkového souboru 272 jmen) výhradně **jednoslovná** substantiva, což je dáno přjetím některých zásad, platných v nomenklatuře vědecké, jako pravidel i pro česká jména (srov. zásady J. S. Presla a B. Berchtolda v části 3.3.5; jak vyplývá z práce J. Hladkého, není takový přístup jediný možný – v angličtině jsou např. víceslovná rodová jména dosti běžná¹⁴⁵). V souboru převládají jména **rodu ženského** (60,66 %), **rod mužský** je zastoupen 36,4 % a nejméně (celkem 2,94 %) je jmen **rodu středního** (z toho rod *kuřátka* je uváděn v **množném čísle**, ale v jiných pracích se často objevuje i v čísle jednotném).

Z hlediska slovtvorby je nejčastějším způsobem **derivace** – odvozených je 75,74 % zkoumaného souboru. Převládá **suffixace** (73,9 % všech rodových jmen), jmen tvořených pomocí pouhé **prefixace** (*patyčka*, *pazoubek*, *nedohub*) je v souboru 1,1 %, jmen vzniklých pomocí **spojení prefixace i suffixace** (*popraška*, *podloubník*) je 0,74 % z celku. Podíváme-li se na jména odvozovaná příponami podrobněji, jsou tvořena obvykle od adjektiv¹⁴⁶,

¹⁴⁴ K nim ovšem patří ještě dvě výše uvedená jména dvouslovná, souhrnně jde tedy o 10 jmen a 11,36 % z celku.

¹⁴⁵ HLADKÝ 1996.

¹⁴⁶ Nejčastěji jde ovšem o adjektiva denominativní, takže je někdy obtížné rozhodnout, bylo-li jméno houby odvozeno delší příponou přímo od základového substantiva, nebo právě skrze takové adjektivum – např. jméno *anýzovník* mohlo být utvořeno jak od *anýzový*, tak i přímo od *anýz*.

pojmenovávajících nějakou význačnou vlastnost houby (např. *ohnivec* od *ohnivý* či *pevník* od *pevný*; celkem jde o 98 jmen, tedy 36,03 % celého souboru, nejčastější přípony jsou *-ák*, *-ec*, *-ka*, *-(n)ík*, *-(n)ice* aj.), nebo od substantiv, rovněž soustředících pozornost na nějaký důležitý znak (např. *kalichovka* či *kališník* od *kalich*), případně od jmen původních rodů, z nichž byly odvozovány názvy pro další, podobné rody (např. *stročkovec* ke *stročku* či deminutivum *kornateček* ke *kornatci*; celkem 86 jmen, tj. 31,62 %, časté přípony mj. *-(ov)ka*, *-(ov)ec*, *-ník*, *-nice*). Jmen odvozených příponami od slovesných základů je celkem 16 (5,88 % z celku, např. *kropilka* či *kulháček*); u jména *čirůvka* zůstává pak základ nejistý.

Druhou největší skupinu tvoří jména vzniklá procesem **kompozice** (případně přibližně u poloviny z nich – 14 jmen – ještě za přidání určité přípony) – 28 jmen, 10,29 % z celku. Nejčastěji (18 jmen, 6,62 % z celkového souboru) jde o spojení substantiva s adjektivem (u necelé poloviny případů tak vznikají názvy nositelů vlastností, např. *krásnoporka*, u druhé části jsou přitvářena nová jména ke jménům již existujícím, mj. *bělolanýž* k *lanýži* – takových případů je v souboru 3,68 %), méně často o spojení substantiva s verbem (jména činitelská, např. *dřevokaz*, *dřevomorka*, *muchomůrka* – 1,1 % rodových jmen); spojením jiných složek je tvořeno 8 jmen (2,94 % z celku, např. *tmavobělka* ze dvou adjektivních základů či *mnohokrčka* ze spojení adverbia se substantivem).

Nemálo jmen hub je tvořeno také **metaforicky**, přenesením významu od něčím podobného předmětu či živočicha (*bochníček*, *liška*, *ouško*) – mezi zkoumanými rodovými jmény jich bylo 19 (tj. 6,99 % z celkového souboru), nejčastěji motivovaných barvou či tvarem houby.

Mezi jmény tvořenými **ostatními způsoby** (18 jmen, 6,62 %) jsou vyrovnaně zastoupena jména stará, dnes již neprůhledná (9 jmen, 3,31 % z celku – např. *bedla*, *hlíva*, *hřib* či *smrž*) a jména přejatá (rovněž 9 jmen a 3,31 %; jde jak o přejímky starší – *žampion*, *kukmák*, *stroček* –, tak o přebíraná jména vědecká s různou mírou počestění – *konferticium* či *trechispora*)¹⁴⁷.

5.1.3 Jména druhová

U druhových jmen jsem si z důvodu rozsahu souboru (celkem 1500 jmen) všímala jen dvou parametrů: za prvé toho, jsou-li jednoslovná (99,47 % z nich) či víceslovná – 8 jmen (0,53 % z celku) bylo dvouslovných, z toho 5 tvořila kombinace dvou adjektiv (čtyřikrát šlo

¹⁴⁷ Mezi jmény přejatá jsem nakonec nezahrnula názvy tvořené na něčí počest, utvořená českými příponami, např. *battarovka* či *bondarcevka*, neboť se výrazně neliší od podobně tvořených jmen českých (*pouzarovka* či J.

o zpřesnění barvy – *hnědě žíhaná* či *světle medová*, jednou spojení jiné: *běloučká omezená*), zbylé tři pak kombinace substantiva s adjektivem (pořadí SA: *ucho Jidášovo*, *hlava Medusina*; pořadí AS: *kozí noha*) –, za druhé pak přímo jejich slovního druhu – z jednoslovných jmen jich bylo celkem 25 (1,68 %) tvořeno podstatnými jmény, převzatými z lidového jmenosloví (např. *holubinka vrhavka* či *muchomůrka šedivka*), zbytek adjektivy.

5.1.4 Jména lidová

Z celkového počtu 1597 analyzovaných lidových jmen hub je nejprve třeba vydělit názvy dvouslovné, jichž není až tak málo: celkem 344 (21,54 %) lidových jmen je tvořeno kombinací dvou slov, kromě velmi nejistého *choroš černouška* jde vždy o kombinaci adjektiva a substantiva, a to buď o upřesnění „druhu“, tj. o vydělení jedné houby z množiny hub označovaných určitým společným názvem (*nepravé mráčíčko*, *bílý lanýž*, *dubová špička*; celkem 232 jmen, tj. 14,53 % z celkového souboru jmen lidových), nebo pojmenování určitým již hotovým spojením (*kravský dásně*, *biskupská čepice*, *čertí tabák*, *jabloňovej květ*; celkem 111 jmen, 6,95 % z celku). Od ostatních lidových jmen se dále odlišují ještě dvě jména (0,13 % z celku), jejichž základ není původně substantivní: jde o názvy *páně* a *zvířecí*.

Z ostatních jmen jednoslovných (78,33 % z celku) je většina (48,47 % všech zkoumaných lidových jmen) tvořena procesem derivate. Nejvíce (41,83 % z celku) opět pomocí sufixace, a to především z adjektiv (20,85 %, např. *hořčák*, *bělák*, *růžovka*), dále ze substantiv (13,02 %, např. *ucháč*, *pařezník*, *kuželáč*), sloves (7,89 %, např. *mhouřílka*, *chroustalka* či *štípák*) a jedno jméno i z číslovky (*dvoják*). Prefixací je tvořeno 1,06 % jmen (např. *podtrnka* podle místa růstu či *podhřib* podle hodnoty) a kombinací prefixace a sufixace 5,57 % z celku (hodně z toho jsou opět jména podle místa růstu pod určitými stromy, např. *podborovník* či *podlěščák*, dále mj. *pomrazka*).

Druhá největší skupina lidových jmen hub jsou názvy metaforické (celkem 333 jmen jednoslovných, jež tvoří 20,85 % celku, ale dále sem patří i výše uvedených 111 jmen dvouslovných, dohromady je tedy tímto způsobem tvořeno dokonce 27,8 % lidových jmen). Nejčastěji jde o názvy motivované vzhledem plodnice, hlavně barvou a tvarem, např. *liška*, *kuřátko*, *čepice* či *ušíčko*, častá jsou i jména odvozená od různých povolání, jako *kovář* a *mlynářka*.

Kompozita jsou mezi lidovými jmény hub zastoupena relativně málo, je jich celkem jen 34 (2,13 % z celku); u tří z nich je přítomna ještě určitá přípona. Nejvíce je zastoupen typ

---

Velenovským dříve navrhovaná *doubkovka*).

jmen činitelských, vzniklých spojením podstatného jména a slovesa (22 jmen, 1,38 % z celku; např. *čertoplach*, *masojed*, *muchomůrka*), spojením substantiv s adjektivy vzniklo 5 jmen (0,31 %, např. *sladkohříbek* či *křivonohka*) a jiným způsobem 7 jmen (0,44 %, např. *polohříbek* či *bezpráce*).

Mezi jmény tvořenými jinými způsoby (6,89 % z celku) převládají jména stará (3,32 % z celku, např. *smrž*, *hřib*, *hlíva* – relativně velký podíl těchto jmen je dán tím, že jsem sem počítala i jejich četné varianty typu *řib*, *smrha* apod.), přejatých jmen bylo v souboru 33 (2,07 %, např. *kumprda*, *tartofle*) a ostatních neprůhledných jmen 22 (1,5 %).

Co se týče rodového rozrůznění, i u jmen lidových převládají maskulina (52,22 %), jmen ženského rodu je ve zkoumaném souboru 36,63 % a jmen rodu středního 2,94 %; u 13 jmen (0,81 %) je rod z jejich tvaru nejasný a 7,39 % jmen je zachyceno jen v množném čísle.

5.1.5 Shrnutí a porovnání s předchozími výzkumy

Z podrobných analýz jednotlivých souborů jmen hub (jména druhová pro jejich malou rozrůzněnost a zároveň velkou odlišnost od ostatních souborů nechám nyní stranou) se nabízí několik následujících zobecnění.

1. *České rodové i lidové názvy hub jsou tvořeny převážně jednoslovnými substantivy.* Toto tvrzení je splněno nejlépe u názvů rodových, kde byla snaha je přijmout jako pravidlo: v souboru je porušuje jen jediný název, *meší ouško*. Směřování k tomuto typu je však zřejmé již i u jmen starých (tvoří přes 65 % souboru a tento poměr by se ještě zvýšil, kdybych nezapočítávala jako jména pouhé popisy některých druhů) a potvrzeno ve velkém¹⁴⁸ souboru jmen lidových (tam tomuto typu odpovídá již 78,33 % všech jmen).

2. *Jména rodu mužského a ženského výrazně převažují nad jmény rodu středního.* Toto zobecnění platí ve všech souborech: u jmen rodových a lidových je neuter náhodou stejný podíl, 2,94 %, v souboru jmen starých je v jednotném čísle jméno středního rodu jediné, tvořící 1,12 % z celku. Pokud jde o vzájemný poměr maskulin a feminin, tam se zkoumané soubory liší: u jmen rodových převládají poměrně výrazně feminina (60,66 % oproti 36,4 % maskulin), u jmen lidových naopak maskulina, ač méně výrazně (52,22 % ku 36,63 % feminin¹⁴⁹), a u jmen starých zase feminina, ovšem ještě těsněji (39,33 % oproti 35,96 % maskulin; klíčovou roli zde zřejmě hraje počet spojení s obecným substantivem *houba*). Pro jména rodová mi podobné rozložení této mluvnické kategorie vyšlo již v práci předchozí

¹⁴⁸ Jména stará lze z větší části chápat ovšem též jako lidová, proto zde mluvím o velikosti souboru.

¹⁴⁹ Mírnou převahu maskulin uvádí pro svůj soubor lid. jmen i M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 150–155).

(HÁNOVÁ 2002, s. 18): převládala feminina s 54,65 %, následované maskuliny s 41,86 %, neutra byla ve zkoumaném souboru dvě (2,33 %) a u jednoho jména nebyl rod kvůli jeho přejatosti zřetelný (*šii-také*, 1,16 %).

3. *Některá (zvláště lidová) jména se vyskytují převážně v množném čísle.* Do souboru jmen rodových pronikla tato tendence jen v názvu *kuřátka*, jsouc opět bržděna obecnými nároky na vědeckou nomenklaturu, do značné míry odvozenými od zásad platných pro názvosloví mezinárodní, ale mezi jmény lidovými se prosadila relativně výrazně (7,39 % z celku) a zdá se, že v minulosti byla ještě silnější: mezi zkoumanými starými jmény je jich v množném čísle přibližně pětina (20,22 %). Převážně jde pochopitelně o druhy hub, vyskytující se často skupinově (takové měly mimochodem jistě pro člověka větší užitkový význam, z jedné osamocené houby by se například tolik nenajedl).

4. *Nejvíce jmen hub je tvořeno procesem derivace, a to zejména pomocí přípon.* Největší je podíl jmen odvozených v souboru jmen rodových, kde přesahuje tři čtvrtiny celku (75,74 %), u jmen lidových i starých se derivace objevuje u necelé poloviny analyzovaných jmen (48,47 %, resp. 42,7 %). Nejčastěji se jména odvozují od jmenných základů (u jmen starých převažují o něco základy substantivní nad adjektivními, u druhých dvou souborů je tomu naopak: převládají jména odvozená z adjektiv), nejhojnější přípony jsou *-ák*, *-ec*, *-ek*, *-ka*, *-(n)ík*, *-(n)ice*.¹⁵⁰

5. *Tvoření jmen procesem kompozice je v lidovém názvosloví neobvyklé, ve jménech rodových se objevuje naopak ve zvýšené míře.*¹⁵¹ Ve zkoumaném souboru jmen lidových bylo kompozit jen 2,13 %, v rámci jmen starých činil jejich podíl 2,25 %. Relativně vysoký podíl složenin mezi názvy rodovými (10,29 %, v práci HÁNOVÁ 2002 pak 10,5 % zkoumaného souboru; to je rozhodně více, než je běžné zastoupení kompozit v českém jazyce) lze vysvětlit častým kalkováním jmen vědeckých, případně vzorem jmen již dříve takto utvořených pro jména nová.

6. *V lidovém názvosloví je velmi častým způsobem tvoření jmen hub metaforický přenos významu, u jmen rodových i starých méně využíváný.* Zatímco mezi názvy lidovými je jich takto utvořena dohromady téměř třetina (27,8 % souboru), v rámci jmen starých je jejich podíl jen 8,99 % a v rámci jmen rodových dokonce jen 6,99 % (ve své dřívější práci – op. cit., s. 18–19 – jsem v souboru jmen rodových našla podobné tvoření u 9,3 % z celkového počtu

¹⁵⁰ K podobným závěrům dochází pro lid. jména opět i M. Majtánová (Op. cit., s. 150–155) a já ve své předchozí práci (HÁNOVÁ 2002), v níž jsem našla derivaci v základu 67,4 % zkoumaných rodových jmen hub (převládala rovněž deadjektiva, nejčastější sufixy byly také shodné s těmi uváděnými výše).

¹⁵¹ Kompozita se objevují poměrně hojně rovněž v názvech druhů, v převážné míře jde rovněž o kalky názvů vědeckých a v češtině nezní příliš přirozeně (např. *ohněpochvá*, *černošupinatá*).

jmen). Takto tvořená jména vznikají často spontánně i na relativně malém území a jejich přesná motivace bývá dnes mnohdy již nezřetelná (srov. např. výše v části 4.2 velkou skupinu takovýchto názvů pro *křemenáč březový* a *osikový*), jindy naopak vznikají nezávisle na sobě podobná jména i v různých jazycích. Také M. Majtánová¹⁵² ve své analýze lidových jmen zjistila těchto jmen, pramenících ze starých tradic, pověr a lidové představivosti, poměrně hodně, převážně je ale pokládá za názvy mladší.

7. *Mezi českými jmény hub je poměrně velká skupina názvů starobyklých.* To je vidět na počtu položek v části 4.1 i na skutečnosti, že jen jmen po slovotvorné stránce dále neanalyzovatelných je mezi jmény rodovými a lidovými svorně okolo 3,3 %, v souboru jmen starých jde dokonce o 7,87 % z celku (to je ale nejspíše dáno menším počtem jmen v tomto souboru obsažených; většina z těchto nejstarších jmen se opakuje v každém ze zkoumaných dílčích souborů). Stáří nemalé části z nich sahá patrně do praslovanského období či ještě hlouběji do minulosti (mj. *bedla*, *houba*, *hlíva*, *hřib*, *choroš*, *muchomůrka*, *opěnka*, *pečárka*, *pestřec*, *pýchavka*, *ryzec*, *smrž*, *syrojědka*, *trúd*, ze starých jmen pak ještě *běl*, *chřiešč* či *prachóvka*). U většiny z těchto starobyklých jmen je přesto možné se značnou mírou pravděpodobnosti vyložit jejich etymologii.

---

¹⁵² Op. cit., s. 150–155.

5.2 MOTIVACE, OBSAH

V této části práce budu obdobným způsobem analyzovat významovou stránku zkoumaných jmen hub – opět nejprve pro jména stará, posléze pro názvy rodové a druhové a nakonec pro jména lidová; v části 5.2.5 následuje shrnutí a porovnání s výsledky některých předchozích prací.

Výsledky zkoumání shrnuje následující tabulka:

		Stará jména		Rody		Druhy		Lidová jména	
		počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta	počet	procenta
vlast. plodnice:	barva	10	11,24%	24	8,82%	431	28,73%	316	19,79%
	tvar	5	5,62%	53	19,49%	132	8,80%	106	6,64%
	povrch	3	3,37%	33	12,13%	149	9,93%	67	4,20%
	ost. vzhled	11	12,36%	88	32,35%	229	15,27%	175	10,96%
	konzistence	8	8,99%	12	4,41%	30	2,00%	126	7,89%
	vůně/pach	0	0,00%	1	0,37%	46	3,07%	12	0,75%
	chuť	3	3,37%	0	0,00%	19	1,27%	57	3,57%
	hodnoty	7	7,87%	10	3,68%	22	1,47%	160	10,02%
	ostatní	3	3,37%	2	0,74%	5	0,33%	42	2,63%
vnější okolnosti:	místo růstu	19	21,35%	17	6,25%	213	14,20%	243	15,22%
	dobu růstu	1	1,12%	2	0,74%	20	1,33%	41	2,57%
	způsob výskytu	0	0,00%	3	1,10%	41	2,73%	30	1,88%
ostatní:	něčí počest	0	0,00%	2	0,74%	101	6,73%	1	0,06%
	přejaté/dle věd. jm.	3	3,37%	10	3,68%	48	3,20%	9	0,56%
	ostatní	16	17,98%	15	5,51%	14	0,93%	212	13,27%
celkem		89	100,00%	272	100,00%	1500	100,00%	1597	100,00%

5.2.1 Jména stará

Z celkového počtu 89 analyzovaných starých pojmenování hub je jich většina, 56,18 %, motivována **vlastnostmi plodnice**. Přibližně pětina z nich (12,36 % z celkového počtu) spadá do kategorie ostatní vzhled, protože se u těchto jmen kombinuje např. hledisko barvy a povrchu či tvaru (mj. *koloděj*, *baběnka*); o něco méně jmen je motivováno barvou plodnice (*běl*, *liška*; 11,24 % z celku), další jména pak její konzistencí (*křemenáč*, *prachůvka*; 8,99 % starých jmen), hodnotou (*syrojědka*, *prasenice*; 7,87 %), tvarem (*špička*, *kotrč*; 5,62 %), povrchem (*klouzek*, *smrž*; 3,37 %), chutí (*oříš*, *hořká houba*; též 3,37 %) či ostatními (a smíšenými) vlastnostmi plodnice (*hřib kravský*, *prašivka*; rovněž 3,37 %). Jméno podle vůně se ve zkoumaném souboru nevyskytlo.

Jmen podle **vnějších okolností** je ve zkoumaném souboru necelá čtvrtina (22,47 %). Výrazně převládají jména motivovaná místem růstu (*důbravník*, *opěnka*; 21,35 % z celku, 95 % v rámci jmen podle vnějších okolností), jedno jméno je motivováno dobou růstu

(*václavka*; 1,12 % z celku).

Jmen motivovaných jinak (**ostatní**) je mezi starými pojmenováními hub jen o něco méně, 21,35 %. Tři z nich (*agarik*, *tartofle* a *žampion*, 3,37 % z celku) jsou přejatá, mezi zbylými 16 jmény (**ostatní**, 17,98 %) jsou jednak jména již ve staré češtině archaická, jejichž výklady jsou dosud natolik nejasné, že nemohla být nikam zařazena (*hlíva*, *hřib*, *húba*), a ostatní neprůhledná jména (*kmachník*), jednak jména, u nichž je sice jasný způsob, jakým vznikla, ale není zcela jednoznačná (či do ostatních kategorií zařaditelná) motivace (*hadovka*, *lanýž*), a do třetice i pojmenování se smíšenou motivací (*ořech zemský*; *houby žluté, které pod borovicí rostou a dobytku škodlivé jsou*).

5.2.2 Jména rodová

Ve zkoumaném souboru jednoznačně převládají jména, tvořená podle **vlastností plodnice** (81,99 %). Největší část z nich (32,35 % z celku) byla zařazena do kategorie **ostatní vzhled**, neboť šlo o názvy motivované více vzhledovými faktory zároveň (například barvou a tvarem či barvou a povrchem plodnice); dále sem patří také názvy, odvozené od již existujících názvů jiných, nějak podobných rodů, a to buď prostou sufixací (například *bedlovnice* od *bedla*; celkem je v souboru takovýchto jmen 5,15 %), nebo pomocí procesu kompozice, kde je k již existujícímu názvu předřazen element sloužící k odlišení nového rodu (např. *bělolanýž* k *lanýži*, podobně i *slizobedla* či *suchohřib*; celkem 3,68 % jmen). Druhou nejvíce zastoupenou skupinou jsou jména motivovaná **tvarem** plodnice (19,49 % z celku), následují jména podle **povrchu** plodnice či jejích částí (12,13 %) a podle **barvy** (8,82 %). Jména s dalšími motivacemi jsou již méně početná: podle **konzistence** je pojmenováno 4,41 % zkoumaných rodů, podle **hodnoty** 3,68 %, podle **vůně** 0,37 % (*anýzovník*) a u dvou jmen (0,74%) jde o hlediska smíšená (**ostatní**); jméno podle **chuti** se ve zkoumaném souboru nevyskytlo.

Podle **vnějších okolností** je v souboru pojmenováno 8,09 % rodů, převážná většina z toho (6,25 % z celku) podle **místa růstu**; **způsobem výskytu** jsou v souboru motivovány jen tři rody (1,1 %), **dobou růstu** pak jen dva (0,74 %).

Jména motivovaná **ostatními způsoby** tvoří 9,93 % celkového počtu rodových jmen. Deset názvů (3,68 % z celku) je zde přejatých, dva (0,74 %) jsou utvořeny na něčí počest; největší část této skupiny jmen je však zařazena do kategorie **ostatní** (5,51 %) – jde převážně o stará jména, dnes již jen stěží průhledná (*bedla*, *hlíva*, *hřib* aj.), ale i několik jmen se smíšenou motivací (např. *meší ouško*).

5.2.3 Jména druhová

I u jmen druhových převládají pojmenování podle **vlastností plodnice** (70,87 % z celkového počtu). Zastoupení motivací uvnitř této skupiny je však již rozloženo poněkud jinak nežli u jmen rodových: téměř polovinu (28,73 % z celku) zde tvoří jména označující **barvu**, následuje přibližně poloviční skupina se smíšenými hledisky vzhledu hub (**ostatní vzhled**, 15,27 %) a skupiny jmen podle **povrchu** plodnic či jejich částí (9,93 %) a jejich **tvaru** (8,8 %). Jiné motivace jsou již vzácnější: podle charakteristické **vůně** či **pachu** je nazváno 3,07 % druhů, podle **konzistence** 2 %, podle **hodnoty** 1,47 %, podle **chuti** 1,27 % a na **ostatní** důvody zbývá 0,33 %.

Druhou nejsilnější skupinou jsou zde jména motivovaná **vnějšími okolnostmi** (18,27 % všech druhových jmen). Opět výrazně převládají jména podle **místa výskytu** (14,2 % z celku), následovaná jmény podle **způsobu výskytu** (2,73 %; téměř polovinu z nich, 1,27 % z celku, tvoří ovšem jméno *obecný*), nejméně je jmen podle **doby růstu** (1,33 % z celkového počtu).

Ze jmen motivovaných jinak (**ostatní**) u jmen druhových výrazně převažuje skupina pojmenování **na něčí počest** (101 jmen, což je 6,73 % z celku) – zdá se, že jsou tyto názvy i přes opakované poukazování na nevhodnost jejich přejímání do národní mykologické nomenklatury (nenesou žádnou informaci, která by pomohla houbu identifikovat) u tvůrců českých jmen poměrně oblíbené, což je patrně dáno snadností jejich přejetí (jakkoli u některých případů není ani to docela bez pochybností: srov. české jméno *kržatka* ***Kristina*** k vědeckému *Phaeocollybia christinae*). Následují jména tvořená podle **vědeckého názvu** (ta jsou samozřejmě častá i v předchozích kategoriích, zde jde spíše o ty, u nichž se mi nepodařilo přijít na vlastní důvod pojmenování) s 3,2 % a jména **ostatní**, jichž je 0,93 % z celkového počtu.

5.2.4 Jména lidová

Také v souboru jmen lidových převládají podle očekávání pojmenování podle **vlastností plodnice** (66,44 % z celku). Podobně jako u jmen druhových tvoří největší skupinu jména motivovaná **barvou** plodnice či jejich částí (19,79 %), následovaná skupinou jmen se smíšenými znaky vzhledu hub (**ostatní vzhled**, 10,96 %); třetí největší skupinu zde však nově tvoří jména, vztahující se k **hodnotě** hub (jak již bylo zmíněno výše, nejde jen o četná jména hodnotící kvalitu hub, ale i o ta týkající se např. možnosti jejich využití člověkem či důsledků

jejich působení, jako *nakládáček* či *dřevomorka*) – tato jména tvoří 10,02 % ze zkoumaných lidových jmen. Další jména se zaměřují na konzistenci plodnic či jejích částí (7,89 %), její tvář (6,64 %), povrch (4,2 %) a chuť (3,57 %), jen nemnoho lidových jmen se zaměřuje na vůni hub (0,75 %); ostatní hlediska se objevují u 2,63 % jmen.

Vnější okolnosti se objevují v názvech 19,66 % lidových jmen: nejvíce je opět jmen motivovaných místem růstu (15,22 % z celku), k době růstu odkazuje 2,57 % jmen a ke způsobu výskytu 1,88 %.

Mezi jmény od jiných významových základů (**ostatní**, 13,9 %) je jedno jméno tvořené na něčí počest (*bečvářík*; z celku tvoří 0,06 %) a několik jmen přejatých (0,56 %), zbytek pak tvoří jména ostatní (13,27 %) – kombinované motivace (např. *májovej lístek*), stará jména a jména nejasná.

5.2.5 Shrnutí a porovnání s předchozími výzkumy

Také u sémantické analýzy lze zjištěné výsledky shrnout do několika bodů (tentokrát včetně názvů druhových):

1. *Největší část českých jmen hub je motivována vlastnostmi plodnice.* Podíl pojmenování s touto motivací je nejvyšší u jmen rodových (81,99 %), klesá u jmen druhových (70,87 %) i lidových (66,44 %) a nejnižší je u jmen starých (56,18 %), ale ve všech souborech zasahuje více než polovinu jmen. V dalším, podrobnějším dělení v rámci této kategorie jsou již rozdíly: zatímco u jmen rodových je nejvýznamněji zastoupena kategorie ostatní vzhled, následovaná kategoriemi tvaru a povrchu a až poté barvou, u jmen druhových a lidových převládá výrazně právě kategorie barvy, a až na druhé místě je ostatní vzhled (u jmen druhových je na třetím místě povrch a na čtvrtém tvar, u jmen lidových na třetím místě hodnota a na čtvrtém konzistence); u starých jmen je pak nejvýrazněji zastoupena jako u jmen rodových také kategorie ostatní vzhled, následují ji však kategorie barvy, konzistence a hodnoty. Je také vidět, že právě kategorie hodnoty a konzistence zajímá tvůrce odborného jmenosloví (tedy jmen rodových a druhových) mnohem méně než tvůrce jmen lidových (včetně těch starých), což je logické – vědec musí pojmenovat hub mnohem více než jen ty, jež pro něho mají nějakou přímou užitkovou hodnotu, zatímco lidový houbař se primárně zaměřuje právě jen na houby, které může sníst nebo nějak jinak použít.

2. *Z vnějších okolností je nejdůležitější motivací pro jména hub místo růstu.* Podíl tohoto rysu jako zdroje pojmenování je nepřímě úměrný podílu rysu předchozího (vlastností plodnice): u jmen rodových je nejnižší (6,25 % z celku), roste přes jména druhová (14,2 %) a

lidová (15,22 %) až ke jménům starým, kde tvoří vůbec nejsilnější samostatnou motivaci (21,35 % oproti např. 12,36 % u ostatního vzhledu). Na výraznost této motivace u jmen lidových upozorňovala již M. Majtánová (MAJTÁNOVÁ 1970, s. 142) s poukazem na to, že za překvapivě hlubokými znalostmi symbiózy hub se stromy, jež se v těchto jménech projevují, mykologie často dlouho zaostávala.

3. *U jmen motivovaných jinak převládá u jmen rodových, lidových i starých zbytková kategorie ostatní, zatímco u jmen druhových je vysoký podíl jmen tvořených na něčí počest.* Kromě jmen druhových, jichž je takto motivováno 6,73 %, je kategorie jmen na něčí počest zastoupena i u názvů rodových (2 jména, 0,74 % z celku) a dokonce i lidových (1 jméno, 0,06 % z celku).

4. *Přejatých jmen je mezi českými názvy hub málo.* To platí zejména pro jména lidová, jichž je přejatých dohromady jen 9 (0,56 % z celého souboru), v ostatních souborech se podíl přejatých jmen pohybuje v rozmezí 3–4 % (u jmen druhových jde lépe řečeno o jména utvořená podle vědeckého názvu, o přejatosti by se dalo mluvit spíše u již zmíněné kategorie ne něčí počest).

5. *Lidová jména jsou po sémantické stránce podobnější jménům druhovým než jménům rodovým.* Významný podíl na tom má asi i rozšířenost jmen podle místa růstu, převážně se vztahující k jednotlivým druhům, nikoli celým rodům, ale i obecněji platí, že pro tvůrce lidových jmen není rozdělení na rody nijak klíčové, pod jedno jméno zahrnou často i na jednom místě několik hub z rodů dosti různých, pokud se shodují v určitém výrazném rysu, stojícím v základu pojmenování (např. modráni dužniny, růst pod zemí či nepříjemná chuť, nemluvě o dosti rozšířených skupinových jménech pro houby nesbírané).

K podobným výsledkům docházeli i již dříve zmínění autoři některých předešlých příspěvků zkoumajících sémantickou stránku jmen hub: pro jména lidová S. Šebek (ŠEBEK 1968) a M. Majtánová (Op. cit., s. 143n. – propočet asi 1000 lid. jmen z autorčiny diplomové práce) a pro jména rodová já sama v předchozí práci (HÁNOVÁ 2002); tyto výsledky v jejich hlavním členění, vycházejícím z práce S. Šebka, shrnuje následující tabulka¹⁵³. Práce J. Hladkého (HLADKÝ 1996, s. 55n.) se sice jako jediná věnovala jménům rodovým, druhovým i lidovým, autor však opustil řazení do kategorií navržených S. Šebkem a rozlišuje jen jména tvořená podle tvaru (kam počítá i velikost), úžeji pojatých vlastností plodnice (zahrnující vlastně z Šebkovy kategorie stejného jména podkategorie ostatní vzhled, povrch,

---

¹⁵³ Tam, kde to šlo, jsem výsledky zaokrouhlila na celá procenta, jinde alespoň na desetiny.

konzistenci, vůni, chuť, hodnotu i ostatní vlastnosti plodnice), barvy, místa růstu a času růstu, jeho výsledky jsou proto obtížněji porovnatelné a věnuji jim níže samostatný odstavec.

	Šebek (lid. jména)	Majtánová (lid. jména)	Hánová (rody)	Karasová stará jména	Karasová rody	Karasová druhy	Karasová lid. jména
vlastnosti plodnice	65 %	78 %	72 %	56,2 %	82 %	71 %	66 %
vnější okolnosti	18 %	19 %	10,5 %	22,5 %	8 %	18 %	20 %
ostatní	17 %	5 %	17,5 %	21,3 %	10 %	11 %	14 %

Z tabulky je vidět, že základní poměr jednotlivých skupin motivací je relativně stabilní: největší část jmen hub je motivována vlastnostmi plodnice, u jmen lidových a druhových je druhou nejčastější skupinou motivací kategorie vnějších okolností, u jmen rodových jsou o něco více zastoupeny motivace ostatní (roli zde může hrát i skutečnost, že tento soubor je kromě starých jmen nejméně rozsáhlý – v porovnání s počty zkoumaných jmen lidových a druhových jde o poměrně výrazný rozdíl – a proto v něm pak mají větší podíl i zahrnutá jména stará). U lidových jmen je viditelný rozdíl mezi výsledky analýzy mé a S. Šebka na jedné straně a M. Majtánové na straně druhé dán nejspíš větší důkladností (a možná i odvahou) této autorky při rozřazování jmen s motivací na první pohled nejasnou.

Co se týče již zmíněných výsledků J. Hladkého, pro jména rodová uvádí autor se sestupnou četností pojmenování tvořená podle tvaru (38,6 %), vlastností plodnic (22,8 %) a barvy (18,2 %), následovaná jmény v podstatě zařaditelnými do Šebkovy kategorie ostatní (u Hladkého *non-descriptive heads*: 20,3 %). Pro jména druhová jsou podle něj nejčastější motivace vlastnosti plodnice (28,2 %), barva (28,1 %), tvar (27 %) a místo růstu (10 %), pro jména lidová pak vlastnosti plodnice (28,4 %), barva (20,2 %), tvar (17,9 %), nejasné důvody (12,8 %) a místo růstu (11,6 %). Srovnání s výše uváděnými údaji mými ukazuje shody jen v dílčích detailech (např. přibližně 20 % jmen motivovaných barvou u jmen lidových), celkově jsou pro mě autorovy výsledky vzhledem k jinému způsobu třídění stěží využitelné¹⁵⁴.

¹⁵⁴J. Hladký navíc uvádí u jednotlivých kategorií jen příklady jmen a jejich zařazení do dané kategorie nijak nevysvětluje – např. *kačenku* bere bez diskuse jako motivovanou tvarem (s. 53).

6 ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila zejména na etymologickou analýzu českých jmen hub; tuto část práce považuji (i vzhledem k rozsahu souboru) v podstatě za průkopnickou. Snažila jsem se dbát o to, aby mnou uváděné souhrnné údaje byly v práci ověřitelné a šly přepočítat (i s případnými změnami například při rozdílném názoru na výklad některých jmen) a aby bylo pokud možno vždy jasné, k jakému výkladu se přikláním, pokud se k nějakému přikláním – těch několik dosavadních prací na podobné téma totiž poskytovalo maximálně jen přehled jednotlivých sémantických typů s příklady a souhrnné výsledky, ale chyběla v nich možnost dohledat, jak bylo vykládáno konkrétní jméno.

I historickému úvodu jsem věnovala poměrně velké úsilí (včetně studia značné části primárních pramenů) a podařilo se mi v něm odhalit několik tradovaných (od autora k autoru důvěřivě přejímaných) nepřesností a omylů, cenných snad zejména pokud se týče počtů jmen hub obsažených v některých pramenech¹⁵⁵; slovník starých jmen ilustruje, jak velké množství hub bylo na našem území rozeznáváno a pojmenováváno již v dobách dosti dávných.

V hlavním slovníkovém souboru (4.2) jsem původně chtěla uvádět autora a dílo první publikace všech jmen; v průběhu práce jsem však zjistila jednak to, že se objem odborné mykologické literatury od počátku 20. století zvyšoval velkým tempem a její prostudování by zabralo neúměrně mnoho času, a také to, že podobnou informaci uváděla pro svůj poměrně rozsáhlý soubor rodových jmen hub D. Ratajová (RATAJOVÁ 1974), a rozhodla jsem se na další pátrání na tomto poli rezignovat – moje vlastní údaje v tomto směru končí přibližně rokem 1922¹⁵⁶, do roku 1974 pak uvádím informace poskytované D. Ratajovou a pro jména, která do svého souboru nezahrnula, jen zmínku o tom, že jde patrně o název novější. Zde je tedy určitá rezerva práce a prostor pro její případné doplnění, ale mám za to, že pro hlavní účel práce není uvádění této informace nezbytné (jakkoli třeba mykology by právě takový údaj mohl zajímat).

V samotných výsledcích formální i sémantické analýzy, shrnutých zvláště v částech 5.1.5 a 5.2.5, se nějaká zcela převratná zjištění neobjevují, za důležitou však považuji možnost srovnání všech čtyř souborů jmen, analyzovaných podle jednotných hledisek (ovšem s určitou výjimkou formální analýzy u jmen druhových, danou jejich odlišnou povahou), a

---

¹⁵⁵ Mezi další chyby předchozích prací patří např. nedostatečné rozlišování jednotlivých pramenů (D. Ratajová u herbáře J. Černého, viz výše poznámka 27; J. Hladký – HLADKÝ 1996, s. 101 – zase směšuje Rukopis vodňanský a Lactifer a neoprávněně vytýká V. Machkovi a B. Rybovi chybné čtení rukopisu), častá je též nedůslednost v uvádění názvů vědeckých.

¹⁵⁶ V tomto období však leckde také opravuji chybný údaj D. Ratajové – např. u jmen *dřevokaz*, *hadovka*, *holubinka*, *křemenáč*, *pstřeň* aj.

také velikost jednotlivých souborů.

7 SEZNAM LITERATURY

7.1 PRAMENY

APICIUS: Caelii Apicius de re coquinaria. Edice přístupné na internetu (staž. 2.7.2006):

www.thelatinlibrary.com/apicius/apicius1.shtml a

www.forumromanum.org/literature/apicius/caeliusx.html (navíc i ang. verze:

www.penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Apicius)

BAYER 1916: Bayer, Augustin: Botanika speciální (III. díl Velkého ilustrovaného přírodopisu...). Praha: Nákladem Zemského ústředního spolku jednot učitelských v kr. českém, 1916. (Spolupracovali A. Ambrož, K. Kavina a F. Smotlacha – ten je autorem části o houbách.)

BERCHTOLD – PRESL 1820: Berchtold, Bedřich V. – Presl, Jan Svatopluk: O přirozenosti rostlin aneb Rostlinář. Praha 1820.

BERNARD 1894: Bernard, Alexandr Josef: Houby břichatkovité (Gasteromycetes). In: Výroční zpráva cís. král. vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1894. Tábor 1894, s. 3–36.

BERNARD 1898: Bernard, Alexandr Josef: Přírodopis rostlinstva pro nižší třídy středních škol. Praha: I. L. Kober, 1898.

BERNARD 1901: Bernard, Alexandr Josef: Lesnická botanika. Písek: Jaroslav Burian, 1901.

BERNARD 1910: Bernard, Alexandr Josef: Jedlé houby okolí tábořského. In: Výroční zpráva cís. král. vyššího gymnasia v Táboře za školní rok 1909–1910. Tábor 1910, s. 1–38.

BEZDĚK 1901, 1905: Bezděk, Jan: Houby jedlé a jim podobné jedovaté. 1. díl. Atlas hub ve věrných vyobrazeních dle přírody maloval Václav Luňáček (akad. malíř). Praha (nákladem vlastním), 1901. 2. díl. (Podrobné popsání důležitějších druhů hub, četné předpisy jich připravování a pěstování.) Hranice 1905.

BEZDĚK 1917: Bezděk, Jan: Kritické studium mykologických publikací Dr. J. Macků. Chrudim 1917.

KREJČÍ – BILL 1860: Bill, Jan Jiří: Jedlé a škodlivé houby ve svých nejdůležitějších tvarech. Z němčiny přel. Jan Krejčí. Praha 1860.

CLUSIUS: Clusius, Carolus: Fungorum in Pannoniis observatorum BREVIS HISTORIA et CODEX CLUSII. Mit Beiträgen von einer internationalen Autorengemeinschaft. (Eds.: S. A. Aumüller – J. Jeanplong.) Budapest: Akadémiai Kiadó, 1983.

ČELAKOVSKÝ 1877: Čelakovský, Ladislav: Sbírka nejdůležitějších jedlých, podezřelých a jedovatých hub. Překlad něm. orig. B. Lorinsera. Vídeň a Olomouc 1877.

ČERNÝ: Černý, Jan: Knieha lékarská, kteráž slove herbář aneb zelinář. (Ed. Z. Tichá.) Praha: Avicenum, 1981.

DALIMIL: Staročeská kronika tak řečeného Dalimila. (Ed. J. Daňhelka et al.) Praha: Academia,

- 1988.
- JEDBYL: Obyčejné gedowaté Byliny, k naučenj Lidu wenkowského, obwzłáštne školnj Mládeže. S přislušným Přjwěskem. V Praze, u Jana Ferdynanda z Schönfeldu, 1789.
- JOHN 1907: John, Jan: Atlas hub. S četnými barevnými... Praha 1907.
- KAVINA 1919: Kavina, Karel: Houby. (Úvod do všeobecné mykologie.) Praha: F. Topič, 1919. (dokončeno 1916)
- KLARET: Flajšhans, Václav (ed.): Klaret a jeho družina. Sv. 1. Slovníky veršované. Praha: Česká akademie věd a umění, 1926. (G – Glosář, B – Bohemář); Sv. 2. Texty glossované. Praha: Česká akademie věd a umění, 1928.
- KLIKA 1868: Klika, Josef: Botanika pro vyšší třídy gymnasií a reálných škol. Praha: Nákladem kněhkupectví I. L. Kober, 1868.
- KROMBHOLZ 1821: Krombholz, Julius Vincenc: Conspectus fungorum esculentorum, qui per decursum anni 1820 Pragae publice vendebatur. Prag 1821.
- KROMBHOLZ 1831–1846: Krombholz, Julius Vincenc: Naturgetreue Abbildungen und Beschreibungen der essbaren, schädlichen und verdächtigen Schwämme. Prag 1831–1846. (Je-li to možné, uvádím i přesnější vnočení – podle toho, v kterém sešitu se objevilo.)
- LACTIFER: Jan bosák Vodňanský: Lactifer. Nový Plzeň 1511. (Starý tisk.)
- LÉKFRANTA: Sborník pojednání lékařských, rkp. z poloviny 15. stol. (studováno v LEXMATSTČ).
- LÉKCHIR: Lékařství ranné (chirurgie), rkp. z konce 15. stol. (studováno v LEXMATSTČ).
- LÉKKŘIŠŤ: Lékařské knížky (edice: Z. Tichá (ed.): Lékařské knížky mistra Křišťana z Prachatic z mnohých vybrané. Praha: Avicenum, 1975.) a Herbář Křišťana z Prachatic z pol. 15. stol. (studováno v LEXMATSTČ).
- LÉKSAL: Saličetova Ranná lékařství, rkp z pol. 15. stol. (edice: K. J. Erben, Saličetova Ranná lékařství, Praha 1867; studováno v LEXMATSTČ).
- LEXMATSTČ: Lexikální materiál staročeského oddělení ÚJČ AV ČR.
- MACKŮ 1913: Macků, Jan: Český houbař. (Illustrovaný klíč kapesní k určení všech v našich vlastech rostoucích jedlých a jedovatých hub na základě jich vědecké soustavy, s návodem, jak zacházeti s houbami v praxi a v kuchyni.) Olomouc: R. Promberger, 1913.
- MACKŮ 1918: Macků, Jan: Jan Bezděk a jeho Houby. Kritická úvaha a krátká odpověď. Olomouc: R. Promberger, 1918.
- MAMUKA, B, C, D, F – tzv. mamotrekty, rukopisy z (většinou 1. pol.) 15. stol. (studováno v LEXMATSTČ).

- MATERVERB: Baum, Antonín – Patera, Adolf: České glosy a miniatury v „Mater verborum“. ČČM 1877, s. 120–149, 372–390, 488–513.
- MATHHÁJ: Petr Ondřej Mathioli: Herbář jinak bylinář... – překlad Tomáše Hájka z Hájku, tiskem J. Melantricha z Aventinu, 1562. (Starý tisk, NKP sign. 54 C 3623.)
- MATHVEL: Petr Ondřej Mathioli: Herbář neboli bylinář... – překlad A. Hubera z Ryznbachu a D. A. z Veleslavína, 1596 – tohoto díla vyšel v r. 1931 u B. Kočího nč. překlad, jehož fotoreprintem je vydání: Dobra & Fontána, 1998.
- MAY 1892: May, A. A.: Jedlé houby lesů českomoravských. Praha 1892.
- MELZER 1919: Melzer, V.: Praktický houbař. Klíč k určení našich nejdůležitějších hub jedlých i jedovatých s návodem, jak jich upotřebiti v kuchyni a hospodářství. Praha: A. Neubert, 1919.
- OPIZ 1852: Opiz, Filip Maxmilián: Seznam rostlin květeny české. Praha: Nákladem Českého muzeum, 1852.
- PASSADAL: Emler, Josef (ed.): Utrpení sv. Vojtěcha Mučeníka. (Přel. J. Truhlář.) Fontes rerum Bohemicarum I, 1873, s. 231–234.
- PORÁK 1979: Porák, Jaroslav: Chrestomatie k vývoji českého jazyka (13. – 18. století). Praha: SPN, 1979.
- PRESL 1846: Presl, Jan Svatopluk: Wšeobecný rostlinopis, čili: popsání rostlin we všelikém ohledu užitečných a škodlivých. Praha: Novočeská bibliothéka vydávaná nákladem Českého museum, 1846.
- PRESL 1848a: Presl, Jan Svatopluk: Počátkové rostlinosloví. Praha: Novočeská bibliothéka vydávaná nákladem Českého museum, 1848.
- PRESL 1848b: Presl, Jan Svatopluk: Třicet a dva obrazy k Prvopočátkům rostlinosloví J. Sv. Presla. Praha 1848.
- PŘEHLED HUB 1972: Veselý, Rudolf – Kotlaba, František – Pouzar, Zdeněk: Přehled československých hub. Praha: Academia, 1972.
- RKPVODŇ: Rukopis vodňanský z doby okolo roku 1410 (studováno v LEXMATSTČ).
- ROHN 1764: P. Joanne Carolo Rohn: Nomenclator, To gest Gmenovatel, aneb Rozličných jmen jak v České, Latinské, tak v Německé Ržeči Oznamitel, Vše Věcy na Zemi Stvořené a dlé Abecedy spořádané vypravující. Praha 1764.
- ROSTLSTRAH: Strahovský rostlinář (rkp. z 1. pol. 15. stol.), edice: Flajšhans, Václav (ed.): Strahovský rostlinář. ČČM 1917, s. 377–389.
- ROSTLUKB: Latinsko-český rostlinářský slovníček, rkp. z r. 1424 (studováno v LEXMATSTČ).
- ROSTLUKD: Latinsky psaný herbář, rkp. z 1. pol. 15. stol. (studováno v LEXMATSTČ).

SMOTLACHA 1911: Smotlacha, František: Monografie českých hub hřibovitých (Boletineí). In: Věstník král. české spol. nauk. Třída II. VIII. Předloženo v sezení dne 13. ledna 1911, dopsáno v listopadu 1910.

STARÝ 1866: Starý, Karel: Botanika čili přírodopis rostlin. Dle ... Schoedlerovy „Knihy přírody“. V Praze: I. L. Kober, 1866.

TÁBORSKÝ 1913: Tábořský, J. K.: České houby jedlé i jedovaté. Jich poznávání, sbírání a úprava v kuchyni. Praha: Ústřední zemědělské knihkupectví (A. Neubert), 1913.

VELENOVSKÝ 1920–1922: Velenovský, Josef: České houby. Praha: Česká botanická společnost, 1920–22.

ZALUŽMETHODI: Zalužanský ze Zalužan, Adam: Methodi herbariae libri tres, Pragae 1592. Též edice: ed. Karel Pejml, Praha: ČSAV, 1940.

ZALUŽŘÁD: Zalužanský ze Zalužan, Adam: Řád Apathekářský... (pro Prahu a Čechy...) Praha, vytištěno u Jana Šumana na Starém Městě Pražském 1592.

7.2 LITERATURA DRUHOTNÁ

BAŃKOWSKI 2000–?: Bańkowski, Andrzej: Etymologiczny słownik języka polskiego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000–? (dosud neukončeno).

BARTNICKA-DĄBKOWSKA 1964: Bartnicka-Dąbkowska, Barbara: Polskie ludowe nazwy grzybów. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1964.

BĚLIČ – KAMIŠ – KUČERA 1967: Bělič, Jaromír – Kamiš, Adolf – Kučera, Karel: Malý staročeský slovník. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967.

BERGER 1980: Berger, Karl (ed.): Mykologisches Wörterbuch in 8 Sprachen. Jena: VEB Gustav Fischer Verlag, 1980.

BERNEKER 1908–1913: Berneker, Erich: Slavisches Etymologisches Wörterbuch. (Erster Band A–L) Heidelberg: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, 1908–1913.

BEZLAJ 1960/61: Bezljaj, France: Slovenska imena gob. Jezik in slovstvo 3, 1960/61, s. 104–107.

BEZLAJ 1976–2005: Bezljaj, France: Etimološki slovar slovenskega jezika. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976–2005.

BROUGH 1971: Brough, John: Soma and Amanita muscaria. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, 34 (1971), s. 331–362.

BRÜCKNER 1974: Brückner, Alexander: Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1974.

- BUCK 1949: Buck, Carl Darling: A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.
- CYGANĚNKO 1970: Cyganěnko, Galina Pavlovna: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Kijev: Radjans'ka škola, 1970.
- ČERNÝ 1900: Černý, František: Paběrky z moravského zemského archivu. Věstník č. akad. cis. Frant. Jos. pro vědy, slovesnost a umění 9, 1900, s. 246–248.
- ČERNYCH 1994: Černych, Pavel Jakovlevič: Istoriko-etimologičeskij slovar' sovremennogo russkogo jazyka. Moskva: Russkij jazyk, 1994.
- ČÍŽEK 1994: Čížek, Karel: Křišťan z Prachatic a jeho dílo z hlediska botaniky. Plzeň: Západočeské muzeum, 1994. (Sborník Západočeského Muzea v Plzni – Příroda – 90.)
- DAMJANOVIĆ 2000: Damjanović, Ratimir: Srpsko-srpski rečnik: etimologija – ključ istorije Srba. Beograd: R. Damjanović, 2000.
- DŁUGOSZ-KURCZABOWA 2003, 2005: Długosz-Kurczabowa, Krystyna: Nowy słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003; 2. vyd. 2005.
- DOSTÁL 1957: Dostál, Josef: Botanická nomenklatura. Vývoj rostlinného jména a výklad Mezinárodních pravidel botanické nomenklatury. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957.
- DOSTÁL 1963: Dostál, Josef: České botanické názvosloví. (Námět k diskusi.) Preslia 35, 1963, s. 146–160.
- EBERT 1929: Ebert, Max (ed.): Reallexikon der Vorgeschichte. (Band 14) Berlin: Walter de Gruyter et Co., 1929.
- ETYMSTSL: Etymologický slovník jazyka staroslověnského. Praha: Academia, 1989– (dosud nedokončeno).
- EUGSTER 1967: Eugster, Conrad Hans: Über den Fliegenpilz. Zürich: Kommissionsverlag Leemann AG, 1967.
- FALK 1989: Falk, Harry: Soma I and II. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, 52 (1989), s. 77–90.
- FASMER 1964: Fasmer, Maks: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. (Perevod s nemeckogo i dopolnenija O. N. Trubačeva.) Moskva: Progress, 1964.
- FLAJŠHANS 1924: Flajšhans, Václav: Z dějin našich nářečí. Naše řeč 8, 1924, s. 161–166.
- FRAENKEL 1962: Fraenkel, Ernst: Litauisches Etymologisches Wörterbuch. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsverlag, 1962.
- GEBAUER 1903–1916: Gebauer, Jan: Slovník staročeský. Praha: Nákladem české grafické společnosti »UNIE«, 1903 (1), 1916 (2).

- GELLNER 1934: Gellner, Gustav: Jan Černý a jiní lékaři čeští do konce doby jagellovské. Věstník Královské České Společnosti Nauk. Třída filosoficko-historická, Ročník 1934 (Pha 1935), část III. (176 s.)
- GENAUST 1996: Genaust, Helmut. Etymologisches Wörterbuch der botanischen Pflanzennamen. (3., überarb., erw. Auflage.) Basel: Birkhäuser Verlag, 1996.
- GEORGIEV 1971–?: Georgiev, Vladimir Ivanov: Bălgarski etimologičen rečnik. Sofija: Izdatelstvo na bălgarskata akademija na naukite, 1971–? (dosud neukončeno).
- GRAČEV 2000: Gračev, M. A.: Istoriko-etimologičeskij slovar'vorovskogo žargona. Sankt-Peterburg: Folio-Press, 2000.
- GREGOR 1973: Gregor, Ferenc: Magyar népiGombanevek. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1973.
- GRIMM 1854–1960: Grimm, Jakob – Grimm, Wilhelm: Deutsches Wörterbuch. Leipzig: S. Hirzel, 1854–1960. (Též jako elektronický zdroj: <http://germazope.uni-trier.de/Projects/DWB>)
- HÁNOVÁ 2002: Hánová, Kristina: České rodové názvy hub. Písemná práce z českého jazyka I. Praha: FF UK, 2002.
- HÁNOVÁ 2005: Hánová, Kristina: Příspěvky k českým názvům hub. Písemná práce z lingvistiky II. Praha: FF UK, 2005.
- HERINK 1979a: Herink, Josef: Účelnost českého odborného jmenosloví v mykologii a návrh na jeho úpravu. In: HOLUB 1979, s. 143–150.
- HERINK 1979b: Herink, Josef: Vznik, vývoj a současný stav českého jmenosloví hub. In: HOLUB 1979, s. 43–56.
- HLADKÝ 1996: Hladký, Josef: The Czech and the English Names of Mushrooms. Brno: Masarykova univerzita, 1996.
- HOLUB – KOPEČNÝ 1952: Holub, Josef – Kopečný, František: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952.
- HOLUB – LYER 1978: Holub, Josef – Lyer, Stanislav: Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. (2.opr. vyd.)
- HOLUB 1979: Holub, Josef (ed.): K problematice českého odborného jmenosloví rostlin. Praha: Academia, 1979.
- HOUBY 1999: Hagara, Ladislav – Antonín, Vladimír – Baier, Jiří: Houby. Praha: AVENTINUM NAKLADATELSTVÍ, 1999.
- HOUBY 2003: Houby: česká encyklopedie. Neobvyklá kniha o světě hub. Praha: Reader's Digest Výběr, 2003.

- JANÁČEK 1955: Janáček, Josef: Dějiny obchodu v předbělohorské Praze. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1955.
- JIRÁSEK 1958: Jirásek, Václav: Rostliny na našem stole. Praha: Orbis, 1958.
- JUNGSMANN 1835–1839: Jungsmann, Josef: Slovník česko-německý. Praha: V knížecí arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy vdovy Kotterlové, 1835–1839.
- KALINA – VÁŇA 2005: Kalina, Tomáš – Váňa, Jiří: Sinice, řasy, houby, mechorosty a podobné organismy v současné biologii. Praha: Karolinum, 2005.
- KLEIN 1971: Klein, Ernest: A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language. Amsterdam 1971.
- KLUGE 1989: Kluge, Friedrich: Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache. Berlin: Walter de Gruyter, 1989.
- KOLARI 1988: Kolari, Veli: K problematice etymologizování slovanských jmen rostlin. Studia Slavica Finlandica V, 1988, s. 41–56.
- KOPEČNÝ 1981: Kopečný, František: Základní všeslovanská slovní zásoba. Praha 1981.
- KORANDOVÁ 1959: Korandová, Marie: O přejatých slovech v českém lidovém houbařském názvosloví. Mykologický sborník 36, 1959, s. 129–131.
- KORANDOVÁ 1962: Korandová, Marie: O českých nářečních názvech lišky obecné (*Canthar. ciber. Fr.*). Mykologický sborník 39, 1962, s. 106–109.
- KOTHE 1996: Kothe, Hans – Kothe, Erika: Pilzgeschichten: Wissenswertes aus der Mykologie. Berlin – Heidelberg: Springer-Verlag, 1996.
- KRATOCHVÍLOVÁ 2004: Kratochvílová, Eva: K některým aspektům českého názvosloví vyšších hub. (Diplomová práce.) Olomouc: PdF UP, 2004.
- KRZEMIENSKA 1963: Krzemińska, B.: Užitkové rostliny a rostlinná výživa raně středověkých Čech. In: Vznik a počátky Slovanů IV (sb.). Praha: ČSAV, 1963, s. 132–179.
- MACBAIN 1982: MacBain, Alexander: An Etymological Dictionary of the Gaelic Language. Gairm Publications, 1982. Elektronický zdroj: www.ceantar.org/Dicts/MB2/
- MAGGIULLI 1977: Maggiulli, Gigliola: Nomenclatura micologica latina. Genova (Università di Genova, Istituto di Filologia Classica e Medievale), 1997.
- MACHEK 1944: Machek, Václav: Staročeská jména hub v Klaretově Glossáři. Naše řeč XXVIII, 1944, s. 117–130.
- MACHEK 1945: Machek, Václav: Jména hub. (Drobnosti). Naše řeč XXIX, 1945, s. 46–7, 213–14.

- MACHEK 1946a: Machek, Václav: Lidová jména hub. Mykologický sborník 24, 1946, s. 49–51.
- MACHEK 1946b: Machek, Václav: Drobné výklady o jménech rostlin. Naše řeč 30, 1946, s. 61–8.
- MACHEK 1950: Machek, Václav: To jsi byl ještě na houbách. Mykologický sborník 27, 1950, s. 87–88.
- MACHEK 1954a: Machek, Václav: Česká a slovenská jména rostlin. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1954.
- MACHEK 1954b: Machek, Václav: Staročeská jména hub. Mykologický sborník 31, 1954/5, s. 97–98.
- MACHEK 1957: Machek, Václav: Etymologický slovník jazyka českého a slovenského. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957.
- MACHEK 1958: Machek, Václav: Sbírání hub na běloruském venkově. Mykologický sborník 35, 1958, s. 47–51.
- MACHEK 1960a: Machek, Václav: Valentina Pavlovna und R. Gordon Wasson: Mushrooms, Russia and history. (Ref.) Zeitschrift für Slavische Philologie XXVIII, 1960, s. 213–217.
- MACHEK 1960b: Machek, Václav: Zrození etnomykologie. Mykologický sborník 37, 1960, s. 30–34, 63–87, 105–108, 148–154.
- MACHEK 1971: Machek, Václav: Etymologický slovník jazyka českého. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997 (fotoreprint 3. vyd. 1971).
- MACHOVEC 2000: Machovec, Milan: Indoevropané v pravlasti aneb Život našich předků podle porovnání jednotlivých jazyků. Praha: Akropolis, 2000.
- MAIWALD 1904: Maiwald, V.: Geschichte der Botanik in Böhmen. Wien – Leipzig 1904.
- MAJTÁN 1991–?: Majtán, Milan (Ed.): Historický slovník slovenského jazyka. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV, 1991– (dosud nedokončeno).
- MAJTÁNOVÁ 1968: Majtánová, Marie: O jménech muchomůrky v českých nářečích. Slavica Slovaca 3, 1968, s. 100–105.
- MAJTÁNOVÁ 1969a: Majtánová, Marie: České a slovenské lidové názvy hříbu koloděje (*Bol. erythropus*) a kováře (*Bol. luridus*). Slavica Slovaca 4, 1969, s. 89–97.
- MAJTÁNOVÁ 1969b: Majtánová, Marie: České nářeční názvy kozáka křemenáče. Příspěvek k západoslovanským názvům hub. In: Slavistické štúdie jazykovedné. Bratislava 1969, s. 183–193.
- MAJTÁNOVÁ 1970: Majtánová, Marie: K problematice lexikálních vztahů v západoslovanských jazycích (Lidové názvy hub). (Kandidátská dizertace.) Bratislava

- 1970.
- MAJTÁNOVÁ 1970–1972: Majtánová, Marie: Ze západoslovanských lidových názvů hub. *Slavica Slovaca* 5, 1970, s. 66–75; 6, 1971, s. 71–75; 7, 1972, s. 43–53.
- MAJTÁNOVÁ 1977a: Majtánová, Marie: České a slovenské lidové názvy křemenáče osikového. *Slavica Slovaca* 12, 1977, s. 56–63.
- MAJTÁNOVÁ 1977b: Majtánová, Marie: Praslovanský charakter názvov húb ve slovenčine. *Jazykovedné štúdie* 14, 1977, s. 153–166.
- MAJTÁNOVÁ 1988: Majtánová, Marie: Názvy húb z rodu *Lycoperdon* v českých, slovenských a polských nářečích. *Studia linguistica Polano-Slovaca* 1, 1988, s. 155–164.
- MAJTÁNOVÁ 2007: Majtánová, Marie: Praslovanské kořeny českých názvů hub. Přednáška v Kruhu přátel českého jazyka dne 16. 5. 2007 (manuskript – zápisky z přednášky).
- MALLORY 1997: Mallory, James Patrick (ed.): *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London: Fitzroy, 1997.
- MANN 1984–1987: Mann, Stuart E.: *An Indo-European Comparative Dictionary*. Hamburg: Helmut Busche Verlag, 1984–1987.
- MARTYNAŮ 1978–?: Martynaŭ, Viktar U. (ed.): *Etymalahičny sloŭnik belaruskaj movy*. Minsk: Navuka i technika, 1978–? (dosud neukončeno).
- MARZELL 1912: Marzell, Heinrich: *Die Rolle der Tiere in den deutschen Pflanzennamen*. 1. Teil. Inaugural-Dissertation... Heidelberg: Carl Winter's Univesitätsbuchhandlung, 1912.
- MARZELL 1937–1943: Marzell, Heinrich: *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen*. (Erster Band.) Leipzig: S. Hirzel, 1937–1943.
- MATZENAUER 1870: Matzenauer, Antonín: *Cizí slova ve slovanských řečech*. Brno: Nákladem Matice Moravské, 1870.
- MAURIZIO 1927: Maurizio, Adam: *Die Geschichte unserer Pflanzennahrung von den Urzeiten bis zur Gegenwart*. Berlin: Verlagsbuchhandlung Paul Parey, 1927.
- MAYERHOFER – PIQUET 1923: Mayerhofer, Ernst – Pirquet, Clemens (eds.): *Lexikon der Ernährungskunde*. Wien: Rikola Verlag, 1923.
- MC KENNA 1999: Mc Kenna, Terrence: *Pokrm bohů (hledání původního stromu poznání)*. Praha: DharmaGaia: Mat'a, 1999.
- MEĽNYČUK 1982–?: Meľnyčuk, O. C. (ed.): *Etymolohičnyj slovnyk ukrajinskoji movy*. Kyjiv: Naukova dumka, 1982–? (dosud neukončeno).
- MERKULOVA 1964: Merkulova, Valentina Antonovna: *Ob otnositelnoj chronologii slavjanskich nazvanij gribov. (Voprosy lingvističeskoj rekonstrukcii i rekonstrukcii materijalnoj kultury.)* *Etimologia* 1964, Moskva 1965, s. 88–99.

- MERKULOVA 1967: Merkulova, Valentina Antonovna: Očerki po rusškoj narodnoj nomenklature rastenij (Travy. Griby. Jagody.). Moskva: Nauka, 1967.
- MIKLOSICH 1862–1865: Miklosich, Franz: Lexicon Paleoslavico-Graeco-Latinum. Vindobonae: Guilelmus Braumueller, 1862–1865.
- MIKLOSICH 1886: Miklosich, Franz: Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen. Wien: Wilhelm Braumüller, 1886.
- MORGAN 2004: Morgan, Adrian: Ropuchy a prašivky. Etapy vývoje, folklór a kulturní zvláštnosti. Přel. E. Krejčová. Praha: Volvox Globator, 2004.
- MORGENSTIERNE 1957: Morgenstierne, Georg: 'Mushroom' and 'toadstool' in Indo-Iranian. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London, 20 (1957), s. 451–457.
- MOSZYŃSKI 1929: Moszyński, Kazimierz: Kultura ludowa słowian: Cz. 1, Kultura materjalna. Kraków: Polska akademija umijętności, 1929.
- MOSZYŃSKI 1962: Moszyński, Kazimierz: O sposobach badania kultury materialnej prasłowian. Wrocław – Kraków – Warszawa: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1962.
- MUKA 1966–1980: Muka, Ernst (= Mucke, E.): Słownik dolnoserbškeje řečy a jeje narěcow. Budyšin: Ludowe Nakładnistwo Domowina, 1966–1980.
- NECHUTOVÁ 2000: Nechutová, Jana: Latinská literatura českého středověku do r. 1400. Praha: Vyšehrad, 2000.
- NIEDERLE 1911–1921: Niederle, Lubor: Slovanské starožitnosti. Praha: Nákladem Bursíka a Kohouta, 1911–1921.
- ORŁOŚ 1987: Orłóś, Teresa Zofia: Polonizmy w czeskim języku literackim. Kraków: Nakładem Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1987.
- POKORNY 1959–1969: Pokorny, Julius: Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bd. I a II. Bern: Francke, 1959–1969.
- POLÁK 1941: Polák, Václav: České botanické názvosloví. Věda přírodní 20, 1941, s. 161–165, 195–201.
- PREOBRAŽENSKIJ 1959: Preobraženskij, Aleksandr Grigor'jevič: Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Moskva: Gos. izdat. inostrannyh i nacional'nych slovarej, 1959.
- RADA 1998: Rada, Rudolf: Botanický slovník. Slovník rostlinných jmen. Praha: EKOserving, 1998.
- RATAJOVÁ 1974: Ratajová, Dagmar: Vývoj a stav české mykologické rodové nomenklatury. (Disertační práce.) Praha: FF UK, 1974.

- RATAJOVÁ 1979: Ratajová, Dagmar: Lidová jména hub jako pramen pro národní odbornou mykologickou nomenklaturu. In: HOLUB 1979, s. 103–113.
- RÄTSCH 1991: Rätsch, Christian: Von den Wurzeln der Kultur: Die Pflanzen der Propheten. Basel: Sfinx, 1991.
- RÄTSCH 1998: Rätsch, Christian: Enzyklopädie der psychoaktiven Pflanzen: Botanik, Ethnopharmakologie und Anwendung. (Mit einem Vorwort von Albert Hoffman.) Aarau: AT Verlag, 1998 (2. Auflage).
- RÄTSCH 2001: Rätsch, Christian: Léčivé rostliny antiky. Přel. Emílie Harantová. Praha: VOLVOX GLOBATOR, 2001. [K tomu srov. též recenzi Z. Silagiové in Avriga-ZKFJ XLV, 2003, s. 139–145.]
- REJZEK 2000: Rejzek, Jiří: Česká slova na *–trč* (*kostrč*, *kotrč*, *chatrč*). *Studia etymologica Brunensia* 1, Euroslavica, 2000, s. 329–332.
- REJZEK 2001: Rejzek, Jiří: Český etymologický slovník. Voznice: LEDA, 2001.
- RIX 1998: Rix, Helmut (ed.): LIV – Lexikon der Indogermanischen Verben. (Die Wurzeln und ihre Primärstambildungen.) Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert, 1998.
- RUDA 1872: Ruda, Josef: Mistr Jan Černý a jeho herbář z r. 1517. (Příspěvek k historii české literatury věd přirozených.) Živa. Sborník vědecký Musea království českého. Odbor přírodovědecký a mathematický. IX. Praha 1872.
- RUDGLEY 1996: Rudgley, R.: Kulturní alchymie. Omamné látky v dějinách a kultuře. Praha: NLN, 1996.
- RYBA 1942: Ryba, Bohumil: K nejstarším latinsko-českým slovníkům. Listy filologické 69, 1942, s. 1–19, 123–127, 233–244.
- RYBA 1943: Ryba, Bohumil: Nové výklady ke Klaretovi. Český časopis filologický 2, 1943–44, s. 57–68, 220–224.
- RYBA 1951: Ryba, Bohumil: K rukopisným latinsko-českým slovníkům ostříhomským. Listy filologické 75, 1951, s. 89–123.
- RYBA 1963: Ryba, Bohumil: K dalším pracím o středověkém latinsko-českém slovníkářství. Listy filologické 86, 1963, s. 352–363.
- SAUERHOFF 2003: Sauerhoff, Friedhelm: Etymologisches Wörterbuch der Pflanzennamen. (Die Herkunft der Wissenschaftlichen, deutschen, englischen und französischen Namen.) Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft, 2003.
- SCHRADER 1923–1929: Schrader, Otto: Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde. (Zweite, vermehrte und umgearbeitete Aufl., hrsg. von A. Nehring.) Berlin: Walter de Gruyter, 1923–29.

- SCHUSTER-ŠEWC 1978–1989: Schuster-Šewc, Heinz: Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache. Bautzen: VEB Domowina-Verlag, 1978–1989.
- SIGMUND 1949: Sigmund, Radim: Z počátků tvorby názvosloví v přírodních vědách. Věda a život 15, 1949, s. 160–162.
- SKOK 1971–1973: Skok, Petar: Etimologiski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjenosti, 1971–1973.
- ŚLAWSKI 1952–?: Ślawnski, Francizsek: Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków: Nakł. towarzystwa miłośników języka polskiego, 1952–? (dosud neukončeno).
- ŚLAWSKI 1974–?: Ślawnski, Francizsek (ed.): Słownik prasłowiański. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Wydawnictwo polskiej Akademii nauk, 1974–? (dosud neukončeno).
- SLOVNÍK ANTICKÉ KULTURY: Slovník antické kultury. (Kol. autorů.) Praha: Svoboda, 1974.
- SMOTLACHA 1919: Smotlacha, František: Pravidla, podle nichž máme se řídit při pojmenování, určování a výzkumu hub. Mykologický sborník 1, 1919, s. 252–254.
- SMOTLACHA 1989: Smotlacha, Miroslav: Houbařská kuchařka. Praha: Avicenum, 1989.
- SNOJ 1997, 2003: Snoj, Marko: Slovenski etimološki slovar. Ljubljana: Založba mladinska knjiga, 1997. Druhé, doplněné vydání: Ljubljana: Modrijan, 2003.
- SPAL – HADAČ 1960: Spal, Jaromír – Hadač, Emil: Názvy rostlin v Rukopise vodňanském. (Prof. Václavu Machkovi k 65. narozeninám.) In: Sborník pedagogického institutu v Plzni. Jazyk a literatura III. Praha: SPN, 1960, s. 15–68.
- SSJČ: B. Havránek et al. (ed.): Slovník spisovného jazyka českého. Praha: Academia, 1989.
- STČSLOV: Staročeský slovník. Praha: Academia, 1977–? (dosud neukončeno; u hesel ze zatím nevydané části mi bylo umožněno nahlédnout do kartotéky s výpisky).
- STERNBERG 1817–1818: Sternberg, Graf Kaspar Maria: Abhandlung über die Pflanzenkunde in Böhmen. Prag: Gottlieb Haase, 1817. 2. Abtheilung: Kritische Beurtheilung der in Böhmen erschienenen Werke, die von Pflanzen handeln. Prag 1818. [Zkrácená česká verze: Šternberk, Karel hrabě: Pojednání o bylinářství v Čechách. Přel. Antonín Puchmayr. Praha 1819.]
- ŠANSKIJ 1963–?: Šanskij, N. M. (ed.): Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo universiteta, 1963– (dosud neukonč.?)
- ŠEBEK 1968: Šebek, Svatopluk: Slovník lidových názvů hub. Poděbrady 1968.
- ŠEBEK 1973: Šebek, Svatopluk: Naše chřapáčovité a smržovité houby. Poděbrady: Oblastní muzeum v Poděbradech, 1973.
- ŠEBEK 1995: Šebek, Svatopluk: Přehled snah o mykofloristický výzkum našeho území a o vydání české mykoflóry. Mykologický sborník 72, 1995, s. 1–3, 49–51, 81–83.

- ŠILHAVÝ 1900: Šilhavý, František: Houby v podání prostonárodním na Moravě západní. Český lid IX, Praha 1900, s. 104–106.
- ŠKUBLA 1989: Škubla, Pavol: Tajemné huby. Bratislava: Priroda, 1989.
- ŠMILAUER 1940: Šmilauer, Vladimír: Výklady slov. Naše řeč 24, 1940, s. 281–285.
- ŠTEFLÍČKOVÁ 1984: Šteflíčková, Jarmila: Poznáváme přírodu: Naše houby. (Bibliografie.) Brno: Knihovna Jiřího Mahena, 1984.
- TOPOROV 1975–?: Toporov, Vladimir Nikolajevič: Prusskij jazyk (Slovar'). Moskva: Nauka, 1975–? (dosud neukončeno).
- TRUBAČEV 1974–?: Trubačev, Oleg Nikolajevič (ed.): Etimologičeskij slovar' slavjanskich jazykov. Moskva: Nauka, 1974– (dosud nedokončeno).
- TRUBAČEV 2002: Trubačev, Oleg Nikolajevič: Etnogenez i kul'tura drevnejšich slavjan: lingvističeskije issledovanija. Moskva: Nauka 2002.
- ÚLEHLOVÁ-TILSCHOVÁ 1945: Úlehlová-Tilschová, Marie: Česká strava lidová. Praha: Družstevní práce, 1945.
- VÁŇA 2003: Váňa, Pavel: Léčivé houby podle bylináře Pavla. Praha: Eminent, 2003.
- VAVROUŠEK 2003: Vavroušek, Petr: Miscellanea etymologica (Na okraj nového českého etymologického slovníku). In: Chatreššar 2002–2003. Ročenka Ústavu starého Předního východu a srovnávací jazykovědy FF UK. Praha: Filozofická fakulta, 2003, s. 115–127.
- VEDRAL 2003: Vedral, J.: Latinsko-český slovník jmen hub. Praha 2003.
- VOJTOVÁ ET AL. 1970: Vojtová, M. et al.: Dějiny československého lékařství I (do r. 1740). Praha: Avicenum, 1970.
- WALDE – HOFMANN 1982: Walde, Alois – Hofmann, J. B.: Lateinisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg: Carl Winter – Universitätsverlag, 1982.
- WALDE – POKORNY 1927–1932: Walde, Alois: Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen. Herausgegeben und bearbeitet von J. Pokorny. Berlin – Leipzig: de Gruyter, 1927–1932.
- WASSON 1971: Wasson, R. Gordon: The Soma of the Rig Veda. What was it? Journal of the American Oriental Society 91 (1971), s. 169–187.
- WINTER 1888: Winter, Zikmund: Staročeské kuchařky. Osvěta 1888, č. 3, s. 251n.
- ZÍBRT 1927: Zíbrt, Čeněk: Staročeské umění kuchařské. Praha: stará garda mistrů kuchařů, 1927.
- ZUBATÝ 1919: Zubatý, Josef: O jménu pestřec apod. Mykologický sborník 1, 1919, s. 198–199.

7.3 INTERNETOVÉ ZDROJE

INDEX FUNGORUM: www.indexfungorum.org (seznam jmen a synonym – umožňuje identifikaci hub dle věd. názvů)

BIOLIB: <http://www.biolib.cz> (totéž i pro názvy české, byť o dost méně úplné)

www.thelatinlibrary.com

<http://www.damyko.info/Mykolog/Hribovite/Hribovite.htm>

HOUBYHUMLAK: <http://houby.humlak.cz>

ETYMVĚDNÁZVŮ1: <http://perso.orange.fr/sms-myco/Etymologie%20des%20genres.htm>
(etymologie vědeckých názvů vybraných rodů hub)

ETYMVĚDNÁZVŮ2: <http://perso.orange.fr/champignons.fc/> (popisy mnohých druhů hub, obsahující mimo jiné i etymologie jejich věd. názvů)

DENDRSLOV: <http://dendrologie.cz/WWWstr/Slovník%20latinsko-cesky.htm> (dendrologický latinsko-český slovníček, obsahující ovšem i mnohé termíny užívané širě v biologii)

7.4 LITERATURA CITOVANÁ PODLE PRÁCE D. RATAJOVÉ (RATAJOVÁ 1974)

Černý 1972: Černý A.: Z výzkumu parazitických dřevokazných hub v Jugoslávii. Mykologický zpravodaj (Brno) 16: 15–17, 1972.

Herink 1953: autorka neuvádí¹⁵⁷

Charvát 1958: autorka neuvádí

Chmelíček 1965, 1969: autorka neuvádí

Kavina 1939: *snad* Kavina K. (red.): Naučný slovník přírodních věd 1–5 (nedokončeno). Praha 1937–1946.

Kotlaba + Pouzar 1956, 1957, 1958, 1963, 1966, 1972: autorka neuvádí

Kotlaba 1953, 1962: autorka neuvádí

Kotlaba 1956: Kotlaba F.: Houby některých částí zátopové oblasti lipenské přehrady. Ochrana přírody 11: 193–201.

Kotlaba 1960: Kotlaba F.: Poznámky k mykoflóre st. přír. rezervace „Mionší“. Ochrana přírody 15: 70–78, 1960.

---

¹⁵⁷ Lze předpokládat, že tyto práce, neobsažené v seznamu literatury D. Ratajové, budou převážně časopisné články (nejvíce pravděpodobně z Mykologického sborníku).

Kubík 1934: autorka neuvádí

Kučera 1915-16, 1916: Kučera J.: Rané jevy u hub – Houbová žeň – Paběrky. Spolk. časopis pro lesnictví, myslivost a přírodovědu, 1915–1917.

Kučera 1926: autorka neuvádí

Macků 1909, 1925: autorka neuvádí

Macků 1911: Macků J.: Druhý příspěvek ku poznání Basidiomycetův a Ascomycetův moravských. Věstník klubu přírodověd. v Prostějově 14: 5–16, 1911.

Pilát 1936: Pilát A.: Polyporaceae – Houby chorošovitě. Praha 1936–1942.

Pilát 1952: Pilát A.: Klíč k určování našich hub hřibovitých a bedlovitých (Agaricales). Praha 1952.

Pilát 1958: Pilát A.: Přehled hub kyjankovitých – Clavariaceae se zvláštním zřetelem k československým druhům. Sborník nár. muzea v Praze 14 B (3–4): 129–255, 1958. *NEBO (nerozoznáváno)*: Pilát A. (red.): Gasteromycetes, houby – břichatky. Praha 1958.

Pilát 1959: *snad* Pilát A., Ušák O.: Naše houby II. Praha 1959.

Pilát 1969. Pilát, A.: Houby Československa ve svém životním prostředí. Praha 1969.

Pouzar a Svrček 1956: autorka neuvádí

Příhoda 1953: Příhoda A.: Houby a bakterie poškozující dřevo. Praha 1953. *NEBO (nerozoznáváno)*: Příhoda A.: Lesnická fytopathologie II. Praha 1953.

Příhoda 1972: Příhoda, A.: Houbařův rok. Praha 1972.

Smotlacha 1919, 1931, 1934, 1937: autorka neuvádí

Smotlacha 1921: Smotlacha F.: Naše houby II. Praha 1921.

Smotlacha 1935: Smotlacha F.: Přehled hub. Praha 1935.

Smotlacha 1947: Smotlacha, F.: Atlas hub jedlých a nejedlých. Praha 1947.

Staněk 1958: autorka neuvádí

Svrček 1954, 1958: autorka neuvádí

Šebek 1948: Šebek S.: Klíč k určování našich břichatkovitých hub. Vesmír 26: 108–111, 1948.

Šmarda 1953, 1962: autorka neuvádí

Veselský 1960: autorka neuvádí

Veselý 1938: Veselý R.: České houby I. Lupenaté. Praha 1938.

Veselý 1946: Veselý R.: Československé houby II. Praha 1946.

Veselý 1948: autorka neuvádí

8 SEZNAM ZKRATEK JAZYKŮ

(Zkratky označují vždy jak název daného jazyka, tak i příslušné přídavné jméno a příslovce, tedy ang. = anglický/anglicky/angličtina – dále uváděno vždy jen přídavné jméno):

ang.	anglický
arm.	arménský
bulh.	bulharský
č.	český
d ^o	dolno ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. dluž. = dolnolužickosrbský
dán.	dánský
fr.	francouzský
germ.	germánský
gót.	gótský
h ^o	horno ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. hněm. = hornoněmecký
chorv.	chorvatský
ie.	indoevropský
isl.	islandský
j ^o	jího ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. jsl. = jihoslovanský
kelt.	keltský
kurd.	kurdský
lat.	latinský
lit.	litevský
lot.	lotyšský
luž.	lužickosrbský
maď.	maďarský
něm.	německý
nor.	norský
n ^o	novo ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. nbulh. = novobulharský
p ^o	pra ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. psl. = praslovanský
pers.	perský
pol.	polský
prus.	pruský
rus.	ruský

řec.	řecký
s./ch.	srbský/chorvatský
skt.	sanskrtský
slc.	slovenský
sl., slov.	slovanský (sl. ve složeninách, slov. samostatně)
slovin.	slovinský
st ^o	staro ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. stč. = staročeský
stř ^o	středo ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. střang. = středoanglický
švéd.	švédský
ukr.	ukrajinský
véd.	védský
v ^o	východo ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. vsl. = východoslovanský
z ^o	západo ^o – ve zkratkách se jménem jazyka, např. zsl. = západoslovanský

9 PŘÍLOHA

9.1 K MACHKOVU RUKOPISU

První zmínka o připravovaném rukopise V. Machka o jménech hub – u F. Bezlaje (BEZLAJ 1960/61, s. 104).

V jistotu se změnila po přečtení dizertační práce D. Ratajové (RATAJOVÁ 1974), která v úvodu děkuje vedoucímu své práce V. Šmilauerovi mj. za zapůjčení souboru kartotéčních lístků se jmény hub a píše, že v tomto fondu byl také materiál z rukopisu V. Machka o etymologii jmen vyšších hub. Začala jsem pátrat...

Nejprve archiv AV ČR (nemají jeho pozůstalost, odkázali mě snad na knihovnu Botanického ústavu, tam nic), pak jsem to zkoušela přímo v Brně, kde by měla převážná část jeho pozůstalosti být – vůbec o rukopise neslyšeli a mají za to, že u nich není (nicméně mi umožnili nahlédnout do Machkovy bibliografie a usnadnili tak hledání jeho článků – patří jim mé poděkování).

Vydala jsem se tedy vedlejší stopou a snažila se dohledat alespoň Šmilauerovu kartotéku s výpisky, doufajíc, že tam budou informace z Machkovy práce obsaženy v úplnosti. Neocenitelnou pomoc jsem našla u pana ing. V. Šmilauera, který se kvůli mně snažil o otcově pozůstalosti zjistit maximum; zprostředkoval mi prohlížení do krabic s částí profesurovy pozůstalosti v onomastickém odd. ÚJČ (bohužel obsahovaly kartotéčních lístků přehršel, žádné však s houbami) a poradil mi i to, abych dále hledala v materiálech PNP ve Starých Hradech. Zájezd do Starých Hradů mi přes velepřátelskou pomoc správců bohužel také neposkytl, več jsem doufala – v krabicích s pozůstalostí V. Šmilauera je mnoho velmi zajímavých věcí, hledané lístky se jmény hub se mi však najít nepodařilo¹⁵⁸. Nicméně se mi v jeho korespondenci dostalo dalšího potvrzení toho, že rukopis skutečně existoval, ba dokonce že jej V. Machek chtěl odeslat V. Šmilauerovi, aby k němu vypracoval své připomínky a doplňky, jak se stalo už i při Machkově práci o jménech rostlin a etymologickém slovníku. V dopise z 29. 3. 1943, tedy ještě před úplným dokončením práce o rostlinách, V. Machek píše: „Nyní začnu dělat houby, materiál mám, jen to sepsat.“

Zbývající stopa byla PhDr. Dagmar Ratajová – s tou se mi podařilo setkat na přednášce M. Majtánové (MAJTÁNOVÁ 2007), ovšem nic dalšího mi k osudu této kartotéky říci nemohla (prof. Šmilauerovi kartičky vrátila), jen jsem se dozvěděla, že její rozsah nebyl velký, šlo

---

¹⁵⁸ Několik lístků s houbami ano, ale na těch bylo vždy jen č. a lat. jméno, příp. ještě nějaké číslo, víc nic. Hub se však týká několik málo míst z Šmilauerových poznámek k Machkovu etymologickému slovníku, psaných do jakéhosi sešitku, mj.: „Sluka 3 Rozites. U Smotlachy šupinovka, snad tedy od loupání?“

údajně jen o několik lístečků.

Pátrání tedy (alespoň zatím) skončilo bez kladného výsledku.